

แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ

๒๕ | |
หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม ๒

๒ | ๒๕
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

๒
กับ

พระยาวิจิตรธรรมปรีวัตร

๒ | ๒๕
ผู้เรียบเรียง

แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม ๒

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

กับ

พระยาวิจิตรธรรมปรีวัตร

ผู้เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งที่แปด ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๔๘๖

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๓.๕๐ บาท
(ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา

๐๐๔๑๔๑ ๒-๒

ปากคลองบางลำพูน พระนคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

๗ ๘ ๙ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑
บัญชีเรื่อง

กรมการปกครอง

หน้า

๑	ความเชื่อฟัง	๑
๒	เมตตากากรุณา	๑๙
๓	กิริยา	๓๖
๔	มิตร	๕๒
๕	มิตร (ต่อ)	๖๔
๖	มุทิตา	๘๑
๗	ความอดทน	๙๔
๘	ความมีใจดี	๑๐๖
๙	ผู้	๑๑๙
๑๐	ความเคารพ	๑๓๙
๑๑	ความกตัญญู	๑๕๔
๑๒	สามัคคี	๑๖๖
๑๓	หน้าที่ในระหว่างเครือญาติ	๑๘๕
๑๔	อำนาจความกล่อมเกลี้ยงที่เกิดขึ้น	๒๐๕
๑๕	ความกรุณา	๒๑๙
๑๖	ความรักชาติและบ้านเมือง	๒๒๙

หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม ๖

ว่าด้วยกิจของมนุษย์ที่จะต้องกระทำต่อผู้อื่น

บทที่ ๑ ความเชื่อฟัง

เราที่เคยเรียนมาแล้วว่า คนเราทำกรรมดีฝ่ายต่ำ
คอยคอยสู้กับกรรมดีฝ่ายสูง และคอยขัดเหินยวให้ไปเสียความ
ผิตความชั่วอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นเราจึงขอมอบตนให้อยู่ใน
อำนาจความปกครองของฝ่ายสูง การทำเช่นนั้นเรียกว่า
ตนยังคยตน คือระวังตนไม่ให้ตกไปเสียความผิตความชั่วได้
สภานิกายในซุททกนิกาย ซึ่งเป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงสอนภิกษุ
ภิกษุย่อย ๑ ว่า “ภิกษุ ท่านจงตกเตือนตนด้วยตน จงทบทของ
ตนด้วยตน เมื่อเช่นเช่นนั้น ท่านก็จักได้ชื่อว่า มสฺสทริภยาตน
อัยสฺสยา” การที่ท่านให้ตกเตือนตนด้วยตน และทบทของ
ตนด้วยตน ก็คือท่านให้มอบอำนาจความยังคยขัญชาแก่
กรรมดีฝ่ายสูง สำหรับยกคยครองอำนาจฝ่ายต่ำไม่ให้นำตน

- ซุททกนิกาย เป็นชื่อพระคัมภีร์ในพระไตรปิฎก ซึ่งว่าด้วยหมวดธรรม
เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

ไปสู่ความชั่วความผิดได้ ธรรมกายฝ่ายสูงนั้นก็ไต่แก่สติ
สัมปชัญญะ^๒ตนเอง และธรรมกายฝ่ายต่ำก็ไต่แก่ความ
กระหายอย่างสทวาทของการแต่ละปฏิบัติ ตน ตาม ท้อง การ ไม่
ว่าผิดหรือถูก

ความรังเกียจของกตคนนั้น ก็ต้องอาศัยแรงใจ คือไม่
ปล่อยให้ไปเป็นไปตามชอบใจของตน แต่การที่จะแรงใจไว้นั้น
ไม่ใช่เป็นการง่ายนัก เพราะใจของเราเป็นของทะเยอ
เหินไต่ควายยาก และเป็นของโลภเอื้อยคึงนัก มักจะคนรนคึก
ไปในอารมณ์ ทกขาง ทชวขาง ตามที่ตนปรารถนา เปรี๊ยะ
เหมือนเด็กทารกพึ่งหย่านมหลัดคลาน ซึ่งเราไม่เคยเห็นอยู่
เสมอว่า ชยนิ่ง ๆ เป็นปรกติแต่สักครู่ก็เียวกก็ไม่ไต่ละนั้น

เด็ก ๆ หรือสัตว์ไม่มีความรู้ มักจะปล่อยตัวตามใจ ภา
มาที่ยังไม่ไต่ผลหัด แต่ทรงมาทนายอัสสาจารย์ ผลดาบย
ไม่ไต่ทรมาณผลหัดให้คล่องแคล่วก็ อ้างว่าเรามากจะไปไหน
แล้วจะชนขึ้นมาเช่นนั้นไปก็ดี หรือจะเอาเทยมรดเขาแล้วชน
ไปก็ดี มานันก็คงจะไม่ไปให้ตามปรารถนา นักร่วงไปก็ไหนก็

- ๒ สติสัมปชัญญะ ความระลึกไว้รอบคอบ คือรู้ผิดและถูกเป็นต้น
๓ อารมณ์ สิ่งที่มาขึ้นที่ ๖ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่จะพึง
ถูกต้องด้วยตาช ธรรมคือความดีความชั่วที่เกิดขึ้นใจ
๔ นายอัสสาจารย์ ผู้ฝึกหัดม้า

คงจะวิ่งไปกันนั้น บ้างที่จะพาเราวิ่งลงในคลอง หรือพา
 วิ่งไปโชนร้านที่เขาขายของ ทำของของเขาให้เสียหาย
 ไปก็กระเด็นโต ขอนถนนโต แม่น้ำก็ ทรุดโทรมไม่มีความรัก
 บ่อมจะปล่อยตัวตามใจ คืออะไรก็กระไร ๗ ซึ่งเห็นความผล
 ความชั่วแล้วก็จะ กระทำสิ่งนั้น ตามที่คิด จิตนึกเหมือนนก
 ฉะนั้น การที่บุคคลลงใจและวิ่งคนไว้นั้น ภัยพิบัติ—
 สัมผัสอยู่ฉะนั้น โบราณท่านก็บอกกล่าวเปรียบเทียบเป็นคำ
 ขกของไว้ว่า “มาอัสกร มาอาชาไนย มาสินอฟ หรือ
 กุญชรคชสารที่เขาผูกหัดแล้ว บ่মনับว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ
 ขกคชทศกคนแล้ว (คือทรงตนระวังไว้โชนแล้ว) บ่อมประเสริฐ
 กว่าพาหนะที่ผูกหัดแล้วเช่นนั้น

เหตุนั้นท่านผู้มีความรทงหลาย จึงไ้กระทำใจซึ่งคนรณ
กวดแกวง ทรกษาไ้กวดย ยาก ทหามปรามไ้กวดย ยาก นนไ้

- ๕ อัสตร เป็นชื่อของม้าชนิดหนึ่ง ซึ่งกำลังกว่าม้าทั้งหลาย กล่าว
กันว่าม้าชนิดนี้เมื่อจะคลอคนั้น เอากีบทั้งสองทำสายพัน
ท้องแล้วออกมา ไม่คลอคอย่างม้าธรรมดา พอคลอแล้วแม่
ก็ตาย (ม้าที่ค้ำกว่าม้า)
- ๖ อาชาโนย เป็นชื่อของม้าชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจรู้เหตุได้และเข้าใจได้ฉับพลัน
คือฝึกหัดง่าย
- ๗ สนิธพ เป็นชื่อของม้าชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดใกล้ฝั่งทะเล หรือเกิดใน
ประเทศชื่อสนิธ

เป็นอุบรูชาภิกขา ภาษุยนัน แมภิกษุจะกระทำการอย่างไร ๆ
 อธิสาถกาทิทรายหมก จนภิกษุนั้นทราบบ้างว่าอธิการวิคตคน
 อื่น จึงมาติราว่า เราณก็เช่นบถชน ย่อมจะกระทำการใด ๆ ทก
 ข้างที่ไม่ทักขาง ถ้าหากเรากระทำการที่ไม่สมควรแล้วก็จะไครบ
 ความละอายชอกสุมาก ภิกษุยนันมีอาชยุไค้งกลบไปเฝ้า
 พระพุทธเจ้า กราบทูลเทศนให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้า
 ทรงสอนให้รักษารก ให้ห้ามวิคไม่ให้กิกไปในสิ่งอื่น ๆ ที่
 ไม่สมควร ภิกษุยนันก็เชื่อฟัง วยเฝ้าคำสอนของพระพุทธเจ้า
 แล้วกลบไปเฝ้าอุบรูชาภิกขา ติ ทเณมนัน ไม่นานนักก็ไค
 สำเร็จมรรคผลตามทกนปรารดนา
 เพราะฉะนั้นจึงควรเห็นไคว่า การทเราะรงคนทวรชง
 ไคไควันน ในชนทนจำตองปล้อยไคยอมคนอชในไคยังคัยชง
 ฌยปกครอง ทรอผกมอวนาเณอคน ชงเป็นผมความร
 ทรอความสามารถทเราะตชงเชื่อฟังตามอรรคมคา เช่นภิกษุ
 ยอม คนอชใน ไค ยังคัยและเชื่อฟัง คำ สอน ของพระพุทธเจ้า
 ชงมปรากฏอชในเรองอทาทรณชางบนน เพราะกิกทเราคชง
 ทำตอตนเชงทรอคตผอนน ไมไคเกคจากกฏ ทเราคังไคเชง

- ๑๒ อุบรูชาภิกขา หึงผู้บารุง
- ๑๓ บถชน คนหนา (คนหนาคัวกิลส)
- ๑๔ กฏ แบบหรือข้อบังคับที่คังไว้ (เป็นคำสำหรับใช้ในกฎหมาย)

ยอมเกิดจากกฎมยอยู่แล้วสำหรับให้เราทำตาม เพราะฉะนั้น
 เกิดทั้งหลายของดีของการฝึกใจไว้แกยอน ซึ่งเข่นสม
 ความสามารถของใจเราได้น เป็นหนทางอันสำคัญของเรา
 เมื่อเราประพฤติการกิจเช่นกล่าวมาแล้วนี้ เรียบกว่าเรา
 ความเชื่อฟัง ความเชื่อฟังนยอมเป็น มลฑกแห่ง ความ
 ประกฏประองคอง คือความพร้อมเพรียงทั้งหลายคละคชวค
 ทั้ง เป็นมลฑก จะ ให้ เกิด ความ ร และ ความ ผลลค แก่ เราควย
 เหตุนี้แนกปราชญ์จึงใคกล่าวไว้ว่า “ลทอธ วิคคํ ปวิสสส
 เสฏฐํ, ความเชื่อเป็นทพยอันประเสริฐของมนุษย์ในโลกน”
 ความเป็นไทยแก่คน มอຍจริงและคจริง แต่จะคอง
 ทรายเสียก่อนว่าหมายความเพียงใด คืออย่าให้เกินกว่าท
 เป็นตามธรรมคํไป คนเราเกิดมามีความเป็นไทยแก่คน
 ทะเคลอนไหว คือทำอาการใด ๆ ตามทมอຍวะ มาสำหรับ
 ให้เรากระทำได้ทกอย่าง แต่ว่าไม่ได้เกิดมาสำหรับจะอ่แต่
 ล่าพคนเคยว ยอมเกิดมาเพอคน คือคองอาศัยชงกันและ
 กัน เพราะฉะนั้นคองเชื่อฟังความนยอมอนเป็นธรรมคหรือ
 ประเพณี ซึ่งเกิดแต่ความพร้อมเพรียงประองคองชงกันและ

๑๕ ธรรมค เหตุที่เป็นเอง สิ่งที่เป็นเอง (กฎธรรมคก็คือแบบหรือข้อ
 บังคับที่เป็นเองสำหรับโลก ไม่มีใครตั้งแต่ง)

๑๖ อวยวะ ส่วนอันหนึ่ง ๆ ของร่างกามีแขนขาเป็นคัน

กัน คนเราเกิดมาท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนตัวละคร และ
การทรมานความเป็นไทยแก่ตนตามธรรมดา เปรียบเหมือนนมแต่
โรงละครสำหรับขึ้นไปเล่นเท่านั้น ก็ตัวละครจะเล่นอย่างไร
ให้ต้องด้วยบทของตัว ต้องอาศัยการดัดการฟังและการสังเกต
จำ คนใดก็ วัตถุเราจะกระทำตนของเราให้ถูกต้องต่อไป
ตามประเพณีหรือธรรมเนียม เราจึงต้องอาศัยความเชื่อฟัง
และความสังเกต จำเหมือน กันกับตัวละครนั้น เพราะฉะนั้น
ความเชื่อฟังจึงเป็นข้อสำคัญข้อหนึ่ง ที่เราจะคงทำก่อนเพื่อ
เป็นการฝึกหัดสำหรับให้ปฏิบัติตัวของเราให้ถูกต้อง ตามบท ไป
ตลอดชีวิต

เมื่อเราประพฤติ ให้เหมาะ กับ ธรรมดา อย่างนี้ ใดแล้ว
ความเป็นไทยแก่ตนก็ค่อยมีเอง เพราะผู้ใหญ่ที่จะเป็นผู้
บังคับคอยเห็นชอบการนั้น ครั้นจะไม่ยอมให้ความเป็น
ไทยแก่ตนเลย ก็จะใช้หรือบังคับอย่างอื่นไม่ใคร่สักว่า
มีผลชดชวยในการทบทวนตัว เป็นต้นว่าหัวหน้าการงานจะไม่
ไว้วางใจความรับผิดชอบให้แก่ช่วยเป็นแผนก ๆ ตามลำดับ
กันเป็นชั้น ๆ จะไปคอยโอ้อวดกิจการงานในหน้าที่ตนควร
เป็นธุระของเจ้าพนักงานผู้ช่วยของตนแล้ว การงานก็จะพา
ยุ่ง เพราะหัวหน้านั้นคงไม่สามารถทำตามมือที่ทำการทุก ๆ

อย่างไม่ให้พลาดพลั้งใด ทั้งเจ้าหน้าที่รอง ๆ ก็จะไม่อาวรลัก
 ว่าเขตการของตนจะต้องรับผิดชอบลำพังตนมเพียงใด ถ้า
 ผู้ใหญ่ใช้ฉันทโยไทยไม่มอบหมายไว้ใจให้รับผิดชอบเป็นส่วน ๆ
 ดั่งนี้ ก็เท่ากับเหยียดตนเองให้เป็นหุ่น บอกให้ทำอะไรก็ตาม
 ไป ให้กระทำการอย่างไรก็ตามอย่างนั้น ไม่จ้องรับผิดชอบ
 ในการกระทำเองกระทำการเองตามหน้าที่ของตัว เช่นยอมไม่
 ใ้คอยเอง เพราะฉะนั้นจึงได้กล่าวว่า ถ้าฉันทโยไทยมีความเชื่อ
 พงษ์ผู้ใหญ่ และปล่อยให้ถูกต้องตามทศควรให้เป็นทวิใจของ
 ผู้ใหญ่ไว้แล้ว ก็จำเป็นอยู่เองที่ผู้ใหญ่จะคงให้ความเป็น
 ไทยแก่ตนในส่วนหน้าที่ของตน กล่าวคือมอบหมายไว้ใจให้
 รับผิดชอบส่วนตนตามธรรมดา แต่หากว่าฉันทโยไทยจะถือความ
 เป็นไทยแก่ตนให้เกินไป จนไม่เชื่อฟังไม่กระทำตามคำ
 ผู้ใหญ่ซึ่งมีอำนาจเหนือตน ก็ชื่อว่าผิดธรรมดา เมื่อเป็น
 เช่นนั้น ความพร้อมเพรียงปรองดองกันก็จักไม่มี ผู้ใหญ่ก็
 จะไม่สามารถมอบหมายไว้ใจให้รับผิดชอบส่วนตนได้ ความ
 เป็นไทยแก่ตนก็ย่อมหมดไปอยู่เอง เป็นต้นว่าบุตรทชดา
 มารดาไว้ใจไม่ไว้แล้ว บิดามารดาก็จะต้องคอยระวัง
 คอยระวังอยู่ทุกเมื่อ ไม่เหมือนบุตรซึ่งเป็นทวิใจของบิดา
 มารดา หรือศิษย์ซึ่งเป็นทวิใจของครูบาอาจารย์ ซึ่งอาจได้
 รับผิดชอบเป็นไทยแก่ตนเป็นอันมาก

โศกกล่าวไว้แต่ข้างต้นแล้วว่า “เราจำจะต้องยอมคน

อยู่ในใต้บังคับของอุปการของหรือผู้ทำอนาถ เห็นเราซึ่ง เป็น

ผู้มีความรู้ความสามารถอุปการของและบังคับเราไว้ และ

เราจำจะต้องฝากกายฝากใจเชื่อฟังคำของท่านผู้นั้น” ครั้น

แท้จริงที่เราเคยเชื่อฟังคำผู้ใหญ่มาก่อนแล้ว ค่อยไปเมื่อ

เคยโศกกล่าวเช่นนี้ เราก็คงเป็นผู้สามารถอุปการของบังคับ

บัญชาคนอื่นได้ก็ ขอนนกว่าเรียนทางหลายครั้งจะโศกอันเรื่อง

พระราชพงศาวดารมาอย่างแล้ว และจะเห็นได้ว่าท่านผู้ใด

ราชการก็ กล่าวคือเป็นผู้อุปการของบังคับบัญชาการก็ ทั้ง

ฝ่ายทหารและพลเรือน ท่านเหล่านั้นล้วนแต่ได้เคยเป็นผู้เคย

ฟังความบังคับบัญชาของคนอื่นมาก่อนแล้ว ด้วยก็ หรือ

มีด้นนักเป็นผู้ถือแบบแผนกฎข้อบังคับเป็นครูอยู่ในใจ อย่าง

เกรงครกทั้งสิ้น

การเชื่อฟังและการบังคับ แม้เป็นของตรงกันข้าม

ก็จริง แต่การเชื่อฟังยอมเป็นโรงเรียนสำหรับฝึกหัดการ

บังคับ ผู้ทรงบังคับก็บังคับ ไม่ใช่เคยเป็นคนเชื่อฟังมาก่อนแล้ว

ก็มักจะบังคับให้เกินกว่ากำลังของผู้นั้นเชื่อฟัง จะกระทำตามก็

กลบเกล็นในโรงเรียนควรจะต้องสั่งสอนไว้ให้แม่นยำว่า ก่อน

แต่ก่อนนั้นมีความผิดแก่กล้า ให้เชื่อฟังคำผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้

อานาจนชยธรรม^{๑๗} เห็นคนอื่น และเร่งทำตามคำสั่งของท่าน
โดยฉับพลัน แล้วเมื่อเคยโตไปภายหลังแล้ว เราก็จะได้เป็น
ผู้รักของดีชอบโตโตเหมือนที่เราเคย อยู่ใน บัง คับ ของ ผู้ อยู่
เห็นธรรมมาแต่เด็กฉะนั้น” มีคำกล่าวของชาวต่างประเทศ
ผู้หนึ่งเป็นค่านาฬามากว่า “คำสรรเสริญอย่างกตัญญู
มีโตแก่ผไทนั้น ต้องเป็นคำสรรเสริญเช่นว่า ท่านผู้
เป็นผู้กระทำโตทุกอย่าง ตามทศรรมภาโลกต้องการให้ท่าน
เกิดมากระทำ และท่านเป็นผู้ซึ่งมาถึงการงานตรงกับเวลา
ของการจะให้ท่านมาดัง”

บ้านเป็นโรงเรียนสำหรับหัดการเชื่อฟังโตอย่างเอกแห่ง
หนึ่ง เพราะมีความรักเป็นผลมารมากกว่า และมีความรัก
กว่าบุตร บุตรยอมต้องเชื่อฟังชนหนึ่งแล้ว นอกนั้นก็มีความ
รักใคร่ผูกพันกัน และความรักสลับสับเปลี่ยนกัน ทำให้
ความเชื่อฟังสะดวกกายชนอีกด้วย แม้พุทธภาษิตในสัพพ
สูตร ก็โตกล่าวไว้ว่า “มีความรักเป็นบุพพจารย์”^{๑๘}

๑๗ ธรรม คุณความดี ความจริง ความถูกต้อง (ผู้มีอำนาจอัน
ชอบธรรม ก็คือผู้มีอำนาจที่จะบังคับหรือทำได้ โดยทางที่ถูก)

๑๘ สัพพมสูตร เป็นชื่อพระสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎก

๑๙ บุพพจารย์ อาจารย์ในเบื้องต้น (คือเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งหลาย)

ราชลัญจกร ก็ใคร่ปรากฏอยู่ว่า “สัพเพสิ สังฆทานัน,
 สามกฺกิ วุฑฺฒิสํสา” แปลว่า “ความพรอมเพียบของ
 บุคคลทั้งหลายทั้งปวงที่เข่นหมวกเข่นหมวกกัน บ่อมทำความ
 เจริญให้สำเร็จได้” ดังนี้ เพราะฉะนั้นจึงควรเป็นหน้าที่ของ
 พ่อบ้านแม่บ้านที่จะรักให้เป็นไป ถ้ารักสำเร็จได้ก็ชื่อว่าบ้าน
 เป็นอุล้าหรัยกล่อมเกลามนุษย์ในโลก เพราะได้กระเทวรม
 กลุบุตรไว้สำหรับให้กระทำตามบทของ ตนได้ถูกต้อง ใน กาล
 ภายหน้าเมื่อเจริญวัยขึ้น

บุตรที่เข่นกลไกใจบิการภา โทชนก็กระจะเป็นทพอไร
 ของฝทอเบเห็นคนอื่น เด็กกลไกเกลยคชงมาแต่ครอบครว
 ครอบครวของคนเอง เมื่อออกไปสู่ประเทศหรือสถานทม
 ความรักความผูกพันกันน้อยลง ก็นากลวิจะเป็นทรงเกยง
 ของผอนหนกยงชน พลเมืองของประเทศใดก็คล้าย ๆ กับ
 บุตรของประเทศนั้น ประเทศใดจะมีพลเมืองก็ทำประโยชน์
 ให้แก่บ้านเมืองมาก ประเทศนั้นก็ต้องมีครอบครวทชกา
 มารการรักกล่อมเกลายบุตรมาก

๒๒ พระราชลัญจกร คราแผ่นดิน
 ๒๓ เมื่อออกไปสู่ประเทศหรือสถาน
 ที่มีความ รัก ความ ผูกพัน กัน
 น้อยลง

หมายความว่าออกไปสู่ที่อื่น ๆ จาก
 ครอบครวและวงศ์ญาติของตนที่ตน
 ยังไม่รู้รักคุ้นเคยและรักใคร่กันนัก

๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐

แต่ถ้าโรงเรียนใดปราศจากความปกครองบังคับบัญชา
ก็เรียบร้อยแล้ว ก็จะไม่สามารถเป็นทูลูกทักท้วงคนใด
ได้ กลายเป็นทางให้ชาวใต้เสียอีก เหตุนี้จึงเป็นพระของครูชอ
ใหญ่ที่จะต้องระวังในส่วนนี้ ถ้าโรงเรียนใดมีการปกครอง
บังคับบัญชาดี ก็เป็นเครื่องหมายได้ว่านักเรียนในโรงเรียนนั้น

ระไว้ตรัยการ ผล หัก คัก สัน ตาน อัน เป็น เครื่อง กล่อม เกลา ไป
 สำหรับ การ เลี้ยงชีพ ของ ตน ท่อ ไป ใน ภาย หน้า เพื่อ ระไว้
 กระทำ ตาม บก ของ ตน ที่ เกิด มา ระไว้ คง กระทำ ให้ เมาะ

ท่อ ไป ใน ระไว้ คัก กอ ทา ทรณ เรอง ทมา วกุมาร ซึ่ง เชื้อ พริ
 ค้า บคามา ให้ เห็น เช่น กว้อย่าง

ทมา วกุมาร เป็น โอรส ของ พระ เจ้า ทมก โกศล ซึ่ง ดำรง
 ราช สมัย ที่ อยู่ ใน พระ นคร โกศล พระ เจ้า พรหม ทก ทย ตรัย
 เมือง พาราณสี ไค เสก ทร ราช ทมา รบ เมือง โกศล พระ เจ้า
 ทมก โกศล ท่อ สไม ไค รัง ไค แผลง พระ องค์ พา พระ มเหสี
 เสก ทร ไค ไป อาศัย อยู่ ที่ เมือง พาราณสี ภาย หลัง พระ เจ้า พรหม
 ทก ทร พระ เจ้า ทมก โกศล และ พระ มเหสี ไค รัช สัง ให้ เพช ฅมา ท
 นำ ไป สำ เร็จ โทย เผลอ ญ ทมา วกุมาร ไป พย เข้า ใน เวลา ที่
 เพช ฅมา ท ผล มก พระ ชน กชน น พา ทร เว น ไป ตาม ทร รก ฅน น
 นัน แต่ ไม มี ไค รว่า ทมา วกุมาร เป็น โอรส ของ พระ เจ้า ทมก
 โกศล พระ เจ้า ทมก โกศล ทก พระ เนตร เห็น รัง ทร สส ฅน
 ไค ย่อ ว่า “พอ ทมา วเจ้า ฅย៉า เห็น แก่ ยาว (คื ฅย៉า ผล เวร
 ไค นาน) ฅย៉า เห็น แก่ สัน (คื ฅย៉า กว๊น แดก รว่า จาก มก ทร)
 เวร ย่อ มไม ระ ฅยั กว๊ย เวร เวร ย่อ มระ ฅยั กว๊ย ไม ผล เวร กั น”
 ทร สส ฅน เทา นัน แล่ว เพช ฅมา ท กั นำ ไป สำ เร็จ โทย เสย

ภายหลังที่ท้าวกุมารไปขออาศัยฝากตัวอยู่กับนายหัตถา
จารย์ เวลาเช้าวันหนึ่ง ท้าวกุมารลุกขึ้นขับร้องกึกพล
ประสานเสียง พระเจ้าพรหมทศไศททรงสยบจึงรับสั่งให้หา
ขันไปขับร้องและกึกพลด้วยก็ทรงชอบพระทัย รับสั่งให้
เขารับราชการอยู่ในพระองค์ เพราะมีไศททรงทราบว่า
ไศทของพระเจ้าทศกโลกศ ท้าวกุมารทำราชการก็ทรง
โปรดปรานมากจนถึงแก่เข้านอกออกในไศท วันหนึ่งพระองค์
เสด็จไปประพาสไล่น้ำในป่า ท้าวกุมารเป็นนายสารถีขับพา
ก็คลิดทางเร็วเกินขนาด จนข้าราชการตามเสด็จไม่ทัน ครั้น
พระองค์ทรงเห็นคนเหินชนก จึงรับสั่งให้หยุดแล้วให้
ท้าวกุมารลงจากรถนั่งขึ้นคลิดมาใกล้ แล้วก็ทรงพาคนเสวย
ลงเห็นรถก็ท้าวกุมารบรรทมหลับไป ท้าวกุมารไศททรง
ก็กระแฉกแฉกแทนพระชนกชนนจึงชักพระแสงขรรค์ออกจาก
ฝักก็ปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทศ แล้วนุ่งผ้าสาธอนของ
พระบิดาขึ้นมาไศท จึงคิดว่าเราไม่ควรล่วงคำสั่งของบิดา แล้ว
ก็สวดพระแสงขรรค์เสียในฝัก แต่อย่างนั้น ๓ ครั้ง จน
พระเจ้าพรหมทศตกพระทัยคนชน แล้วทรงทราบว่าท้าว
กุมารเป็นไศทของพระเจ้าทศกโลกศ ก็ทรงสยบจึงรับสั่งให้

อย่างนี้ แล้วต่างก็ทำสัญญากันว่า จะไม่คิดประทุษร้าย
 แก่กันต่อไป แล้วก็เสด็จกลับเข้าสู่พระนคร พระเจ้าพรหมทัต
 จึงคนราชสมบัติของพระเจ้าทนต์โกศลให้แก่ท้าวกุมาร และ
 ทรงยกพระราชธิดาให้เป็นมเหสีของท้าวกุมารด้วย

ท้าวกุมาร อาศัยความเชื่องพองคำสอนของพระราช
 บิดาอย่างนี้ จึงได้เป็นบรมกษัตริย์ครองราชสมบัติในโกศล
 ราชธานีแทนพระบิดา สืบสันตติวงศ์ ต่อมาโดยความเจริญ
 ของท่านแสดงไว้ในคำฉันท์ต่อไปนี้

๑๒ สวัสดิ์สวัสดิ์—

ยศยิ่งสูง

ลุปะสัทธิ ประสงค์

นิรทุกข์ นรธรรม—

นิรภัยนิรโรค

ทมนัสขมิด

กัพพณัน

วร ลาภมหันต์

กิจจมน พลัง

พ. พยาธิอนันต์

นิรโรควรรณ

ทรรกรรม บรมกราย

๒๖ สันตติวงศ์

สืบต่อวงศ์ (สันตติ แปลว่า สืบต่อ)

๒๗ วร

ประเสริฐ

๒๘ ลุปะสัทธิ

ถึงความดำริ่

๒๙ มน

ใจ

๓๐ นิรทุกข์

ไม่มีทุกข์

๓๑ ทรรกรรม

กรรมชั่ว การชั่ว

บริบูรณ์พิศาล^{๓๒}

บริวารและกัลยาณ

ศุภกรรม^{๓๓} ผลกาย

ก็เพราะตามบุคคลอื่น

๒๘ ๑ เวชยันต์ประทีป

กลกกลอนพิพิธ^{๓๔} สาธก

สาธ^{๓๕} เชื้อถ้อยบิดา อาพาตโมส สยสุภากร^{๓๖}

ลาภลาเหลษตรา

แต่ใช้หมายประสงค์ เขาความเชื่อตรง เทียบแต่บิดา

ถึงแม่ชนนี้ เมธี^{๓๗} คุรยา ทักกล่าวสุภา— ยึดเป็นแก่นสาร

ไต่กล่าวประภาษ พจนอนาส^{๓๘} ซึ่งควรแก่การณ^{๓๙}

ก็ควรจักเชื้อ เชื้อถ้อยโวหาร ไคยพจน์สุภาณ^{๔๐} อาให้

สมหวัง

๓๒ พิศาล	กว้างขวาง ใหญ่
๓๓ ศุภกรรม	กรรมงาม (ความงาม ความดี)
๓๔ พิพิธ	มีอย่างต่าง ๆ ต่าง ๆ
๓๕ สาธก สาธ	มีความเอื้อเฟื้อ ชกมาอ้าง (ชกมาอ้างโดยความเอื้อเฟื้อ)
๓๖ สุภากร	บ่อเกิดอันงาม (สุภ-งาม อากร-บ่อเกิด)
๓๗ เมธี	นักปราชญ์ ผู้มีปัญญา
๓๘ พจนอนาส	ตามสั่งสอน
๓๙ การณ	เหตุ
๔๐ พจนสุภาณ	คำที่กล่าวดี

สยสนทรวถวัน แต่ระอย่างถวัน กุณอนันตัง^{๔๑} เณ
 เช่นทวอย่าง ทอ้างแต่หลัง ฌ^{๔๒} ฌุ^{๔๓} ไท^{๔๔} ฟัง อบำกิกสงสย
 กักมารากททามวคำฉนัท
 พระญาณวราภรณ์ (ม.ร.ว. ชน) แต่ง

๒ บทที่ ๒ เมตตากรรณ

เมตตา คือความคิดปรารภจะให้ผู้อื่น เป็นสุขทั่วหน้า
กรรณ คือความคิดปรารภจะให้ผู้อื่น ปราศจากทุกข์ทั่วหน้า
คุณ ๒ ข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์ในโลก คือ เกื้อกูลกันและกัน
และให้คิดช่วยทุกข์ภัยของกันและกัน ความเมตตากรรณ
ย่อมจะหาความสุขให้แก่ผู้อื่นได้ ทั้งกายทั้งวาจาหรือด้วย
ใจ และคุณ ๒ ข้อนี้ถือว่าเป็นประณมหรือเป็นต้นเค้า ที่จะให้
เกิดความรักและความรู้สึกผูกพันในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่
จริงคนเราไม่ได้เกิดมาในโลกแต่ลำพัง สำหรับที่จะรักแ
ตนเองเท่านั้น ย่อมเกื้อวกันทั่วโลก คนเราย่อมมีอาการ
คือ ความเกื้อแก่เจ็บตายและความสุขทุกข์คล้ายคลึงกัน
หมด ก็สิ่งใดที่เป็นความสุขสวดยกายสวายใจ ความสุขทุก
สิ่งนั้น ย่อมเป็นที่ปรารภความรักใคร่เจริญใจของ มนุษย์และสัตว์
ทั้งหลายทั่วโลก และสิ่งใดเป็นทุกข์ไม่สวายกายไม่สวาย
ใจ ความทุกข์นั้นทั้งนั้นย่อมไม่เป็นที่ปรารภความรักใคร่ และ
ไม่เป็นที่เจริญใจของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทั่วโลก เราย่อม

เป็นผู้ใคร่ต่อความสุข เกลียดความทุกข์ฉนั้นใด แม้นมนุษย์
อื่น ๆ และสัตว์อื่น ๆ ก็ย่อมใคร่ต่อความสุขเกลียดความทุกข์
เหมือนกัน ฉนั้นน

ถ้าเรายิ่งรู้จักกันไ้มาก ก็ยิ่งมีความกรุณา
กัน เราจะคบแต่ซึ่งของเราไม่ไ้ เราต้องคบของคนอื่นด้วย
และคอยหาโอกาสเช่นนั้นน้อยเสมอ กล่าวคือของเหลวไหล
ว่า ใครจะยากจนยากเหลือสิ่งใดที่เราพอจะช่วยเหลือให้เขา
รับความสุขได้บ้าง และใครมีทุกข์ภัยอย่างไ้ที่เราจะช่วยแก้
ไขได้บ้าง กว่ เซกส์เซียร์โคกล่าวไว้ว่า “ฉันนี้ยอมกระทำ
ให้คนทั่วโลกเกลียดชังกันหมด กระทำความกรุณาแม้แต่
เด็กน้อย ก็อาจให้เกิดความอับอายสำราญใจ และกระทำ
ความเขื่อเพื่อนคนหนึ่ง ผูกพันด้วย ความรักนึกหนึ่ง”
ท่านักกล่าวว่า “อาจทำให้โลกให้เป็นสุขคล้ายสวรรค์”

พุทธภาษิต ในสารานุกรมธรรม สัตร์ ก็ไ้กล่าวการที่
มีความกรุณา คือ เขาไปตั้งเมตตาคิดไว้ในเพื่อนพรหมจรรย์

๑. กว่	นักปราชญ์ผู้แต่งกาพย์กลอน
๒. พุทธภาษิต	คำที่พระพุทธเจ้าตรัส, ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า
๓. สารานุกรมธรรม	เป็นชื่อของพระสูตรในพระไตรปิฎก ซึ่งว่าด้วยธรรม
เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ๖ อย่าง
๔. พรหมจรรย์	ผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ ผู้ประพฤติตั้งพรหม

คือ เพื่อนภิกษุด้วยกัน ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยน้ำใจเป็นต้น
 ว่า “เป็นธรรมเครื่องให้ระลึกถึงกัน ให้เป็นทรรกทเคารพณ
 เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน เพื่อยกใจมิให้วาทว่าตน
 เพื่อความเป็นผลพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” ดังนี้

การที่จะแสดงเมตตาการณาคือดังนี้ ย่อมอาจจะ
 แสดงได้เป็น ๓ ทาง คือ

๑. แสดงด้วยกาย ทั้งเพื่อนมนุษย์คนใดคนหนึ่ง
 กิริยาเกิดขึ้น ซึ่งจะต้องกระทำด้วยกาย เมื่อเขาต้อง
 การจะให้ช่วย เราได้เข้าช่วยทำกิจนั้นให้สำเร็จไปได้ตาม
 ประสงค์ของเขาเป็นต้น การช่วยนี้บางทีอาจสามารถจะช่วย
 ทุกข์ใหญ่ๆ หรือช่วยชีวิตก็ได้ โดยผู้ช่วยไม่ต้องออกแรง
 มากนัก เช่นคนไข้หนักไม่มีผู้พยาบาลรักษา เราให้ความ
 กรณาช่วยหอยคยาหอยค่น้ำ หรือช่วยไปคามาหมอมารักษา
 ให้ใช้น้ำยา หรือไฟไหม้บ้านผืน เราไปช่วยดับไฟ หรือ
 ช่วยชนของให้พ้นจากอันตราย หรือเรอลมเคาะระฆังนำตาย
 เรามีความกรุณาวាយน้ำไปช่วยให้รอดจากความตาย เป็น
 ต้น แม้โดยที่สักเมื่อคนไข้หนักเราไปเยี่ยมเยียนดูแล แต่
 แทน เขาคงจะเห็นได้ว่า เรามีความเอื้อเฟื้อหรือกรุณา
 ไม่น้อย

๒. แสดงด้วยวาจา ได้แก่ช่วยตักเตือน เช่น เพื่อนนักเรียนคนไหนทำผิด ต่อข้อบังคับของโรงเรียน เป็นต้น เราควมกรุณาช่วยว่ากล่าวห้ามเสียไม่ให้กระทำ หรือช่วยสั่งสอน เช่นครูสอนนักเรียนให้อ่านเขียน ทำเลข และฝึกหัดการบวชให้เรียบร้อย เป็นต้น ด้วยเมตตาจิต ก็กระให้นักเรียนได้รับวิชาความรู้ในสิ่งนั้นจริง ๆ การแสดงด้วยวาจานักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ว่า “โดยที่สุกแต่สักว่า คำนับ ปราศรัย ถาโมถึงสุขทุกข์ซึ่งกันและกัน แม้แสดงด้วยความมีใจคอก่อแค้นใจ ก็อาจให้ผู้ที่ได้รับปราศรัยเช่นนั้น รู้สึกว่าได้รับความรู้ความไม่ใช่น้อย”

อันวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานควรเก็บไว้ในใจนี้ ก็พูดไม่ยากกว่าวาจาที่กระด้าง วาจาที่กระด้างกลัวยะพูดยากกว่าเสียอีก เพราะต้องระวังเกรงผู้ฟังเขาจะโกรธหรือไม่พอใจ วาจาที่อ่อนหวานนั้น เมื่อเราจะพูดออกไปไม่ตองนึกเกรงเช่นนั้นเลย แต่ทั้งสองอย่างนี้เมื่อใช้เข้าแล้ว ย่อมได้รับผลต่างกันมาก คือใช้วาจาที่ไม่อ่อนหวานย่อมจะได้รับผลข้างชั่ว ใช้วาจาที่อ่อนหวานย่อมจะได้รับผลส่วนข้างดี มีได้รับความน่ายศ

และ^๕เป็นสามัคคี^๕รต^๕ เป็น^๖กัน^๖ ที่^๖จะ^๖ทำ^๖ให้^๖ค^๖อ^๖เน^๖อ^๖ง^๖ไป^๖ถึง^๖การ^๖
กระทำ^๖กิจ^๖โดย^๖เช^๖อ^๖เฟ^๖อ^๖ และ^๖มี^๖ใจ^๖โ^๖ย^๖อ^๖ม^๖อ^๖ว^๖ร^๖ท^๖อ^๖ก^๖ัน^๖ไ^๖ค^๖ว^๖ย^๖

คำ^๖ไ^๖ค^๖ง^๖ใน^๖ว^๖ชิ^๖ร^๖ญ^๖า^๖ณ^๖ก^๖ิ^๖ไ^๖ค^๖ล^๖่า^๖ว^๖ไ^๖ว^๖ว่า^๖

กล^๖่า^๖ว^๖ว^๖า^๖จ^๖า^๖อ^๖น^๖ณ^๖อ^๖ย^๖

ส^๖ั^๖ท^๖ที่^๖ เ^๖ส^๖เ^๖น^๖า^๖

ม^๖ช^๖ร^๖ก^๖ลา^๖ ไ^๖พ^๖เ^๖ระ^๖

เร^๖ย^๖ข^๖ร^๖อ^๖ย^๖

ละ^๖เ^๖ย^๖ค^๖อ^๖น^๖พ^๖ิง^๖เ^๖พ^๖เ^๖ระ^๖

ส^๖ก^๖ข^๖ไ^๖ ะ^๖ก^๖า^๖ย^๖แ^๖ช^๖

ช^๖น^๖ม^๖ัก^๖ช^๖ม^๖ไ^๖ช^๖น^๖อ^๖ย^๖

อ^๖น^๖ณ^๖ะ^๖น^๖ม^๖ก^๖ุ^๖ณ^๖

และ^๖คำ^๖ส^๖ัก^๖ก^๖ว^๖า^๖ท^๖พ^๖ร^๖ะ^๖เจ้า^๖ย^๖ร^๖ม^๖ว^๖ง^๖ค^๖เ^๖อ^๖ ช^๖น^๖ ๓ ก^๖ร^๖ม^๖ท^๖ล^๖ว^๖
ย^๖ก^๖ิ^๖น^๖ท^๖ร^๖ไ^๖พ^๖ศ^๖า^๖ด^๖ไ^๖ส^๖ภ^๖ณ^๖ ท^๖ร^๖ง^๖นิ^๖พ^๖ณ^๖ไ^๖ว^๖ว่า^๖

ส^๖ัก^๖ก^๖ว^๖า^๖ห^๖ว^๖า^๖น^๖อ^๖น^๖ม^๖ิ^๖ห^๖ม^๖ิ^๖น^๖แ^๖ส^๖น^๖

ไ^๖ม่^๖เ^๖ห^๖ม^๖ิ^๖น^๖แ^๖ม^๖ั^๖น^๖พ^๖ร^๖มา^๖ล^๖ย^๖

ท^๖ห^๖ว^๖า^๖น^๖ห^๖อ^๖ม^๖ ก^๖ล^๖ิ^๖น^๖ป^๖ระ^๖เท^๖ย^๖ย^๖เ^๖ร^๖ิ^๖ย^๖ข^๖ว^๖ง^๖พ^๖ว^๖ง^๖พ^๖ะ^๖ย^๖อ^๖ม^๖ อ^๖า^๖จะ^๖

น^๖อ^๖ม^๖ิ^๖จ^๖ิ^๖ท^๖ไ^๖น^๖ม^๖ัก^๖ว^๖ัย^๖โ^๖ล^๖ม^๖ต^๖ม^๖ แ^๖ม^๖ั^๖น^๖ล^๖ั^๖ช^๖ล^๖า^๖ม^๖ห^๖ย^๖า^๖ม^๖ห^๖ย^๖า^๖ย^๖ไ^๖ม่^๖ป^๖ด^๖า^๖ย^๖

ป^๖ด^๖ิ^๖ม^๖ ก^๖ิ^๖ง^๖ก^๖ุ^๖ค^๖ก^๖ิ^๖ม^๖ย^๖ธ^๖ร^๖ะ^๖เพ^๖็ก^๖ค^๖อ^๖ง^๖เช^๖ค^๖ช^๖ม^๖ ใ^๖ค^๖ิ^๖ไ^๖พ^๖ร^๖ไ^๖ม่^๖ป^๖ระ^๖ก^๖อ^๖ย^๖ช^๖อ^๖ย^๖

อ^๖า^๖ร^๖ม^๖ณ^๖ ไ^๖ก^๖ร^๖พ^๖ิ^๖ง^๖ล^๖ม^๖เ^๖ม^๖ิ^๖น^๖ห^๖ั^๖น^๖า^๖ระ^๖อ^๖า^๖เช^๖ย^๖

๕ สามัคคีรต รสของความพร้อมเพรียง

๖ สัณฑ ละเอียต อ่อนหวาน

๗ มชฺชรกลา ถ้อยคำอันไพเราะ ถ้อยคำอันอ่อนหวาน

๘ พจนาลย ระเบียบของคำพูด

๓. แสดงด้วยใจ

ได้แก่การตั้งเมตตาคิดหวัง

ความไม่มีเวรต่อกัน หวังความไม่เขียดเขย่งกัน หวัง

ความสุกต่อกันและกัน ฯลฯ แม้ถึงเราจะไม่ได้อะไรช่วยชวนชวยใน

กิจธุระด้วยกายด้วยวาจา แต่น้ำใจของเราหวังสุขประโยชน์

อยู่เช่นนั้นแล้ว อาการกายและอาการวาจา ที่แสดงให้

ปรากฏออกมาภายนอกนั้น คงจะเป็นปกติของคตของหุของ

ผู้นั้น ก็เมื่อเขาได้รั้มมิตรรักเช่นนั้นแล้ว เขาก็ยอมจะ

แสดงมิตรรักคอยข้าง ทั้งคำที่กล่าวกันอยู่เนื่อง ๆ ว่า

“มิตรรัก มิตรใจ เมตตาท่าน ท่านเมตตาเรา ให้เขา

เท่าไร ชั่วว่าเราได้เท่านั้น” มีนทานสัญญาเป็นเครื่อง

แสดงให้เห็นชัดว่า มิตรรัก มิตรใจ เมตตาท่าน ท่าน

เมตตาเรา ก็คงไปนี้

ยังมีชายชาวชนบทผู้หนึ่ง ชื่อแม่โคมาเลียงไว้ ถ้าแม่

โคนั้นคลอดลูกเป็นตัวเมียก็เลี้ยงไว้ ถ้าเป็นตัวผู้ก็ขายเสีย

แต่เลี้ยงโคชายทั้งนั้นมตรพยอมมากหลาย จึงได้ทำสชาขายมา

ไว้ ๓ คน สำหรับให้เลี้ยงโค ครั้นเด็กโคขาด สามคนนั้น

ก่อนโคไปเลี้ยงในป่า แล้วพากันชกกินมาขึ้นเล่น จึงปรึกษา
กันว่าจะขึ้นสังคายน์ คนหนึ่งว่าเราขบถเจ้าของเราเล่นเด็ก
แล้ววกทางคนต่างขบถ ครั้นขบถเสร็จแล้ว เด็กคนหนึ่งเก็บ
คอกไม้มาบูชา แล้วประนมกรกราบกรานให้ชื่อนานขึ้นถึง
จิต คนหนึ่งขบถแล้วก็นั่งนิ่งอยู่ อีกคนหนึ่งขบถแล้ว
ประเจียดประจันงอมอทยกชกเล่น ครั้นเวลาเย็นก็พากันไล่
โคกลับมาย้าน ผ่ายขบถที่เป็นนายครั้นเห็นเด็กขบถขบถเจ้า
โหว่ขบถนั้น ก็กลใจให้เมตตาเมตตาเล่นหารักใคร่ เรียก
มาอ้อมอายน้ำชาโลมแป้งและน้ำหอมให้ แล้วก็ให้บริโภค
อาหาร ส่วนเด็กขบถมีภริยาขบถเจ้าแล้วชกทบถครั้นนั้น
กลใจให้นายครายกล่าวว่าทบถทุก ๆ วัน เด็กขบถขบถเจ้าแล้ว
และนั่งนิ่งคือนั่งนั้น เผอิญกลใจมิให้นายกล่าวคักกล่าวร้าย
อย่างไร นั่งเฉยอยู่

คักจากเรื่องนั้นทุกประการ

เด็กคนหนึ่งเป็นที่ชอบรักของเพื่อนนักเรียนทั้งหลาย มี
ผู้ถามเด็กคนหนึ่งว่า “ทำไมจึงมีคนชอบท่านมากนัก?” เด็ก
นั้นตอบว่า “เห็นจะเป็นด้วยฉันชอบเขาทุกคนกระมัง” คำ
ที่เด็กกล่าวนั้นก็เห็นพยานให้เห็นได้ว่า มิตรจิตมิตรใจ
เรารักเขา เขาก็ต้องรักตอบ

มีกรรมกรรมไหนอาจะมีไคร่สัตว์เกิดวิธาน เช่นสนช
ทเลียงไว้ เจ้าของไปไหนก็วิ่งตาม ก็เพราะเจ้าของไคร่
เมตตาริทยุติและผูกไว้ด้วยความรัก

การแสดงเมตตาอัน แม้แต่ไม่มีความจริง เช่นเราจะแผ่
เมตตาริทยุติไปในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ไม่มีประมาณ เราก็จะ
ได้รับความสำราญใจไม่ใช่น้อยเหมือนกัน

คาถาพุทธภาษิต ในยักขสังยุต "ก็มีอยู่ว่า
"ยสฺส สพฺพมโหโรตฺถํ อทิสาย รโต มโน
เมตฺตํ โส สพฺพภูเตสุ เวรุตฺตสฺส น เกนจิ
ใจของผู้นั้นในการไม่เบียดเบียน และแผ่เมตตาจิต
ไปในหมู่สัตว์ที่เกิดแล้วทั้งหมด จะไม่มีเวรกับใคร ๆ"
อธิบายว่า ถ้าไม่มีเวรกับใคร ๆ แล้ว ก็ย่อมจะได้รับความ
สำราญใจเป็นสุขอย่างยิ่ง

ยังการแสดงเมตตาการุณาอีกอย่างหนึ่ง คือการช่วย
เหลือ แท้จริงธรรมคามากดซึ่งจะเป็นที่ระลึกถึง เป็น
ทรรกการพชงกันและกันก็ เพราะอาศัยอุปการคุณ
คือความเกื้อหนุนที่ไคร่กระทำไว้แก่กันอย่างหนึ่ง อาศัยการ

วิเศษผลแน่นอนเสียก่อน ก็พากันเชือดอ ข้างที่จนถึง
 แก่ทำให้เสียการงานได้ และแก่ความโง่หลงต่างๆ (การ
 แก่ไขเช่นนี้ เป็นหน้าที่ของพระโดยมาก ควรกระทำ)
 ฯลฯ - ถ้าเราคอยเอาใจใส่อยู่ในสิ่งเหล่านี้ ทั้งในส่วน
 บุคคล และในส่วนบ้านเมืองของเราแล้ว เราอาจแสดง
 เมตตาและกรุณาได้มาก ถ้าจะมีปัญญาว่า “มีมากต่อ
 มากนัก จะเลือกหยิบอะไรขึ้นทำ และจะทำอย่างไร?”
 ก็ควรตอบว่า “มีอะไรบ้างที่ตนชอบใจ และในทางนั้น
 มีอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ใครๆ หรือแก่คนทั้งหมด? ถ้า
 เห็นว่ามี ก็ให้ลงมือทำที่เกี่ยว” แต่คนตระหนี่มักจะไม่
 ชย่แต่ในส่วนของตัวเอง ไม่เหลียวแลของคนอื่น ส่วนคน
 ทุ่มเมตตาจิตนั้น ย่อมคอยช่วยเหลือคนอื่นรอบข้าง แม้
 แต่เขาไม่ขอให้ช่วย ถ้าเห็นมีทางเสีย ก็พอจะช่วยแก้ไขได้
 โดยไม่ต้องเปลืองแรงเปลืองเวลาอันใด ก็ชวนช่วยให้ความ
 ความช่วยเหลือที่เกี่ยว

แต่บางคนมักจะไม่เห็นว่า จะมีทางแสดงเมตตาจิต
 ได้อย่างไรบ้าง จะคอยทำการใหญ่ๆ ที่ให้ปรากฏชื่อตนนาม
 หรือก็ขี้โม้คึก ทำไม่สำเร็จ ที่จริงการแสดงเมตตาจิต
 มีอยู่ทุกพระคฤบ้านของเรานั้นเอง คล้ายกับหญ้าปากคอก เรา

ค^๑ข้าม^๑พ^๑ัน^๑มัน^๑ไป^๑ จ^๑ึง^๑แ^๑ล^๑เ^๑ไม่^๑เห^๑็น^๑ ะ^๑ง^๑น^๑ก^๑ก^๑ว^๑อย่าง^๑ท^๑อ^๑ไป^๑น^๑ ค^๑ือ^๑
 ใน^๑ถ^๑ุ^๑ร^๑อ^๑น^๑เร^๑า^๑เก^๑ิน^๑ไป^๑ตาม^๑ถ^๑น^๑น^๑ ะ^๑ว^๑า^๑เ^๑ศ^๑ย^๑ไ^๑้^๑เห^๑็น^๑ค^๑ู่^๑ม^๑น^๑า^๑ท^๑ง^๑ว^๑ี^๑
 ตาม^๑ป^๑ระ^๑ต^๑บ้าน^๑ข้าง^๑ถ^๑น^๑น^๑ข้าง^๑แ^๑ล^๑ว^๑ ะ^๑ว^๑า^๑ข^๑าง^๑ท^๑เ^๑ว^๑า^๑ไ^๑้^๑เ^๑ศ^๑ย^๑แ^๑ว^๑
 เ^๑ว^๑า^๑ท^๑ก^๑น^๑ำ^๑ร^๑ับ^๑ป^๑ระ^๑ท^๑าน^๑อ^๑ก^๑ว^๑ย^๑ น^๑ั้น^๑อะ^๑ไร^๑ ? ไม้^๑ใช่^๑ความ^๑แ^๑ส^๑ท^๑ง^๑
 เม^๑ต^๑ท^๑า^๑จิต^๑ของ^๑เ^๑้า^๑ของ^๑บ้าน^๑ผู้^๑ให้^๑น้ำ^๑เป็น^๑ท^๑าน^๑แ^๑ก^๑่ม^๑ห^๑า^๑ซ^๑น^๑ท^๑ส^๑ถ^๑ู^๑ร^๑
 ไป^๑มา^๑ ซ^๑ึง^๑ม^๑ความ^๑ร^๑อน^๑ความ^๑ก^๑ระ^๑ห^๑าย^๑มา^๑แ^๑ล^๑ว^๑ะ^๑ไ^๑้^๑ร^๑ับ^๑ป^๑ระ^๑ท^๑าน^๑
 ให้^๑ซ^๑น^๑ใจ^๑ห^๑ร^๑อ^๑ ?

มี^๑ข^๑าง^๑ค^๑น^๑ที่^๑เ^๑้า^๑ใจ^๑ก^๑ิ^๑ก^๑ถึง^๑แ^๑ต^๑เ^๑ว^๑ร^๑อ^๑ญ^๑า^๑ก^๑ิ^๑ ะ^๑ว^๑า^๑ะ^๑มี^๑ไ^๑คร^๑ท^๑ก^๑ซ^๑
 ย^๑าก^๑ห^๑ร^๑อ^๑ซ^๑ัก^๑ซ^๑อง^๑ค^๑อง^๑การ^๑ให้^๑ซ^๑ว^๑ย^๑เ^๑ล^๑อ^๑อย่าง^๑ไร^๑ข^๑้าง^๑ แ^๑ต^๑ก^๑ห^๑า^๑
 น^๑ัก^๑ไ^๑กล^๑อ^๑อ^๑ก^๑ไป^๑ก^๑ว^๑า^๑ญ^๑า^๑ก^๑ิ^๑ไม้^๑ เป็น^๑จ^๑ร^๑ร^๑ม^๑ค^๑า^๑ เ^๑พ^๑ระ^๑ค^๑น^๑เร^๑า^๑ค^๑อง^๑
 ร^๑ัก^๑ญ^๑า^๑ก^๑ิ^๑ม^๑าก^๑ก^๑ว^๑า^๑ค^๑น^๑อ^๑น^๑ แ^๑ต^๑เ^๑ว^๑ร^๑ะ^๑ค^๑อง^๑ท^๑ก^๑ค^๑ิ^๑เ^๑อ^๑เพ^๑อ^๑ให้^๑ไ^๑กล^๑
 อ^๑ก^๑ไป^๑ก^๑ว^๑า^๑น^๑อ^๑ก^๑ ะ^๑ว^๑า^๑ม^๑ร^๑ัก^๑ญ^๑า^๑ก^๑ิ^๑ร^๑ณ^๑า^๑ญ^๑า^๑ก^๑ิ^๑น^๑ั้น^๑ ก^๑ิ^๑น^๑ข^๑ว^๑า^๑เป็น^๑
 การ^๑ส^๑ม^๑ค^๑ว^๑ร^๑ย^๑ิ^๑ง^๑น^๑ัก^๑ เ^๑พ^๑ระ^๑ไ^๑้^๑ซ^๑อ^๑ว^๑า^๑ผ^๑ัก^๑ท^๑ก^๑ให้^๑มี^๑เม^๑ต^๑ท^๑า^๑ แ^๑ล^๑
 ก^๑ร^๑ณ^๑า^๑ก^๑ล^๑้า^๑แ^๑ซ^๑ึง^๑ผ^๑่อ^๑อ^๑ก^๑ไป^๑ ะ^๑ล^๑อ^๑อ^๑ก^๑ิ^๑ง^๑เพ^๑อ^๑น^๑ม^๑น^๑ย^๑ั^๑ว^๑เ^๑ล^๑ก^๑
 เ^๑ห^๑ต^๑น^๑ั้น^๑บ้าน^๑จ^๑ึง^๑ไ^๑้^๑ซ^๑อ^๑ว^๑า^๑เป็น^๑โรง^๑เร^๑ียน^๑ล^๑ำ^๑ห^๑ร^๑ับ^๑ผ^๑ัก^๑ท^๑ก^๑ ให้^๑มี^๑ความ^๑
 เม^๑ต^๑ท^๑า^๑แ^๑ล^๑ะ^๑ก^๑ร^๑ณ^๑า^๑แ^๑ก^๑กัน^๑แ^๑ล^๑ะ^๑ก^๑ิ^๑น^๑ แ^๑ท^๑เ^๑ร^๑ง^๑แม่^๑ท^๑ว^๑เร^๑า^๑เ^๑อง^๑ ก^๑ิ^๑ล^๑ว^๑น^๑
 แ^๑ต^๑เป็น^๑ผู้^๑เ^๑ศ^๑ย^๑ไ^๑้^๑ร^๑ับ^๑เม^๑ต^๑ท^๑า^๑ก^๑ร^๑ณ^๑า^๑มา^๑า^๑ก^๑ญ^๑า^๑ก^๑ิ^๑ท^๑ง^๑ห^๑ล^๑าย^๑ มี^๑ข^๑ค^๑า^๑
 มา^๑ร^๑ท^๑า^๑เป็น^๑ค^๑น^๑แ^๑ล^๑ว^๑ท^๑ง^๑น^๑ั้น^๑ ค^๑ือ^๑ท^๑าน^๑ไ^๑้^๑ก^๑ิ^๑มี^๑เม^๑ต^๑ท^๑า^๑จิต^๑เ^๑ล^๑ย^๑ง^๑ก^๑เร^๑า^๑มา^๑
 ะ^๑น^๑เ^๑ก^๑ิ^๑ย^๑ไ^๑หญ^๑่^๑ แ^๑ล^๑ะ^๑ท^๑าน^๑ไ^๑้^๑ก^๑ิ^๑มี^๑ความ^๑ก^๑ร^๑ณ^๑า^๑ค^๑อ^๑ย^๑ย^๑อ^๑ง^๑ก^๑ิ^๑น^๑อ^๑น^๑ค^๑ว^๑าย^๑

ต่าง ๆ ที่จะมาถึงเรา จนที่สักเลื้อยกระดิกยงระดิก ท่านก็คอย
 ยักคอยไล่ ไล่แต่เท่านั้น เรายังเคยได้รับเมตตาและกรุณา
 จากผู้อื่น มีมิตรสหายและเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดเคียงเป็นต้น เมื่อ
 เรานกถึงซอ้น ถ้าหากว่าเรามีมิตร ก็จะทำให้เรารูสึกมี
 เมตตาและกรุณาบุตรของเรามากขึ้น และจะทำให้เราเมตตา
 กรุณา ในญาติพี่น้อง และ มิตร สหาย ของเรา ตลอดจนออกไปถึง
 มนุษย์ทั้งมวลว่าชาติเสมอกันกับเราด้วย

แต่การแสดงเมตตากรุณา ถ้าไม่ฉลาดทำ หรือ
 ทำไม่เหมาะแล้ว ก็จะไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ บางที
 กลับทำให้โทษแก่ผู้ทำเสียอีก ซอ้นพงเห็นตัวอย่างใน
 เบญจศีลเบญจธรรม ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
 ยาวชิรญาณวโรรสพระมหาสมณะทรงนิพนธ์ไว้ว่า “ไปทาง
 เรือพบบคนตกน้ำ คนว่ายน้ำไม่เป็น หรือเป็นแต่ไม่แข็งแรง
 พอรช่วยเหลือในน้ำได้ ถ้ากระโดดลงไปก็คงช่วยเหลือเขาไม่ได้
 หรือบางทีจะเอาตัวรอดเองไม่ได้ บางทีเรือเล็ก ไม่พอคน
 ารชนไปอีกคนหนึ่ง ถ้าารขชนเรือ เรือก็ล่ม ไม่เป็นอันช่วย
 เข้าเป็นอันตรรายแก่ตนและคนอื่นในลำเรืออีก อย่างนี้พง
 เข้าใจว่าความสามารถไม่พอจะแสดงเมตตา ในปัญหาเช่นนี้
 ต้องรู้จักผู้อื่น ช่วยเห็นยวเรือที่ล่ม หรือไม่ หรือสวะ

ให้เขาอาศัยเกาะ หรือให้เกาะเรือตัวอยู่ แล้วช่วยนำ
 ไปให้ถึงฝั่งหรือชวนขวายร้องเรียกผู้อื่นให้ช่วยด้วย อีก
 ประการหนึ่ง เมื่อแสดงเมตตากาถาแก่ผู้หนึ่ง แต่เป็น
 เครื่องทำลายประโยชน์ของคนทั้งหลายอื่น เช่นเห็นเจ้ารับ
 ผู้ร้ายมา มีความกรุณาที่จะให้ผู้ร้ายรอกากอาญาแผ่นดิน
 แล้วเข้าแย่งชิงให้หลุดไป ถึงนี้ถึงทำผู้ร้ายให้รอกลับไปก็
 ควรทบทวนก็จริง แต่ก็ไม่ควรจะทำผู้ร้ายนั้นให้หลุดไปเที่ยว
 เบียดเบียนคนทั้งหลายอีก และภริยาที่เขาแย่งชิงจากเจ้า
 หนาทนั้น ก็เป็นการหมิ่นแผ่นดิน มิไยตามกฎหมาย
 อีกชั้นหนึ่ง” ข้อนี้สมกับคำที่พกกันอยู่บ่อย ๆ ว่า “ทำ
 ครอบงำไทย โปรกสัตว์ไคยา” และพงเห็นตัวอย่าง
 ในนิทานสภานิคคข้อไปนี้ว่า “มีมาณพ” คนหนึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง
 สำหรับยงสัตว์ทศายแล้วให้กลบเป็นคณมาโค วันหนึ่งเดินไป
 พบเสือโคร่งนอนตายอยู่ในป่า มีความกรุณา จึงว่า
 มนตร์ ทงกอนกรวักไปให้ลูกเสือ เสือกพันขึ้นมา แล
 เห็นมาณพยืนอยู่ ก็กระโดดเข้ากักมาณพให้ถึงแก่ความตาย
 ไปในที่นั้น” ถ้าเช่นนั้นแล้ว เราพึงเข้าใจว่าเป็นก็ไม่ได้สมควร

ระกระทำ ควรตั้งอยู่ในอุเบกขา^{๑๓} ถือเสียว่าเป็นกรรมของ
สัตว์เอง

ถ้าการที่จะแสดงเมตตากรุณาให้ถูกที่ เพื่อจะให้ได้รับผล
อันคงฝ่ายผู้ประกอบและผู้รับนั้น ก็คงอาศัยการที่คงใจ
เย็นทำไป ในเบื้องต้นถึงแม้จะไม่สิ้นเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ
หรือผู้รับจะบูชาโทษเช่นนั้นบ้าง ผู้ทำก็ยิ่งรู้สึกว่าเขาได้ทำคุณ
และถ้าเป็นประโยชน์ก็จริงก็จะให้เกิดความอดสาหัสพยายาม
ทำต่อไปจนเขาเห็นคุณได้ก็ คนมีเมตตาใจคนเปรียบเหมือน
หว่านพืชไว้รอบข้าง ถึงบางเมล็ดจะไม่เป็นผล แต่เมล็ดที่จะ
ได้ผลงอกงามก็ ก็คงมีมาก สำนึกโอบอ้อมก็ไ้มืออยู่ว่า “ผู้
สนิทชิดชอบเหลือยาก ถึงเหล็กฟากรักไว้ก็ไ้มัน จะผูก
ด้วยมนตร์เสกลงเลขยันต์ ไ้มันเหมือนผูกไว้ด้วยไมตรี”
จึงอ่านเรื่องของผู้ที่แสดงเมตตากรุณาต่อกันซึ่งมอยถึงต่อไป
ที่ในกรุงเวเนนาแห่งประเทศออสเทรีย มีคนแก่คน
หนึ่งเที่ยวสัซซอชอทานเขา วันหนึ่งสัซซอชอวันยังค่ำไม่ได้สัซซอช
ไ้มืออะไรจะกิน ก็นั่งเป็นทุกข์อยู่ข้างทาง มีผู้คนหนึ่งเดิน
มาพบเขา จึงซอซอชจากคนแก่ชอทานนั้น แล้วก็ทำเพลง
ชอทาน คนทั้งหลายเห็นเป็นการประหลาดมาก ก็พากันมาดู

๑๓ อุเบกขา ความเป็นกลาง ความอยู่เฉย ๆ

ออกแน่นอนไป ชายคนนั้นขอสวามิภักดิ์จากคนทั้งหลายได้แล้ว
ก็ให้แก่คนแก่ชราท่านนั้น แท้จริงชายคนนั้นเขาเป็นคนมีข้อ
เสียในทางศีลข้อ อาสศีลข้อในหมู่ประชุมใหญ่ๆ ใ้ค่าจ้าง
ชั่วโมงละหลาย ๆ ร้อยบาท ที่เขาอุทิศสวามิภักดิ์ออกกลาง
ถนนเก็บสวามิภักดิ์ให้คนชราท่านนั้น ก็เพราะเขามีความกรุณา
แก่คนแก่ชราท่านที่ไม่มีสวามิภักดิ์จะขออาหารกินในเย็นวันนั้น

แม่เด็ก ๆ ในโรงเรียน ก็อาจทำความกรุณาได้ทั้งใน
เรือนเหมือนกัน ก็มีเรื่องเล่ากันมาว่า หญิงแก่คนหนึ่ง
หลังโกง ยืนอยู่ริมถนน ไม่กล้าจะข้ามถนนไปได้ เพราะ
รถหนาแน่น พอประเดี๋ยวมีเด็กคนใหญ่กลิ้งจาก
โรงเรียน เดินผ่านไปทางนั้น เด็กคนหนึ่งนอนในพวงนั้นเช่น
เด็กกบและปลาที่ตกในขัน พอได้เห็นคนแก่ยืนงงๆ นั้นอยู่
ก็ไม่เดินเลยไปเหมือนเด็กคนอื่น ๆ จึงหยกช่วยวิ่งมือหญิงแก่
นั้น ค่อย ๆ พาเดินหลังข้ามถนนไปได้ทั้งนี้ หญิงแก่นั้น
จะมีความพอใจสักเพียงใด และเด็กก็แสดงความเมตตา
ใจเช่นนั้น ก็จะมีสติอันละเอียดในใจในความกตัญญูได้
กระทำเพียงไร โดยไม่ต้องออกแรงลงความลำบากก็มาก
น้อย

งามเมตตาก่อ
 การ^{๑๖} แกล้ม^{๑๗}มาร
 งาม^{๑๘}มุก^{๑๙}ท่า
 เป็นทางบังเกิดผล
 ทพ^{๑๔}พล^{๑๕} พว^{๑๕}ก^{๑๕}ทม^{๑๕}พ^{๑๕} พาส
 อน^{๑๖}ม^{๑๖}ง^{๑๖}มา^{๑๖}ก^{๑๖}พิ^{๑๖}มา^{๑๖}ต^{๑๖} ทน
 อ^{๑๗}ย^{๑๗}า^{๑๗}อิ^{๑๗}ฉา^{๑๗}แ^{๑๗}ก^{๑๗}ฝ^{๑๗}ง^{๑๗}ชน
 ป^{๑๘}ฏิ^{๑๘}พ^{๑๘}ท^{๑๘}ธ^{๑๘} ส^{๑๙}ว^{๑๙}ส^{๑๙}ก^{๑๙}
 ค^{๑๙}ก^{๑๙}จาก^{๑๙}เว^{๑๙}ร^{๑๙}ง^{๑๙}พ^{๑๙}ร^{๑๙}จ^{๑๙}น^{๑๙}ท^{๑๙}ก^{๑๙}ิ^{๑๙}น^{๑๙}ร^{๑๙} ค^{๑๙}ำ^{๑๙}ณ^{๑๙}น^{๑๙}ท^{๑๙}
 ช^{๒๐}น^{๒๐}ต^{๒๐} แ^{๒๐}ละ^{๒๐}เม^{๒๐}ต^{๒๐}ค^{๒๐}า
 โย^{๒๑}บ^{๒๑}เฮ^{๒๑}อ^{๒๑}ค^{๒๑}ม^{๒๑}ก^{๒๑}
 เป็น^{๒๑}ท^{๒๑}ส^{๒๑}มา^{๒๑}ค^{๒๑}ม^{๒๑}
 ส^{๒๒}ร^{๒๒}เว^{๒๒}ร^{๒๒}ญ^{๒๒}ส^{๒๒}ำ^{๒๒}น^{๒๒}า^{๒๒}น^{๒๒} ป^{๒๒}า^{๒๒}น^{๒๒}
 ก^{๒๓}ร^{๒๓}ณ^{๒๓}า^{๒๓}ม^{๒๓}ไ^{๒๓}น^{๒๓}มี^{๒๓}
 ท^{๒๔}ิ^{๒๔}ร^{๒๔}ะ^{๒๔}ก^{๒๔} ช^{๒๔}ั^{๒๔}ย^{๒๔}ง^{๒๔}ณ^{๒๔}ส^{๒๔}ัน^{๒๔}ค^{๒๔}า^{๒๔}น^{๒๔}
 ช^{๒๕}น^{๒๕}ช^{๒๕}ม^{๒๕}เก^{๒๕}ย^{๒๕}ม^{๒๕}ค^{๒๕}ำ^{๒๕}น^{๒๕}ต^{๒๕}
 ท^{๒๖}ิ^{๒๖}พ^{๒๖}ย^{๒๖}ส^{๒๖}ร^{๒๖}อ^{๒๖}ย^{๒๖}ส^{๒๖}ค^{๒๖}ณ^{๒๖}ธ^{๒๖}ช^{๒๖}า^{๒๖}ว^{๒๖}

-
๑๔ ทพพล	คนมีกำลังทราวม	คนถอยกำลัง (ได้แก่คนแก่คนชราจนเป็นต้น)
๑๕ ทมิฬ	คนใจดำ	คนใจร้าย
๑๖ การุญ	ความเอ็นดู	ความกรุณา
๑๗ พินาศ	ฆ่า	
๑๘ มุกตา	จิตอ่อน (เวทนา สงสาร)	
๑๙ ปฏิพัทธ์	ติดต่อกัน	ผูกพัน
๒๐ ชนิต	ความอดกลั้น	ความอดทน
๒๑ คิเรก (อติเรก)	มาก	มากเกินไป
๒๒ สำนาน	เสียง	เสียงพูด
๒๓ สุนทร	พึงไปด้วยกลิ่นหอม	

เล่ห์เหลี่ยมซนะลอสถง

วรรณมัยภวมยพร

สขทงภวนทร
กิตติทวณชาทร

หลวงขรรมาภิมณฑ (กิก) แห่ง

๘ บทที่ ๓ กิริยาด

กิริยา ไ้แก่อากการที่แสดงออกมาภายนอกให้ปรากฏ
แก่ตาคนทั้งหลาย กิริยาจะงามละม่อม หรือตรงกันข้าม
ก็ได้ เรียกว่าดี และไม่ ดี ถ้ากิริยาดี จะทำสิ่งใด
แม้แต่เล็กน้อยก็น่าคนน่าชม ถ้ากิริยาไม่ดี แม้จะทำสิ่งใด
น้อยนิดของของความดี ก็อาจเป็นโทษตาชอกใจคนอื่นได้
แก่คนโดยมี เกมกลคือเสียว่า “กิริยาไม่เป็นสิ่งสำคัญ”
ความดีหรือเข้าใจเช่นนั้น เป็นความผิด เพราะกิริยาลม
เป็นเครื่องสำหรับทำทางแห่งชีวิตให้สะดวกเกียจฉาน และ
ทำให้การสมาคมคบคิดสนทนากลมเกลียวเข้า และเป็น
เครื่องอุดหนุนของบุคคลในการที่จะกระทำหน้าที่อื่นใด ๆ ทั้ง
หมด กิริยาก็ย่อมเปิดทางให้ดำเนินไปสู่ความเจริญได้ยิ่งขึ้น
กิริยาช่วยย้อมยักประทุ ทำความชอกใจ และทำหนทางของ
การงานทั้งหลายให้ผิดซึก คนที่ไม่มีกิริยาดี แต่หน้าใจก็
มีความสามารถอาจประกอบกิจการงานได้ก็ ก็นับว่าเป็นส่วนดี
อันหนึ่ง แต่หากพร้อมทั้งหน้าใจวาจาและความสามารถ ทั้ง

กิริยามรรยาทก็สภาพเรียบร้อย ประพฤติอ่อนน้อม เป็น
 ทชเชื่อนำใจคน แล้วก็จะกระทำให้ทวีประโยชน์
 และเป็นที่น่ารักน่าชมนานับถือของประชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย คำ
 ไคลงสุภาษิตก็มักกล่าวว่า

อ่อนหวานวาจาแจ้ว	จับใจ ชนเคย
อ่อนกิริยาฉะฉาน	สุกสัน
อ่อนมรรยาทใคร	ยลชน ชมนาน
อ่อนโยนรู้สุจริตตน	เดห์เนอเจือทอง
อ่อนสันดานกอบเกอ	การกา รวนอ
ในหมู่พราหมณ์สมณา	พฤทท์ พร้อม
ใจใช้คึกมีมา	นะหมื่น ปมาทแซ
ประพฤติความอ่อนน้อม	เนื่องไก่อเกียรติคุณ

พระยาราชาโยธา แต่ง

กัศจากวชิรญาณ

- กิริยาฉะฉาน (กิริยา—ฉะฉาน) กิริยา ความทำ อาการที่ทำ ฉะฉาน
 ความนิยมในใจ (ใต้แก่ใจคอ ฉะฉานศักดิ์ ก็คือ ใจคอ
 ฉะฉานชั่วก็คือใจคอชั่ว)

๒ พฤทท์ (วชิระ) ผู้เจริญ ผู้เฒ่า

๓ เกียรติคุณ คุณที่ เลื่องลือ

มกมผลกล่าวกันอยู่ว่า “กิริยางามดีกว่าปรสว”
 แทรกรคนทมกรียาาม แม้ถึงปรสวไม่สว ก็ยอมเป็น
 ถกกม เป็นทชชอกยใจ เป็นความเชื่อเชื่อยอยู่ในตน
 มากกว่าคนทมปรสวแต่กิริยาไม่งามเสียอีก เพราะคน
 ปรสวแต่กิริยาไม่งามนั้น ย่อมไม่เป็นทพอไรรักใคร่ และ
 ไม่เป็นทสรวเรณของบุคคล ถ้าจะว่าแล้ว ก็ควรจะแปลก
 ะไรกันนักกับปรสว หรือปรสวอย่างงาม จะต่างกันอยู่
 ถแต่มีทวณญาณเท่านั้น แม้สัณยาศสอนหญิงก็กล่าวว่า
 “หนังสือตรึงระงามทราวมสวาท แต่มรรยาทผิดกระกล
 ประชุมหงส์ ชายทกเขาไม่มีทจาง ก็คงลงอยู่ว่างาม
 ทรามกรียา ถึงพาดพยทกแต่สภาพ ไม่หยาบหยาบมารยาท
 สมนวสนา จะกล่อมเกลี้ยงเคียงหมอนนอนเต็มตา คงดีกว่า
 งามพรงเป็นถึงตน”

กิริยาจะบอกนิสัยใจจิต กิริยา แม้

ถึงเป็นอาการภายนอกก็จริง แต่มักปรากฏออกมาจากตัว
 ริงภายใน คือกิริยาขอมแสดงความรักใจ ความรู้สึก
 ความยินดี ความรัก หรือความโกรธเป็นต้น ให้ปรากฏ

แก่คนทั้งหลาย และแสดงให้รู้ที่มาด้วย ทั้งภาณิตว่าไว้ว่า
 “สำเนียงของภาษา กวีนิพนธ์ของตระกูล” ชื่อนี้ในโลกนิค
 สภาณิตไทย ก็ได้มีปรากฏอยู่ว่า

จะประมาณของตระกูล ว่าชั่วก็โดยโฉน
 พึงดูอาการใน ถ้อยคำและวาท

กวีนิพนธ์ที่แต่งขึ้นไม่เป็นของจริงก็มี แต่ก็ไม่งาม ไม่
 น่ารักน่าชม ดูกระด้างไป ถ้าเป็นเอง เป็นจริง ก็
 เป็นไปได้โดยความสังเกตอย่างของคนอื่น หรือโดยฉกหัก
 ย้ำให้เป็นทั้งคำที่เขาว่า “กวีนิพนธ์” แล้วย่อมจะงามละม่อม
 ละไม เป็นที่ของตาต้องใจของคนผู้ใดก็ตาม กวีนิพนธ์
 เมื่อจะจำแนกออกกล่าวแล้ว ก็มีหลายอย่าง แต่ส่วนที่สำคัญ
 ก็คือ ความสงบบ่งบม ความสุภาพเรียบร้อย ความแสดง
 ภาระปรานีและโอโยอ้อมฮารี เหล่านี้จะแนะนำข้อสอนกัน
 ไม่ได้ ต้องเรียนด้วยเขาอย่างเขาที่มีกวีนิพนธ์อยู่แล้ว เห็น
 ใครๆ ที่เราชมว่าดี ให้รีบตัวจริงว่า เราชมอะไร? ชมที่
 ตรงไหน? แล้วเขาอย่างแต่สิ่งนั้น ฉกหักไปให้ได้ เมื่อเรา
 ใกล้เคียงก็กล่าวอย่างเขา แต่แบบที่ๆ ไว้ในใจมากๆ เข้า
 กวีนิพนธ์เราก็จะค่อยๆ ไปทุกที

บางคนมักถือเสียว่า ความปราศรัยโดยวาจาที่อ่อนหวาน
และความต้อนรับโดยความสุภาพเรียบร้อยอ่อนน้อม ซึ่งเป็น
อาการภายนอกนั้น สมควรแต่ที่จะแสดงความนอบถ้อยภายใน
ของเราให้ปรากฏแก่ผู้ที่เราต้อนรับจริงๆ ถ้าใครถ้อยเช่น
เครื่องครึกเก็บไป ก็เป็นการถ้อยผิด กวญความนอบถ้อยและ
ไม้นับถ้อยนั้นไม่สำคัญนัก ไม่ควรนิยมให้มาเกี่ยวข้องกับกิริยา
ต้อนรับ ถึงแม้จะเป็นแขกที่เรายังไม่มีความนอบถ้อยเลยก็ตาม
ก็ไม่จำเป็นต้องแสดงกิริยาอย่างอื่น นอกจากสุภาพเรียบร้อย
เพราะกิริยางาม เป็นเครื่องแสดงความประสงค์ที่จะทำความ
เชื่อเชิญ และความสนิทชิดชมต่างหาก ใ้ชื่อว่าสำหรับจะให้
เป็นปากหมางเมื่อไร

บางคนมักมีกิริยากระด้าง กวญนักถึงตนมากเกินไป
เพราะ ถือว่าการอ่อนน้อม ถ่อมตนนั้นเป็นการลดหลั่นตนเอง เป็น
การไม่นับถ้อยตนเอง ชอบเป็นความเข้าใจผิดแท้ และระ
พาให้ตนเป็นผุกระด้างเข็ไปด้วย ที่จริงการนับถ้อยตนเอง
ไม่ใช่เป็นการประมาณตนให้มากเกินไป เป็นการไม่ยอมปล่อย
ให้ผุตนหลั่นตนต่างหาก แต่การอ่อนน้อมถ่อมตนเช่นนั้น
ก็ควรรู้จักประมาณ คือต้องเข้าใจว่าไม่ประมาณตนให้เกิน
ควร และไม่ใช้ลดตนให้เกินควร ซึ่งจะทำให้เป็นช่องให้
ผุตนทุกมิตได้ จงอ่านคำโคลงในวชิรญาณต่อไป

แข่งกายกระเฑาะ

ถอน

ไบนอนบิสรชน

ใหญ่น้อย

กรายเคียดเคียด

มารยาท พยาบ

จำรับทาหนิ

กระทบทั้ง

และ คำฉันท พระนิพนธ์ ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสว่า

วิกรมมารยาทศาสตร์ กนิษณะ อุกม ล้วนและสำสม

พิเศษสาร

นิราศพยสอันร้ายมลายมละฉวิทวาร ห่อนฉการ

ฉ ฉาย

ฉกักกักฟ้าฉกัก กัมมทมน ึงค ไทยเงอ

สงขาม

๕ อิศรชน	คนผู้เป็นใหญ่
๖ สำนาศตร	ชนิดต่าง ๆ ของศิลปศาสตรวิชา ศิลปศาสตรทั้งปวง
๗ นิษณะ	ละเอียต
๘ ฉวิทวาร	ทวาร ๖ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
๙ ฉการ	อาการอันร่วนวาย เคลื่อนไหว (ความเสื่อม)
๑๐ กักกักฟ้าฉกัก	กิริยากระด้าง กิริยาถ้านแข็ง กิริยาหยามคาย
๑๑ มุทมน	ใจอ่อน (มีใจเวทนาสงสาร)

สังวนจิตมีภาวธรรม^{๑๒} บวริคุณงาม^{๑๓} ควรพยายาม

ณ คุณคง

กักรากวชิรญาตวิเศษ

เพราะฉะนั้น การอ่อนน้อมถ่อมตนจริงซื่อว่าไม่ใช่เป็นการ
ไม่นับถือตนเอง คนที่มีกิริยากระต้างอย่างทุกกล่าวมาแล้วนั้น
ได้ชื่อว่า เป็นคนที่เข้าใจคำว่า 'นับถือตนเอง' ผิดไป คือ
นับถือเกินส่วน จนกลายเป็นถึงคนประมาณตนมากเกินไป
ไป จนทำให้ตนมีกิริยาภายนอกกระต้าง เช่นนึกเหมือนตนเอง
ทำตนให้เป็นคัทรแก่ตนเอง เพราะทำทางของตนให้ลุ่มๆ
ตอนๆ เกินยากเข้า บางคนก็มีกิริยากระต้าง เพราะไม่ได้
ถ่อมเกลียดตนมาแต่เดิม และตนเองมักไม่รู้สึกความกระต้าง
ของตน ซ่อนเร้นแก้ไขแต่เมื่อมีผู้ช่วยแก้ไข ผลหักให้เท่านั้น

กิริยาที่เป็นอย่างเลื่องมงามจริงนั้น คือ

กิริยาที่เป็นไปเอง โดยสะดวกกาย ไม่ต้องรู้สึกฝืนธรรมชา
หรือระแวงระวังอย่างหนึ่งอย่างใด มีชาวฝรั่งเคยมีหนังสือ
กล่าวว่า "อะไรจะทำให้ไม่เลื่องมงาม ไม่เรียบร้อย

จำพวกนี้ ถึงกระทำความดี ก็ยากที่ผู้อื่นจะผูกใจรัก
 ใ้โดยง่าย - เพราะยอมทำความขาดหน้างให้แก่ความนับถือ
 ตนเองของเขาอยู่ไม่วาย มีเรื่องปรากฏมาว่า หมอชอนหง
 ซอฮาเบอร์เนอ พยายามจะเข้ารับตำแหน่งนายแพทย์ใน
 โรงพยาบาลเซนต์บาร์โธโลมิว เขาจึงเข้าไปหาผู้อำนวยการ
 ของโรงพยาบาลนั้นคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเศรษฐีใหญ่คงทำงาขาย
 ลูกไม้และดอกไม้ต่าง ๆ ในร้านขายลูกไม้และดอกไม้ นั้น พอ
 เศรษฐีผู้อำนวยการ โรงพยาบาล คนนั้นทราบเรื่องก็ ออกมารับ
 คุยกับเขาอาการอย่างผละผาย ไว้ทำเป็นผู้สำคัญเห็นหน้าท
 ของผู้ที่มาขออยู่ในใจยิ่งค้ำยกันต่อไป แล้วออกวาทาเออ
 ชนชา “ท่านเห็นจะมาขอให้เราช่วยบอกหนนในเรื่องท่านจะ
 มารับหน้าทเป็นแพทย์กระมัง” หมอชอนฮาเบอร์เนอเมื่อได้เห็น
 ภาวอาการ และได้ฟังวาทาเช่นนั้น เขาเป็นคนเกลียดความ
 ยากจนหมิ่นท่านอยู่ด้วย จึงตอบว่า “เปล่าดอก ข้าพเจ้าต้อง
 การซ่อมแซมเครื่องเสก ๖ สัปดาห์เท่านั้น หยิบให้เร็ว ๆ หนอย
 จะรีบไป” หมอผู้นั้นก็เลยไปหาผู้อำนวยการคนนั้นต่อไป ใน
 เรื่องนี้ เขาก็เห็นได้ว่าเศรษฐีคนนั้นไม่ได้ประพฤติตนตามคำ
 สุกษาที่ทาท่านกล่าวไว้ว่า “ถึงใหญ่ ยศก็อย่าเฝ้าค้เมาเมา
 ละเลิกกังวลยินดีจนเพลิดเพลิน” รัประมาณนั้นแหละก็เป็นทริ

ยังตั้งคักกเจยมคักกจงจะสม

ธรรมทานาชวนชวนเป็นคม

พ่ายถมแรงแล็กแพไฟไม้” กงน

การกระทำความดี แต่หากทำด้วยกิริยาไม่งาม ความ
 คั่นก็อาจเสื่อมไปด้วยเหมือนกัน กุชายคนหนึ่งเกิดความ
 ขกชของชน จึงไปขอความอดทนจากเพื่อน เพื่อนก็ให้ตาม
 ประสงค์ แต่เขาทำกิริยาไม่เต็มอกเต็มใจจะให้ และโต้กลับว่า
 ว่า “เฮ้ย นั่นแน่ เขาไปเถอะ แต่ฉันไม่พอใจให้ใครหยิบย้ม
 ของฉันเลย” เช่นนี้ชื่อว่าทำคุณด้วยความขาดหมาง คุณที่
 จะพึงไ้ไ้รยนั้น ก็อันตงตนก็

การให้ด้วยกิริยาดีนั้น ก็คือให้แต่กิริยาที่แสดงให้เขา
 เห็นไ้ไ้ว่า เราให้ด้วยความเมตตากรุณา หวังจะสงเคราะห์
 ในเวลาที่เขามิจะทุกข์ร้อนและขกชของเช่นนั้นจริง มิไ้ไ้หวัง
 ผลประโยชน์สิ่งใด ก็ะพึงไ้ไ้จากเขา เมื่อเป็นเช่นนั้น ย่อม
 จะเป็นเครื่องชักชวนน้ำใจของผู้ไ้ไ้รยนั้น ให้เกิดความรักและ
 กตญญูต่อเรา

มีเรื่องเล่ากันมาพอเป็นตัวอย่างว่า พลทหารคนหนึ่ง
 ไปบ้านกลัษมาลาไป กลัษจะไม่ทนกำหนด จึงแวะเข้าไป
 ทรวานข้างคักกผมนคนหนึ่ง ซึ่งรักกัน ชอบมีเงินจนรุดไป
 เพาะไ้ไ้ไ้เร็วเข้า ข้างคักกผมนก็เชอความซอตรงของทหารผู้นั้น

ชยแล้ว ก็หยิบของป้อนก็ส่งให้อันหนึ่ง ด้วยความเวทนา
 กลัวจะไปไม่ทันราชการจะมีโทษ ททาร์ฉนั้นมีความประหลาด
 ใจที่เขาเชื่อกันถึงเพียงนี้ คือเขามีได้แสดงให้ปรากฏว่า มี
 ความระแวงไม่เชื่อถือ หรือไม่เต็มใจให้โดยอย่างใดอย่าง
 หนึ่งเลย ก็รับเอาไปให้นั้น ก็เป็นทนายชอกรับใจมาก จึง
 ควักเอาตำราประสมยาทาเกือก ในกระเป๋าชอง ตนให้เป็นของ
 ตอบแทน ช่างทศมนเชงทชอว่า มีสเคอร์เค ซึ่งเข็นผูก
 ยาทาเกือกอย่างที่เคยยกกันว่า "เกแอนคมาคินส์แบลกกิง" คือ
 ที่ใช้กันอยู่ทั่วโลกทุกวันนี้ กระดาษนี้ก็เคยวัดผลททาร์คน
 นั้นให้ ยังทำให้มีสเคอร์เคช่างทศมน เป็นเครื่องมือใหญ่อยู่ใน
 กรุงลอนดอนได้ นี่ชื่อว่าใช้ด้วยกริยาทศมนใจให้ลุ่มบมความ
 อดฉุฉุคือ

การที่ระลึกหคประพฤติกริยาให้คนนั้น ฉะนั้นเป็นคณชง
 ทำการงานอันเกี่ยวด้วยคนอื่น ๆ มาก ๆ ก็ยังเป็นความ
 จำเป็นหนักหนา เพราะกริยาชอมนเป็นเครื่องมื่อสำหรับข้อส
 ภัยความกิดขัดต่าง ๆ และทำความตกลงพร้อมเพรียงให้
 เป็นไปได้สะดวกขึ้น คล้ายกับเป็นมิก ซึ่งสำหรับช่วยนาง
 ทางที่จะเกินไปข้างหน้าให้เขย่น ถึงแม้จะมีบางคนที่เขาออก
 ถัดกันด้วยความหยามคายต่าง ๆ เพื่อประสงค์แก่ผลของตนของ

การเท่านั้นก็จริง แต่คนเราไม่ใคร่เห็นเช่นนั้นเหมือนกัน
 ห่มทั้งโลก เพราะฉะนั้นผู้ที่ไม่รู้จักใจกันจริง ก็ใคร่แต่
 เชอกริยาอาการเท่านั้น ถ้าไปพบหน้าเสียใจเนื้อเขาแล้ว
 ใครเลยจะทนอยู่ได้ และใครจะทราบได้ว่าใจจะไม่เป็นเสีย
 เหมือนหน้า

ก็ความสุภาพเรียบร้อย ซึ่งเกิดแต่ความตรง ความ
 อ่อนน้อมถ่อมตัว ความโอบอ้อมอารี และความลดหย่อน
 เหล่านี้ ย่อมมีได้แก่คนไม่ว่าต่ำว่าสูง ไม่ว่ามีวาสน ผู้
 บรรพาศักดิ์ใหญ่ เครือชู้ คหบดี ตลอดจนมาถึงคนทาส
 เรือจ้างก็มีได้หมด เพราะเช่นนั้น เราจึงไต่ถามเขาชมกันอยู่
 บ่อยๆ ว่า “ท่านผู้นั้น นายคนนั้น และตาคนนั้น พุทจาก
 ทงอชยาศัยใจคอก” ดังนี้

มีท่านผู้หญิงกล่าวว่า “ที่ฉันพบนั่น ฉันไม่ใคร่พุดกับ
 ยืนฟอร่มอย่างสูง หรือแหวนเพชรซึ่งสอคล้องที่นิ้วมือ หรือ
 เสื้อผ้าเครื่องประดับกายอย่างมราคามาก หรือผ้าขาวขาด
 ซึงพันกายเลย ฉันพุดกับคน ซึ่งอยู่ในเครื่องเหล่านั้นต่าง
 หาก” นี่เป็นข้อที่แสดงให้เห็นได้ว่า เราจะทำกิริยาดีแก่
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย คนมีและคนจนได้ตลอดเหมือนกันหมด

๑๕ รัดอมถนอมอคมะเจียม ^{๑๕}	จิตเสงี่ยมสงวนกาย
๑๖ ไปหยายสถาพพิมล ^{๑๖} ผาย	พจนารถเสนาะกรรณ
๑๗ หญิงชายพดุมครุณพร้อง	สวช้องเกษมสันต์
๑๘ สรรเสริญเจริญมนัส ^{๑๘}	ทะบหน้ายระคายเคือง
๑๙ เกยรตนนเก้ออาอัคระผดุง ^{๑๙}	ระพยุงภยโย ^{๑๙} เป็ล้อง
๒๐ ปลตกเศว้าและเสวริมสุขประเทือง	สุสวัศกิดาวร
๒๑ พงเชื้อโผอน ^{๒๐} มนค่านวด	สุภส่วนสโมสร
๒๒ แก่เพอนสภ ^{๒๑} พรวกนิกร	คณนัชยาศัย
๒๓ สูงต่ำและมิชฌิมสมา ^{๒๒}	คมสาทราลย ^{๒๒}
๒๔ ปรานประนอมมนัส ^{๒๓} ใน	กัสนิทสนมชม

-
๑๕ อคมะเจียม	เจียมตัว
๑๖ พิมล	ปราศจากมลทิน, ไม่มีมลทิน
๑๗ มนัสสันตะ	(มนัส-นันท) มีใจยินดี
๑๘ อัคระผดุง	คำจุนตน
๑๙ ภยโย	ยิ่ง
๒๐ โผอน	โน้มน้าว หน่วงเหนี่ยว, โอบอุ้ม โอนอ่อน
๒๑ สภา	ที่ประชุม
๒๒ สาทราลย	(สาทร.-อาลย) มีความเอื้อเฟื้อและเชื้อไข

๒๓๓ ผศกตภพสมย ๒๓๓
 ๒๓๔ ๒๓๔
 ๒๓๕ ๒๓๕
 ๒๓๖ ๒๓๖
 ๒๓๗ ๒๓๗
 ๒๓๘ ๒๓๘
 ๒๓๙ ๒๓๙
 ๒๔๐ ๒๔๐

๒๔๑ ผและไพร่กเพราคม ๒๔๑
 ๒๔๒ ผและพาลกเขยยล ๒๔๒
 ๒๔๓ ๒๔๓
 ๒๔๔ ๒๔๔
 ๒๔๕ ๒๔๕
 ๒๔๖ ๒๔๖
 ๒๔๗ ๒๔๗
 ๒๔๘ ๒๔๘

หลวงธรรมาภิรมย์ (ถึก) แห่ง

๒๓๓	พิสมัย	มีความรักใคร่		
๒๓๔	เพราคม	ถึงซึ่งความรัก	ถึงซึ่งความงาม	เป็นที่น่าดู
๒๓๕	พิสมัย	มีความรักใคร่	และอินดี	
๒๓๖	เขยยล	อยากเห็น		
๒๓๗	ปิโยคม	เป็นที่รักอย่างสูงสุด		
๒๓๘	ทรา	ที่ไกล		

๒๒๓

คนเราทุกคนย่อมแสวงหาความสุขสบาย ความ
ความงามความเจริญรุ่งเรือง ฯลฯ ทั่วทุกหนทุก เมอ
ทุกซอกทุกซอ ก็ต้องการให้ผู้อื่นช่วยเหลือรักษาพยาบาล
เมอขอสงวนสิทธิ์ของการให้ผู้อื่นเกอทน และต้องการให้ผู้อื่น
เมตตารักใคร่ไม่เกลียดชังตนทุกเมอไป เหตุฉะนั้นจึงเป็น
หน้า ที่ของคนเราทุกคนที่จะคอยหาสมาคมชงกันและกัน ที่
เรียกว่า “เป็นมิตร เป็นสหายกัน” ความเป็นมิตรเป็นสหาย
กันเอง จะทำความต้องการเช่นนั้นให้สำเร็จได้ไม่มากนัก
ตามธรรมดา เพราะคนเราขงถอกกันน้อยว่า ฝนเช่นฝนใกล้ชก
ฝนเป็นฝนห่างไกล คนนรกมาก คนนรกน้อย ถ้าหากว่า
จะถอเสมอ ๆ เป็นอย่างเดียวกันไปหมดทั้งโลก ไม่มีความ
ถ้าเอียงเช่นนั้นแล้ว คนทั้งโลกก็คงจะเป็นเหมือนคังญาติ
กันหมด

ใคร ๆ ใจเฝ้าป้อง
ต่อสยมนิทาย
นับว่าญาติเพราะไม
เหตุอุบาสกยัสสร้าง

พวกใคร ก่อนนา
เทือกช้าง
ทรงจิต จรุงแด
มิตรไถ่โดยหวัง

พระสาสนโสภณ แต่ง

และ ความ ต้อง การ เช่น นั้น คง จะ สำเร็จ ได้ ตาม ประสงค์

โดย ขริบ รณ เติ้ม ที่ เป็น แน่

นอกจาก ทดสอบ เขา ถือ เรา

คน เรา ยัง มี ใจ ต่าง ๆ กัน

โดย ความ ประพุด ค้าง และ ห้อย น

ก็ อย่าง คน ก็ ประพุด ค้าง

เป็น คน พาล มี ใจ สัน ทาน หยาย คาย ชั่ว ร้าย ต่าง ๆ

บางคน ก็ ประพุด ค้าง เป็น คน ก็ มี ใจ อื่น ประกอบ ไป ด้วย เมตตา

กรุณา และ กตัญญู กตเวทิตา ๒ เหตุ ที่ นั้น พระ พุทธ เจ้า

ผู้ เป็น ครู ของ เรา ทั้ง หลาย จึง ได้ ทรง สั่ง สอน แยก คัด ผู้ หวง

ผล คือ ความ สุข และ ความ เจริญ เป็น คน นั้น ให้ เลือก คาย แต่

คน ที่มี ใจ อาริ โยช ออม ต่อ เพื่อน เป็น มิตร และ ทรง ห้าม ไม่ ให้

คบ คน พาล สัน ทาน หยาย เป็น มิตร

ก็ เมื่อ การ คบ มิตร นโยม เป็น หน้า ที่ ของ คน ทั้ง โลก จะ ต้อง

กระทำ โดย แท้ ครู คำ ของ ท่าน หลอ ก เขก ขน กล่า ว ไว้ ตาม ความ

เป็น จริง ว่า “ใน โลก นี้ ถ้า ไม่ มี มิตร ก็ ต้อง เป็น ขี้า เป่ ล ย าว ไป

หมด” เช่น นั้น แล้ว เรา จึง จะ ต้อง เลือก คาย แต่ คน ที่มี ใจ

โอบ ออม อาริ โยช ต่อ เพื่อน ตาม ที่ พระ พุทธ เจ้า ทรง สั่ง สอน ถึง คาล

๒ กตเวทิตาคุณ แปลตามศัพท์ว่า คุณคือความประสาธน์ให้ท่านทราบว่า
ตนรู้อุปการะที่ท่านได้ทำไว้แล้ว ตามความว่าเป็นผู้มีคุณ
คือความตอบแทนอุปการะที่ท่านได้กระทำแล้วแก่ตน

มาณพ ก็มีปรากฏอยู่ในสังคาโลวาทสูตรว่า มิตระกถควร
คยมิ ๔ จำพวก คือ

มิตระจำพวกที่ ๑ เป็นผู้อุปการะเกื้อหนุนแก่มิตร คือ

ก. เมื่อเวลามีมิตรมีความประมาทประพฤติกตม ไกล่ต้ออันตราย
หรือมีใคร ๆ จะมาขอร้าย ก็คอยป้องกันรักษาไว้ไม่ให้มิตร
เป็นอันตรายได้ ข. เมื่อเห็นทรพยสมบัติของมิตรน่าจะกลายเป็น
อันตราย ก็ช่วยรักษาไว้มิให้สูญหายเป็นอันตรายได้ ค. เมื่อ
มิตรมีความหวาดหวั่นสะท้านกลัวก็คอยช่วยภัยไถ่ ๆ ก็ยื่นทพ
ช่วยต้านทานไม่ให้ตกขยันทน ๆ มาถึงมิตรได้ หรือมีมาแล้ว
ก็ช่วยบ้ายกตกขยันทนให้สงบระงับ ไม่ให้เกิดลูกกลามไต่ก่อ
ไป ฉ. เมื่อมีกิจธุระที่จะต้องทำเกิดขึ้น แล้วมาขอขยาค่วย
พลีสิ่งใด ๆ ก็กลับเพิ่มทพให้มากกว่าที่มิตรต้องการเป็นต้น

มิตระจำพวกที่ ๒ เป็นผู้ร่วมสละร่วมทุกข์กัน คือ

ก. ใจความลับของตนให้มิตรฟัง ไม่ปิดบังอำพรางไว้ด้วย
ประสงค์ว่า ถ้าความลับนั้นเป็นสิ่งที่ดี มิตรก็จะได้พลอย
ยินดีด้วย ถ้าเป็นสิ่งที่ชั่ว ก็จะได้ออกเตือนห้ามปรามเสีย
ข. ช่วยบี้ยความลับของมิตรที่ตนได้ทราบแล้ว ไม่ให้ผู้อื่น
รู้แพร่พรายไป ค. เมื่ออันตรายเกิดขึ้นแก่มิตร ก็ไม่ทอด
ทิ้งเสีย ช่วยหาอุบายแก้ไขปลดปล่อยให้มิตรรอดจากอันตราย

โดยเต็มสติกำลังของตนที่จะพึงช่วยได้ ฌ. เมื่อมีตรมัญญ
อันตรายที่จะทองแดงแก่ชวตเกิดขึ้น แม้ชวตของตน ก็อาจสละ
กายแทนมิตรได้

มิตรจำพวกที่ ๓ เป็นผู้คอย ตักเตือน ให้สติแนะนำใน
สิ่งที่เป็น ประโยชน์ คือ ก. เมื่อเวลาเห็นมิตรประพฤติกการ
ทุจริตชั่วร้ายต่าง ๆ มีประพฤตินั้นนักเลงเป็นต้น ก็แสดงช
โทษของการประพฤตินั้น ให้มิตรเห็นจริง แล้วห้ามเสีย
ไม่ให้กระทำต่อไป ข. แนะนำชักจูงมิตรให้ตั้งอยู่ในความ
ประพฤติกดี ประพฤติกชอบ ด้วย กาย วาจาใจ และให้หมั่นใน
การงานเครื่องหาเลี้ยงชีพ มีทั้งราชกิจ และการค้าขาย
โดยชอบธรรมเป็นต้น ค. นำเอาข้อธรรมจริม คือ ข้อ
ความหรือเรื่องอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์ ซึ่ง มิตรยังไม่เคย
ได้ยินได้ฟัง มาแสดงเล่าให้มิตรฟัง ฌ. แนะนำมิตรใน
ทางสกุติ สวรรค หรือ โดยที่ สุกแนะนำ ในทางที่จะประกอบ
การเลี้ยงชีพเป็นต้น

มิตรจำพวกที่ ๔ เป็นผู้มีความรักใคร่กันจริง คือ
ก. เมื่อใดเห็นหรือได้ทราบว่า มิตรหรือบุตรภรรยาทาสทาสี
ของมิตร เกิดภัยมีใครร้ายปล้นเอาทรัพย์สินสิ่งของไปเป็นต้น

๓ อรรถธรรม	ข้อความที่กล่าวถึงเหตุและผล (เป็นผู้รู้หรือผู้ธรรม ก็
คือเป็นผู้รู้จักเหตุผล)
๔ สกุติ	ทางดี ทางสวรรค์

ก. หรือเกิดความทักขมไขเจ็บเป็นตนก. ก็พลอยเสียใจ
และวิตกกังวล ประหนึ่งว่าทุกขภัยนั้นเกิดขึ้นแก่ตนเอง ข. เมื่อ
เวลามีตร ได้ลาภยศบริวาร ก็พลอย มีจิตชกชก โสมนัส
ขึ้นก. ก. เมื่อใดขึ้นใคร ๆ เขาก็เคียดแค้นกล่าวขู่ของมิตร
ก็ยกเอาเหตุผลมาแสดงกลบเกลื่อน และห้ามเสียมิให้เขา
นึกตำราว่าร้ายต่อไป จ. เมื่อใดขึ้นเขาสรรเสริญคุณของมิตร
ก็พลอยบันเทิงจิตสรรเสริญเอาผสมมิตรของคนนั้นบ้าง มิตร
๔ จำพวกที่กล่าวมานี้ พึงรู้ว่าเป็นมิตรแท้ มิตรอาวโอบอ้อม
ต่อเพื่อน บุคคลควรระแวงหาสวามิภักดิ์ใคร่กันเคยไว้ ให้
เป็นประหนึ่งว่ามารภักขมิตรฉะนั้น

มิตร ๔ จำพวกนี้ ถ้าเราจะจำแต่ย่อ ๆ ก็ควรจำอย่างนี้
ว่า มิตรก็ ๔ จำพวก คือ

- ๑ มิตรมีอุปการะเกื้อหนุนแก่เพื่อน
- ๒ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน
- ๓ มิตรคอยชักชวนให้สละตนแน่วแน่ในสิ่งที่ประเสริฐ
- ๔ มิตรมีความรักใคร่กันจริง

ควรเคียงเขานับมิตรร่วม ๕ ศฤหาสน์ ประจวบวราย
หนังสือมิตรจะช่วยเหลือสกลกาย อุปถัมภ์ตามการ

๕ นิทรร่วม	ร่วมหลับ ร่วมนอน
๖ ศฤหาสน์	เรือน (เรือนเป็นหนึ่ง)
๗ อุปถัมภ์	อนุเคราะห์ หรือ อดหนุน

เป็นทุกข์พาหระ ระคน ถลแทก้าเทาคาล^๘
 เพื่อนนกกฝนทุกขรำคาญ ขมิถกระถำตน

หลวงธรรมาภิมณฑ (ถก) แห่ง

อำนาจแห่งความเป็นมิตรกันนี้ ย่อมจะนำให้ได้รับ

ประโยชน์ต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว มีทำความสุขให้ทั่วชน

เพราะต่างคนต่างรู้สึกว่าเป็นผู้อุปการะซึ่งกันและกัน และ

อาจทำความทุกข์ให้น้อยลง ด้วยอำนาจที่ช่วยกันแบ่งเบา

เช่นทุกข์ชุกยากหรือเพื่อนร่วมสัจร่วมทุกข์ เป็นต้น ถ้ามิตร

ที่จริง ก็อาจช่วยให้เป็นคุณอันยิ่งใหญ่จนหาที่เปรียบ

มิได้ ขอนพเพนตัวอย่างในธรรมบทที่พระพุทธเจ้าทรงสอน

พระฉนนะ^๙ ให้คบกับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะธรรค

สาวกทั้งสอง ซึ่งนับว่าเป็นกัลยาณมิตร^{๑๐} ของภิกษุสามเณร

ทั้งหลายในครั้งนั้น แท้จริงภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา

ที่คบหากันเคยยกย่องท่านแล้ว ท่านใดแนะนำสั่งสอนสิ่งที่

ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ ที่

๘ พาหระ

ภายนอก

๙ ถำเทาคาล

เคื้อคร้อน

๑๐ พระฉนนะ

ชื่อพระ เฒ่าเป็นนายมีพระท่านั่งของพระพุทธเจ้า

๑๑ กัลยาณมิตร

มิตรที่ดีงาม

สุขและ นำ ในทางพระนิพพานให้ ผู้ฟัง ได้รับประโยชน์ และ
ความสุขอย่างยิ่ง คือ อมฤตสุข^{๑๒}

ท่านหลอกล่อบอกจนกล่าวไว้ว่า “คำที่บุคคลแนะนำตน
เอง ต่างกันกับคำแนะนำที่มีคนให้ฉันใด คำที่บุคคลยก
ย่องตนเอง ก็ต่างกับคำยกย่องที่มีคนให้ฉันนั้น ก็การ
ที่จะแก่ไม่ ให้ตน เองยกย่องตนสรรเสริญตนเช่นนั้น ไม่มีอะไร
ระบกว่าคำที่ก่อกวนของเพื่อนที่ไม่มีความเกรงใจ ” แท้จริง
มิตรที่ไม่มีความเกรงใจ ซึ่งเรียกว่ามิตรคอยชักชวนให้สั
แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์นั้น ย่อมจะไม่ยอมตามใจเพื่อนให้
กระทำความชั่วแต่ โดยอย่างหนึ่งอย่างใด ถ้าได้เห็นเพื่อน
ประพฤติอาการกาย วาจาใจที่ไม่สมควรแล้ว ก็ย่อมจะชัก
ชวนแนะนำด้วยถ้อยคำอันกลมกล่อมเกลี้ยงงัยใจ ให้เพื่อนละ
ความประพฤติเช่นนั้นเสีย โดยไม่มีความขาดทแยงเป็นแน่
และ การ แนะนำชักจูงมิตรให้ออกจากความประพฤติผิดนั้น ย่อม
เป็นหน้าที่อันสำคัญของมิตร แม้แต่เกรงว่าจะโกรธก็ ถ้า
เป็นมิตรก็จริงก็กล่าวแล้ว ก็จำเป็นต้องเป็นอะไร แผล
ขาดใจที่มิตรทำให้เช่นนั้น เป็นแผลที่ท้าวด้วยความซื่อตรงต่อ

หนึ่งความช่วยเหลือของมิตรนั้น อาจนำไปได้ไกลมาก
 แม้สิ่งที่ตน ไม่สามารถจะทำให้สำเร็จได้แต่ลำพัง ก็อาจทำ
 ให้สำเร็จ ได้ด้วยความช่วยเหลือของมิตร ขอนึ่งนกคุกร
 งานทั้งหลายที่เราได้เคยเห็น อย่างที่เห็นง่าย ๆ ก็เช่นการ
 มงคลโกนรูปเป็นต้น จำต้องอาศัยเพื่อนฝูงหลายมือหลาย
 แรงด้วยกัน การจึงสำเร็จเร็วบริบูรณ์ได้ ช่างนาเมื่อเวลา
 ะดำนหรือเกี่ยวข้าว ก็ต้องมีเพื่อนฝูงช่างนาที่คุ้นเคยกัน
 มาช่วยระดม ซึ่งเรียกกันว่า “ ลงแขก ” สิ่งของอะไรที่
 หนัก ที่เรายกหรือ แบกคนเดียวไม่ไหวก็ ก็ต้องขอแรงเพื่อน
 ช่วยแบกหาม ก็ การที่คงใช้ปัญญาความคึกคักเหมือนนก
 คชที่เราคิดไม่ได้ไปร้อง ก็ได้อาศัยความคึกของเพื่อน ๆ ลว
 การงานทั้งหลายที่ยกเป็นตัวอย่างจนกล่าวน ถ้าหากว่าเรา
 ไม่มีเพื่อนพอได้อาศัยข้างแล้ว บางทีเราจะไม่สามารถทำให้
 สำเร็จได้ หรือแม้จะสำเร็จไคอย่าง ก็คงไม่สู้ดีเหมือนที่ม
 เพื่อนฝูงช่วย เกอเห็นเป็นแน่ แม้คำโบราณสุภาษิตก็ได้มีอยู่
 ว่า “ สิ่งใดหนักก็ยกเหลือกำลังแบก ต้องขอคนแซกญาติมิตร
 ช่วยคึกหาม ” และโคลงในวชิรญาณ ก็ได้กล่าวสรรเสริญ
 การทรมเพื่อนมากไว้ว่า

เพื่อนหลายกายเบียดกว้าง ทางไกล คดตาเว
ตาแฉ่งเลกแว่นใส สองกล้อง
หทัยเทียบสายใย ไทรศัพท สกยแล
ปากอุโฆษโยชนก้อง ยิ่งหมองชัยชาน

แม่เกิด ๆ ในโรงเรียน ถ้าคบกันเป็นมิตรรักใคร่กัน
อย่างสนิทแล้ว ก็อาจช่วยเหลือกันได้เหมือนกัน ครูเรื่อง
ต่อไปนี้ นายแดงกลับจากโรงเรียนคืนมากับเพื่อน พอลง
กลางทาง ไม่ทราบว่าอะไรให้เวียนศีรษะทั่ว ๆ หน้ามืด
เกินไปไม่ไหวก็กระซนรด ไคว่ก็กดตางค์ในกระเป๋า เพื่อย
สตางค์ไม่มีด้วย หากว่าเพื่อนมีสตางค์ เขาก็ได้เรียกรถ
มาแล้ว เขาก็นายแดงกระซนรดไปส่งบ้าน นึกว่านายแดง
ได้อาศัยความช่วยเหลือของเพื่อน หากไม่คงได้ล้มกลิ้งที่
กลางถนนเป็นแน่

ความช่วยเหลือของมิตรยังอาจสำคัญยิ่งกว่าทองคำแล้ว
นัก เช่นคนที่กระเด็นชีวิตไปในเวลาที่ตนยังทำการซังกะใจ
ไว้ไม่สำราญ มิตรก็อาจทำต่อไปให้สำราญได้

ยังการคบมิตรอีก อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นประโยชน์และเป็น
ความเจริญแก่ชาติและบ้านเมืองมากที่สุด หรือจะว่าเป็น
ประโยชน์ทั่ว โลกก็ว่าได้ ก็คือการที่ประเทศต่อประเทศเป็น

ไมตรีกัน ในประเทศเรานี้ นักเรียนที่ไ้เข้าพระราชม

พงศาวดารก็ควรจะทราบอยู่แล้วว่าการทำพระราชมิตร

ไมตรีกันนานาประเทศนั้นได้เคยมีมาแต่ครั้งพระนครศรีอยุธยา

คือเมื่อสมเด็จพระนารายณ์เสด็จถวียราชสมบัติ เป็นพระเจ้า

แผ่นดินที่ ๒๗ พระนครศรีอยุธยา พระองค์ได้ทรงพระกรุณา

ตั้งให้คุณปาน (คือเจ้าพระยาโกศาธิบดี) เป็นราชทูตเชิญ

พระราชาสันและเครื่องมงคลราชบรรณาการ ออกไปเจริญ

ทางพระราชไมตรี ณ กรุงฝรั่งเศส นี่เป็นครั้งแรกที่พระเจ้า

แผ่นดินไทยเราทำพระราชมิตรกันนานาประเทศ ครั้นต่อมา

ในสมัยกรุงเทพานี้ ก็ได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีการ

ค้าขายกับประเทศอังกฤษ เมื่อคริสต์ศักราช ๑๘๕๕ แล้ว

กาลต่อมาก็ได้ทำสัญญากับประเทศฝรั่งเศสและอเมริกาเป็นต้น

จนในรัชกาลปัจจุบันนี้ก็ได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับบรรดา

ที่เป็นมหาประเทศทั้งหลายทั่วทุกประเทศแล้ว การทำสัญญา

ทางพระราชไมตรีเช่นนี้ เราได้เห็นไ้แล้วว่า ยังมีมาก

ยิ่งเป็นประโยชน์ และเห็นความเจริญแก่บ้านเมืองและชาติ

ของเรามากขึ้น เพราะย่อมเป็นเหตุให้การค้าและการวิชา

เจริญขึ้น แม้ถึงกันนักก็ ประโยชน์และความเจริญเช่นนี้

ก็คงจะมียิ่งและหย่อนอยู่ข้างเป็นธรรมมา โดยที่เป็นมิตรชอ
ตรงต่อ และไม่ชอตรงต่อ

อนึ่งได้กล่าวมาแต่ข้างต้นแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงห้าม
ไม่ให้คบคนพาลสันดานหยายเป็นมิตร ก็มีตรชนคนพระองค์
ตรัสไว้ว่า มีอยู่ ๔ จำพวก คือ

(๑) มิตรที่ปกอลอกนำเอาสิ่ง ของของเพื่อน ไปถ่าย
เทียว (๒) มิตรที่มีแต่ว่าจาปราศรัยเป็นอย่างดี ไม่สงเคราะห์
เพื่อนจริง (๓) มิตรที่พูดประจบสอพลอ (๔) มิตรที่
ชักชวนในทางเสื่อมเสียแห่งโลกทรพียเป็นต้น

เมื่อบุคคลคบมิตร จำพวกที่ไม่ควรคบเหล่านั้นแล้วมิตรนั้น
ก็อาจจะชักนำผู้คยนั้น แม้เป็นคนตั้งอยู่ในความสขมมิตรพีย
สมบัติและยศศักดิ์ขรवारมาก ไหลบหายเสื่อมเสียจากคุณ
สมบัตินั้น ๆ ไคโดยเร็วพลัน ขอนพึงเห็นตัวอย่างในเรือง
ซึ่งมีปรากฏอยู่ในธรรมบทว่า เศรษฐีคนหนึ่งมตรพีย ๘๐ โกฏ
และมีบุตรชายคนหนึ่ง ครนอยู่มาเศรษฐีนั้นตาย ทรพีย
มรดกก็ตกอยู่แก่บุตรทงสัน ภายหลังบุตรเศรษฐีนั้นไปไค
ภรรยาทมมตรพีย ๘๐ โกฏเหมือนกัน ครนอยู่มาพวก
นักเลงสุรา นักเลงเล่นการพนัน พวกนั้นไปพูดประจบคย

หากับบุตรเศรษฐีนั้นเป็นมิตร วนกันเคยสนิทแล้ว ก็ชัก
ชวนให้เสด็จรา และเล่นการพนัน และทุกการเล่นต่าง ๆ
ไม่ช้านัก ทรัพย์ซึ่งเป็นส่วนของตนและส่วนของภรรยาทั้งหมด
สิ้นไปจนถึงแก่ต้องขายบ้านเรือน แล้วภายหลังบุตรเศรษฐี
ก็ภรรยานั้นของถิกระเบียงเทยวชอทาน และเทยวอาศัย
อยู่ตามเพิงเรือนของผู้อื่น

บทที่ ๕ มิตร (ต่อ)

พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๑ สมเด็จพระ

พระปรมาภิไธยในรศ

มิตร์มัสตานสัคย์

อัครเสนาบดี

โกยนาทสณสณ

สมิตรีวันระควรสมาน

(๑) หนังสือเป็นปราชญ์ ประกาศนามอุปการ

กอบคุณไพบูลย์ประมาณ

กสิถวันประมวญกล

คอบเขนทพงพก

พทกษเมือประมาณคน

หอนทงทางนชวน

และคัมภีร์ให้พาน

พางผู้รักษาบุตร

ประคูกคอบิกายาน

กนกนกลเสพลสมาน

สมรเสมชชวคร

หนังสือช่วยรักษาทรพ

กัรบถาว ขรรณวน

เผาวเรือนเมือเพื่อนชวน

และฝากไว้ระไกลทร

๑ สมร

ผู้ร่วมตาย

๒ ภาร

ของหนัก กิจ ชูระ ถังวล การงาน

ของใครกลืนหลง ก็ทรงรักสมัครสมร
 คุ่มชิงช้อยนงนอน มีแห่งหน้าจระเขยรวัง
 หนึ่งเขื่องวาทยม ฤๅไหนไกลและไวหลัง
 ถานตกชวตยง ยทรงทอศตรลอคมลาย
 ปลอบเปลื้องทแกลนกลว และศรจะสั้ตาย
 เป็นเพื่อนพานกสหาย ฤๅไหนห่างขร่าขาม
 หนึ่งแม่วามทุกข จะชุกเคืองฉวีเรืองความ
 ทรพยแลถช่วยแบกหาม ยให้แพและแกฮาย
 การใดไปสรรพเสร็จ ยเชื่อกิจะเสียตาย
 แวงทรพยกขแรงกาย ประกอบกิจประสัทธิประสงค
 อุปการณามิตร ขจิต ชอและชอตรง
 ไพบลยด้วยคณคง ก็กรบสัคตแสง
 หนึ่งคนจะเสพสม ภิรมยรัก ฤๅเลยแรง
 เว้นไทยโหดทุกข แดง พิเศษสรรพสิ่งเจริญ

๓ บร่าขาม	ไม่เกรงขาม	หาความเกรงขามมิได้
๔ จะชุกเคือง	จะเกิดเคือง	(จะเกิดความวุ่นวายขึ้น)
๕ ไปสรรพเสร็จ	ไม่สิ้นเสร็จ	
๖ ขจิต	แต่ง ตั้ง เขียน ประดับ	
๗ ภิรมยรัก	รักโดยความยินดียิ่ง	(รักใคร่กันจริง)
๘ โหดทุกข	ไร้ทุกข์ ปราศจากทุกข์	

ยิ่งญาคึงเผ่าพงศ์	การงเสนห์ห่อนเห็น
แห่ต่างหมางหมองเมิน	ขมิ้นแท้ฤประใจ
ปวงปราศญ์จึงเลือกมิต	ตระจิตตั้งขุบไส
ญาพิชังญาพานภัย	พิโยคทุกขพาธา ^{๑๐}
กลฉันทราพันพร้อง	ลบอง ^{๑๑} ขบถักโสภา
เผยอขรรณบัญญัติสา	ลินนามกรแดง
(๒) วิกส์ำแดงมิต	สุริยจิตนามขนาน
บัญญัติ ภิธสมาน ^{๑๓}	สัชทกซ์เสมอประกะกัน
ไข่มุขันเคียด ^{๑๔} ข้อง	ขมิ้นหม่นหมองระเคียดคณันท์
ชอศศยถองธรรม	ก็ประกอบเหตส์แดง
คอบขกความลับ	ขมิ้นกลอกลดขะแรงเงง
แกผอนแดง	และสนของสนทกขบงำ

๘ ขบไส	กล่าวไร	กล่าวแก้
๑๐ พิโยคทุกขพาธา	ปราศจากทุกข์ที่ไม่ขัดเขื่อน	ไม่มีทุกข์เขื่อนเขื่อน
๑๑ ลบอง	แบบ จมับ	แต่ง ทำ
๑๒ บัญญัติ	แต่งตั้ง	
๑๓ สมาน	เสมอกัน ร่วมกัน (สมานสุขทุกข์ ก็คือมีสุขและทุกข์ เสมอกัน หรือร่วมสุขร่วมทุกข์กัน)	
๑๔ เคียด	โกรธ เคือง	

ไข่คักปองว้าย

ผจงจิตรมทรธำ

หนังสือเทศน์เขา

มอชชพตกาย

ไว้ใจไข่คัก

รวมรักสมัครสมาน

หนังสืออนทราชม

รวมทักขทางน

ยังญาคิยังวงศ์

หายากยิ่งครัน

หนังสือมกนวล

แผ่แผ่เชอจาน

แก้ทุกขแก้ภย

มล้างเหตุล้าเคื้อญ

ครบคุณสัสติ

จำแนกขรรธนา

พจนนรราย ฅ ความชำ

ชนพรางพร้องบแพรงพราย

กัยธำเขวลิปรายหมาย

ขมิแกลงเราและเล่าชาน

จะระแวงจิตรวนราญ

กจเสมอชพเคียวกล

ขมหลกกลจะหนทน

กัยมทงทอจจะรอกจรวล

คณะเผ่าพงคฤเทียมทน

และประเสริฐในธรรมา

ผวชกสน ฅ ทวพยสาร

จนปลตกเปลือของฤเคืองเข็ญ

ขมทอนให้พยคเขน

นฤโทษทณจทรรษา

กจกิงพทชเทศนา

จนสนธิศาสนสรวรเสวีญ

๐๕ รหัสเทศ

๐๖ จะรอกจรวล

๐๗ ครัน

๐๘ ในธรรมา

เหตุลับ ความลับ

จะรอกไป (จะหลีกหนีไป)

นัก มาก หลาก

ในโลก

มี ^๕ ครนนามสมาน	สุขทุกข์ชานคก็เจริญ
รักนำ ^๕ คำเนน	ณ ประโยชน์ ^๕ โทษบริันทำ
ควรเสพควรสมา	คมะควรจะหาจะสู่ ^๕ สำ
นกว่ายมลายกรรม	อกศลสร้าง ^๕ สร้างมาน ^๕
ค ^๕ อกัลยาณมิตร	ขมิกอบก ^๕ าประเภทพาล
สปี ^๕ บรุษสันดาน	ขวิบุรณ ^๕ บุญจรรยา
ฉน ^๕ ทนมนาม	ก็ประกาศตาม ^๕ นุกรมมา
ชา ^๕ คุมมีสสา	พุกพิพากย์ ^๕ ยากจะจำของ
(๓) มี ^๕ ตรประเสริฐสม	ม ^๕ ติชนกรณ ^๕ มี
ธรร ^๕ ณชชาย	อ ^๕ ริคุณโอ ^{๒๐} ฬาร
ก ^๕ อบกุศลกิจ	กล ^๕ สวัริทการ
ส ^๕ วันศอกแก่นสาร	จ ^๕ ตรประมาณหมาย
ค ^๕ ิธระกระทำยา	ท ^๕ ุจวิตทยา ^๕ คาย
เผย ^๕ พจนบรยาย	ธ ^๕ ริก ^๕ ยชกความ
ไ ^๕ บ่อนญาตยสม	และ ^๕ ขมี ^๕ ประนอมตาม
เช ^๕ ือนธก ^๕ ิปรายปราม	อก ^๕ ศล ^๕ ก ^๕ อกรรม

ชานกรโทษทา	รณผลชยาทำ
ทุกขพิยากนำ	นวิชชยายกต
แม่ระประพคิณฺณ	สวิตคณชวน
แถลงชระทำงาน	วิวกุศลแถสง
ปรามุทจิตสา	อภีพนาแถสง
บ่อมนอนฺญาตแจ	ผลชกิเรกเจริณฺ
ในอิโลก ^{๒๐} บณ	จิตยะสรวเสริณฺ
^{๒๑} ของปรกพ เมณ	มชมรชานน ^{๒๓}
หนึ่งรสธรรมโก	บรพพวไยยน ^{๒๔}
เสนชเนประจกณฺจ	คณะ นรสงกา ^{๒๕} ^{๒๖}
บางพณาวอน	ภิชทจรทา
แห่งคณะเมธา ^{๒๗}	สมณะสคฺขธรรม

๒๐ ในอิโลก	ในโลกนี้
๒๑ ปรกพ	ภพหน้า ภพอื่น
๒๓ มรชานิน	เมืองสรวรค เมืองของเทวดา
๒๔ บรพพวไยยน	ถ้าไม่เคยได้อินมาก่อน
๒๕ จินคณะ	ความคิด
๒๖ นรสงกา	ไม่สงกา หากความสงสัยมิได้
๒๗ คณะเมธา	หมั่นกปราชญ์ ฝูงปราชญ์

ทราชมงคลสถาน	พิชิตยตร์การ ๒๘
เสวยสร้อยสารพ	ควมใหญ่ ๒๘
หนังสือแดงกล	ยณะธรรมมรรค
เกลศคมละคนย	ศีล ๓๐ สมประสงค์
กอบคุณไพศาล	จทรประการคง
ควรมนจำนง	อภิศ ๓๑ เสพแสง
อรรธธชา	ประการคคแสง
เกลศกิตคำแดง	สกลธราธ ๓๒
คณทพม	สร้อยสรน
เลขบทโบราณ	กริจตสมา ๓๓
(๔) มัตรมอิมหา	คณาบวร ๓๔
นามอนกัมปทจร	อิเรศตร ๓๕

๒๘ ตระการ	งาม แปลก ประหลาด
๒๘ คิวมใหญ่	สมบัติ ๓ อย่าง คือมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ
๓๐ ศิวสข	ความสุข คือ พระนิพพาน
๓๑ อภิศ	ความยิ่งใหญ่
๓๒ เกลศกิตคำแดง	เฉลิมพระเกียรติยศอันเป็นที่เลื่องลือ ของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ทรงไว้ซึ่งสกลโลก
สกลธราธ	ขอ ให้ช่วย
๓๓ สมา	มีคุณประเสริฐมากยิ่ง
๓๔ มื่ออิมหาคณาบวร	ชื่ออันกัมปกมิตอันพึงไปในภพหรือปรากฏในโลก
๓๕ นามอนกัมปทจร— ธเรศตร	

กอบประคับประคองเหตุ

เกียรติกการ วิธ

กิตติสหายผวนฤช

ภัยพิบัติที่ประเทิด

ทรพิชิตกรรณยานาค

ทรายกโหมมมนวิธ

หนึ่งผวยลยศกรมย์

แห่งสขา ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

มานมนัสประมทพรธ

อการประกาศพรกถา

หนึ่งผวยนบยลยท

โทษมิตรอภิปราย

ห้ามมิให้พจนความ

ท่อนจะชั่วประกรณ

หนึ่งสกยชนสระพร้ง

แห่งสหายกิตติประกาศ

พลางและพรหมมจรชาน

สภปรายวจนระชม

พิเศษมิ

ณ สิ่งประเสริฐ

และทุกขเกิด

ประคกสทนธ

นิราศผด

อครธก

อคมศก

ประเจศสา

กชชก

กัณฑ์กลา

กัณฑ์กลา

ครหาครหา

กิงกน

และหยาบและหย่น

ณ หินประมาท

ประสังสประสาท

กัณฑ์กรมย์

ผลานผลสม

กัณฑ์ชช

เกียรติปรากฏก็แจ้ง	อแดงก็ซอช
สัถยล้วนขมิประกอบ	ชลิกคก ^{๓๘}
ข้าวยบโยยศักดิ์เพิ่ม	และเต็มวิ
เจริญคุณาธิคุณ ^{๓๙}	อเนกนัย
คชชนกัมปะกะสหาย	ธิบายก็พิพ
จักตุราธิประคัย	คุณประการ
ควรจะสันถวะ ^{๓๙} สันทิ	สมิตรสมาน
เสมอชัพตณจนาณ	นรรควา
ฉันทนิกเสนาะโศต—	วโรทชทา
นามปรมปรกถา	วจิตจัก
จะแจ้งทมิตรนาม	กรตามพระชาติ
ละพวลละฌม ^{๔๐}	กลเลศเหลชหลาม
(๑) สหายหนึ่งชญ	ญทถงหรรณาม
ประกอบประการความ	จตุรงค ^{๔๐} บรรยาย
จะสขจะสหา	จรมมาและมอคาย
ประณตประณามกาย	กณสมณสถานเลลย

๓๘ อลิกคก

ข้อความที่เหละแหละ (คำเหวโหล)

๓๙ สันถวะ

กบ เสพ

๔๐ จตุรงค

เมืองที่ ๔

ผิวชอย ณ สิ่งใด

๔๐ กระจก กัณฐก

๔๑ กระจก

๔๒ กระจก

๔๓ กระจก

๔๔ กระจก

๔๕ กระจก

๔๖ กระจก

๔๗ กระจก

๔๘ กระจก

๔๙ กระจก

๕๐ กระจก

๕๑ กระจก

๕๒ กระจก

๕๓ กระจก

๕๔ กระจก

๕๕ กระจก

๕๖ กระจก

๕๗ กระจก

๕๘ กระจก

๕๙ กระจก

๖๐ กระจก

๖๑ กระจก

๖๒ กระจก

๖๓ กระจก

๖๔ กระจก

๖๕ กระจก

๖๖ กระจก

๖๗ กระจก

๔๐ กระจก กระจก กระจก กระจก ในทันใดนั้น

๔๑ กระจก กระจก กระจก กระจก

๔๒ กระจก กระจก กระจก กระจก

๔๓ กระจก กระจก กระจก กระจก

๔๔ กระจก กระจก กระจก กระจก

๔๕ กระจก กระจก กระจก กระจก

ประการประภี ^{๔๖} โดย	จตุรเทศค้ำเนิน
วิรัต ^{๔๗} มิต ^{๔๘} รเจริญ	อัสสร ^{๔๙} มจาร
ชนะและนามอญ	ญท ^{๕๐} อุท ^{๕๑} หรร ^{๕๒} าม
ย ^{๕๓} ก ^{๕๔} ว ^{๕๕} ระ ^{๕๖} ปรา ^{๕๗} ช ^{๕๘} ญ ^{๕๙} ป ^{๖๐} รี	ก ^{๖๑} ิ ^{๖๒} ส ^{๖๓} ม ^{๖๔} ค ^{๖๕} ร ^{๖๖} ส ^{๖๗} มา ^{๖๘} ค ^{๖๙} ม
ประภี ^{๗๐} ค ^{๗๑} ย ^{๗๒} ระ ^{๗๓} ภ ^{๗๔} ค ^{๗๕} ณ ^{๗๖}	ท ^{๗๗} ป ^{๗๘} ระ ^{๗๙} ภ ^{๘๐} า ^{๘๑} ค ^{๘๒} ก ^{๘๓} ว ^{๘๔} ช ^{๘๕} ม
อ ^{๘๖} ป ^{๘๗} น ^{๘๘} ท ^{๘๙} ว ^{๙๐} เ ^{๙๑} ช ^{๙๒} ย ^{๙๓} ร ^{๙๔} ส ^{๙๕} ม	ม ^{๙๖} ุ ^{๙๗} ค ^{๙๘} เ ^{๙๙} จ ^{๑๐๐} ย ^{๑๐๑} ระ ^{๑๐๒} ภ ^{๑๐๓} ก ^{๑๐๔} ย ^{๑๐๕} น ^{๑๐๖} า ^{๑๐๗} ม
(๒) ชินา ^{๑๐๘} ส ^{๑๐๙} ภ ^{๑๑๐} า ^{๑๑๑} ย ^{๑๑๒} ิต ^{๑๑๓}	ท ^{๑๑๔} ุ ^{๑๑๕} ร ^{๑๑๖} ม ^{๑๑๗} ิต ^{๑๑๘} ร ^{๑๑๙} ย ^{๑๒๐} ง ^{๑๒๑} ส ^{๑๒๒} า ^{๑๒๓} ม
จ ^{๑๒๔} ำ ^{๑๒๕} น ^{๑๒๖} ก ^{๑๒๗} ป ^{๑๒๘} ระ ^{๑๒๙} ภ ^{๑๓๐} เ ^{๑๓๑} ท ^{๑๓๒} า ^{๑๓๓} ม	อ ^{๑๓๔} น ^{๑๓๕} ส ^{๑๓๖} น ^{๑๓๗} อ ^{๑๓๘} น ^{๑๓๙} ส ^{๑๔๐} า ^{๑๔๑} ส ^{๑๔๒} น ^{๑๔๓} อ ^{๑๔๔} ร ^{๑๔๕} ร ^{๑๔๖} ม ^{๑๔๗}
ส ^{๑๔๘} ม ^{๑๔๙} เ ^{๑๕๐} ก ^{๑๕๑} ท ^{๑๕๒} น ^{๑๕๓} ง ^{๑๕๔} น ^{๑๕๕} า	ม ^{๑๕๖} ะ ^{๑๕๗} ว ^{๑๕๘} ย ^{๑๕๙} บ ^{๑๖๐} ร ^{๑๖๑} ม ^{๑๖๒} อ ^{๑๖๓} น ^{๑๖๔}
อ ^{๑๖๖} ส ^{๑๖๗} ท ^{๑๖๘} ย ^{๑๖๙} อ ^{๑๗๐} ร ^{๑๗๑} ร ^{๑๗๒} ม ^{๑๗๓} พ ^{๑๗๔} ว ^{๑๗๕} ร	ค ^{๑๗๖} ะ ^{๑๗๗} ป ^{๑๗๘} ระ ^{๑๗๙} ภ ^{๑๘๐} เ ^{๑๘๑} ท ^{๑๘๒} ป ^{๑๘๓} ระ ^{๑๘๔} พ ^{๑๘๕} ก ^{๑๘๖} ิ ^{๑๘๗} พ ^{๑๘๘} า ^{๑๘๙} ล
ป ^{๑๙๑} ระ ^{๑๙๒} ก ^{๑๙๓} อ ^{๑๙๔} บ ^{๑๙๕} ท ^{๑๙๖} ล ^{๑๙๗} า ^{๑๙๘} ย ^{๑๙๙} ิต ^{๒๐๐}	จ ^{๒๐๒} ิ ^{๒๐๓} ต ^{๒๐๔} พ ^{๒๐๕} ิ ^{๒๐๖} อ ^{๒๐๗} บ ^{๒๐๘} ร ^{๒๐๙} ร ^{๒๑๐} ห ^{๒๑๑} า ^{๒๑๒} ร
แ ^{๒๑๔} ห ^{๒๑๕} ง ^{๒๑๖} เ ^{๒๑๗} ท ^{๒๑๘} ะ ^{๒๑๙} บ ^{๒๒๐} น ^{๒๒๑} ค ^{๒๒๒} า ^{๒๒๓} ล	ท ^{๒๒๖} ุ ^{๒๒๗} จ ^{๒๒๘} ร ^{๒๒๙} ท ^{๒๓๐} ว ^{๒๓๑} จ ^{๒๓๒} ิ ^{๒๓๓} แ ^{๒๓๔} ด ^{๒๓๕} ล ^{๒๓๖} ง
ค ^{๒๓๘} ิ ^{๒๓๙} อ ^{๒๔๐} ร ^{๒๔๑} ร ^{๒๔๒} อ ^{๒๔๓} ป ^{๒๔๔} ระ ^{๒๔๕} ค ^{๒๔๖} ย ^{๒๔๗}	ก ^{๒๔๘} ิ ^{๒๔๙} จ ^{๒๕๐} ิ ^{๒๕๑} น ^{๒๕๒} อ ^{๒๕๓} ค ^{๒๕๔} ิต ^{๒๕๕} แ ^{๒๕๖} ส ^{๒๕๗} ด ^{๒๕๘} ง
ช ^{๒๖๐} ณ ^{๒๖๑} ะ ^{๒๖๒} ว ^{๒๖๓} า ^{๒๖๔} ร ^{๒๖๕} ก ^{๒๖๖} ิ ^{๒๖๗} จ ^{๒๖๘} เ ^{๒๖๙} จ ^{๒๗๐}	อ ^{๒๗๒} ค ^{๒๗๓} ิ ^{๒๗๔} เว ^{๒๗๕} ก ^{๒๗๖} โ ^{๒๗๗} ก ^{๒๗๘} า ^{๒๗๙}
อ ^{๒๘๒} ิ ^{๒๘๓} ค ^{๒๘๔} ร ^{๒๘๕} า ^{๒๘๖} ฅ ^{๒๘๗} วน ^{๒๘๘} น ^{๒๘๙}	บ ^{๒๙๒} ม ^{๒๙๓} ม ^{๒๙๔} ฤ ^{๒๙๕} ท ^{๒๙๖} น ^{๒๙๗} ห ^{๒๙๘} า
ล ^{๒๙๒} ว ^{๒๙๓} ง ^{๒๙๔} เ ^{๒๙๕} ล ^{๒๙๖} เ ^{๒๙๗} ท ^{๒๙๘} เ ^{๒๙๙} จ ^{๓๐๐} เ ^{๓๐๑} ร ^{๓๐๒} เ ^{๓๐๓} า ^{๓๐๔}	น ^{๓๐๖} ฤ ^{๓๐๗} ต ^{๓๐๘} ค ^{๓๐๙} ย ^{๓๑๐} ว ^{๓๑๑} า ^{๓๑๒} ท ^{๓๑๓}

- ๔๖ ประภี กล่าว แสดง
 ๔๗ อสธรรมจารี ผู้ประพจน์ไม่เป็นธรรม ผู้ประพจน์ไม่ชอบ
 ๔๘ ชินาสภายิต สภายิตของพระพุทธเจ้า ผู้ชนะ
 ๔๙ นฤตคยวาที พุทไม่เป็นสัตย์ พุทไม่จริง

หนึ่งข้างอนาคต
 พระหนักาม
 ผัวไประพิงพัก
 ฤๅเอะฤๅเฮา
 หนึ่งเวกกระโทย
 เพราะแจ้งตระหนัก หมาย
 หนึ่งกลลวง
 จะช่วยกระทำสัม
 เบียงขอกกเบียงขิต
 ผัวเอนกเบียงขิต
 หนึ่งและมณา
 แรกเลศเลง
 ไ้ควระเสพสมา
 ประพุดสนทาน
 พช ฌ ฉนทศาสดร
 เชลย ลกษณะล้าเคญ

กลยคยคัส
 กิระช่วยผดผตา
 กิผดผลคยหันหา
 ะขรยและกลลกลาย
 กลวญนาธิบาย
 ขมเห็นระตามคำ
 กิพวงอชยาอ
 ฤๅทอิโดยประสงคัส
 ธิกรายแลค
 ขลคยขสนธิแสดง
 มระขบรมแจ้ง
 พชนะพนชคยสาร
 คมมิตววิตพาล
 คหมวปี เชน
 อูปชาคณามเห็น
 กลนขลลขกน

๕๐ วัฏฏนาธิบาย

อธิบายล่อลวง

๕๑ ตระหนัก

แน่นอน ประจักษ์ชัด ประจักษ์จริง

๕๒ วัฏ

ข้าศึก

๕๓ เชลย

แต่ง สุก เพลง ภาพ กลอน

(๓) คณมิตรพา

ละก็ปรากฏะไซ

^{๑๔๔}คต^๑ เบคในอนุกรมว^๑^{๑๔๕}อชฏย^๑ นามอน^๑บย^๑ฉณ^๑ท^๑ร^๑ชา^๑ท^๑ก^๑ระ^๑ธ^๑ก^๑ล^๑เก^๑อ^๑ส^๑ธ^๑ร^๑ม^๑ค^๑ร^๑โ^๑ท^๑ส^๑ะ^๑เท^๑ค^๑จ^๑ค^๑เ^๑ท^๑ก^๑ี^๑ข^๑ันข^๑ม^๑ค^๑ว^๑ระ^๑ส^๑ันฉ^๑ว^๑ระ^๑ส^๑ะ^๑พ^๑ก^๑ิ^๑ร^๑ม^๑ย^๑ก^๑ล^๑ท^๑น^๑ง^๑จะ^๑แ^๑จ^๑ก^๑ิ^๑ย^๑า^๑ป^๑ก^๑ี^๑ช^๑ม^๑ห^๑ฤ^๑ท^๑ข^๑น^๑ย^๑ม^๑อ^๑น^๑ุ^๑ญ^๑า^๑ค^๑ข^๑ม^๑ป^๑ร^๑า^๑ม^๑ ^{๕๖}ว^๑ร^๑นา^๑ต^๑ละ^๑สา^๑อ^๑ป^๑ระ^๑ละ^๑า^๑ท^๑ก^๑ี^๑ค^๑า^๑ม^๑^๕อ^๑ร^๑ะ^๑น^๑แ^๑ละ^๑ง^๑า^๑ม^๑น^๑ฤ^๑ท^๑ก^๑ั^๑น^๑ฤ^๑โ^๑ท^๑ษ^๑ก^๑ล^๑ท^๑น^๑ง^๑จะ^๑บ^๑อ^๑ก^๑ก^๑ิ^๑ย^๑บ^๑ุ^๑ญ^๑ก^๑ิ^๑พ^๑ิ^๑โร^๑ธ^๑พ^๑น^๑ะ^๑ห^๑ำ^๑ม^๑ป^๑ระ^๑โย^๑ชน^๑ท^๑ุ^๑ร^๑ิ^๑ต^๑น^๑ค^๑ุ^๑ณ^๑ร^๑น^๑ส^๑า^๑ร^๑เป^๑ล^๑ี^๑ช^๑ง^๑ฤ^๑ส^๑ว^๑ส^๑ท^๑ว^๑บ^๑ุ^๑ล^๑ย^๑^{๑๕๖}บ^๑ม^๑ร^๑า^๑ง^๑จะ^๑ส^๑ันท^๑ร^๑ถ^๑า^๑ว^๑ร^๑ผ^๑ล^๑

๕๔ คตเบส

ที่ ๓

๕๕ สฤณ

เสร็จ สำเร็จ ทำให้สำเร็จ การสร้าง แต่งตั้ง

๕๖ นมปราม

มิได้ห้ามปราม

กลทงกยธ
 ๕๗ อภักตร และกล
 อประสิทธิสร
 ๕๘ ทณแสวงวิปวาย
 กลทงกถาว
 ๕๙ วจนกนา
 ๖๐ ยมสทจิต
 ๖๑ ทรทวยอชรรม
 ๖๒ ทญูเลศดา—
 ๖๓ จตภทกล
 ๖๔ จกะ พาดชาคิ
 ๖๕ ยิตสัทยา—
 ๖๖ มทรนและนาม
 ๖๗ ทณเนองกว

ยศเกียรทถกล
 ๖๘ วรวิณนนิยาย
 ๖๙ พรมโนรทหมาย
 ๗๐ เพราจะชอชททยา
 ๗๑ บรพักตร ครทา
 ๗๒ นประการอนนค
 ๗๓ สจรัตน—
 ๗๔ ทจรวจล
 ๗๕ มกทารณผล
 ๗๖ กิประกอบกฏา—
 ๗๗ และนราศิสภา—
 ๗๘ อิกคณยม
 ๗๙ อนนัยภณ
 ๘๐ วรเวนมสมา—

๕๗ อภักตร

ค่อน้ำ เฉพาะหน้า

๕๘ บรพักตร

ถันหลัง

๕๙ วจนกนา

ด้วยถ้อยคำมีประการเป็นอันมากกว่านาล

อนันต์

ห้วนไหว รุนาวย

๖๐ วิจล

ผู้พูดโง่ พุคปด

๖๑ กฏาจกะ

คัมมะเขินสหาย

ระมลายสขฮา—

กรวิคมนา

ยศคักกิกฤษล

ยทณินทปรา—

กฏะนามนณุมล

สมชินพน—

ฉะวิทรทฤษฏ

(๔) มิตรคณา

ทุรพาลทพลัม—

นามกักระล

หินชาติประกาศกิปราย

สมมุตินา—

มะธยายสหายหมาย

เสวนะมลาย

สุขสวัสดิทิลละวิคมนา

กชชกโตษ

นฤประโยชนทกชา

ภยระพา—

ฉะประลัษชะ ๖๒ ในพลัน

คิระกระท่า

ทฤษฏกรวมกัระชวนวรล

เสพวิธสร

พระสุรารสเมรีย

เสอสมสิริโลก

ระวิโยคกิตติคุณกษัย

เสอสมพลไฟ—

บุลณฺญาณยศสรเสวีญ

เสอสมศีลสัง—

วรทังคคิตำเนิน

ชบายชดเวริญ

ชกศลผลเนองอนันต

หนังสือพระ
แห่งบรรณ—
พนกยพาล
โทสะกระด
หนังสือพระ
มหารศพระ สัน
ปราศผลชอย
ปราศคุณสาร
หนังสือพระ
อาทิสภา

ยทศลาจรจรอกจรล
ตกเคหะ ฌรราชทร
กระตาสครทุกขม
จะพินาศนราศคณ
กจลวนขมเขนขณ
ทรรคัน นพทชกาล
และประภอยณประมาณ
อิโโลกปรโลกคลา
กพิ ลกษณะนานา
กิพนนกระพณมลาย

๖๓ จรอกจรล	เที่ยวไป
๖๔ บรรณตกเคห	เรือนของบุคคลอื่น
๖๕ มหารศพระ	มหารสพ
๖๖ สุนทรทัศน	ตการสนก
๖๗ นพทชกาล	สนกาลเนื่อง ๆ ตลอดกาลเป็นนิตย์
๖๘ ปราศคุณสาร	

อิโโลกปรโลกคลา

ปราศจากคุณอันเป็นแก่นสารที่จะพึงถึง
ในโลกนี้และโลกเบื้องหน้า ปราศประโยชน์
ที่จะพึงได้ ในโลกนี้และโลกเบื้องหน้า

๖๙ กพิ

การเล่น

๗๐ อาทิสภา

มีสภาเป็นต้น

แห่งนสาร	และจะลาญจะอุชั้ศรกาย
วณอรวาย	สุขมย ข สมบูรณ์
มีทรธยา—	ยะสหายก็พยัคพุน
ทุกขอกร	ศุภพทประสาสนสาร
ปราชญ์มีควร	และจะชวนก็รสมัคสมาน
สมาคมะพาส	ทูลถกษณะกักขฬ
โทระกะณ	ทะกัศรวรนาปว—
กฏะกตา	พฤคิพากยทลาคประหลาต

บทที่ ๖ มูทิตา

มูทิตา ไ้แกจิตที่บนเทิงบนกตทอสมบัต คอ ลาก
 ยศ ขริวาร ความสุข ความสรรเสริญ และความเจริญที่
 บุคคลอื่นไ้ และมิจตสังสารสมเพชในเวลาทีบุคคลอื่น
 เสอมาจาก ลาก ยศ ขริวาร ความสุข ความสรรเสริญ
 และความเจริญเป็นต้น กังคำโคกลงในวชิรญาณ ว่า

ปรารภถึงยศเจ้า	จอมกษัตริย์
ชกยศมาคยานมัตย์	เลิศล้ำ
เพือท่านรุ่งเรืองสวัสดิ	ในยศ ย่นแซ
สังชวออย่ากลายกล้า	กระทบให้มัวหมอง
ไ้สคยสุภสรอย	สรรเสริญ
ในกิสุริทเจริญ	ชอชอช
ปราโมทย์ ยิ่งกมลเพลีน	ความชอช น่นนา
ทวงท่านกตติศัพท กช	เกริกหล้า ธาร

-
- ๑ มาคยานมัตย์ (อมัตย—อน—อมัตย) ขุนนางผู้ใหญ่และขุนนางผู้น้อย
 - ๒ ปราโมทย์ ความบันเทิง ความชื่นชมยินดี
 - ๓ กิตติศัพท์ เสียงเลื่องลือ เสียงสรรเสริญ
 - ๔ เกริกหล้า ดัง หรือ สั่นทั่วโลก

ปางไกรศัลย์ปลื้ม

ปริศ

สหายโศกสหายกายทว

คำเข้า

พลอยเอิบอิ่มสุขศรี

เสาวภาคย์ นันนา

ท่วงท่ายนบงเฝ้า

สุขสองเสฟเสวย

ปางไกรศัลยาแก้ว

เงินทอง

เปรมจิต คึกปรองคอง

ชอชชน

ว่าท่านรุ่งประกายประกอง

ลาภยิ่ง บันเทอญ

นิกมิตตาพน

ผ่องแผ้วพณผล

ของพระยาอัครพนธิ์โสภณ (ม. ร. ว. หน อิศรางกร)

คุณชอนเป็นเครื่องสมานไมตรีจิตของมิตรไว้ไว้ และ
เป็นเครื่องทระโหแสงเมตตากรรณาแก่สัตว์ทั่วโลกได้ด้วย ถ้า
คุณชอน มออยู่ในใจของผไทแล้ว ผันน้อมจะแสดงความ
บันทด้วยผสมสุมลาภเป็นต้น และสิ่งเวชสละใจด้วยผไททุก
มเคราะห์ แล้วเอาใจช่วยเอ็นกกรณา การที่ไหวตามหรือ
น้อมอารมณ์ตามทั้งฝ่ายคและฝ่ายรายเช่นน ย่อมเกิดชนได้
ด้วยความรักความผูกพัน และความมีใจค่อเพื่อนมนุษย์

๕ เสาวภาคย์ ความงาม

๖ เปรมจิต มีจิตรักใคร่

๗ สมาน ทำให้คิดกัน ทำให้สนิทกัน ประสาน ผูก

ซึ่งเกิดมาเป็นสัตว์โลกด้วยกัน เมื่อเรามมัทกาจิตแก่ใคร ๆ
 เราย่อมเอาใจเราไปใส่ใจเขา เขาใจเขามาใส่ใจเรา เราจึงรู้สึก
 สุขทุกขความเขาใจเช่นนั้น ชอนพระพุทธรเจ้าก็โลกทรงสอนไว้
 ถึงมีปรากฏอยู่ในธรรมบทเป็นคณ ไต่ความตามพุทธรถาษิต
 นั้นว่า “ให้เอาคนอื่นและสัตว์อื่นมาเทียบกับตัวของเรานี้ว่า
 เรารักชีวิต สิ่งทั้งที่อชาชญา กลัวต่อความตาย ยากเป็น
 สุขสหายทุกเมื่อฉันใด แม่นคนอื่นและสัตว์อื่นก็เหมือนฉัน
 นั้น” เมื่อเราเอาจิตของคนอื่นและสัตว์อื่นมาเทียบกับจิต
 ของเราก็คเช่นนั้น ก็จะทำให้เรามมัทกาจิตแก่มนุษย์และสัตว์
 ทั่วโลกได้ บิคารมารกาซึ่งใจเห็นบุตรทงตอย ในวัยอันน่า
 น่าชม กำลังสอนนางสอนเกินสอนพัก ย่อมให้เกิดมัทกาจิต
 และมีความยินดีปรกาศในบุตรนั้นเช่นกำลัง ฉันใดก็ฉันนี้ บุคคล
 ควรจะมีมัทกาจิตต่อกันยากจนเชื่องใจ และคนทกทกทุกใจ
 ยากเหมือนกันฉันนั้น มีเรื่องเล่ามาในพระธรรมบทว่า ที่
 เมืองโกสัมพคณเคยมีพระคนหนึ่ง ท่อนฝังพระออกไปหา
 กินในที่ไกลย่ำซาแห้งหนึ่ง แม่พระตัวหนึ่งเข้าไปใกล้พุ่มไม้
 ใจเห็นเด็กทารกทงเจ้านำไปทิ้งไว้ข้างเขื่อนอยู่ ก็ให้มมัทกาจิต
 คิดเอ็นดู จึงคุกเข่าลงให้เด็กนั้นกินนม คนเลี้ยงพระก็ร้อง
 ทวาดไป หมายจะให้แม่พระออกไปจากที่นั้น แม่พระก็ไม่

ออกไป คนเลี้ยงแพะจึงตามเขาไป ได้เห็นทารกกินนมแพะอยู่
ก็ให้เกิดมุกตาคิด คิดว่าเป็นเหมือนคนขบถของตน จึงได้นำมา
เลี้ยงไว้ ทารกคนนั้นคือโง่โง่เสวยสุข สุขสบายอยู่ใน
เมืองโง่โง่พิ พวักเป็นสุขสบายมีทรัพย์สมบัติมากในครั้งนั้น.

บางทีคนเรามากแสดงมุกตาคู่ปาก พอให้เป็นหัวฟง
แต่อารมณ์หาได้เป็นไปจริงเช่นนั้นไม่ ถึงกระนั้นก็ยังนับว่า
ดีกว่าที่ไม่มีความรู้สึกนึกหมายที่จะมีมุกตาคิดแก่ใครเลย

การที่ใจของเราจมไปตามอารมณ์ของผู้อื่น ในการ
สุขทุกข์ต่าง ๆ เป็นเช่นนั้น มีชื่อว่าเพราะเรารู้สึกสุขทุกข์นั้น
จะมาถึงตัวเราเมื่อไร ถ้าเรารู้สึกอย่างนั้น เมื่อเราไป
เห็นเขาได้ความสุข มีได้ลาภยศเป็นต้น ก็จะทำให้ใจของ
เราให้เกิดความอิจฉาและความโลภขึ้น เมื่อเห็นเขาได้ทุกข์
ก็ทำให้ใจของเราให้หวนคิดถึงไป หาเกิดมุกตาคิดไม่ ที่
เราเป็นเช่นนั้น เพราะเรา รู้สึกว่าเป็นมนุษย์ด้วยกัน มีชีวิต
จิตใจเหมือนกัน กัน เกิดมารวมโลกกัน เมื่อเห็นเขาเป็น
อย่างไร เราจึงอดมีมุกตาคิดและอดแสดงความยินดีหรือ
เวทนาสงสารเขาด้วยไม่ได้ ท่านกล่าวไว้ว่า มุกตาคือเปรียบ
เหมือนไฟฟาดแล่นจากใจหนึ่งไปสู่ใจอื่น หากใจผู้เป็นสุข
ไปสู่ใจของผู้อื่นเป็นทุกข์ หากใจผู้เป็นใหญ่ไปกระทบ

น้อยใจในกำเนิดและลาภยศดังการ ขวี่วาร์ ก็จะมีเกิด
ม ในไม่ทันตุก ทั้งความเย็นย้อยทอดอย ซึ่งจะมีไต่แกผลโต
ในขณะที่ ก็อาจจะถึงแก่ทำให้อชีวิตของผ่นนี้ดำรงอยู่ไม่ได้

อำนาจใดๆ ในโลกนี้ ที่จะปลุกส่วนดี หรือธรรมภา
 ฝายสงของคนเราขึ้นได้ ไม่มีอะไรจะแรงกว่ามัทธา แม้แต่
 คนที่อกระทางอย่างทมพียังกลับเป็นคนดีได้ด้วยมัทธา
 เพราะฉะนั้นมัทธาทรงนยวามอำนาจแรงกว่าอำนาจและกำลัง
 ทั้งหลาย คนพาลจะทำมิได้ไม่เลือกกว่าใคร ไม่
 ยำเกรงต่ออำนาจใด ๆ ยังอาจยำเกรงในผลที่ตนรักว่า เขาม
 มัทธาแก่ตน การปรายปรามทั้งหลาย เมื่อปรายด้วยอำนาจ
 ไม่สำเร็จแล้ว ยางที่ปรายด้วยคำอ่อนหวาน ด้วยความขม
 เย็น ก็อาจสำเร็จได้ ความซื่อทร โสภยอมเราให้เกิดความ
 คชความคานทานฉันใด มัทธาก็ทำให้เกิดความรักและความ
 เชอถิฉันนั้น โคลงในวิสุทธิญาณว่าไว้ว่า

คำหวานปานอมฤตชั้น	ชใจ
ฆ่าโกรธพิณาศไป	หอนชา
คำชมเผื่อตร้อนใน	ช่องโสต
ทำโทษจิตแรงกล้า	กลัษทุ่งพล่งโพล่ง

ฉันใดคนอ่อนน้อม วิงวอน ท่านนา
 นายโปรดยกโทษ^๓ ผ่อนไต่
 คำหวานชอชนิกร^๔ ทุกหมู่
 อาจักใจแข็งให้ ผ่อนน้อยถอยลง
 อนึ่งในความซน นักปราชญ์ยุโรปได้กล่าวเป็นภาษิต
 ไว้แบบคายน่าฟังว่า “ตัวกำลังเองก็ไม่มีอำนาจแม้แต่ครึ่ง
 หึ่ง ของอำนาจแห่งความอ่อน” ซึ่งตรงกับคำที่เราพบ
 กันเนือง ๆ ว่า “นารอนสนาเย็นไม้ไ้” คำความที่ตาม
 อำนาจแรงกว่าอำนาจกำลังทั้งหลายนั้น พงเห็นตัวอย่างใน
 เรื่องราชาธิราช (พงศาวดารมอญ) ตอนเมื่อพระเจ้าราชาธิราช
 เสด็จยกทัพไปรบกับพม่า และได้โคหวเมืองราชทางเป็น
 อันมาก จนเสด็จยกทัพเข้าประชิดคอกกรุงหงว่ะ พระเจ้าฝรั่ง
 มังของไค้ทรงทราบ ก็สะกึ่งตกพระทัยไม่คิดจะสู้รบ จึงให้
 ประชุมสมณะชพรหมณ์และเสนาพฤคมาตย์^๕ ทงปวง แล้ว
 ตรัสปรึกษาวา ท่านทั้งปวงจะคิดอ่านประการใด เสนาบดี
 ทั้งหลายก็พากันนิ่งอยู่ พระสังฆราช ชอพระสังฆราชาจึงค
 ณะสระโร จึงถวายพระพรวิษายา จะออกไปเจรจาความ

๓ โทษขร

โทษที่หยามซ้ำ โทษที่ร้ายแรง

๔ นิกร

หมู่ (นิกรชนก็คือหมู่คน หรือฝูงคน)

๕ พฤคมาตย์

ขุนนางผู้เฒ่า ขุนนางผู้ใหญ่

เมืองกับพระเจ้าราชาธิราช พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงตรัสว่า

“พระยามอญของท่าน เขาเล่าลือมาว่า ไร้ภัยหายข้าหัว
 ทาญนั้ แต่ลึกเมียบ่เ็นทรกบงรือไม้ไคร้ไค้ เมือจะไค้ราช
 สมัยคัันนี้ ให้ข้าสมิงมราท เขาว่าโกรรวากัจะให้รือ
 โทหิตมาเสวย พวกพม่าทเขาวิชวณกันเรียกว้า พระเจ้า
 มหายกษเมืองมอญ ชงยกทพจนมาคคเมืองเราน กัเพราะ
 โกรธว้า สมเด็จพระราชบิดาและข้าพเจ้ายกกลงไปย้าเขา
 กัอน ชงพระคณเจ้าจะออกไยว้ากล่าวไยกับคัันนี้ ข้าพเจ้ายัง
 วิทกนั้ เกรงจะไม้สมหมาย อุปมาคังไปอัอนวอนเสื่อว้าอย่า
 ไทกัันเนอณนี้ ข้าพเจ้าเห็นว้าสัคยาทเสื่อจะยอมให้” นั้
 เห็นไค้ว้า พระเจ้าราชาธิราชนั้มีพระทัยกร้ายหัวทาญรวา
 กับมหายกษ แต่คัันนี้เมือพระสังฆราชาอังคยะสะกะโร
 ออกไปเทคัณาสอนคัวยถอยคัาอันน่าเลื่อมใส ยังนั้ขมน้า
 พระทัยพระเจ้าราชาธิราชให้อัอนลงไค้ จนคัองเลิกทักกลับ
 ไปกรงหงสาวดี นั้ก็ไค้ชอว้าปรายคัวยอานาทรอากัลงไม้
 สำเร้งแล้ว ปรายคัวยให้มิมทิกาทิกัถาสำเร้งไค้

การที่จะพยายาม ช่วยชั้กรุงฝัไค้ให้ชนลั้ความคััน
 เพียงแต่จะร้เท่าทัันว้า ฝันั้นคัองการอะไร และจะยังคัยว้า

กล่าวตักเตือนให้เขาทำอะไรนั้นไม่ได้ ะไรก็แต่ทำตัวเรา
ให้เสมอเขาก่อน (คือควยอำนาจมัทตาของตนเอง) แล้ว
จึงสามารถช่วยเหลือเขาได้เต็มมือ ขอนควยจะยกเขาคำ
แนะนำความประพฤติสำหรับชาวราช การ หวัง เมือง ของ สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพว่า “ถ้าจะ
หาอุบายอย่างไรที่จะให้ผู้น้อยทำการให้แข็งแรง ไม่มีอุบาย
อย่างอื่นจะดีกว่าที่เขาตัวของเราออกหน้าทำการให้เขาเห็นเป็น
ตัวอย่างว่า เราต้องการให้เขามีความอุตสาหะเท่าใด ตัวเรา
เองก็ย่อมมีความอุตสาหะเท่ากันเหมือนกัน นี่เป็นอุบายอย่างใด
ไม่มีอย่างอื่นดี” ดังนี้เป็นคดี

การทรมมัทตาจตตอกันและกันนั้น ย่อมเป็นเหตุให้
มนุษย์ในโลกแสดงเมตตากรุณาแก่กันยิ่งขึ้น และการที่จะทำ
มัทตาให้เกิดขึ้นนั้น ก็เป็นการไม่สืดยากอันใดนัก แต่เมื่อ
ทำให้เกิดขึ้นได้แล้ว ย่อมมีอำนาจจะช่วยผ่อนให้พ้นจาก
ทุกข์ภัย ความลำบากยากแค้น และความเสื่อมเสียต่าง ๆ
ได้ ทั้งผาญให้ความช่วยเหลือและผวยก็จะรู้สึกถึงความกต
ไภยกระทำและไภยแก่กัน ส่วนผวยก็เชื่อว่าจรรโลงอยู่แต่
เท่านั้นเมื่อไร ย่อมจะบังเกิดความพอใจขึ้น สูงขึ้น โดยม

กตัญญู และมีมัทธาคชยผลให้ความช่วยเหลือแก่ตนอีกชั้น
หนึ่ง ท่านกล่าวไว้ว่า ผลทำตนของตนเพื่อให้ความมก
แก่ผู้อื่นนั้น ใ้ช้ชื่อว่าทำความดีให้แก่ตน ๒ ประการ คือ

๑. ลดหย่อนความกตชนประมาณตนของตนเองด้วยการ
ทำเช่นนั้น

๒. ยกความเป็นผลของตนให้ยิ่งยวดขึ้นนอกด้วยการทำ
เช่นนั้น

ต่อไปนี้เป็นคำของกฤษณะซึ่งไม่ลืกล่าวไว้ว่า “มัทธาค
ชยผลทำให้ความเป็นมนุษย์ให้สำราญรรมยิ่งขึ้น หัวใจของมัทธาค
กคือความรักใคร่ผูกพันกัน มัทธานันยอมอดทนความต้องการ
และความกระวนกระวายของผู้ที่ตกอยู่ในความลำบากไ้ ใน
ที่ใดมีความทุกข์ หรือความโง่เขลา หรือความยากลำบาก
มัทธากยืนมือเข้าไปช่วย การไ้ประสพความทุกข์ และการ
ไ้เคยเสี่ยงรอนครวญคราง ย่อมเป็นสิ่งที่เสียดแทงใจของผ
ผู้มีมัทธาคจิต และยกเห็นยวไ้ไม่ไห้หลงเลยไ้ไ้ ความ
เรวญอย่างยิ่งยวดในสมัยใหม่ ๆ นี้ ไ้เกิดช่นจากมัทธาค
มาก เพราะมัทธาคยอมเป็นเครื่องนำใจคนให้คิดช่วยเพอน
มนุษย์ ยกชนให้พ้นจากความเข็ญใจ ความลำบากไ้ไ้ ทำความ

เจริญของหมื่นนุ้ยให้ทวยงขึ้น และแผ่ธารยธรรมให้กว้าง
ขวางออกไปทั่วโลก แล้วผูกกรัสमानความแตกร้างให้กลายเป็น
เป็นความสามัคคีและความสุข จึงเป็นหน้าที่ของบุคคลซึ่ง
เพราะหิ กัมสมบัตมาก มีความร่ำรวย และมีอำนาจในสมาคม
มาก ที่จะแบ่งเวลา ความร่ำรวยและสมบัติ เป็นเครื่องช่วยเหลือ
อุดหนุนทะนุบำรุงให้ความสุขของคนทั้งหลายทั้งปวง การ กว
คนเจริญทวยงขึ้น ”

ในที่สุดคนจะชักชวนอย่างของผุ มัททา จิต มา ให้ เป็น
อุทาหรณ์ บาง หมอคนหนึ่งชื่อนอร์แมนมาคล้อยคเป็นผ
ประกอบด้วยมัททาจิตแก่คนทั่วโลก เห็นความเป็นมนุษย์
เป็นของน่าสนุกสนานใคร่ครวญ ช่างหรือหญิงทออย่างตาซาเล
ทราบอย่างไร ๆ ก็ดี ก็ยังแสดงให้ท่านผเห็นไคว่างม
ความเป็นมนุษย์อยู่ในตัว ช่างคเหล็กหนึ่งกล่าวถึงท่านหมอ
ผว่า “เมื่อท่านมาเยี่ยมข้าพเจ้า คาสันทนาปราศรัยของ
ท่านนั้นประจักษ์เห็นว่า ตัวท่านเองก็เป็นช่างคเหล็กเหมือนกัน
และท่านมาที่ไร ก็คงให้ความสุขสำราญไว้ในใจของข้าพเจ้า
เสมอทุกคราวไป ”

เรื่องต่อไปนี้ ก็แสดงให้เห็นมุกตลกที่คมแก่คนผิดก
 กทุกซ์ไต่ยากเหมือนกัน คือ ที่ในเมืองสกอตแลนด์ ครั้ง
 หนึ่งมีชายผิวดำคนหนึ่งยืนอยู่ที่ประตูหน้าวัดคาทอลิก ซึ่งคน พัก
 อาศัยอยู่ ไต่เห็นเด็กคนหนึ่ง ซึ่งเข็นเกวียน เสือผาเกวียน
 ครว้าและขากวีน นำไม้ขีดไฟมาขาย ชายผิวดำนั้นไม่ต้องการไม้
 ขีดไฟ ก็บอกว่าไม่ซื้อ เด็กก็ฮอนวอนว่ากลักละส탕ค์ก็เคย
 ทานน ขอให้ซื้อเด็ก เมื่อชายผิวดำนั้นตอบว่ายังไม่ต้องการไม้
 ขีดไฟ เด็กก็ฮอนวอนอีกว่า จะขอขายให้สองกลักละส탕ค์
 เพราะหิวเต็มท้อง อยากได้ส탕ค์ไปซื้อข้าวรับประทาน ชายผิวดำ
 นั้นก็ยอมซื้อกลักละส탕ค์ แต่เฉพาะไม่มีส탕ค์ มีแต่เงิน เด็กก็
 รับเงินไป ว่าจะไปแลกมาให้ ครั้นหายไต่ไปนานไม่เห็นกลักละ
 ชายผิวดำเจ้าของเงินก็นึกว่าเงินคืนเสียแล้ว พอเห็นลงมเด็ก
 คนหนึ่งมาหาที่ในวัดคาทอลิก เครื่องแต่งตัวเกวียนครว้าเช่นเคย
 กันก็เรียกหาชายไม่ขีดไฟ เด็กคนนั้นมาบนตะลึงขอซื้อส탕ค์
 ก็ถามว่า “ท่านซื้อไม้ขีดไฟจากผิวดำใช้หรือไม่?” เมื่อชาย
 คนนั้นตอบว่าใช่ เด็กคนนั้นก็กวักส탕ค์ให้ ๕ เบนน แล้วบอก
 ว่า “ผิวดำมาไม่ได้ ถูกรถถีบขาหักทั้งสองข้าง หมวก ไม่ขีด
 ไฟ และส탕ค์ ๑๑ เบนนของท่านก็หายหมด มีพอจะทอนให้

๒๐ สี่เปนนี่ เป็นนี่ยี่แปนนี่ทองแดงใช้ในประเทศอังกฤษ ราคาประมาณอันละ
 ๕ ส탕ค์ของเรา (เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง) แต่ไม่คงที่

ท่านแต่เท่านั้น ” ว่าแล้วเต็กนั้นกว้างสวาทกลงบนโต๊ะ แล้วกรองให้ ชายฉนนึงให้เต็กนั้นกินข้าวปลาหมักตากการ อิ่มแล้ว ก็ให้เต็กนั้นนำไปคพชายท่อนจนเจืออยู่ พอไปถึง เต็ก ทเจนนั่งจำได้ แล้วพูดโดยอาการกระสับกระส่ายว่า “ผมไป แดกเงินได้แล้วจะวิ่งกลับมาให้ท่าน แต่เผอิญมาถูกรถทับ ขาหักเสียทั้งสองข้าง ” แล้วหันหน้าไปพุดกับน้องว่า “ รอยบิ เจ้าจะอยู่กับใคร ? พักตายแน่ เจ้าจะไต่อะไรกันต่อไป ? ” ชายฉนนั่งก็เขยิบเข้าไปใกล้ เขามอบลอบอก แล้วบอกว่า “ ข้า เป็นทุกข์ไปเสีย เราจะไม่ขอยกมือไว้เอง ” พอพูดเท่านั้น เต็กคนเจือกแลกชายฉพนั่งด้วยสายตาอันแลกลงให้เห็นว่ามีความทุกข์ และขอบบุญคุณเขื่อนอันมาก แล้วก็—

หวนหอยอัสสาสะ กิสุวรรณ จิตวามะววิหวิ

มอชผอชระวิกอรุระวิ

นิทรนังกับคนชนม์

หลวงธรรมาภิรมณ์ (ถึก)

๔
บทที่ ๗ ความลดหย่อนผ่อนตาม

มนุษย์ในโลกนี้ย่อมเกิดมาผิด ๆ กัน รูปพรรณสัณฐาน
ก็ต่าง ๆ กัน แล้วแต่เหตุระแต่งให้มาเกิด ถ้าหากว่าจะเกิด
มาเหมือน ๆ กัน เช่นพิมพ์เดียวกันไปหมดเช่นแผ่นอิฐแล
ก็คงไม่เหมาะแก่การต้องอยู่ในโลกนี้ใด มนุษย์ทั้งหลาย
ประเทศนั้น กิริยาวาจาและขนบธรรมเนียมกันนิยมผิด ๆ กัน
ความเชื่อ ความนับถือ ความรู้ ฯลฯ ก็ต่าง ๆ กันไปหมด
อย่าว่าแต่คนละประเทศเลย แม้แต่ประเทศเดียวกัน กิริยา
วาจาและจิตใจของคนเราก็ก็น่าต่าง ๆ กันแล้ว คำโบราณที่ได้
ว่าไว้ว่า “ไม่ลำเอียงข้างทางปล้อง พ้นและนอกรังต่างใจ”
และคงจะเป็นเช่นนี้ไปตลอดชั่วกัลป์ตามธรรมดา โลกยังมี
เย็นร้อนและเวลาศตวรรษเคลื่อนกันอยู่ตราบใด มนุษย์เราก็จะ
มันสมัย ขันบธรรมเนียม และความนิยมผิด ๆ กันอยู่ตราบ
นั้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่เราจะต้องหัดความเย็นกลาง
ในใจอย่างหนึ่ง สำหรับสวัสดิมงคลหาภัยกับคนต่างชาติต่าง
ภาษา ผู้อาจคิดต่างเห็นต่าง หรือกระทำแตกต่างไปกับตัว

- นิสัย เครื่องอาศัย ภูมิ พันเพ อารมณ์ สันดาน
๒๐ สมาคม มาพร้อมกัน มาประชุมกัน สบหากัน

เราเอง แม้แต่เราจะรู้สึกกลัวของเขานั่นจริง แต่ถ้าเรา
 ทราบว่าเขาทำโดยไม่ได้หมายจะให้เสียความเสียหาย เราก็
 ควรจะชกกลับ ไม่โกรธเคืองเขา ที่จริงควรจะมิไต่
 ทดแทนเขา ในส่วนที่เขาหมิ่นหมายความก็เช่นนั้นเสียอีก

การที่หัดใจให้ออกกลับเป็นกลางใจนี้ เรียกว่า ความ
 ลดย่อนผ่อนตาม และย่อมมีขึ้นของกิจของความก็อย่าง
 สูงอย่างประเสริฐ ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นคนที่ทำสิ่งใดผิดแล้ว
 บอกว่าตนเป็นหนี้ใหม่ นั่นก็คือประสงค์จะให้เรามีความลด
 ย่อนผ่อนตามนั่นเอง คือเขาไม่ได้หมายจะให้ชดเชย เขา
 หมายจะให้ชดชาก แต่ข้อและความประพฤติต่างกันไป
 หนึ่งอาจทำให้ชดเชยได้ หรือถึงเช่นแขกชาวสิงหล ซึ่งเข
 มาในกรุงเทพฯ ใหม่ ๆ ยังไม่รู้จักขนบธรรมเนียมของไทย
 เมื่อไปเที่ยวชมสักการพระตามวัดต่าง ๆ อาการที่ไหวพระนั้น
 ก็มักใช้นางชดสมาธิประนมมือ แม้ถึงเมื่อนางพักกับพระสงฆ์
 เขาก็มักใช้นางชดสมาธิอย่างนั้นเสมอ นั่นเป็นอาการเคารพ
 อย่างสูงสุดของเขา แต่ถ้าเราไม่รู้จักอาจทำให้เกิดความไม่
 พอใจ โดยเห็นว่าเป็นการชดชาก ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ
 กันอย่างนั้น ย่อมมีอยู่โดยมาก เพราะฉะนั้นก็เป็นการสมควร

แล้วท้าวเราทุกคนจะมีความลดหย่อนผ่อนตามให้เป็น มุทิตา
จิตแก่ผลผู้กษัตริย์เรา

ความลทหย่อนผ่อนตามน ^๕ ยังอาจไปไต่ไกลถึงชีวิต ^{๔ ๔๖}

๓. ๒. ๑. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑๔๒ เพราะเหตุที่มีลทธิ และความเชื่อผิดแตกต่างกัน

เป็นคน เมื่อเป็นเช่นนี้ความลึกลับซ่อนแฝงตามจริงเป็นคุณ

มากที่สุด ถ้าเราเห็นต่างกันหรือเชื่อต่างกันกับใคร ๆ ใน

ทางวิชาความรู้หรือทางศาสนา ฯลฯ กต. เราจะไม่จำเริญะ

ทำความเข้าใจถึงแม้ว่าเราจะไม่ตกลงกันในความเห็น

และความเชื่อมั่นใด เราก็คงตกลงว่า เราเห็นหรือเชื่อต่าง

กนิโค แล้วปลอบความโศกเศร้าเพียงนั้น นอกจากท

คนในโลกต่าง ๆ กันตามทักล่าวมาแล้วนั้น มนุษย์ทุกคน

ท.เหวนวาทนถก บงอาฬพลากพลึงโต ตามสภายศไชวราณ.

ท้าวไววา สืบทายกร พลภาค นักปราชญ์ของวังพลึง เพราะ

คุณน้าจะไปขอเขาช่วยทำดีใจอะไรกับความแตกต่างของเรา

กบฏของผอ้น ถาน ขหมตทงโลกแล้วเราคบเพื่อนมณช

๕. วิวัฒนาการของความคิดเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์

๔. วิวาท กล่าวต่างกัน พดนิคกัน ทะเลาะกัน พดเคียงกัน

๕. ลิทธิ อุปาธ วิธึ แบบแผน ความเห็น สมัย (คือการสั่งสอน)

อย่างเพอน แต่จะเป็น ตกลงตามกัน หรือ ตกลงว่าต่างกัน
ก็ได้ ไม่เป็นการประหลาดอะไร

ความลทหย่อนผ่อนตามนี้ ในเรื่องศาสนา ก็เป็นอย่าง
สำคัญมาก เพราะคนที่ทางศาสนากัน อาจทำให้เกิดลทกัน
ถึงแก่บรรพชาพณกันก็มี แต่ในสมัยนั้นเมื่อนมขยไ้ไ้เรียน
มีความลทหย่อนผ่อนตามเกิดขึ้นในนิสัยสันดานแล้ว ความ
แตกต่างกันในทางศาสนา ก็ไม่สู้กระไรนัก แม้พระพุทเจ้า
ซึ่งเป็นครูเอกของเรา ท่านก็ไม่ทรงบังคับหรือกะเกณฑ์ให้
มนขยทั้งหลายกระทำอย่างนั้น ๆ ทั่วไปทุกคน เป็นแต่ท่าน
ทรงชี้ทางให้ไตร่ตรอง เห็นควยปัญญาของตนเอง แล้ว
ปฏิบัติเชื่อถือตาม คุมมปรากฏอยู่ในกาลามสูตร ทศมเกิ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรสพระมหา
สมณะ ทรงแปลไว้ในหนังสือธรรมกถุเป็นใจความว่า “ครั้ง
หนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท บรรลุถึง
เกสปุตตนิกม^{๑๐} พวกกาลามชนชาวเกสปุตตนิกมนั้น พา

๖ สันดาน	อัธยาศัยที่มีติดต่อมา
๗ กาลามสูตร	ชื่อพระสูตรในพระไตรปิฎก
๘ จาริก	เที่ยวไป
๙ โกศลชนบท	ชื่อประเทศใน อินเดียซึ่งเป็น อาณาเขต ของเมืองสาวัตถี
เมื่อครั้งพุทธกาล
๑๐ เกสปุตตนิกม	ชื่อดาบหลั่น หรือเมืองชนของเมืองสาวัตถี

กันมาเล่าแล้วกราบทูลว่า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมา
 เกสย^๑กตนิคม^๒นี้ สมณพราหมณ์พวกนั้นพูดแสดงแต่ถ้อยคำ
 ของตนเชิดชว^๓ให้เห็นว่าดีชอบ ควรจะถือตามด้วยใจเขว พวก
 คักค่าน^๔ชมถ้อยคำของผู้อื่น กุหมั่นเสียว่า ไม่ดีไม่ชอบไม่
 ควรจะถือตาม ทำถ้อยคำของตนให้เป็นปฏิกฤษ^๕ แถถ้อยคำ
 ของผู้อื่น ครั้นสมณพราหมณ์พวกนั้นมาถึง เกสย^๖กตนิคม^๗
 ชก ก็เป็นเหมือนพวกก่อน เป็นอย่างนั้นทุกๆ หมู่ จนข้า
 พระองค์มีความสงสัยไม่รู้ว่า สมณะเหล่านั้นใครพูดจริง
 ใครพูดเท็จ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ควรทำ^๘ทั้งหลาย
 จะสงสัยแล้ว ความสงสัยของท่านเกิดขึ้นแล้วในเหตุควร
 สงสัยจริง แล้วพระองค์ทรงสั่งสอนไม่ให้ถือโดยอาการ ๑๐
 อย่าง มิใช่ให้ถือโดยไถย^๙ไถย^{๑๐}ไถย^{๑๑}ไถย^{๑๒}ไถย^{๑๓}ไถย^{๑๔}ไถย^{๑๕}ไถย^{๑๖}ไถย^{๑๗}ไถย^{๑๘}ไถย^{๑๙}ไถย^{๒๐}ไถย^{๒๑}ไถย^{๒๒}ไถย^{๒๓}ไถย^{๒๔}ไถย^{๒๕}ไถย^{๒๖}ไถย^{๒๗}ไถย^{๒๘}ไถย^{๒๙}ไถย^{๓๐}ไถย^{๓๑}ไถย^{๓๒}ไถย^{๓๓}ไถย^{๓๔}ไถย^{๓๕}ไถย^{๓๖}ไถย^{๓๗}ไถย^{๓๘}ไถย^{๓๙}ไถย^{๔๐}ไถย^{๔๑}ไถย^{๔๒}ไถย^{๔๓}ไถย^{๔๔}ไถย^{๔๕}ไถย^{๔๖}ไถย^{๔๗}ไถย^{๔๘}ไถย^{๔๙}ไถย^{๕๐}ไถย^{๕๑}ไถย^{๕๒}ไถย^{๕๓}ไถย^{๕๔}ไถย^{๕๕}ไถย^{๕๖}ไถย^{๕๗}ไถย^{๕๘}ไถย^{๕๙}ไถย^{๖๐}ไถย^{๖๑}ไถย^{๖๒}ไถย^{๖๓}ไถย^{๖๔}ไถย^{๖๕}ไถย^{๖๖}ไถย^{๖๗}ไถย^{๖๘}ไถย^{๖๙}ไถย^{๗๐}ไถย^{๗๑}ไถย^{๗๒}ไถย^{๗๓}ไถย^{๗๔}ไถย^{๗๕}ไถย^{๗๖}ไถย^{๗๗}ไถย^{๗๘}ไถย^{๗๙}ไถย^{๘๐}ไถย^{๘๑}ไถย^{๘๒}ไถย^{๘๓}ไถย^{๘๔}ไถย^{๘๕}ไถย^{๘๖}ไถย^{๘๗}ไถย^{๘๘}ไถย^{๘๙}ไถย^{๙๐}ไถย^{๙๑}ไถย^{๙๒}ไถย^{๙๓}ไถย^{๙๔}ไถย^{๙๕}ไถย^{๙๖}ไถย^{๙๗}ไถย^{๙๘}ไถย^{๙๙}ไถย^{๑๐๐}
 ทรงสอนให้พิจารณาเห็นด้วยปัญญาตนเอง แล้วเว้นสิ่งที่ควร
 เว้นเสีย กระทำแต่สิ่งที่ควรกระทำ” ถ้าเราถือตามพหุ
 ภาสิตในพระสูตรนี้ ย่อมถ้อยอย่างเหล่าสมณพราหมณ์ ทชว
 ภาตามชนทั้งหลายให้พระผู้มีพระภาคฟังนั้นแล้ว เราอาพา
 ทรอสมาคมกับคนใดทุกชาติทุกภาษา เพราะเมื่อเราคบหา
 กับคนนั้นๆ แล้ว แม่เราจะพูด หรือแสดงลทธิศาสนา หรือ

อะไร ๆ ของเขาก็ดี เราไม่จำเป็นต้องแสดงความรู้สึกไม่พอใจ
 โดยอย่างหนึ่งอย่างใด มีอยู่อย่างเดียวแต่ที่เราจะกำหนดจำ
 เขาด้วยคำของเขา แล้วมาคำวิจิตรของเหตุผลในสิ่งนั้นให้
 เห็นชัดด้วยปัญญาของเราเอง เมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี
 ประโยชน์ เราจึงเชื่อถ้อยกระทำตาม ถ้าเห็นว่าไม่ดีไม่เป็น
 ประโยชน์แก่ตนหรือแก่ผู้อื่นใด เราก็ไม่เชื่อถ้อยและไม่
 ต้องกระทำตาม เมื่อเราประพฤติดังนี้ ย่อมได้ชื่อว่า
 ฝึกความลทหย่อนผ่อนตาม ส่วนวิชานบนอนนั้น ใครจะทำ
 อย่างไรก็ได้ เมื่อใครนิยมอย่างไหน เห็นว่าเป็นการดีหรือ
 ร้ายก็ชอบอย่างนั้นมาก และไม่จำเป็นต้องละทิ้งเสีย
 หมดอย่างอื่น

การถือความแตกต่างในทางศาสนา ไม่ลทหย่อนผ่อน
 ตามกันนั้น นับว่าเป็นความร้ายที่สุด เพราะย่อมชักชวน
 ต่อการกำเริบตามความเป็นจริง และจะเป็นเหตุให้การค้าขาย
 แลกเปลี่ยนกันทั่วโลกเสื่อมทรามเสียหายไปด้วย ทั้งจะทำให้
 จิตใจหรืออาการของคน ตกอยู่ใน ความขบถ ไม่เป็น ไทยแก่
 ตนเองได้ ถ้าเป็นชาติหรือประเทศเดียวกัน ก็อาจก่อให้เกิด
 ศึกสงคราม และมีการวิวาทกันและกันน้อยลง เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น ย่อมเป็นเหตุของกบฏและความเจริญ มั่นคงปราศ

ตามพระราชพงศาวดารก็จะรู้ได้ว่า ในสมัยนั้นกับสมัย
 เกยวัน บ้านเมืองของเรามีความเจริญรุ่งเรืองผดกกันอย่างไร ?
 เพราะเหตุอะไร ? ก็เห็นได้ว่า เพราะครั้งโบราณท่านห้าม
 ไม่ให้คบกับคนต่างศาตศาสนา ตัวอย่างที่จะให้เห็นได้ดังนี้
 มีอยู่ในกฎหมายลักษณะอาชญาหลวงมาตรา ๑๓ ว่า “ราชวร
 ข้านั้นคนชาย หญิง ไทย มอญ ขมย้า ขมิกลัว พระราช
 อาชญาพระราชกำหนดกฎหมาย เห็นพัศักข์ชาวของเงินทอง
 ของมฤดาภิฐี” อันมาค้าขายแต่นานาประเทศ นอกท่าน
 ต่างแดน และยกลูกสาวหลานสาวให้เป็นเมีย ผรั่งองกฤษ
 วิลันดา ชาว มลายู อันต่างศาสนา และให้เขารักถือ
 อย่างมฤดาภิฐีนอกพระศาสนา ท่านว่าผู้นั้นเป็นเสียน
 หนามในแผ่นดิน และมันเอาไปไปเผอแผ่แก่ข้าพเจ้ามีตรชาคัก
 ศัทรหมุร้าย ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือให้
 พันคอรวเรอน ฯลฯ” ทั้งนี้ แท้จริงท่านทนต์ถือศาสนาครั้ง
 โบราณนั้น อยู่ข้างระตอติไม่คบหากับคนต่างศาสนา
 แรงเกินไป จนถึงแก่ว่าพวกกับแขกฝรั่งที่ต่างศาสนากันก็

๑๑ มฤดาภิฐี (มครเป็นมิจลาภิฐี) เห็นผิด คนมฤดาภิฐี คน
 เห็นผิด หรือคนนอกศาสนา

อาทำให้ข้ากสธณคมน^{๑๕๒} ใต้^{๑๕๓} ทัดทณ^{๑๕๔}สิ่งของเกรียง^{๑๕๕}ใช้ต่าง ๆ^{๑๕๖}
ก็มีความ^{๑๕๗}ม^{๑๕๘}ร^{๑๕๙}ง^{๑๖๐}เกีย^{๑๖๑}ย^{๑๖๒} ก^{๑๖๓}ง^{๑๖๔}เร^{๑๖๕}อง^{๑๖๖}ในหนังสือ^{๑๖๗}ว^{๑๖๘}ชิ^{๑๖๙}ร^{๑๗๐}ญ^{๑๗๑}า^{๑๗๒}ณ^{๑๗๓}ก^{๑๗๔}ล^{๑๗๕}่า^{๑๗๖}ว^{๑๗๗}่า^{๑๗๘} ใช้^{๑๗๙}
แวน^{๑๘๐}ตา^{๑๘๑}ฝ^{๑๘๒}ร^{๑๘๓}ง^{๑๘๔}ชา^{๑๘๕}ก^{๑๘๖}ส^{๑๘๗}ธ^{๑๘๘}ณ^{๑๘๙}ก^{๑๙๐}เม^{๑๙๑}น^{๑๙๒}เป็น^{๑๙๓}ตน^{๑๙๔}

ท่านโปรเฟสเซอร์แบดกักกล่าวไว้เป็นคำสั่งสอนน่าฟัง
นัก^{๑๙๕}ว่า “มนุษย์เราทุกคนควรระวัง^{๑๙๖} อย่า^{๑๙๗}ทำ^{๑๙๘}ความ^{๑๙๙}เม^{๒๐๐}ต^{๒๐๑}ตา^{๒๐๒}ของ^{๒๐๓}
คน^{๒๐๔}ให้^{๒๐๕}แค^{๒๐๖}ย^{๒๐๗}เข้า^{๒๐๘}มา^{๒๐๙}เฉ^{๒๑๐}พา^{๒๑๑}เร^{๒๑๒}ว^{๒๑๓}ก^{๒๑๔} เฉ^{๒๑๕}พา^{๒๑๖}ห^{๒๑๗}ม^{๒๑๘}ุ่^{๒๑๙} แ^{๒๒๐}ล^{๒๒๑}ว^{๒๒๒}ให้^{๒๒๓}น^{๒๒๔}ก^{๒๒๕}เก^{๒๒๖}ล^{๒๒๗}ย^{๒๒๘}ค^{๒๒๙}
ช^{๒๓๐}ิง^{๒๓๑}ค^{๒๓๒}น^{๒๓๓}อ^{๒๓๔}น^{๒๓๕}ๆ^{๒๓๖} น^{๒๓๗}อ^{๒๓๘}ก^{๒๓๙}อ^{๒๔๐}ก^{๒๔๑}ไป^{๒๔๒} ค^{๒๔๓}น^{๒๔๔}ท^{๒๔๕}ก^{๒๔๖}ค^{๒๔๗}ว^{๒๔๘}ระ^{๒๔๙}พ^{๒๕๐}ยา^{๒๕๑}ย^{๒๕๒}า^{๒๕๓}ม^{๒๕๔}ต^{๒๕๕}ร^{๒๕๖}ว^{๒๕๗}ว^{๒๕๘}า^{๒๕๙}
ค^{๒๖๐}ณ^{๒๖๑}ท^{๒๖๒}แ^{๒๖๓}ก^{๒๖๔}ท^{๒๖๕}าง^{๒๖๖}ก^{๒๖๗}ย^{๒๖๘}ค^{๒๖๙}น^{๒๗๐}น^{๒๗๑}ะ^{๒๗๒}ม^{๒๗๓}อะ^{๒๗๔}ไ^{๒๗๕}ว^{๒๗๖}ะ^{๒๗๗}ก^{๒๗๘}ย^{๒๗๙}า^{๒๘๐}ย^{๒๘๑}าง^{๒๘๒}ค^{๒๘๓}ย^{๒๘๔}า^{๒๘๕}ย^{๒๘๖}าง^{๒๘๗} เม^{๒๘๘}ือ^{๒๘๙}เป็น^{๒๙๐}เช่น^{๒๙๑}น^{๒๙๒}
ย^{๒๙๓}อ^{๒๙๔}ม^{๒๙๕}ะ^{๒๙๖}ก^{๒๙๗}อ^{๒๙๘}น^{๒๙๙}ร^{๓๐๐}บ^{๓๐๑}ค^{๓๐๒}น^{๓๐๓}ท^{๓๐๔}ง^{๓๐๕}ห^{๓๐๖}ล^{๓๐๗}า^{๓๐๘}ย^{๓๐๙}ค^{๓๑๐}ว^{๓๑๑}ย^{๓๑๒}น^{๓๑๓}้ำ^{๓๑๔}ไ^{๓๑๕}โ^{๓๑๖}ว^{๓๑๗}ะ^{๓๑๘}ง^{๓๑๙} ไ^{๓๒๐}ค^{๓๒๑}ท^{๓๒๒}ก^{๓๒๓}เพ^{๓๒๔}ศ^{๓๒๕}ท^{๓๒๖}ก^{๓๒๗}ภ^{๓๒๘}า^{๓๒๙}ษ^{๓๓๐}า^{๓๓๑}
อ^{๓๓๒}น^{๓๓๓}ง^{๓๓๔}อ^{๓๓๕}ย^{๓๓๖}า^{๓๓๗}ช^{๓๓๘}ก^{๓๓๙}การ^{๓๔๐}ร^{๓๔๑}บ^{๓๔๒}ร^{๓๔๓}อง^{๓๔๔}ผู้^{๓๔๕}ท^{๓๔๖}น^{๓๔๗}ง^{๓๔๘}ผู้^{๓๔๙}ไ^{๓๕๐}ค^{๓๕๑} เพราะ^{๓๕๒}เท^{๓๕๓}ก^{๓๕๔}ท^{๓๕๕}ณ^{๓๕๖}น^{๓๕๗}ม^{๓๕๘}ค^{๓๕๙}น^{๓๖๐}
ท^{๓๖๑}ง^{๓๖๒}ห^{๓๖๓}ล^{๓๖๔}า^{๓๖๕}ย^{๓๖๖}เ^{๓๖๗}า^{๓๖๘}เก^{๓๖๙}ล^{๓๗๐}ย^{๓๗๑}ค^{๓๗๒}เป็น^{๓๗๓}อ^{๓๗๔}น^{๓๗๕}ชา^{๓๗๖}ก^{๓๗๗} เพราะ^{๓๗๘}ข^{๓๗๙}าง^{๓๘๐}ท^{๓๘๑}ค^{๓๘๒}น^{๓๘๓}ท^{๓๘๔}อ^{๓๘๕}ย^{๓๘๖}า^{๓๘๗}ก^{๓๘๘}ท^{๓๘๙}ส^{๓๙๐}ค^{๓๙๑}
ก^{๓๙๒}็^{๓๙๓}อ^{๓๙๔}า^{๓๙๕}ง^{๓๙๖}ไ^{๓๙๗}ค^{๓๙๘}ร^{๓๙๙}บ^{๔๐๐}ค^{๔๐๑}ว^{๔๐๒}า^{๔๐๓}ม^{๔๐๔}เค^{๔๐๕}ระ^{๔๐๖}ห^{๔๐๗}ร^{๔๐๘}า^{๔๐๙}ย^{๔๑๐}เช่น^{๔๑๑}น^{๔๑๒}ไ^{๔๑๓}ค^{๔๑๔} และ^{๔๑๕}เว^{๔๑๖}ล^{๔๑๗}า^{๔๑๘}ไ^{๔๑๙}ค^{๔๒๐} ท^{๔๒๑}เ^{๔๒๒}า^{๔๒๓}
ระ^{๔๒๔}ก^{๔๒๕}อ^{๔๒๖}ง^{๔๒๗}การ^{๔๒๘}ร^{๔๒๙}ค^{๔๓๐}ว^{๔๓๑}า^{๔๓๒}เ^{๔๓๓}า^{๔๓๔}ไ^{๔๓๕}โ^{๔๓๖}ว^{๔๓๗}ะ^{๔๓๘}ง^{๔๓๙}เร^{๔๔๐}า^{๔๔๑}ม^{๔๔๒}าก^{๔๔๓}เ^{๔๔๔}ห^{๔๔๕}ม^{๔๔๖}อ^{๔๔๗}น^{๔๔๘}เว^{๔๔๙}ล^{๔๕๐}า^{๔๕๑}ก^{๔๕๒}ัน^{๔๕๓}การ^{๔๕๔}เช่น^{๔๕๕}
น^{๔๕๖}น^{๔๕๗}ก^{๔๕๘}ไ^{๔๕๙}ม่^{๔๖๐}มี^{๔๖๑}” บ^{๔๖๒}ร^{๔๖๓}า^{๔๖๔}ณ^{๔๖๕}ท^{๔๖๖}า^{๔๖๗}น^{๔๖๘}ว^{๔๖๙}่า^{๔๗๐}ไ^{๔๗๑}ว^{๔๗๒}่า^{๔๗๓} “ไ^{๔๗๔}ห^{๔๗๕}น^{๔๗๖}ข^{๔๗๗}ล^{๔๗๘}อ^{๔๗๙}ค^{๔๘๐}น^{๔๘๑}ท^{๔๘๒}ก^{๔๘๓}ค^{๔๘๔}น^{๔๘๕}” แ^{๔๘๖}ก^{๔๘๗}
การ^{๔๘๘}ท^{๔๘๙}ะ^{๔๙๐}น^{๔๙๑}ข^{๔๙๒}ล^{๔๙๓}อ^{๔๙๔}ไ^{๔๙๕}ค^{๔๙๖}เ^{๔๙๗}เช่น^{๔๙๘}น^{๔๙๙} จ^{๕๐๐}ำ^{๕๐๑}ค^{๕๐๒}อ^{๕๐๓}ง^{๕๐๔}ร^{๕๐๕}ว^{๕๐๖}ก^{๕๐๗}เ^{๕๐๘}ล^{๕๐๙}ย^{๕๑๐}ก^{๕๑๑}อ^{๕๑๒}น^{๕๑๓} แ^{๕๑๔}ก^{๕๑๕}ถ้า^{๕๑๖}ไ^{๕๑๗}ม่^{๕๑๘}ไ^{๕๑๙}ค^{๕๒๐}
ค^{๕๒๑}ไ^{๕๒๒}ค^{๕๒๓}ร^{๕๒๔}ค^{๕๒๕}ว^{๕๒๖}ย^{๕๒๗}น^{๕๒๘}้ำ^{๕๒๙}ไ^{๕๓๐}โ^{๕๓๑}ว^{๕๓๒}ะ^{๕๓๓}ง^{๕๓๔}เ^{๕๓๕}น^{๕๓๖}เ^{๕๓๗}า^{๕๓๘}ห^{๕๓๙}เ^{๕๔๐}น^{๕๔๑}ส^{๕๔๒}่ว^{๕๔๓}น^{๕๔๔}ค^{๕๔๕}ไ^{๕๔๖}น^{๕๔๗}ท^{๕๔๘}ัว^{๕๔๙}เ^{๕๕๐}า^{๕๕๑}แล้ว^{๕๕๒} ก^{๕๕๓}ั^{๕๕๔}ไ^{๕๕๕}ม่^{๕๕๖}เ^{๕๕๗}ร^{๕๕๘}ี^{๕๕๙}ก^{๕๖๐}
ว^{๕๖๑}่า^{๕๖๒}ร^{๕๖๓}ี^{๕๖๔}ก^{๕๖๕}ไ^{๕๖๖}ค^{๕๖๗}ร^{๕๖๘} เพราะ^{๕๖๙}ณ^{๕๗๐}ั^{๕๗๑}น^{๕๗๒}การ^{๕๗๓}ท^{๕๗๔}ก^{๕๗๕}ค^{๕๗๖}ว^{๕๗๗}น^{๕๗๘}้ำ^{๕๗๙}ไ^{๕๘๐}โ^{๕๘๑}ว^{๕๘๒}ะ^{๕๘๓}ง^{๕๘๔}ไ^{๕๘๕}ห^{๕๘๖}เ^{๕๘๗}น^{๕๘๘} ให้^{๕๘๙}เ^{๕๙๐}ย^{๕๙๑}
ส^{๕๙๒}่ว^{๕๙๓}น^{๕๙๔}ค^{๕๙๕}ของ^{๕๙๖}ค^{๕๙๗}น^{๕๙๘}เ^{๕๙๙}น^{๖๐๐}ง^{๖๐๑}เป็น^{๖๐๒}ของ^{๖๐๓}ค^{๖๐๔}ว^{๖๐๕}า^{๖๐๖}ม^{๖๐๗}ค^{๖๐๘}อ^{๖๐๙}ย^{๖๑๐}า^{๖๑๑}ย^{๖๑๒}ะ^{๖๑๓}เ^{๖๑๔}ล^{๖๑๕}ว^{๖๑๖}ู^{๖๑๗} และ^{๖๑๘}ระ^{๖๑๙}

ทำให้ก่อนเมื่อเรารู้จักลึกลับซ่อนซ่อนตามไม่เกลียดชัง หรือ หินาย
แห่งผู้ที่แตกต่างไปกับเรา

ในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ซึ่งตอบประชาชนชาวสยาม เมื่อเสด็จกลับจาก
ประพาสประเทศยุโรป อันเป็นพระบรมราโชวาท^๕ เกี่ยว
ถึงเรื่องความลึกลับซ่อนซ่อนตามนี้ ก็ควรเป็นที่กำหนดจำใส่
ใจไว้ คือพระราชดำรัสว่า “ในที่สุดนี้ ควรที่เราทั้งหลาย
อย่าพึงชอบใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเป็นอย่างต่างประเทศ แล้ว
และไม่ชอบในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทย หรืออย่าพึงชอบใจไปอย่าง
เดียวในสิ่งซึ่งเป็นอย่างไทย แล้วและไม่ชอบใจในสิ่งซึ่งเป็น
อย่างต่างประเทศ ด้วยเหตุว่าทุกเมืองและทุกคนด้วยกัน
หมด ย่อมมีความดีและความชั่วระคนปนกันอยู่ และเรา
ทั้งหลายต้องพยายามที่จะเอาเพียง อย่างความดีมาแต่ที่อื่น ๆ
และในเวลาเดียวกันนั้น เราทั้งหลาย ไม่พึงควรเฉพาะแต่ที่
จะรักษา ยังควรจะทำให้จำเริญขึ้นในสิ่งอันดี และสิ่งที่เราพ
นั้นก็คือ ว่าเป็นอาการกิริยาและธรรมเนียมแห่งประเทศของ
เรากว้าง”

กิตติภากรวาทกิจจานุเบกษาปีที่ ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

ถึงในหมู่เด็ก ๆ ในโรงเรียน ของความกตัญญูเป็น
 ประโยชน์มากเหมือนกัน ระลึกตัวอย่างมาให้เห็นคือ เด็ก
 สองคนเถียงกันด้วยเรื่องตัวสะกดของคำ ๆ หนึ่ง หนึ่งเกิด
 ทะเลาะกันขึ้น แล้วต่างคนก็ต่างนำหนังสือของตนมาชี้แจง
 เป็นพยานให้เห็นว่าตนสะกดถูก และหนังสือที่เด็กทั้งสอง
 นำมาชี้แจงนั้น เป็นหนังสือเรื่องเดียวกันแต่พิมพ์คนละครั้ง
 คำที่เถียงกันนั้น เฉพาะสะกดต่างกันไป จึงเป็นเหตุให้เด็ก
 ๒ เจ้าของเถียงกันขึ้นยืนกันขึ้น ทั้งวิ่งต่างคนต่างก็สะกดถูก
 ตามหนังสือของตน คราวนี้ทำให้เด็กหย่อนผ่อนตามกันเสีย
 เพราะเด็กทั้งสองต่างกันกว่าตนถูก และก็มีเหตุสมควรที่
 จะนึกเช่นนั้น ด้วยคำราชาของตนเป็นเช่นนั้น แต่จะไปเหมา
 ว่าข้างหนึ่งเป็นผลก็ไม่ได้ แม้แต่คนเชือกตาของตนเป็น
 พยานว่าไ้เห็นเช่นนั้นจริงก็ แต่ก็ไม่สามารถจะหมายได้ว่า
 ๒ ข้างหนึ่งเขาจะมีพยานอะไรได้บ้าง ที่เป็นหลักให้กล่าวต่าง
 กันไปอีก ด้วยความที่เข้าใจผิดในข้อนี้แหละ คนเราในโลก
 จึงเกิดมีใจนึกว่า ใคร ๆ เขาก็คงนึกเป็นอย่างเดียวกันกับตน
 ถ้าหากว่าเมื่อเหตุร่วมกันแล้ว ก็อาจนึกได้ผลร่วมกันจริง แต่
 ถ้าคนอื่นเขามองเหตุที่เราทราบไม่ได้ หรือเขาจะเห็นว่าเหตุ
 ของเราไม่ควรแก่ผลที่เราอ้าง ก็ย่อมจะคิดให้ตอ้งกับเรา

ไม่ได้ข้อยเอง ความแตกต่างนั้นเป็นความจำเป็น ที่ระหลัก
 เลียงไม่พ้น แม้คำบรรณก็ไควาไวว่า “สียคนสียความรู
 สียคนสียความคึก สียคนก็สียความเห็น” เพราะฉะนั้น
 การที่ระหลักเลียงให้พ้นไค้นนั้น ก็มีย้อยอย่างเกียวกแต่ว่าอย่า
 ไปเหมาผุอื่นว่าผิกง่าย ๆ โดยเหตุที่เขามิเห็นเหมือนเราเห็น
 หรือคึกเหมือนเราคึกเท่านั้น

ในที่สุดนี้จึงจำคำสั่งสอนแต่่งง่าย ๆ และสั้น ๆ ว่า
 “ถ้าไค้รเขามิเห็นพ้องกับเรา อย่าคว่นโกรธเขา และ
 ถ้าเราจะซีแรงเท่าไร เขาก็ยังมิเห็นด้วย ก็อย่าโกรธเขา
 ให้ถอตามสุภาษิตบรรณว่า “เห็นงามตามใจ” และอีกประการ
 หนึ่ง อย่ามุงร้ายต่อผุที่แตกต่างกับเรา และอย่ารังเกีย
 ที่ระกระทำคอกผุที่แตกต่างกับเรา ยิ่งเป็นชาวต่างประเทศที่
 เขายังมิสามารถทราบขนบธรรมเนียม ความคึกความเข้าใจ
 ของเราแล้ว บึงควรเราจะลทหย่อนผ่อนตาม และช่วยเหลอ
 เขาให้มากที่สุด ไม่ว่าระรู้กกันแล้วหรือยังมิรู้กกันก็”

บทที่ ๘ ความมีใจดี

ความมีใจดีนั้นเกิดจากมีเมตตาจิตต่อผู้อื่น และนถถึง
ความดีของผู้อื่น การที่ยอมให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์เต็ม
ตามที่เขาควรจะได้รับนั้น ก็เป็นความยุติธรรมอยู่แล้ว แต่
ความมีใจดียังยิ่งไปกว่านั้นอีก คือคนนอกจากส่วนที่เป็น
ยุติธรรมที่เขาควรได้รับ เรายังเอื้อเฟื้อนถถึงความสุขของ
เขายิ่งขึ้นไปอีก การที่จะทำดังนี้ไม่ถือว่าเป็นเหมือนยศธรรม
ที่จริง แต่หากทำด้วยมีใจเอื้อเฟื้อคนอื่นเป็นผลแห่งความมีใจดี
เพราะฉะนั้น ผู้ใดที่มีใจดี จึงต้องเป็นผู้ที่มียศธรรมเป็น
เบื้องต้น และให้ยศธรรมแก่ผู้อื่นไป ยศธรรมนั้นเป็นชื่อ
ของนามธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ในใจของผู้ใดแล้ว
อาจจะทำให้ผู้อื่นได้รับความคิด ความสรวลเสรวญ ความนบถ
ความดีล้ำค่า เป็นคุณอันดีไม่มีโทษแก่ตนและแก่ผู้อื่น

- ๑ บุติธรรม กิริยาที่ประกอบด้วยธรรม ธรรมโดยบุติ คือ ขอนด้วย
เหตุผล (ความเที่ยงธรรม)
- ๒ นามธรรม แปลตามศัพท์ว่า สภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ตามความว่า
ใจกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นใจ คือจิตและเจตสิก

ทั้งเป็นที่ปรารถนาชอบใจของคนทั้งปวงด้วย ทั้งในกฎหมาย
กล่าวสรรเสริญผู้ที่ตั้งอยู่ในยุติธรรมไว้ว่า “ผู้ใดไม่ดู
อำนาจแก่อคติ ๔ ประการ คือไม่ลำเอียง เพราะความรัก
ความโกรธ ความกลัว และความหลงแล้ว ยศของผู้นั้น
ย่อมเจริญ เปรียบเหมือนพระจันทร์เมื่อดวงจันทร์นั้น” ของ
สิ่งหนึ่ง ซึ่งเกยวอยู่กัเรา แต่ควรจะได้แก่อักผู้หนึ่ง เรา
ยอมยกให้เขา นั้นเป็นความยุติธรรม และเป็นความจำเป็น
แล้วที่เราต้องทำเช่นนั้น แต่หากเขาจะได้ด้วยยาก เพราะ
ยังเกยวอยู่ในอำนาจของเรา หรือของผู้อื่น ที่เราอาจจะถอน
ให้ได้ ถ้าเราเอื้อเพื่อให้เขาได้รับของสิ่งนั้นโดยสะดวกยิ่งขึ้น
การที่ทำความยุติธรรมออกไปเช่นนั้น เรียกว่ามีใจ

แท้จริง คนเราเกิดมามีสมมุติทุกสิ่ง มีความ
สำราญ มีความยากแค้น มีความยินดี มีความเสียใจ
และมีความทุกข์ ทั้งการช่วยเหลือต่าง ๆ ไม่ว่าตัวใคร
ต้องเป็นเช่นนั้นหมด ถ้าเราทั้งหลาย ไม่เอื้อเพื่อแต่ส่วน
ตนเอง ย่อมเอื้อเพื่อแก่กันและกันด้วยแล้ว ความยากแค้น
ความเคียดแค้น เหล่านี้จะค่อยบรรเทา ความสุข ความ

สำราญ กะ^๕ท^๕ย^๕ง^๕ช^๕น คำ^๕พระ^๕ท่าน^๕ก็^๕ไ^๕ด^๕ส^๕ง^๕ส^๕อน^๕ไว้^๕ว่า

“ให้^๕ร^๕ก^๕ค^๕น^๕อ^๕น^๕แ^๕ล^๕ะ^๕ส^๕ท^๕ว^๕อ^๕น^๕เ^๕ห^๕ม^๕อ^๕น^๕ร^๕ก^๕ท^๕ว^๕” ก^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕ก^๕า^๕ค^๕น^๕ท^๕

ร^๕ก^๕ท^๕ว^๕ ย^๕อ^๕ม^๕เ^๕ก^๕ล^๕ิ^๕ย^๕ค^๕ก^๕ล^๕ั^๕ว^๕ค^๕ว^๕ม^๕ฝ^๕ิ^๕ค^๕ว^๕ม^๕ช^๕ว^๕ อ^๕ย^๕า^๕ก^๕ะ^๕ให้^๕ไ^๕ด^๕ว^๕

ไ^๕ด^๕ส^๕ช^๕ ร^๕ำ^๕ง^๕ท^๕ก^๕ช^๕ แ^๕ล^๕ั^๕ว^๕ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕แ^๕ก^๕ค^๕ว^๕ม^๕ก^๕ ก^๕ว^๕ย^๕ก^๕า^๕ย^๕ว^๕า^๕

ไ^๕ ค^๕ณ^๕ไ^๕ (น^๕เ^๕ย^๕น^๕ล^๕ก^๕ษ^๕ณ^๕ะ^๕ของ^๕ค^๕น^๕ท^๕ร^๕ก^๕ท^๕ว^๕ตาม^๕คำ^๕ส^๕ง^๕ส^๕อน^๕

ของ^๕พระ^๕) แ^๕ล^๕ะ^๕เ^๕ม^๕อ^๕ร^๕ก^๕ค^๕น^๕อ^๕น^๕เ^๕ห^๕ม^๕อ^๕น^๕ร^๕ก^๕ท^๕ว^๕ ก^๕ั^๕ค^๕ว^๕ร^๕มี^๕ไ^๕

เ^๕อ^๕เ^๕เฟ^๕อ^๕ อ^๕ย^๕า^๕ก^๕ะ^๕ให้^๕เ^๕า^๕ไ^๕ด^๕ส^๕ช^๕ ป^๕ร^๕า^๕ศ^๕า^๕ก^๕ท^๕ก^๕ช^๕ เ^๕ห^๕ม^๕อ^๕น^๕

ค^๕ณ^๕น^๕ ถ^๕า^๕เ^๕ว^๕ร^๕ก^๕เ^๕า^๕ เ^๕า^๕ก^๕ั^๕ร^๕ก^๕เ^๕ว^๕ เ^๕ว^๕เ^๕อ^๕เ^๕เฟ^๕อ^๕เ^๕า^๕ เ^๕า^๕

ท^๕อ^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ค^๕เ^๕อ^๕เ^๕เฟ^๕อ^๕เ^๕ว^๕ เ^๕า^๕ย^๕อ^๕ม^๕ว^๕ ว^๕ “ม^๕ิ^๕ท^๕ร^๕ิ^๕ก^๕ ม^๕ิ^๕ท^๕ร^๕ไ^๕”

ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕ท^๕า^๕ล^๕อ^๕ก^๕ ย^๕อ^๕ม^๕เ^๕ย^๕น^๕เ^๕น^๕ ค^๕ำ^๕ค^๕อ^๕ด^๕ง^๕ล^๕อ^๕ก^๕น^๕ิ^๕ ก^๕ั^๕ไ^๕ค^๕มี^๕

อ^๕ย^๕ว^๕า^๕

ให้^๕ท่าน^๕ท่าน^๕ร^๕ก^๕ให้^๕

ท^๕อ^๕ย^๕ส^๕น^๕อ^๕ง^๕

น^๕บ^๕ท่าน^๕ท่าน^๕จ^๕ก^๕ป^๕อง^๕

น^๕อ^๕ย^๕ไ^๕ห^๕ว^๕

ร^๕ก^๕ท่าน^๕ท่าน^๕ค^๕ว^๕ร^๕ค^๕ร^๕อง^๕

ค^๕ว^๕ม^๕ร^๕ก^๕ เ^๕ว^๕น^๕า^๕

ส^๕ำ^๕ม^๕ส^๕ง^๕น^๕เ^๕ว^๕น^๕ไ^๕ว^๕

แ^๕ต^๕ผู้^๕ท^๕ร^๕ช^๕น^๕

อ^๕ย^๕ว^๕า^๕แ^๕ก^๕เ^๕พ^๕อ^๕น^๕น^๕น^๕ย^๕ย^๕ส^๕ำ^๕ม^๕ิ^๕ญ^๕ เ^๕ย^๕ แ^๕ม^๕แ^๕ก^๕เ^๕ค^๕ั^๕ค^๕ว^๕เ^๕ว^๕ก^๕

ค^๕ว^๕ร^๕เ^๕อ^๕เ^๕เฟ^๕อ^๕

ค^๕ว^๕ร^๕พ^๕ย^๕า^๕ย^๕า^๕ม^๕ท^๕ะ^๕ให้^๕ผู้^๕ฝ^๕ิ^๕ค^๕ ผู้^๕ช^๕ว^๕ พ^๕ัน^๕จ^๕ำ^๕ก^๕การ^๕

ทำผิดทำชั่ว ทอษความชั่วด้วยความดี ความชั่วนั้นจะได้
หมดหายไป ไม่ท้อท้อยิ่งจนเหมือนทอษความชั่วด้วยความชั่ว
คาถาพุทธภาษิตในพระธรรมบท ก็ได้มีปรากฏอยู่ดังต่อไปนี้

“อกุโธเชน ชีเน โกรธ อสัจฺจํ สาธุณา ชีเน
ชีเน กทริยํ ทาเนน สทุจเณา ลิกาวทินํ

บุคคลพึงชนะคนโกรธได้ ด้วยความไม่โกรธ ชนะคน
ไม่ดี ด้วยความดี ชนะคนตระหนี่ได้ด้วยการให้ ชนะคำ
เกลียดแกล้งได้ด้วยความสัตย์” และกล่าวไว้ว่า “เวรย่อมระงับ
ได้ด้วยไม่ผูกเวร” เป็นต้น แม้คำโคลงในวชิรญาณ ก็ได้มี
อยู่ว่า

ชนะโกรธเพราะไม่จ้อง	โกรธแทน
ชนะชั่วเพราะดีแทน	สู้ก็จริง
ชนะโลภเพราะไม่ແ	หวงถึง ปวงแด
ชนะเกียเพราะจริงคง	ต่อสู้สู้ก็

และคำกาพย์ในโลภนิติสุนทรนิทไทยว่า

จะผจญ ด้วยคนโกรธ	อย่าเอาโกรธนั้นคอยแก้
จะผจญคนขยาปเล่า	โดยตัวเป็นใจกุศล

จะผจญคนตระหน

จงผ่อนให้สิ่งของตน

จะผจญซึ่งบุคคล

ไม้มัดยักยวสรีรา

คำเหล่านี้ล้วนเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นได้ว่า สรรพความชั่ว
 ความไม่คงที่หลาย เมื่อก่อก่ขึ้นแล้ว ซึ่งระเพียรพยายาม
 แก้อใจให้หายไปกับความชั่วเช่นนั้น ย่อมจะแก้ไม่ได้เลย
 กลับจะเป็นความชั่วร้าย หนักขึ้นเสียอีก จะแก้ก็ยิ่งแก้
 เอาความดี ซึ่งเป็นส่วนตรงกันข้ามเข้าแก้เท่านั้น คนใด
 อยู่ไม่ย ้วยสิ่งของเครื่องใช้อะไร ๆ ของเรา มีเสื่อผ้า
 เป็นต้น ที่เปื้อนด้วยสิ่งโสโครกแล้ว เราจะเอาสิ่งโสโครก
 เช่นนั้นมาล้างเช็ดให้หาย ย่อมจะไม่หายเป็นอันขาด กลับจะ
 เปื้อนมากขึ้นไปอีก ถ้าเราเช็ดฟอกด้วยสารส้มหรือโซดา หรือ
 ล้างเช็ดด้วยน้ำใสบริสุทธิ์ สิ่งโสโครกที่เปื้อนนั้น ก็จะหาย
 ไปได้โดยทันทีเท่านั้น คำที่กล่าวมาเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นคว
 ริงของความจริง

๑ สัจจา

ความจริง ความซื่อตรง

๒ สรรพความชั่ว

ความชั่วทั้งสน

๓ อุปไมย

ข้อความที่ควรจะนำความอื่นมาเปรียบให้ชัดเจน

๔๐ บริสุทธิ

ใส สะอาด หมดจด

ก็คนผู้ใจคนยอมเป็นทนายหน้าชมนมาก ส่วนคนที่มิไ
 ชวรายนนยอมเป็นทนายเกลยคนากลวอยางลกซง ขอนพง
 เห็นตัวอย่าง ในนิทานสมัยกลศเรขู ซึ่งมอยู่ใน คัมภี
 ธรรมบท ทั้งข้อไปน

ครั้งศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่ากัสสปะ มี
 เสรฐมุงมทรพยคนหนง ชื่อสมัยกลศเรขู สมัยกลศเรขู
 นโคยวจาก ทรพยสร้างวิหารและคนอกฏ พนวิหารนนป
 ้วยอริทอง เมื่อสร้างและทำการฉลองเสร็จแล้ว สมัยกล
 เสรฐมุงก็ไก่ออกไปเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่เนองๆ เพลาเข้า
 วันหนงสมัยกลศเรขูออกไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ใ้เห็นบุรุษซง
 เป็นโจรคนหนง มีเท้าเปอนเลอะด้วยโคลน คดมคัระด้วย
 ผ้ากาสา^{๑๑} นอนอยที่ศาลาริมประคเมือง จึงพควา “ใคร
 เท้าเปอนเลอะไปด้วยโคลน คดมคัระนอนอยนน? เห็นจะ
 เป็นคนเทยวกลางคนกระมัง” บุรุษนคกใจคนชนเห็นเศรษ
 หนักโกรธผกพยาบาทในเศรษ จิกแกจะแกกันันในคำท
 เสรฐมุงวานันให้งโค จึงไ้เอาไฟไปเผาข้าวทนาย คักเท้า

๑๑ บวจาก

สละ จำบ

๑๒ คันธกฏ

ข้อกฏที่ประทับของพระพุทธเจ้า

๑๓ ผ้ากาสา

ผ้าที่ข้อมด้วยน้ำฝาด (ผ้าเหลือง)

โคในคอก และเผาเรือนของเศรษฐีอย่างละ ๗ ครั้ง ก็ไม่
 อายจะยิงความแค้นนั้นให้หายได้ จึงเข้าไปผูกสนิทเป็นมิตร
 กับคนใช้ของเศรษฐี เมื่อใดโอกาสอันดีแล้ว ก็ถามคน
 ใช้คนนั้นว่า “สิ่งอะไรซึ่งเป็นที่รักยิ่งของเศรษฐี?” คนใช้
 เศรษฐีบอกว่า “สิ่งอื่น ๆ นอกจากคันธกุฏแล้ว ซึ่งจะเป็นที่
 รักยิ่งนั้นไม่มีเลย” ครั้นเขาได้ทราบดังนั้นแล้ว เขาก็นึกว่า
 “ท่านแหละ เราจะทำให้หายความแค้นของเรา” พอเวลารุ่ง
 เข้าพระพุทธรูปเจ้ากัณฐะ เสด็จเข้าไปนิยตยาตในเมื่อง เขา
 ก็ตรงไปวิหารทบทวยภาวนาเครื่องใช้ทั้งปวงในวิหาร แล้วเอา
 ไฟเผาคันธกุฏีใหม่ขึ้น เศรษฐีได้ทราบว่าไฟไหม้คันธกุฏี ก็
 รีบออกไปโดยเร็ว เห็นไฟกำลังไหม้อยู่ดังนั้น ก็คยมือหัวเราะ
 คนทนายอยู่ข้าง ๆ เศรษฐีจึงถามว่า “ท่านสร้างวิหารและ
 คันธกุฏีสันทรพยเขื่อนอันมากกว่ามาก ก็เมื่อไฟไหม้คันธกุฏี
 ดังนั้น เหตุใดท่านจึงมาคยมือหัวเราะเล่า?” เศรษฐีตอบว่า
 “เพราะข้าพเจ้ามีความยินดีว่า ทพยทหาพเจ้าได้บริจาคออก
 สร้างวิหารและคันธกุฏีแล้วนั้น แม้ถึงไฟไหม้เสีย ก็ยัง
 ได้ชื่อว่า เป็นอันที่ข้าพเจ้าได้บริจาค เป็นทานใน พระศาสนา

แล้วด้วยก็ บังคับชำระไถ่บริจาคทรัพย์ประมาณเท่านั้น
 สร้างคนอกกุใหม่อก เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้ทรมานหัวเราะ
 ภายหลังเสร็จแล้วก็ได้บริจาคทรัพย์สร้างคนอกกุอีก ครั้นสร้าง
 เสร็จแล้วได้มมกรรม^{๑๕} ทำบุญเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์ ๒๐,๐๐๐
 องค์ มีพระพุทธรูปเป็นประธานถึง ๗ วัน ส่วนบุรุษนั้นเมื่อ
 ได้เห็นเสร็จก็ไม่มีศรัทธาหรือแสดงความเสียใจอย่างไร
 ในการที่ตนได้กระทำการมาแล้วนั้น เขายังมีความแค้นมากจน
 คิดจะทำร้ายชีวิตเสร็จเสีย จึงเห็นภริยาไปคอยหาช่องที่
 จะทำร้ายเสร็จผู้อยู่ในระหว่าง ๗ วันนั้น ก็ยังไม่ได้โอกาสที่
 จะกระทำได้ พอถึงวันครบ ๗ เสร็จก็ทำบุญบริจาคทาน
 เสร็จแล้ว จึงกล่าวขึ้นว่าเพราะพระพักตร์ของพระพุทธรูป
 และภิกษุสงฆ์ทั้งปวงว่า “ข้าพเจ้าขออุทิศ” ส่วนบุญกุศล
 ที่ข้าพเจ้าได้สละทรัพย์สร้างคนอกกุ และบริจาคทานเหล่านี้
 ให้แก่บุรุษที่โคเสาะข่าวในนา ตักเท้าโคในคอก เฝ้าเรือน
 และเสาคันอกกุ นั้นด้วย” บุรุษนั้นคอยทำร้ายเสร็จผู้ยท
 นั้น พอได้ยินเสร็จผู้แผ่ส่วนบุญให้แก่คนก่อนใคร ๆ หมก
 คบกัน จึงคิดว่า “เราได้กระทำการถวายทรัพย์สมบัติของเสร็จผู้

ถึงเพียงนี้แล้ว แม้แต่ความโกรธสักนิดก็เลย ก็มีได้เกิด
มีแก่เศรษฐี ช่างกลับแผ่ส่วนบุญให้เรามาก ตัวเรานี้มีความ
ผิดมาก ถ้าหากว่าเราจะไม่ยังบุคคลผู้ใดให้เห็นปานนี้
เศรษฐีให้ชกโทษแล้ว เทวทัต^{๑๑} คงตกลงที่ศีรษะของเรา
ศีรษะของเราจะแตกออกไป ๗ เลี้ยงเป็นแน่” เมกเข
วิสกโทษเช่นนั้น เขาจึงเข้าไปหมอบลงที่เท้าของเศรษฐีขอให้
เศรษฐีชกโทษให้แก่ตน เศรษฐีไม่ทรวายเหตุ จึงถามว่า
“ท่านมีความผิดอย่างไร? จึงมาขอให้เราชกโทษให้” บรู
ษนั้นเล่าความผิดของตนได้กระทำแต่กันจนตลอดถึง มาคอยหา
ช่องที่จะทำร้ายชกให้เศรษฐีฟัง เศรษฐีถามว่า “เราก็ค
ท่านก็ไม่เคยรู้จักกันมาแต่ก่อน เราได้ทำความขาดหมาง
ให้แก่ท่านอย่างไร ท่านจึงได้มีความโกรธก็ทำร้ายเร
าถึงเช่นนี้” บรูษนั้นบอกว่า “ข้าพเจ้าโกรธที่ท่านพูดว่า ‘ใคร
เขาเบือนเลอะไปด้วยโคลน คลุมศีรษะนชนอนนั้น เห็นจะ

๑๑ เทวทัต

แปลตามศัพท์ว่า อาชญา ของเทวดา ความว่า ถ้าผู้ใด
กระทำความชั่วอย่างร้ายแรงแล้ว แม้จะไม่มีใครรู้
หรือจับตัวได้ก็ดี เทวดาข้อนจะเป็นผู้ลงโทษผู้นั้น มี
ทำให้ศีรษะแตก ๗ ภาค ในเวลาพระอาทิตย์ขึ้นมา
เป็นต้น หรือสมกับคำที่พูดกันอยู่ทุกวันนี้ว่า “เทวดา
ไม่เข้ากันคนผิด”

เป็นคนไทยกลางคนกระมัง คงนี้ เกรงใจพูดว่า "อ้อ ๆ
เรานักใจแล้ว ที่ใจพลั้งเกินท่านเช่นนั้น ขอให้ท่าน
ยกโทษให้แก่เราเสียด้วย ท่านจงลุกขึ้นเถิด เรานักโทษ
ให้ท่านในการที่ท่านใจกระทำแก่เราแล้ว" ในเรือนักเห็น
ไว้ว่า สมิงกลเกรงใจเป็นคนมีใจอย่างยิ่ง และเป็นผัวเอื้อ
เฟื้อต่อผัวเป็นศัตรู ทงนบว่าเป็นผู้ให้ท่านด้วยจิตเลื่อมใส
อย่างยิ่งด้วย

แท้จริงท่านก็เป็นผลแห่งความมีใจเหมือนกัน แต่เมื่อ
จะกล่าวโดยลักษณะท่านแล้ว ก็มีอยู่สองอย่าง คือให้ท่าน
ด้วยใจเลื่อมใสจริง ๆ อย่าง ๑ ให้ท่านสำหรับขอหรือ
สำหรับกัณฑ์อย่าง ๑ การให้ท่านโดยมากมักจะเป็นอย่าง
ทั้งสองนี้ ถ้าเช่นนั้น . . . จึงจะให้มากสักเท่าใด ๆ ก็ดี ก็ไม่เป็น
ผลแห่งความมีใจ เพราะไม่ใช่เกิดจากจิตเลื่อมใส เมื่อ
กล่าวว่าจิตเลื่อมใสละ . . . หมายความว่าจิตใดเห็น
แล้วว่าผู้นั้น ๆ มีความซื่อสัตย์ไม่มีสิ่ง และต้องการช่วยเหลือ
อย่างนั้น ๆ ถ้าได้รับความช่วยเหลือแล้ว จะเป็นประโยชน์
ชุนมาก . . . เมื่อนักเห็นดังนี้ จงทำจิตให้เลื่อมใส แล้ว
บริจาคพัสดุของตนออกให้แก่ผู้นั้น ๆ ตามที่ท่านสามารถจะ

ช่วยได้ ด้วยจิตคิดสงเคราะห์ หวังจะให้ประโยชน์และ
 เป็นความสุขแก่ผู้อื่นจริง ๆ หรือแม้ผู้อื่น ๆ ไม่มีความขัดสน
 ลำบากด้วยผัสสะสิ่งใด แต่เป็นผู้ทรงคุณธรรม^{๑๗} ควรเป็นท
 เคารพนับถือบูชา เมื่อใดเห็นท่านผู้เช่นนั้น ก็ให้เกศร
 เลื่อมใส แล้วบริภาศรพยและผัสสะของตนออกให้แก่
 ท่านผู้นั้น ด้วยจิตคิดระบือชาคณ เช่นทำบุญบริภาศร
 ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ หรือเช่นเสียส่วยเสียค่าภาษีอากร
 ให้แก่รัฐบาล ซึ่งเป็นผลของภริภาศรและให้ความสุขแก่เรา
 เป็นต้น เพราะฉะนั้นการทมิโรค ในส่วนให้ท่านด้วยจิต
 คิดระสงเคราะห์คนชกสนนั้น ก็หาแผนกฎของการประหยศ
 ทรัพย์แผนกนชกกล่าวว่ การให้ท่านบางทกทำให้ประโยชน์
 ของผู้อื่นเสียไป ก็ทำให้คนเกียรกรำน นั้นไม่ เพราะถา
 เห็นว่าให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใด ก็จะเกิดเป็นโทษแก่ผู้น
 เอง และแก่บ้านเมืองทงหมก ผู้มโงกก็ยอมทำไม่ได้ ด้วยระ
 กลายเป็นโงวร้ายไป

นายทหารผู้หนึ่งมนามว่ เสธรพลปัสตน ในการ
 สงครามทคยลชดเฟด เมื่อถูกกระสุนชน กระดกสขางหัก

ของขามากลบลายเป็นหนทางประมาณไม้คอง เมื่อเลอตก
มากก็สนใจให้กระหย่นา ใจรองขนารัยประทาน แต่
พอระยกดวยนาจนดงรมผลปาก แลเห็นทหารเจ้ ทเขาหาม
มาอกคนหนง แลคท่านประจว่าระขอรับประทานข้าง ท่าน
นายทหารผนิกสงดวยนาไหแกทหารเจ้คนนั้น กล่าวปรา-
ศรัยว่า “ความอยากของท่านคงจะยิ่งมากกว่าของเรา” นี้
เป็นตัวอย่างของความมีใจอย่างหนึ่ง

ใจกว้างจิตหมั่น

มัจฉิมา^{๑๘}

เหล้าอกกลดขายหนา

ห่อนเข้า

น้ำจืดแจ่มกระจา

นมาต^{๒๐} ผอง ใสเชย

นยว่าใจเดา

ทนกเนอณพคุณ^{๒๒}

ใจคมผู้แซ่

ประจัน ค่าเชย

เผกแลสยคือนชอกชาน

ชกรอง

เฉบเฉกขบีนสาร^{๒๓}

สอคอบ ไท้แซ

ถิขวาไขกรรทของ

ถูกเนอत्वสลาย^{๒๔}

๑๘ มัจฉิมา	เป็นกลาง ปานกลาง
๒๐ ภาณมาต	พระอาทิตย์ ดวงอาทิตย์
๒๑ ใจเดา	ใจที่เท่า 'เดา' ที่นี้ต้องการโท ปรกติเป็น 'เท่า'
๒๒ นพคุณ	แปลตามศัพท์ว่ามีคุณเก้าอย่าง ตามความว่าทองเนื้อเก้า
๒๓ เฉบเฉกขบีนสาร	ทำเฉบเสียดจึงไม่ได้ยินเสียง (คือทำหูทวนลมเสีย)
๒๔ สลาย	แตก หัก ทำลาย

แม่มาตรมีผลึก

กตอยคยประหาร

ไต้โกรธไต้ทรยาน

กตจิตกิตแผ้ว

ใจคอกอกแท้

ชกโกรธชกพยา

ชกโลกข่วงคัฒหา

รวมชกหมกแม่มว

ของผลาญ

ชพมว

กิตกช สนช

จิตกเมตตา

เทยวนา

ชาทว

ห้วงใหญ่ นาท

แม่นแม่ชมรเมอ

หลวงสารภณทวิสุทธิ แห่ง

๒๕ ชพมว

สันชวิต ทาย

๒๖ สนช

ตอบแทน

๒๗ คัฒหา

ความอยาก ความปรารถนา

๒๘ แม่มวแม่นแม่

อมรเมอ

ถ้าคายลงกงไปสู่เมืองสวรรค์เป็นแท้

บทที่ ๙ ผู้ดี

ผู้ดีท่าน พระชงกนศรพลารักษ์ ไก่แต่งลงในวชิรญาณ
สถายิตย ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒) ว่า “คำที่โบราณเรียกว่า
ผู้ดีนั้น เมฆพิจารณาไปก็เห็นว่าอาศัยความดีเป็นประมาณ คือ
กายสุจริต วิสสุจริต มโนสุจริต และประกอบไปด้วยศิลปศาสตร์
วิชาการต่าง ๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า ความประสงค์
ของโบราณเพื่อจะ ให้ท่านเห็นภาชนะบริวารของ สรรพ ความ ดี
กลางประชุมชนไม่เฉพาะผู้ใด สักแต่ประพฤติก็นั่งอยู่ใน
ความดีแล้ว กิจาของมฤคสาวท่าน ยกย่องสรรเสริญเป็น
ธรรมดา” นั้นเป็นความจริง เพราะคนทมิฬมทรพย ก็เรียกว่า
ผู้มทรพย มยัคก็เรียกว่าผู้มยัค มัถระกลก็เรียกว่าผู้
มัถระกล ต่อมาคุณความดีจึงเรียกว่าผู้ดี ยัคก็กคสมยัคและ
มัถระกลนั้นไม่เป็นขจรย ให้เป็นผู้ดีได้ คำโคลงในวชิรญาณ
สถายิตกได้มยัคอยู่ว่า

- กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย การที่ประพฤติดีด้วยกาย
๒ บัณฑิต เหตุ เหตุอันให้ผลเป็นไป

อาจารย์ฝรั่งเศษหนึ่งอาจ	วอลแต
วรพจน์ ภาษีกกระณ	ทานช
หอนใช้ตระกูลแล	มนุษย์ตา
ความชวและกิน	สนนา
	นนให้ผกกัน

ขุนหลวงพระยาไกรศรี (เปล่ง)

และคำว่า ผู้คน บ่มเป็นคำทักท้วงใครคนไม่ว่าในสมัย
ใด ๆ และประเทศใด ๆ ที่มีอารยธรรมกึ่งวิวัฒนาการ
ของคานามาก กวของกฤษฎีหนึ่งข้อใดในลัทธิว่า "การก
มีความคั่นยอมเป็นเกียรติยศอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นตน ชดอ
อย่างไม่ว่าจลัทธิของบุคคลที่มีเป็นธรรม แม้แต่บุคคล
ที่ไม่ยอมอ่อนยอมต่อเกียรติยศบรรพการศักดิ์ กิจการของ
ยอมอ่อนยอมต่อผู้ หรือผู้ที่มีความดี ความดีของผู้อื่น
ไม่เฉพาะเป็นไปตามนิยมของคนมากอย่างแฟชัน หรือ
เฉพาะเป็นแต่กรยาอาการภาชนะชก ย่อมเป็นคุณธรรมอันค
อ ในใจจริง ไม่ไ้เกิดแต่สมัยหรือเครื่องประดับใด ๆ
ยอมเกิดแต่ตนเอง ผู้คนยอมเป็นตนของตนอย่างแท้จริง

๓ วรพจน์ ถ้อยคำอย่างประเสริฐ

๔ แฟชั่น ได้แก่ความนิยมของมหาชน ซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว แล้ว
อาจเสื่อมไปได้

สมควรที่สุด คือไม่ประมาณตนตามทักวาท ผู้คนเขาเห็น
ตนเป็นอย่างไร แต่ประมาณตนตามที่ตนเห็นว่า ตนเองเป็น
อย่างไร ก็เมื่อผู้ประมาณตนและนบตนตามวาท ก็ยอม
ประมาณผู้อื่นและนบผู้อื่นด้วยวิธีเดียวกัน ผู้ที่ยอมนบถือ
และบูชาความเป็นมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ยอมเกิดผล คือมี
ความสุภาพเรียบร้อย ความอ่อนน้อม ความค่อนรวบเซ่อ
เชื่อง ขันติ เมตตา กรุณา และโอบุญ”

พระนพวิสมเทษพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพ ในคำแนะนำความประพฤติสำหรับข้าราชการ
หัวเมืองมณฑล “ทวาคความประพฤติกรยาและวาทให้เช่นผู้
สมควรตำแหน่งนั้น ความอ่อนน้อมอย่าหลงเข้าใจว่า การทพกรา
หรือทำท่าทางวางโตให้คนเห็นว่าเข่นขุนนางนั้น เป็นการสม
ควรแก่กรยา วาจาของผู้ที่เป็นข้าราชการ ผู้ประพฤติเช่น
นั้นไม่มีใครชมว่าเป็นผล อันกรยาและวาทของผู้คนนั้น คือ
กรยาและวาทซึ่งไม่มีผู้ใดทศเทียบกัน คือพทกษัยใครก็ให้ดูท
เขา กรยาอาการของตนทประพฤติต่อใคร ก็อย่าให้เขาเข่น
ทรงเกยพนนแหละ คือวาทและกรยาของผู้”

ในข้อปโยคสูตร ท่านก็ให้กล่าวไว้ว่า บุคคลพึงถือ
ความเป็นใหญ่ไว้ ๓ ประการ ประการที่ ๑ คือปรารภตนเป็น

ใหญ่ ทำตามชอบใจของคน ประการที่ ๒ ประการโตเป็น
ใหญ่ ทำตามความนิยมของคนมาก ประการที่ ๓ ประการ
ธรรมเป็นใหญ่ ทำตามความจริง ความดี ความงาม บุคคล
จำพวกที่ ๑ อาจผิดไ้มาก เพราะปรารถนาจะทำอย่างไร ก็ทำ
อย่างนั้นตามชอบใจ เมื่อชอบก็ทำดี ชอบชั่วก็ทำชั่ว บุคคล
จำพวกที่ ๒ อาจผิดไ้ได้น้อยเขา เพราะทำตามความนิยม
ของมหาชน แต่ความนิยมนั้นก็มีทั้งทางที่จะผิดไ้ บุคคล
จำพวกที่ ๓ ชั่วว่าเป็นที่ล็ก ้วยทำตามธรรมความจริง
ความดีความงามแล้ว ก็อาจเว้นเสียซึ่งความผิดความชั่ว
ปราศจากความผิดความชั่วไ้ บุคคลจำพวกที่ ๓ นั้นเอง คือ
ผู้ดี เพราะผู้จะทำอะไร ๆ ย่อมมีธรรมเป็นใหญ่ ไม่ทำ
โดยความโลภ ความโกรธ ความหลง ย่อมทำแต่สิ่งที่เป็น
สุขประโยชน์และเย็นใจทั้งตนและคนอื่นเป็นต้น ท่านแสดง
ให้แลเห็นไ้แจ่มแจ้งด้วยวิธีาแนกกัน

ผู้ดีย่อมรักษาข้อเสียและเกียรตยค้อย่างอุกฤษฏ์ ไม่
ประพฤตสิ่งกัทราม ไม่ล่อลวงหลอกลอน ไม่ลอบทำ ไม่
แอบแฝงทำ ไม่ไหว้ทักทักเขาเปรยบผอน ย่อมเป็นผู้ที่ขย
ในความตรงทั้งกายวาจาใจ เมื่อกล่าวคำรับหรือคำปฏิเสธ

กต ความจริงใจก็เห็นเช่นนั้น ถ้าในที่สุดก็ควรระพอกแล้ว
แม่แต่จะอยู่ไคร่ร่มของภย กต ก็อาจผูกปฏิสื่อไค่ตามความ
จริงใจของตน

ผู้ที่ไม่รับสันชน เพราะผู้รับสันชนนั้นยอมไค่ชื่อว่า
เป็นผู้ขายตนเองให้แก่ผู้ที่มีความประสงค์จะซื้อ ก็ขอให้สันชน
การเช่นนั้นจะทำให้เกิดแก่คนใจต่ำ ๆ แม่แต่ของกำนัล ถ้าไม่ไค่
ให้ทวยความมโหรีกัน เอื้อเฟื้อกัน ให้ไค่ด้วยความมุ่งหมาย
เพื่อให้ สำเร็จจ ะรอนไค่ อันหนึ่ง เป็นทางเลียงเข้าส
ยบธรรม - ก็ชื่อว่าเต็มอทวยสันชนเหมือนกัน และยอม
เป็นเครื่องสามารถถวณำหนัก แห้งกันชงของความจริงหรือ
ความยุติธรรมไค่ เพราะผู้ทรบของกำนัลเช่นนั้น ย่อมไค่
ชื่อว่ายอมปลอยให้กันชงของตนเอียงไปกว่าปรกติ คาถา
พุทธภาษิตในธรรมบทก็ไค่กล่าวไว้ว่า “สกุภาโร กาปริส
ทนุท ขงกำนัลยอมฆ่าคนชวเสียไค่” ทั้งนี้ ผู้ที่ยอมไม่พอ
ไค่รับของกำนัลเช่นนั้นเลย เรืองสันชนน มควอย่างอนกตควร
จะนำมากล่าวไค่คช ในประเทศอินเดีย เมื่อครั้งองกฤษรบ
กับชาวอินเดียที่ต่ายลอคสาชนะ เสนาบดีผู้ใหญ่ของเมือง
ไฮเดอราบดไค่เข้าไปหาท่านคยกวอรรังตนแม่ทัพองกฤษ

เพื่อจะขอกำหนดในข้อความสัญญาเรื่อง อาณาเขตเป็นความ
ลยที่จะได้กระทำให้เป็นการส่งการสงคราม และขอให้

สิ้นชนแก่ท่านคยกวธรรงตน เชนเงินกวา ๑๐๐,๐๐๐ ปอนต์

๒๕๑. ๒๕๒. ๒๕๓. ๒๕๔. ๒๕๕. ๒๕๖. ๒๕๗. ๒๕๘. ๒๕๙. ๒๖๐.

ลยไวโคกรมม, ทานเสนาชกคชยรชยาเขนณมน

ท่านยกวรรรตณยมแล้วจึงตอบว่า "ข้าพเจ้ากรรมา! ๒

เหมือนกัน" ว่าแล้วก็หันไปเชยู่ทานเสนาบคอกากทอง

ทรัพย์สมบัติ แลยศ บรรดาศักดิ์ยอมไม่เกี่ยวข้องกับ

เป็นผลไม้ เพราะฉะนั้นจะเป็นคนจนหรือคนมั่งคั่ง

หรือคุณตาประการใด ๆ ก็ดี

๒๒๖

[illegible]

๒ ๑ ๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

บรรณานุกรม

၁၇

9 A 32

ชน โคมชาทชา

เลขที่ ๑๓

1875

しと

เพ็ญ รัชกาลที่ ๗

ทมนทมน

ผู้คุมชาติเชอ

กลวงค์

ประมาททศิกิทธนง

เชอหนา

ไปเพียรกลัษพาพงศ์

คนเลื่อม คนยแ

นานหน้อยคอบคกชา

หมคเชอชม

คักจากวชิรญาณปี ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

พูดถึงส่วนคนมีกัยคนน นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ว่า

“คนจนแต่มีอชยาศัยใจดี ทักว่าคนมีทมอชยาศัยใจชั่ว”

คนจนแต่มีอชยาศัยใจดีนั้นย่อมมีใจไปด้วยความหวัง และ

ปราศจากความหวั่นหวาก คนมีแต่มีอชยาศัยใจช้วนนั้นยอม

หาความหวังมิได้ และมีความหวากหวั่นพรงพรงทกสิ่งไป

ความนยดอชของคณทงหลายทเบนอยางแท้จริง ยอมมแก่คน

จำพวกที่ ๑ มากกว่าคนจำพวกที่ ๒ คนทพากันนยมนยดอ

ความม่งม่งนั้น ก็เพราะความม่งมีอาให้คณประโยชนแก่

เพื่อนมนุษย์ทวยกนไคมาก แต่ดามม่งมี มีอชยาศัยใจชั่ว

แล้ว ก็หาประโยชน์แก่ใครมิได้ มีแต่จะให้โทษ คงไม่มี

ใครรักใคร่นยดอด้วยน้ำใสใจจริงเบนแน โคตงในปราชญ์สูตร

มา

บุรุษทรพย์มากล้น	เงินทอง มีแซ
ชัชโกลชน ^๑ กายกอง	มีไร
เขากินชงสังของ	คืบแต่ เคี้ยวหนา
เป็นเหตุชุกชนให้	ไขส้องสมาคม ^๒

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส
พระมหาสมณะทรงนิพนธ์

ความคนยังอาจะมีแก่คนอย่างตัวที่สวมเสื้อผ้าเก่า ๆ ก็
ได้ เราท่านทั้งหลายก็คงจะได้เคยเห็นมามาก มีตัวอย่างพอจะ
นำเสนอให้เห็นได้บ้าง คือ ครั้งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส แม่
นาแห่งหนึ่งนำยาทวมทั้งสองข้างตึงด้วยกำดั่งแรง พัดพา
เอาสะพานแห่งหนึ่งพังลง เหลืออยู่แต่ตอนกลางซึ่งมีทพ
ของสุรภยาสะพาน สุรภยาสะพานก็ครอบครวยกย่องคางอยู่
ทุกที จะข้ามมากมีได้ เสาสะพานหรือ น้ำก็แห้งจะพังลง
ทุกที คนเหล่านั้นก็ได้แต่ร้องขอให้ช่วย ท่านผู้มีบรรพชาศก
ผู้หนึ่งจึงขอให้สันนิษว่า ถ้าใครช่วยคนเหล่านั้นได้ จะให้เงิน

๑ ชัชโกลชน ของเคี้ยวและของกิน
๒ ไขส้องสมาคม ไม่เสพสมาคม ไม่คบหาสมาคม

๑๐๐ หลุยส์ ชายหนุ่มคนหนึ่ง เกรงแต่ร่างกายบอกว่าเข
 คนจน ไ้กระโดดลงเรือและพายไปท้วยกำลังแรง จนกระทั่ง
 ถึงถนน แล้วรีบคนเหล่านั้นลงเรือกลับมาส่งไ้ถึงฝั่ง โดย
 นึกกลัวอันตรายที่สุด เพราะน้ำเซียวเหลือเกิน นึกกลัวจะพัด
 เอาเรือไปกระแทกเสาสะพานแตก ท่านผู้บรพรรคาคึกคักนั้น
 จึงไ้ส่งเงินให้ตามสัญญา แต่ชายหนุ่มค็อบว่า “ข้าพเจ้า
 หาไ้ขายชอเสียงและชวคชของข้าพเจ้าไม่ เงินนั้นขอใ้ให้
 แก่ผู้ยากเหล่านั้นเถิด เพราะชาวชอง ๆ เขาก็เป็นอันตราย
 ไปหมดแล้ว”

ชายหนุ่มคนนั้นเป็นคนจนก็จริง แต่การที่เขาไ้กระทำ
 ความช่วยคนอื่น ควบนุกกลัวชวคชของตนเองจะเป็นอันตราย
 โดยมิไ้เห็นแก่สินจ้างเช่นนั้น ส่อให้เห็นไ้ว่าเป็นผลแก่
 บังมัตวอยางที่เขาพเจ้าไ้พบเชิงอกเรือหนึ่งชงแสดง
 ว่าบุคคลเป็นมรกายาชอเสียงของตน ควรนับว่าเป็นผลไ้เก บ้าง
 ที่ท่านทั้งหลายคงจะไ้พบเห็นมาอย่างแล้ว คอ แยกที่แยกห่อ
 ฝาใหญ่ ๆ เทยวเรขายชยทวยานทวยเมืองนี้ คนหนึ่งเขาไ้

๘ เงิน ๑๐๐ หลุยส์ หลุยส์เป็นเงินฝรั่งเศสทำด้วยทองคำราคา๒๐ฟรังก์เทียบกั
 เงินไทย (เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง) ราว๔.๕๐บาท
 เพราะฉะนั้น ๑๐๐ หลุยส์ก็ราว ๔๕๐ บาท แต่ไม่คงที่

๑๒๘ หนังสืออ่านธรรมจริยา เล่ม ๖

ชแวงให้ข้าพเจ้าฟังว่าชายผ้าใ้ดำไรราวเคอนละ ๖๐ บาทต้อง
ส่งไปให้ภรรยาที่เมืองนอกเคอนละเกอย ๕๐ บาท เหลือชอย
นอกนั้นก็พอได้ใช้สอยในส่วนของตนเองพอค เมื่อถามว่า
ภรรยาหาผลประโยชน์ไม่ไ้ไ้ยังหรือ? เขาตอบว่าทำงานบ่กรอย
ไ้เคอนละมาก ๆ แต่กร้องว่าไม่พอกินชอยเสมช ต้องหา
ส่งไปไ้ ไม่เช่นนั้นก็เสียชอ ทั้งบ้านเมืองเขาจะชอชอว่าเป็น
ผู้ชาย มีภรรยาแต่หาเคอยภรรยาไม่ แะกผู้พคนหากินควย
แรงกาย นุ่งหมกเคอยชอยคนจนแท้ แต่คำทกลาวนแสะคงว่า
จิตใจยังเป็นผู้ชอย

ท่านอาจารย์วิสุทธิโตทล ไ้กล่่าวไว้ลั ๒๐๐๐ บักว่า
มาแล้วว่า “ผู้ชอยมกระทำไ้เช่นปรกติ ทั้งในเวลาทมลาภ
หรือมเคราะห์ ชอยมเป็นผู้รอกอดกลืนทงในขณะเมื่อไ้ม
ความส่งเสริมเฟื่องฟูขึ้น หรือทรคตาลง เมื่อกระทำการ
ไ้สำเร็จก็ไม้นคไ้เกินกว่าเหตุ และเมื่อกระทำไ้ไม่สำเร็จ
ก็ไม้นบ่นชอยไ้ ชอยมเป็นผู้ไม้หวาดเสียวคชอันตรายและ
ก็ไม้เป็นผู้แสวงหาอันตราย ไม่เป็นผู้พคมากปากมาก ทริ
ตรของแฉวงพค และพคตามจริงไ้ เมื่อถึงเวลาทระของ
พคเช่นนั้น เป็นผู้พอใจกล่่าวคำชมเชย เพราะไม่ลัถิว่า
อะไรสำคัญมากนัก ซึ่งจะมีทางไ้ความชมเชยนั้นยังเกิน

กว่าสมควรไขไถ่ เช่นผูกขามพันความเจ็บปวดทึงหลาย ไม่
เอื้อเฟื้อต่อความขุ่นหมองเล็ก ๆ น้อย ๆ (คือเป็นผู้กักตุน
ต่อความเจ็บปวด และถอยคำทักกล่าวเสียคนทางเสียไถ่)
และไม่สนับสนุนความช่วยเหลือของใคร ไม่ยินดีในการที่จะ
ให้ผู้อื่นสรรเสริญตน แต่ก็ไม่พอใจให้ผู้อื่นครหานินทา”
ถอยคำที่เป็นความจริงในสมัยกว่า ๒ พันปี ล่วงมาแล้ว ใน
ยุคที่ยังเป็นความจริงอยู่นั่นเอง

ความเป็น ผู้คนอาจแสดง ให้ปรากฏเห็น ไถ่หลาย อย่าง
แต่มีอีกอย่างหนึ่งซึ่งย่อมปรากฏไถ่เสมอไป คือผู้ที่จะไม่ข่ม
เหง่ผูกตากว่า หรืออ่อนกว่า เช่นนายกับข้าว เจากับชา
ผู้วางกับปลกร่าง อาจารย์กับศิษย์ คนมั่งคั่งมากกับคน
มั่งคั่งน้อย คนมีอาวุธกับคนไม่มีอาวุธ คนดีกับคนพการ
ชายกับหญิง ผู้ใหญ่กับเด็ก เป็นต้น การใช้สติสัมปชัญญะ
และความอดกลั้น ความกรุณา ในส่วนผู้ส่งต่อผู้ตก หรือ
ผู้มั่งคั่งมากกับผู้มั่งคั่งน้อย ในเวลาที่เกี้ยวข้องมิตร
ต่อกันเป็นต้นนั้น ย่อมเป็นเครื่อง ให้ปรากฏเป็นพยาน

- ๑๐ พิการ เลือ่วัวจะเป็นเครื่องใช้การมีแขนขาเป็นต้น เลือ้ไปจากปกติเดิม
๑๑ อริ แปลตามศัพท์ว่า ข้ำศึก ศัตรู มีอริต่อกัน หมายความว่า เป็น
ศักรู้กัน หรือมีข้อวิวาท บาดหมางกัน

ไคว่ว่าใครเป็นผู้ใด ใครไม่เป็นผู้ใด มีเรื่องทะเลาะกันมาว่า มีชาย
 คนหนึ่ง เกินสาหมักคนไป แต่เผอิญไปเหยียบย่ำเท้าเขาเขา
 เขาก็ตบเขาที่หน้า ผู้ที่เหยียบย่ำจึงเร่งเรียนเขาว่าว่า "ประ
 ทานโทษเถอะ ถ้าท่านทราบว่าข้าพเจ้าเป็นคนเสียภัยท่านก็จะ
 เสียโทษท่านก็ตบข้าพเจ้า" ผู้ที่ตำราบแก่ผู้ซึ่งไม่มีทางจะต่อ
 สู้กันได้นั้น จะเป็นไค้ก็แต่คนมีใจพาล เป็นผู้ที่ไม่ไค้คน
 ไค้ แม้ผู้ทหมายประโยชน์ตนควย ความเสียภัยของผู้อื่น
 ก็เป็นผู้ที่ไม่ไค้ เป็นไค้แต่คนฉลาดคณนั้น ผู้ที่ยอมยอม
 กาลลงและนบถความมกาลลง แต่การที่จะไค้กาลลงนั้น ต้อง
 ไค้ในที่ถูก ท่านกล่าวไว้ว่า "ให้มแรงเหมือนอนักษิ แต่อย่า
 ให้ไค้แรงอย่างนักษิ"

ความมี ไค้ชน ไม่หว่าคเลี้ยวคชนตรราย จนหมดสติ
 และไม่กำเรยควยลาภยศ ผลประโยชน์ที่ไค้มา จนกลายเป็น
 ขวคอ้างเยื่อหองนเอง จะทำใหม่ไค้แน่ อ่อนน้อม วาพ
 งดผู้อื่นทั้งที่ต่ำกว่าหรือเสมอกันหรือสูงกว่า เมื่อเป็นเช่น
 ก็ยอมจะนบถผู้อื่นก็รตนนบถตนเอง และจะไม่ไค้โทษผู้
 อื่นเพื่อใหตนพ้นจากความผิด ควยตนนบถผู้อื่นก็รตนนบถ
 ตนเองอยู่แล้ว อนึ่งยอมจะประกอยควยความเมคตากรุณา ม

ความเชื่อเพื่อ และความลทหย่อนผ่อนตามแก่งซึ่งชกขวาง
หรือยากไร ซึ่งไม่มีโอกาสที่จะให้ใครเหมือนตน ที่สักแต่ว่า
สทวเคียรวิธานที่จะมีความกรุณาปรานี การทอวคสมมัต
กต อวคานา อวคากาลงกต หรืออวคความสามารถของตน
กต เป็นการให้ผ่อนดอขความนยมนยดอ ผู้ที่ย่อมไม่กระทำ
เลย เพราะเป็นผู้มีใจอยู่ปรกติไม่ยินดีในลาภยศสมมัต ให้เกิน
ไป ถึงจะได้ลาภยศก็ไมเห็นเหตุ และถึงจะเสียทวงทักก็ไม่ย่นย่อ
ไม่ตนเตนตกใจง่าย ย่อมตงสทศสมปชัญญะอยู่เสมอ เป็น
ผู้ไม่พอใจจะกล่าวคำให้เป็นความเสียหายแก่งอื่น แต่เมื่อ
ความจริงใจเป็นอย่างไร ถาถึงเวลาที่จะตองพท กตของพท
ตามความจริงใจทุกเมื่อ

เรื่องทวาควดยุคและคุณธรรมสำหรับพทคน สมเพช

พระบรมวงศ์เชอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหา—
สมณะไคทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือธรรมจักษ เล่ม ๕ ตอนท ๒
ป ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) เป็นทน่าฟังยิ่งนักว่า “ความเขิน
ผู้ที่ย่อมเป็นทปรารณนาชของมนุษย์ทุกคน แม้ท่มมนุษย์เป็นผู้
มีชาติตงกว่าสทวทงปวง โดยความรู้และความสามารถแล้ว
ยังปรารณนาจะเป็นผู้พิเศษกว่ากันอก จึงไคแบ่งสรรปันกันเอง

เป็นเช่น ๆ ว่า พวกคนผิด พวกนี้ไพร่ อะไรเล่าทำหมันมนุษย์
ให้ต่างกันเช่นนั้น จะว่าวังกฤๅ หรือ ? จงอ่านคในพงศาวดาร
ก็คงจะรู้ว่า ตระกูลสงและตระกูลคำไม่ได้คงยังนับเป็นคู่กัน
มากในโลก เมื่อเป็นเช่นนั้นเหตุไฉนคนจึงเข้าใจกันเล่า ?
เหตุผุอยู่ในตระกูลสง บ่ยอมธรรมสำหรับประพฤติกสมควร
แก่ที่เขาสมมุติให้ อะไรเล่าเป็นธรรมของเขา ? คุณความ
ประพฤติกสมหร^{๑๔} โศคตปปะ^{๑๖} เป็นต้นนั้นแหละ ธรรมของ
เขาละ เพราะฉะนั้น คนผุอยู่ในตระกูลสง แต่เป็นคนชั่ว จึง
ได้ความตเคย่นว่าประพฤติกสมแก่ตระกูล ไม่ต้องเลือกว่า
คนชนิดไหนทั้งอยู่ในหรและโศคตปปะแล้วควรจัดว่าเป็นผิดได้
หรนั้นเป็นไหน ? หรนั้นคือความละอายแต่การ ประพฤติก
ลามก บุคคลผู้ใด ยังมีความพอใจในการประพฤติกเช่นนั้น
แต่ไม่กล้าทำในที่ต่อหน้าคน เพราะความกระดาก บุคคล
ผู้นั้นจะโทษอะไรประกอบด้วยหรือหาไม่ แต่ยังคงกว่าคนผู้
ปราศจากความกระดากที่เคยว บุคคลผู้ใดไม่กล้าทำเช่นนั้น

๑๔ วังกฤๅ วังค์และตระกูล วังค์เป็นคำกล่าวทั่วถึงญาติทั้งปวง ตระกูล
เป็นคำกล่าวเฉพาะบิดามารดาบุตรธิดาและญาติที่สืบสาย

๑๕ หิริ ความละอายแต่บาป ความอายแก่ใจ

๑๖ โศคตปปะ ความกลัวบาป ความสะดุ้งกลัวแต่การทำชั่ว

ด้วยสำคัญเห็นว่าไม่สมควรแก่ชาติตระกูล บุคคลผู้นั้นไ้ชอ
 งามละอาย แต่ยังหาถือว่าประกอบด้วยหริแทไม่ เหตุว่ายัง
 ปรารถนาเป็นใหญ่ มิไ้ยินยอมในคุณธรรมเป็นของหนา แต่
 กัดขึ้นไปกว่าคนผู้มแต่เพียงความกระตาค ส่วนบุคคลผู้ใด
 เกือบชงแต่ความประพฤติทุจริต ด้วยกายวาจาใจ เป็น
 นิสัยคคสันดาน เหมือนชายหนุ่ม หรือหญิงสาว ผู้ตั้งอยู่ใน
 ปฐุมวัย กำลังรักสวयरักงาม อยาหน้าชำระกายหมคจก
 เป็นอนคแล้ว เสดยของของโลโครกเียนกาย จะเขยหน้าย
 แลยงแข็งขันละนั้น บุคคลผู้นั้นไ้ชอว่าประกอบด้วยหริแท
 “โอคตยปะนั้นเป็นไฉน? โอคตยปะนั้นคือความกลัว
 แต่การประพฤติลามก บุคคลผู้ใดยังมีความพอใจในการ
 ประพฤติเช่นนั้น แต่ไม่กล้าทำ เพราะกลัววิคามารดา
 ธาราญ เจ้านาย และญาติผู้ปกครองตนจะทำโทษกัก กลัว
 แต่พระราชอาชญาแผ่นดินจะลงโทษกัก บุคคลผู้นั้นจะไ้ชอว่า
 ประกอบด้วยโอคตยปะกัหาไม่ แต่ยังคิดว่าคนผู้ปราศจาก
 ความกลัวทเคียว ส่วนบุคคลผู้ใดมปรีชา เห็นกรรมคช

- ๑๑ ทุจริต ความประพฤติชั่ว การที่ประพฤติไม่ดี
 ๑๒ ปฐุมวัย ตอนเมืองขึ้นแห่งอายุได้แก่วัยเมื่อกำลังรุ่นที่กายใจกำลังเจริญ
 นับตามอายุขัย เพียง ๒๕ ปี ลงมา เรียกว่าผู้ตั้งอยู่ในปฐุมวัย
 ๑๓ ปรีชา ความรอบรู้

ความประพฤติ และผลของกรรมแรงซัดว่า สัตว์โลกชื่อว่า
 มกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลที่กรรมจะมอบให้ มกรรม
 เป็นศรกาเนก มกรรมเป็นผู้คอยติดตามผู้เฉาพันธุ ม
 กรรมเป็นเทพธิดาอาศัย จักทำกรรมกหรือทำกรรมชั่วไว่ จัก
 รับผลของกรรมนั้น ครั้นคิดเห็นดังอย่างนั้นแล้ว มีความกลัว
 แต่ผลของกรรมชั่ว แม้มประมาณน้อยมิอาจกระทำเหมือน
 คนรักชีวิตหวาดค้ออาศรัยพิษ แม้มิกลัวไม่อาเขาเข้าไปใกล้
 ฉะนั้น บุคคลผู้ใดใคร่จะประกอบด้วยโอตตปิยะแท้

“บุคคลผู้ประกอบด้วยหรือโอตตปิยะเห็นปานนั้น ใคร่จะขอ
 มีนาโฆขาวบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ต้องสนเท่ห์ ว่าจะกระทำให้
 ความชั่วแม้แต่ในทลป ควรนยว่าเป็นผู้ค้อย่างสูงศักดิ์

“แต่เห็นชอบด้วยกนิมโฆหรือว่า ผู้คิดลบตกยากกม
 ไพรกลบตงตวเป็นผลใดก็ตาม สัมสสาชิตว่า กระเบื้อง
 จะเฟื่องฟลุ่ยลอย นำเอาคนน้อยจะถอยจม ถ้าความเขิน
 ผลและความเขินไพรมีมาแต่กำเนิดแล้ว ไทนเลยยากเป็น
 อย่างนั้น นไม่เพราะความประพฤติเป็นธรรมของตระกูล

๒๐ เสาพันธุ พวงพ้อง พันธอง เหล่ากอ (เสา โบราณแปลว่าวงศ์ เสาผู้ตั้ง
 ก็คือวงศ์ของผู้นั้น)

๒๑ สนเท่ห์ สงสัย

รวมกันเขาหรือ? ฝนตกทลระหยาบ ๆ ยิ่งทำภาชนะทรง
 ให้เต็มได้ ควรถือเอาชอนเป็นตัวอย่าง ชลประการหนึ่ง
 บุคคลผู้กระทำความชวอย่างใหญ่ มีมานนยและปล้นเขา
 เป็นต้น ใ้ว่าแรกลงมือก็ทำไ้ถึงปานนั้นเมื่อไร แต่
 แรกก็คองทำความชวขงมีประมาณน้อยมากอน คอต้อง
 ชกค้อยทรนพันแ่ง และลักลอกเขาเป็นเบองตน ค้อย
 ทวชนโดยลาคัย จนถึงทำความชวอย่างใหญ่เต็มปานนั้น
 ได้ หาไม่ไ้กล้าไม่พอ เหมือนคนจะลงบันได ไม่สามารถ
 จะก้าวต่งแต่ชนบนลงไปหาชั้นล่างที่สุด ในประโยคอันเดียว
 ทั่วระยะสงกว่ากันนัก เมื่อก้าวลงทีละชั้น ๆ มีความ
 รุสีกสงคทาเทา ชนบน ไ้ลงทีหนึ่ง ไปหาลงทีหนึ่ง เทานั้นเสมอ ไป
 แคทีไหน ลงไปไ้จนถึงที่สุดชั้นใด โดยความไม่รุสีก
 ฉันทใด บุคคลผู้ไม่เคยกระทำชวเลย เริ่มแรกก็
 ทำแต่น้อย รุสีกตะขิดตะขวงและกลัวกันอย พอทนทำ
 ไปไ้ ครนทำงานเคยชวเสียแล้ว ความรุสีกเช่นนั้นก็
 ไม่มี เมื่อทวความชวชนอกหน้อย ความรุสีกก็คงอย
 เทานั้นเอง แต่ทำความชวไ้มากจนกว่าแต่ก่อนแล้ว ทั่ว
 ความรุสีกเพียงเทานั้น อาจทำความชวจนถึงที่สุดไ้

“ส่วนหริและโศกตปป์ปะเป็นขัฏฐิให้บุคคลประกอบความ
 ๒๕ งาม ซึ่งเป็นทางดำเนินไปหาสุขสำราญ อุมฮาร สัตว
 โลกไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาจึง
 ๒๖ ครัสว่าเป็นอรรคมรณะโลก อีกประการหนึ่ง ถ้าโลกจักไม่
 นัยถือหริโศกตปป์ปะแล้ว ทางคนก็ทางจักเขยิบเขยັນกันและ
 ๒๗ กันยิ่งขึ้นไปกว่าในทุกวัน การที่ไม่เป็นดังยานั้น ก็
 เพราะหริโศกตปป์ปะยังกันอยู่ อนึ่งหริโศกตปป์ปะนี้โทษชว
 เป็นทรพียอย่างประเสริฐ ทำเจ้าของให้รอกพ้นจากสรรพภยัน
 ๒๘ ตราย โศกเป็นอันมาก และเป็นมิ่งขวัญอันเขยิบเกื้อแห่ง
 โลกทรพีย ด้วยเหตุโลกทรพียจะเกิดขึ้นแก่บุคคลคงอยู่
 ๒๙ ฉะนั้น ก็คงอาศัยมิ่งคุณทรพีย เป็นที่คง สมด้วยพระ
 พุทธภาษิตว่า ‘ครุค้อมมิ่งขวัญ เขยิบมานอนแห่งโลกทรพีย
 ๓๐ ทงหลาย’ อีกบรรยายหนึ่งสมด้วยสุภาษิตว่า ‘บุญมี ทรพีย
 ๓๑ หลงไหลมาเอง’ ดังนี้

“คุณสองข้อนี้เป็นเครื่องประคับประคองคนทุกชั้น คนมี
 ๓๒ ทรพียก็จักมีอรรถสำหรับประคับประคอง คนมียศก็ คง

๒๕ งาม	ทรงไว้
๒๖ สรรพภยันตราย	(สรรพ-ภัย-อันตราย) อันตรายที่น่ากลัวทั้งปวง
๒๗ โลกทรพีย	ทรพียคือเครื่องบริโลกใช้สอยทั้งปวง มีข้าวของ
เงินทองเป็นต้น
๒๘ คุณทรพีย	ทรพียคือคุณความดี มีหริและโศกตปป์ปะเป็นต้น

มีธรรมสำหรับประคับพยค คนมีตระกูลต่ำและไร้ยศ จะเป็น
 คนมีชื่อเสียงปรากฏ เป็นที่นับถือของประมุขชนเสมอเขา
 ก็เพราะทรงคุณธรรม ถ้าเนกเป็นของเลวก็ไม่ได้ตามชอบใจ
 เป็นมาแล้วอย่างใด ก็ต้องเป็นไป อย่างนั้นตลอดชาติ
 อันหนึ่ง เหตุดังนี้ คนทั้งหลายผู้รักความดี ความงาม
 แก่ตน จึงทำตนให้เป็นคนประกอบด้วยหิริโอตตัปปะ ต้อง
 ตามลักษณะ ดังกล่าวแล้วนั้น เทอญ

๗ บทที่ ๑๐ ความเคารพ

คุณธรรมที่นักปราชญ์ยกย่องสรรเสริญว่า เป็นข้อปฏิบัติ
 ซึ่งควรทำให้เกิดขึ้นในคนนั้น ไซ้จะนิยมว่าใหม่แต่เพียง
 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็เป็นไซ้ไ้ ไม่ต้องปฏิบัติอะไรอื่น
 อีกก็หาไม่ไ้ คุณธรรมอันใดเป็นไปเพื่อประโยชน์ความสุข
 ความเจริญแก่ตนแก่ผู้อื่นและแก่บ้านเมือง ทั้งหมดเป็นธรรม
 ที่นักปราชญ์ยกย่องสรรเสริญ ไม่ผิดกันแล้ว คุณธรรม
 นั้น ย่อมเป็นธรรมที่กลุ่บุตร จะพึงปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตนโดยส่วน
 เกือบ เพราะธรรมชาติของคุณธรรมความกตัญญู เราทราบ
 อยู่แล้วว่า ยิ่งมีมากในสันดานของเราเพียงใด ก็ยิ่งเพิ่มพูน
 คุณสมบัติให้ไ้โดยลย ๑๒ ขึ้นเพียงนั้น

กัธรรมการจะประกอบ คนให้ตั้งอยู่ ในคุณธรรมความก
 งามทั้งปวง เพื่อหวังความสุขความเจริญแก่ตนและแก่ผู้อื่น
 เช่นจะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของนักปราชญ์ มีพระพรตเจ้า
 เป็นตนก็ ๑๓ หรือจะศึกษาศิลปวิทยาที่ปราศจากโทษก็ ๑๔ จะ

๑ ปฏิบัติ ประพฤติ กระทำ

๒ ไ้โดยลย เต็มวิเศษ มาก

อยู่ในปกครองของท่านผู้ยิ่งใหญ่เป็นประธานก็ดี โดยอย่าง
 ๑๖๖ จะใช้สอยไหว่วาน หรือโคค้อยกับประสมชนก็ดี ทั้งอาศัย
 ๑๖๗ คุณธรรมคือความเคารพอ่อนน้อมเป็นเบื้องต้น ความเคารพ
 ๑๖๘ อ่อนน้อมน้อมเขาสวดย เป็น เครื่องอุปถัมภ์ ถวาย ความปฏิบัติ
 ๑๖๙ และ ความศึกษา ฯลฯ เหล่านี้ จึงจะสำเร็จ บรรลุประโยชน์ใด
 ๑๗๐ โดยสะดวกจนตามควร

แท้จริงความเคารพนับถือนี้ได้ปรากฏมาแต่ธรรมจริยา
 ๑๗๑ เล่ม ๔ แล้วว่า แม้ตัวเราเราก็ดองนับถือไม่สยบลดตัวเราเอง
 ๑๗๒ ถ้าจะมีใคร ๆ มาแสดงกิริยาหรือวาจาอันไม่สมควรต่อเราเรา
 ๑๗๓ ก็ไม่พอใจ ยิ่งเป็นผู้ควรเคารพนับถือเรา ถ้ามาทำ
 ๑๗๔ เช่นนั้น เราก็งงไม่พอใจหนักขึ้น นึกเห็นได้ว่า เพราะ
 ๑๗๕ เรามีความเคารพนับถือตัวของเรา ก็ถ้าหากว่าเราจะไปทำ
 ๑๗๖ แก่คนอื่นเช่นนั้นบ้าง เขาก็คงโกรธหรือไม่พอใจเหมือนกัน
 ๑๗๗ เพราะฉะนั้น นักปราชญ์ ท่านจึงสอนให้ มีความเคารพนับถือ
 ๑๗๘ ผู้ที่ตนควรเคารพนับถือ

นักปราชญ์แต่ปางก่อนท่าน สอนให้เคารพเพื่อใน
 ๑๗๙ พระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในความ

ศึกษา ๑ ในความไม่ประมาณ ๑ ในการปฏิสังขารคือ
 ทศนรียปราชัย ๑ ซึ่งเรียกว่าการระ ๖ ประการ ที่จริง
 ใช้ว่าการเคารพอย่างอื่น ๆ นอกจาก ๖ อย่างนี้ จะไม่ถือว่า
 เคารพเมื่อไร เมื่อกัลยบุตรทำความเคารพในทศนรียการ
 ไม่เห็นทศนรียคตินานของนักปราชญ์แล้ว ก็ถือว่าเป็นการ
 เคารพทั้งสิ้น ความเคารพอันนั้น ย่อมเป็นที่ยอมรับ
 ให้ถูกต้องตามตระกูลและประเทศแล้ว ย่อมเป็นที่ยอมรับ
 ความรักและความกรุณาของมหาชนทุกชน ทุกชาติ ทุกภาษา
 ก็กัลยบุตรมาประพฤติอย่างไร จึงจะไต่ขอว่าเป็นผู้มี
 ความเคารพอันนั้น ย่อมทศนรียการระ ๖ ประการ
 เป็นผู้ปราศจากอติมานะ นำความคิอกระ คางเขยหยง ถอน
 ออกเสียได้แล้ว มาทำอภิวาท อ่อนน้อม ทศนรีย เชื้อเชิญ
 บุคคลผู้ควรระอภิวาท อ่อนน้อม ทศนรียเชื้อเชิญ คอ
 สมณพราหมณ์คณการคารวาทาจารย์ พระมหากษัตริย์
 ท่านผู้เป็นใหญ่เป็นประธานของตน หรือญาติของตนทม
 วยเจริญกว่า มขยาตาบยายพชายพหญิง และผู้อื่นทสูง
 ายกว่าเขตน

๕ อติมานะ	ถือตัวเกิน
๖ อภิวาท	ความกราบไหว้

ในพระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงทรงแสดงถึงคุณบุคคล ที่ควร
เคารพยำเกรงมีว่า “ก็แต่คุณท่านผู้เจริญนั้น แรก
โกยวิภาคเป็น ๓ คือ ชาติวิสุทธิ โสภณวิสุทธิ ๑
วัยวิสุทธิ ๒ โสภณวิสุทธิ ๓ คุณวิสุทธิ ๔
วัยวิสุทธิ ๕ โสภณวิสุทธิ ๖ คุณวิสุทธิ ๗
โกยคุณความดี ๑

“ในคุณบุคคล ๓ นั้น มนุษย์นรชนผู้ใดสูงโดยชาติ
ก็มหาชนนับถือว่าเป็นใหญ่ว่าปรมสิริในพระแท่นนั้น ๆ ตาม
กาลนั้น ๆ มีกษัตริย์มหาศาล และราชสกุลกษัตริย์ เป็นต้น
มนุษย์นรชนนั้น ชั่วชาติวิสุทธิ โสภณวิสุทธิ มนุษย์
ชนใดมีวัยวิสุทธิมาก มนุษย์ชนนั้นชื่อว่าวัยวิสุทธิ ผู้
เจริญวัย ผู้ใหญ่โดยอายุกาล มนุษย์ชนใด มีคุณความ
ดีในสันดานมาก มนุษย์ชนนั้นชื่อว่าคุณวิสุทธิ ผู้เจริญ
โดยคุณ ผู้ใหญ่โดยความดี”

ที่ท่านผู้เป็นใหญ่โดยชาติคือ

พระมหากษัตริย์และ

๗ วุฒบุคคล

คนผู้เจริญ

๘ วิภาค

ส่วน จำแนก แบ่ง

๙ มหาศาล

ผู้ยิ่งใหญ่ในวรรณนั้น ๆ ; กษัตริย์ผู้มีอำนาจมาก

๑๐ ราชสกุลกษัตริย์

มนุษย์ผู้เป็นราชตระกูล พระสกุลกษัตริย์

ราชตระกูลเป็นต้น แม้จะทรงดำรงอยู่ในวัยใด ๆ ก็สัก
 ยิ่งทรงพระเยาว์ตั้งแต่แรกประสูติมา ก็ควรเป็นที่เคารพ
 บำเกรงของชนทั้งหลายผู้เป็นสามัญมนุษย์ทุกเหล่า ท่านผู้
 เป็นใหญ่โดยวัย ก็ขอเป็นผุ้มีอายุมากกว่าเรา เราก็คควร
 เคารพนับถือ แต่ถ้าผู้เฒ่าประพฤติกิริยาไม่สมควรแก่ที่เข
 ็นผู้เฒ่า คือประพฤติเป็นพาลไม่มีคุณธรรมความดีในสันดาน
 ย่าง ซึ่งจะเรียกว่าผู้เฒ่าไม่ได้ ทั้งหนักบ่ราชัญ์ท่านกล่าว
 ไว้ว่า 'ในสภาใด หาผู้เฒ่ามิได้ สถานนั้นมิใช่สภา
 ชนใดไม่กล่าวคำที่เป็นธรรม' ชนนั้นมิใช่ผู้เฒ่า คำสัตย์
 ไม่มีในธรรมใด ธรรมนั้นมิใช่ธรรม' ทั้งนี้ หรือทั้งใน
 คำโคลงโลกนิติว่า

มีอายุร้อยหนึ่ง	นานนัก
ศีลชอญจางคิก	โยริ
ชวยเขยวเทกรรึก—	ษานิจ คัด นา
พระศรีสรรเสริญผู้	เท็กนเนก ศักร

๑๑ บัญจางค์	มีองค์ ๕ คัด ๕
๑๒ รักษานิจศีล	รักษาศีลเป็นนิตย คัด ๕ เรีกว่านิจศีล
๑๓ ศรี	บุญราสี อากาרת่านนิม

คนไทยน้อยร้อย

พรรษา

ใจไม่มีวิชา

โหดไร

เกอนเคยวเกกเกกมา

ใจปราศณ

สรรพเพชญ์ บัณฑิตไว้

เกณนเควรบอ

อายถึงร้อยชวบ

เจียรกาล

ธรรมโมช อันโอฬาร

บร

เกณน้อยเกกประมาณ

วันหนึ่ง

เห็นต้อง ธรรมยังผู้

แกรร้อยพรรษา

ถ้าเช่นนั้นแล้ว

เราจะไม่เคารพักได้ แม้พระพุทธรเจ้า

ท่าน ก็ทรงห้ามไม่ให้ ไหว ผู้ที่มีสังวาส ต่าง กัน โดย สติ

แม้ เป็น ผู้แก่กว่า แต่ เป็น ผู้กล่าว สิ่ง ที่ ไม่ ใช่ ธรรม ว่า เป็น

ธรรมเหมือนกัน แต่ทำให้เรา รู้ว่าผู้เฒ่าคนใดประพฤติก

เป็นพาล พุทธานี้เป็นสัจจะธรรมไม่ควรเคารพ คนใด

๑๔ สรรพเพชญ์ (แสดงมาจากศัพท์พัญญ) แปลว่าผู้รู้สิ่งทั้งปวง พระพุทธเจ้า

๑๕ เจียรกาล กาลนาน

๑๖ ธรรมโมช (ธรรม-โอชะ) โอชะแห่งธรรม รสธรรม รสของความดี

๑๗ โอฬาร ชิ่ง

๑๘ เห็นต้อง เห็นแน่ เห็นแท้ เห็นจริง

๑๙ สังวาส อยู่ด้วยกัน การที่อยู่รวมกัน (การที่มีกิริยาอาการและ ความประพฤติไม่เหมือนกันเรียกว่า มีสังวาสต่างกัน)

ประพฤติกิริยาคบหาเป็นธรรมเป็นหลักฐาน ควรเคารพ กัน
ก็ไม่ใช่ง่าย คอเมื่อเราโคคยหาสนทนาคับนาน ๆ จึงจะ
ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเรายังไม่รู้ เราเคารพไว้ดีกว่าที่จะปล่อย
ให้เขานินทาว่า เราเป็นคนเย่อหยิ่ง ไม่รู้จักเคารพการจะ
ทำนุผู้หลักผู้ใหญ่ ส่วนท่านผู้เป็นใหญ่โดยคุณคือ เป็นผู้ทรง
คุณธรรมมาก ในสำนักท่านหรือท่านได้เป็นครูบาอาจารย์แนะนำ
สั่งสอนวิชาความรู้แก่เรา หรือเป็นใหญ่เป็นประธานของเรา
โดยยศตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ก็ดี ถึงแม้ท่านจะเป็นเด็กกว่าเรา
เราก็ควรเคารพนับถือท่าน แต่ถ้าท่านผู้เจริญพร้อมด้วยคุณ
สมบัติทั้ง ๓ อย่าง คือ ชาติ วย คุณ แล้วยอมควรเป็นที่เคารพ
นับถือโดยวิเศษของสรรพชนนั้นกร ทั้งหลาย โดยไม่ต้องมี
ปัญหา

ไท่กล่าวถึงบุคคลที่ควรเคารพมาลงเพียงนี้แล้ว เพราะ
ฉะนั้นจำเป็นทุกกลบดรรชนีต้องทราบเสียด้วยว่า ในประเทศ
สยามเราในชั่วนี้ เคารพนับถือกันอยู่ ๒ อย่าง คือฝ่ายคุณที่สุด
ใช้เคารพนับถือกันโดยชาติ โดยวัย และโดยคุณวุฒิ ตาม
ที่กล่าวแล้วอย่าง ๑ ฝ่ายบรรพชิต ทำให้เคารพกันโดยอย่าง

๒๐ สรรพชนนิกร ผู้ชนทั้งปวง หมู่คนทั้งสิ้น

๒๑ วิถี แบบอย่าง อาการ การ งาน

๒๒ บรรพชิต นักบวช

นั้นไม่ ใช้เคารพกันโดยชวชก่อนและหลัง ผู้ที่ชวชที่หลังแม้
 ถึงจะเป็นผู้เจริญโดยชาติหรือวัยหรือคุณวุฒิประการใด ก็
 จำเป็นต้องเคารพกราบไหว้ผู้ชวชก่อน แม้เป็นคนต่ำชาติ
 ชอนวัยไม่มีคุณวุฒิเสมอ เพราะทางศาสนาถือว่าผู้ที่เข้า
 ชวชในพระศาสนาของพระศาสดาแล้ว แม้จะเป็นผู้มีชาติ
 ตระกูลสูงหรือต่ำมีวัยชราแก่ลามากหรือยังเยาว์และมีคุณวุฒิ
 หรือไม่ประการใดก็ตาม ก็ถือว่าเป็นสมณะศักยบุตร เหมือน
 กันหมด เพราะฉะนั้นเมื่อผู้ใดโดยชวชก่อนซึ่งนับว่าเป็นเหล่า
 กอของพระพุทธเจ้าก่อน ผู้ที่ชวชที่หลังก็ต้องเคารพนบถ
 กราบไหว้ผู้นั้นเสมอไป น้อย่าง ๑

ประการหนึ่งกลบตรมความเคารพนบถ ต่อชาติภุม
 ยานเกิดเมืองนอน ของตน คือเมื่อศึกษาเล่าเรียนและประกอบ
 กิจการใดๆ อย่างต่ำแม้แต่ระนถก้วยไ ก็มุ่งหมายแต่
 จะให้เป็นความเจริญของงามไปโดยแก่ชาติและบ้านเกิดเมือง
 นอนของตน ทั้งนี้ก็โดยถือว่าตนเป็นผู้มีความเคารพต่อชาติภุม
 ของตน ความเคารพเหล่านั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ความ
 สุขแก่ผู้เคารพในบรรดาชนชาติจริง และถ้าชาติไหนจะพองมณ

แต่แล้ว อริสฏ์ อันเป็นที่พึ่งพอใจในโลกนั้น ผู้ที่มีความ
เคารพใน บุคคลที่ ควรเคารพ เป็น ต้น จะ พึงได้ ประสพโดย
ส่วนเกิน

ในท้ายขณาสัพพที่พระสวทให้พระเสมอ ๆ ก็มีปรากฏอยู่ว่า
“อภิวาทนัสสิสฺส นิจฺจํวาทมาปายโน จตฺตาโรหโมมาวทุคฺคณฺติ
อายุ วณฺโณ สฺขํ พลํ” ดังนี้ แปลว่าพร ๔ ประการ คือ อายุ
วรรณะ สฺขะ พละ ย่อมจะเจริญแก่บุคคลผู้ อภิวาทกราบไหว้
และขำเกรงในคุณบุคคลอยู่เป็นนิตย์ แม้ในวัฏคต ๗ ประการ
ที่กระทำบุคคลผู้ประพฤติกให้โคเป็นพระอินทนนท์ ก็ด้วยความ
เคารพขำเกรงในบุคคลผู้เป็นใหญ่ในตระกูลเข้าด้วยเหมือนกัน
เพราะฉะนั้น กุลบุตรผู้รับปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ
นักปราชญ์พึงเป็นผู้ฉลาดแยกความเคารพออกเป็นส่วน ๆ และ
ให้พึงรู้จักประโยชน์ อันจะเกิดแต่ความเคารพนั้น ๆ ความ
เคารพซึ่งมาในลัทธิศาสนา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติจะให้สัตว์ทำเนน
สัณนิชธรรมอันสูงโดยลำดับนั้น เมื่อจะว่าโดยย่อก็คือเคารพใน

๒๔ อริสฏ์ ผลอันบุคคลพึงใคร่ ผลอันบุคคลพึงปรารถนา

๒๕ วรรณะ ศรี ผิวขาว

๒๖ พละ กำลัง ได้แก่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความคิด

๒๗ ลัทธิศาสนา ศาสนา (คือคำสั่งสอน) ของพระศาสดา

พระพุทธรูปเจ้าบรมศาสดา^{๓๔} โดยปราศจากความหมิ่นประมาท
 เคารพในพระสัทธรรม^{๓๕} คือ คำสั่งสอนของพระองค์ซึ่งเป็น
 สวากขาตธรรม^{๓๖} และเป็นนิยานิกธรรม^{๓๗} และเคารพในสาวก
 สิกข^{๓๘} ผู้ปฏิบัติทุกขปฏิบัติชอบ เป็นเนืองนิตย์ของโลกล^{๓๙} เมื่อ
 กลยัตตมาเคารพนับถือใน ๓ วัตนะนี้เป็นเบื้องต้นแล้ว คือนั้น
 ก็จะได้ศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส แล้วปฏิบัติตนให้บริบูรณ์
 ด้วยคุณธรรมทั้งปวงโดยลำดับ คราวทำนุทำความดีไป
 แห่งทุกขโคตรใจ^{๔๐} ถึงแม้บุคคลผู้เชื่อถ้อยพริ้งคำของบิดา
 มารดาครูบาอาจารย์ แล้วประพฤติปฏิบัติชอบตามคำสั่ง
 สอนของท่านจนได้รับความสุขความเจริญและความสรรเสริญ
 ในโลกนี้ ก็เพราะพัฒนามความเคารพนับถือในท่านเป็นเบื้อง
 ต้นเหมือนฉนวนน้ำ ความเชื่อถามไถ่เนื่องด้วยความเคารพแล้ว
 ก็ยังไม่เป็นความเชื่ออันถาวร ยังมีทางที่จะคลอนไถ่ ถ้า
 กลยัตต ประทับพร้อมทั้ง ความเชื่อ และ ความเคารพ แล้ว
 ความเชื่อนั้นจึงจะเป็นความเชื่ออันถาวร

๓๔ บรมศาสดา

บรมครู ครูผู้ประเสริฐ ครูเอก

๓๕ สัทธรรม

ธรรมอันระงับ ธรรมของสัพปยุย

๓๖ สวากขาตธรรม

ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว

๓๗ นิยานิกธรรม

ธรรมเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากภพ

๓๘ สาวกสิกข

หมู่สาวก หมู่ผู้ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หมู่ภิกษุ

เมื่อเรากล่าวถึงประโยชน์ของความเคารพแล้ว ว่าโดย
 ยอกคือเป็นเครื่องประกอบคุณธรรมอื่น ๆ ให้พิเศษยิ่งขึ้นไปกว่า
 ปกติเดิม หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ความเคารพ
 ซึ่งนิยมกันในโลก คือเช่นเคารพในชาติภูมิของตน ใน
 ท่านผู้เป็นใหญ่เป็นประธานของตน และในบุคคลทั้งหลายที่
 ควรเคารพนับ เมื่อเราถึงประโยชน์แล้วก็เข้าไปด้วยลาภ
 ผล เกียรติยศ ความสรรเสริญ และความกรุณาปราณีตาม
 ควรแก่คุณานุ^{๓๔}รูป และทรงเป็น ใหญ่^{๓๕}ฐานคติ^{๓๖} อันก็แก่
 ประชมนานภายหลัง ซึ่งเห็นอย่างแล้วจะประพฤติตามเขตน
 หนึ่งของความเคารพ เมื่อกล่าวตามธรรมเนียมที่ใช้กัน
 อยู่ทั่วโลกในเวลาปัจจุบันนี้แล้ว ใช้ระกะเขย่งคืบให้แต่
 ฝอยต่ำตน เคารพบน้อยต่อ ผู้ใหญ่ แต่ส่วน เกียว ก็หาไม่
 แม้ถึงผู้ใหญ่ก็มี ทางอื่นควรที่จะแสดง ความอ่อนน้อมทำ ความ
 เคารพต่อบนน้อยในทควรเหมือนกัน มีต่างแต่โดยชนบ
 ธรรมเนียม ซึ่งนิยม กัน ตามกาล และ ตามภูมิประเทศบ้านเมือง
 เท่านั้น แต่ฝอย โดยมากเมื่อเห็นท่านผู้ใหญ่ทควรเคารพ
 แล้วมักจะไม่วางแสดงอาการเคารพนับถือ โดยนกว่าท่านอยู่

๓๓ คดีโลก

ทางโลก

คดีแห่งโลก

๓๔ คุณานุรูป

(คุณ-อนุรูป)

สมควรแก่คุณความดี

๓๕ ใหญ่ฐานคติ

ทางดำเนินตามอาการที่ได้เห็นแล้ว ได้แก่ตัวอย่าง

ไกลบ้าง ท่านมิได้รู้จักคุ้นเคยกับคนบ้าง ท่านไม่เคยเห็นคน
 บ้าง หรือโดยเกรงว่าท่านจะไม่รับคำขอร้องแล้วท่านจะได้รับความ
 เกินเงินไปบ้าง หรือจะคอยให้ท่านพักท่ายปราศรัยก่อนบ้าง
 แต่เมื่อไม่ได้แสดงอาการเคารพเสียสักครึ่งหนึ่งแล้ว ก็อาจ
 ทำให้คนกระดากเข้าไป จนภายหลังแม้จะเกินตัวกันไป ก็
 เลยทำเมินเสีย ซึ่งเป็นทางทำให้ท่านผู้เห็นภรรยาของตน
 แล้ว เห็นได้ว่าเป็นคนเย่อหยิ่งไม่รู้จักเคารพมนุษย์อันใหญ่
 ทรงการหนักเช่นนั้น ก็จะเป็นข้อสมควรอยู่ข้างกระมัง
 (ไม่ใช่ทั้งหมด) แต่พระพทอเจ้าท่านยังทรงบัญญัติข้อวินัย
 บกคต^{๓๖} ไว้เป็นหลายจำพวก มิไม่ให้กราบไหว้ผุ้ในท่มก
 ผุ้ยังไม่แก่หรือวัยชราไหว เพราะกำลังชวนชวายุอยู่ในกั
 ผุ้จนหนึ่ลขบขบ ผุ้เป็นชาคัก คือเป็นคณมเวรแก่กัน ผุ้ลาย
 อจจาระอยู่ ผุ้ลายบัสสวาระอยู่เป็นต้น แม้ถึงคนนักควรยก
 เราจะต้องรู้จักแบ่งวถุและบุคคลที่ควร เคารพออกเป็นส่วน ๆ
 เช่นพระพทอ พระอรรคม พระสังฆ์ สามรคนะเนนเวทถุทควร
 เคารพกราบไหว้ทุกเมื่อ บิคามารคาคกรบาอาจารย์ พระมหา
 กษัตริย์ ราชตระกูล และท่านผู้มอปลการคณ แก่เรา เหล่าน
 นี้ท่านจะอยู่ในที่ใด ๆ ไกลหรือใกล้ หรือมอ็นเป็นอย่างไร

๓๖ อวินทียบคคส คนที่ไม่ควรไหว้

๓๗ ผู้มอปลการคณ คือผู้มบิบุญคุณ ผู้มีประโชชน์ ผู้ที่ได้ทำความอดทนแก่ตน

กต เราควรแสดงอาการเคารพบนอบและระลึกถึงพระ
 เกษพระคุณท่านเสมอ ที่รังความเคารพอ่อนน้อมนี้ เป็น
 อาการที่เราแสดงมรรยาทอันดีภาพเรียบร้อยของเราต่อผู้อื่น
 ต่างหาก เมื่อไม่แสดงให้เกินควรแล้ว ก็จะไม่มีความ
 เสียหายอย่างไร ภายใต้อิโฆราชก็มีอยู่ว่า “ไม่อ่อนน้อมต่อหน้า”
 หรือว่า “นั่งเยินยอเต็มเยิน” ดังนี้ เพราะฉะนั้นเรา
 แสดงความเคารพอ่อนน้อมไว้ ก็กว่าที่ระไกรกับความนั้นเท่า
 ว่าเป็นคนเยื่อหยิ่งไม่รู้จักเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
 การที่ผู้น้อยเคารพต่อผู้ใหญ่กต ผู้ใหญ่แสดงความ
 เคารพต่อผู้น้อยกต เมื่อจะกล่าวถึงประโยชน์แล้ว ก็ควร
 จะกล่าวต่างกันไว้ เพราะว่าธรรมเนียมการพอกผู้ใหญ่
 นั้น เคารพเพราะหวังไกรยกรณาอันเนื่องด้วยความรักใคร่
 ถ้วนถ้วนนอบน้อมท่าน และหวังลาภผลความดีแก่ตนเป็นต้น
 ส่วนที่ผู้ใหญ่แสดงความเคารพต่อผู้น้อยนั้น โดยที่แท้ก็เพื่อหวัง
 จะแสดงมรรยาทอันดี คอมีโคเบคอาภัพ อันหยาบคาย
 กุหมันประมาทจนผิดคต และเพื่อหวังความเคารพต่อ
 โดยอาการอันเรียบร้อยอย่างสนิท ทั้งจะวางแบบแผนตัว
 อย่างสุภาพให้เป็นธรรมเนียมอันดีแก่ชนภายหลังด้วย

เมื่อระย้อยลงในที่สุด ความเคารพที่ถูกต้องตามคก

โลกคกกรรม^{๓๘} แล้ว ควรบุคคลจะพึงปฏิบัติให้มโดยส่วน

เทียว ถ้าความเคารพไม่มีในใจ ผู้นั้นจะปฏิบัติกรรมใด ๆ

ก็ยากที่จะ ให้เห็นมรรยาที่อื่น สันนิทจนน้ำปลงใจเชื่อว่าปฏิบัติ

กรรมนั้นจริงแท้ใด ความเคารพนั้นนักปราศอุยกว่า เป็น

มงคลเครื่องให้ถึงความเจริญอย่างสูงส่ง ทั้งที่ปรากฏอยู่ใน

มงคลสูตรเป็นต้น และในคำฉันท์พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์

เชอชน ๑ สมนั้กรรมพระปรมาณชิทชิโนรว่า

ครุฑิปฏิบัติ

รัตนตยวรา^{๔๐}

ชนกชนนิกา

ตุตระกุลธิบค^{๔๑}

พฤตมิครอุบิษฌาย^{๔๒}

อุภยกรชล^{๔๓}

มนสกมลปรี

ความคิอภรมย^{๔๔}

๓๘ คคกรรม

ทางธรรม คคแห่งธรรม

๔๐ ครุฑิปฏิบัติ

รัตนตยวรา การปฏิบัติ คือความเคารพในพระรัตนตรัยอันประเสริฐ

๔๑ ชนกชนนิกา

ตุตระกุลธิบค บิถามารดาพี่ชายและท่านผู้เป็นใหญ่ในตระกูล

๔๒ พฤตมิคร อุบิษฌาย์ อุภยกรชล การยกมือทั้งสองขึ้นให้ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ และครอุบิษฌาย์

๔๓ มนสกมลปรี ติวิมคิอภรมย ด้วยดวงกมลหทัยอันปราศจากความสงสัย และประกอบไปด้วยความชื่นชมยินดีอย่างยิ่ง

ศุภผลคุณเคา
สกุติสิริอุดม

รพยะสุขสม^{๔๔}
ทิพยศบรบรรณ^{๔๕}

ดว

คุณนระวรเบญ
กลภพทวิตรง

จวิบลยสมง^{๔๖}
สิริสุขวัฒนา
คักจากวชิรญาณวิเศษ

-
- ๔๔ ศุภผลคุณเคา รพยะสุขสม คุณคือความเคารพนั้นจะให้บรรลุลผลความดี
งานและสุขได้สมประสงค์
- ๔๕ สกุติสิริอุดม ทิพยศบรบรรณ และจะเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยสิริสมบัติและยศ
อันเป็นทิพย์อย่างประเสริฐสุดในสคติสวรรค์
- ๔๖ คุณนระวรเบญ จวิบลยสมง นับมงคลที่ประเสริฐมา ๕ อย่างนี้ทั้งตรงไว้
ซึ่งสิริและความสุขความเจริญในภพทั้งสอง

บทที่ ๑๑ ความกตัญญู

ความกตัญญู ไ้แก่ความร้อปการคุณที่ท่านได้กระทำ
แล้วแก่ตน คุณชอบยอมใจความใดกว้างมาก คือ บุคคล
ที่ความกตัญญูนั้น ย่อมไม่เฉพาะแต่ว่าเมื่อท่านได้ทำคุณ
แก่ตน เป็นคนว่าช่วยเหลือหรือเกื้อกูล ด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
แล้ว ภายหลังตนก็ได้กระทำตอบแทนเช่นนั้นบ้าง เพียงเท่า
นี้ก็เรียกว่าเป็นผู้มีกตัญญูพออยู่แล้วก็หาไม่ บุคคลผู้
กตัญญูอย่างแท้จริงนั้น ต้องเป็นผู้ประกอบไปด้วยความเมตตา
กรุณา ความโอบอ้อมอารี ความเผื่อแผ่ และความเคารพ
นบถ ความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ เหล่านี้ตามควร กล่าวคือ
ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ก็ควรมีความกรุณาปรานีโอบอ้อมอารีและเผื่อแผ่
ต่อผู้น้อยซึ่งได้มีอุปการะแก่ตน ถ้าเป็นผู้น้อย ก็ควรมี
ความเคารพนบถ และซื่อสัตย์สุจริตต่อท่านผู้ใหญ่ ซึ่งได้
มีพระเดชพระคุณแก่ตน พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ ในเบญจศีล
เบญจธรรมก็มีอยู่ว่า “ความกตัญญู คือ ความอุปการะที่ท่าน

ได้ทำแล้วแก่ตน เป็นกตัญญูแก่ ^๑ ก็ขอความตอบแทนให้
ท่านทราบว่าตนรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้ว แต่ในทันทีไม่หมาย
ความถึงนั้นทั่วไป ประสงค์เฉพาะแต่ว่าบุคคลใดรับอุปการะ
เช่นนั้นจากท่านผู้ใดแล้ว ยกย่องนับถือท่านผู้นั้นตั้งไว้ในที่
บุญคุณ เช่นบิดามารดาอาจารย์เจ้านาย เป็นต้น ไม่แสดง
อาการลบหลู่และยกตนเทียมนเสมอ ที่เข้าใจว่า เป็นอาการ
ของความรักชาติศรัทธาอย่างหนึ่ง ชื่นพงสาธก ด้วยพระสวามีบุตร
เถระ เมื่อครั้งท่านยังฆราวาสเป็นปริพาชก นอกพระศาสนา
ได้ศึกษจริมภาวนา แสดงใจความแห่งพระพุทธศาสนาใน
สำนักของพระอัสสชิเถระ ท่านได้เข้าไปในพระภิกษุเบญจวัคคีย์ได้
ความรู้ความเข้าใจ เกิดศรัทธาเลื่อมใสแล้วจึงได้มาเฝ้าพระ
บรมศาสดา ได้รับอุปสมบทด้วยพระวาจาทรงอนุญาตให้เป็น
ภิกษุตามวิธีอุปสมบทในชั้นแรก ภายหลังได้เป็นพระอัครสาวก
เบื้องขวา มีปรีชาสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอน เป็นที่
สอวองพระบรมศาสดาลงมา ถึงภิกษุท่านก็ยิ่งแสดงความ
เคารพนับถือพระอัสสชิเถระ ยกย่องไว้ในที่เป็นอาจารย์อยู่

๑ สาธก

อ้างตัวอย่างให้เห็นสม

๒ ปริพาชก

นักบวชนอกศาสนาพวกหนึ่ง

๓ จริมภาวนา

ความกล่าวธรรม ข้ออ้างแสดงธรรม

เสมอ บุตรรักคุณบิดามารดา ศิษย์รักคุณอาจารย์ ช่างรัก
คุณเจ้านายและเคารพนับถือ ใฝ่ใจว่าคนกตัญญู”

การชกมวยคอกซึ่งควรที่กลบกระหม่อมความกตัญญูต่อ ที่
เรยกว่าบรรพการ บกคณน กคอบคามารคามตองตนใดเลย
กลังสอนบุตรและศิษย์ทั้งแก่เลกนเกียใหญ่ ให้ไกรอกชวต
เป็นมาและให้รู้จักการ คการชว เป็นตน พระมหาภคย

ผู้ทรงอำนาจ และทรงปกครองสมณพราหมณาจารย์ไพร่
พวชาแผ่นดิน ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดพระวราชอาณาจักร
และครุษาจารย์ผู้ใดปกครองว่ากล่าวสั่งสอนศิษย์ให้เรวญ
ด้วยวิชาความรู้ และสมเ็จพระบรมครูซึ่งได้ทรงสั่งสอน
ไว้ในยสัทธิ ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนแล้วสำเร็จประโยชน์โดย
สมควร ทั้งได้ทรงประสิทธิ์ฐานพระศาสนาไว้ให้เรวทั้งหลายได้
รู้และปฏิบัติตามเป็นต้น เหล่านี้เรวเรียกว่าบรรพการบุคคล คือ
บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน ซึ่งควรทูลถวายพระมกคุณญกษ
สมทวยคำโคลงในวชิรญาณสถานีกว่า

ทรงคุณอันใหญ่ล้น	อนันต์ ยิ่งนา
คอบคumarพรอัน	เกิดเกล้า

๔ บุพการี^๔

ผู้ทำอุปการคณก่อน

๕ เวไนยสัตว์

๓๔๔ ๖ ๔

อาจารย์ของท่านสรร

สอนสั่ง คนแซ่

ทรงเดชเป็นเจ้า

พภพพญูป

ทรงคุณใหญ่ล้ำ

เหลือตรา

ควรคิดทุกเวลา

อย่าแค้น

จงรักภักดี

เจริญยิ่ง ยศแซ่

สรรพลึงอุทิศแล้ว

เลื่อมสนมลายคนย

เจ้าจอมมารภาพเกสร

เป็นข้าราชการไท

ผาสุก

พระเดชพระคุณมี

ปกเกล้า

ควรยกย่องเท

ทุกเมื่อ

ฉลองพระเดชพระคุณเจ้า

อุทิศให้ทรงกตัญญู

พระยาเพชรพิไชย

แต่ที่ยกชนกล่าวนั้นล้วนเป็นผู้ใหญ่ โดย ทรง คุณ ความดี
เป็นต้นทั้งนั้น อันที่จริงมีไฉนย่นกว่าบุคคลอื่นใด จะเป็น
เด็ก หรือผู้ใหญ่ คนมี คนจน คนมีชาติตระกูลสูงหรือต่ำ
หรือใคร ๆ ก็ตาม ที่ใดตั้งตนกระทำความช่วยเหลือเกื้อหนุน
อย่างใดอย่างหนึ่งมากหรือน้อยแก่คนอื่น แล้ว ก็ชื่อว่า บรรพการ
ควรทกถนบตรัส ไตรพระมกตัญญูทั้งสิ้น แม้แต่สัตว์ทราตราน
มีขางมาโคกระบอบซึ่งได้มีคุณ แก่เรา โดยที่เรารู้จักอาศัยใช้แรง

มนเป็นต้น เราควรระมัดระวังบุญก่อนนั้น กล่าวคือต้องมีความ
 กรณาปราณีอย่าทำอันตรายแก่มัน และอย่าใช้อำนาจ
 ทุบตีมันจนเหลือเกิน ขอนพวงสาธกถวายเรื่องพระมหากษัตริย์
 องค์หนึ่ง ซึ่งเสวยราชสมบัติ ณ กรุงราชคฤห์ วันหนึ่งพระองค์
 เสด็จออกไปประพาสเล่นในพระอุทยาน แล้วพระองค์ทรง
 ลำราญ พระหฤทัยบรรทมหลับไปเห็นพระแท่นที่พระอุทยาน
 นั้น ข้าราชการซึ่งตามเสด็จก็พากันหลีกออกไปจากที่นั้น ขณะ
 นั้นนางเทวทวหนึ่งเลื้อยเข้ามาใกล้ แล้วยกพวงพานชนะรักถวาย
 องค์ เทวทวซึ่งตั้งสัตย์อยู่ในพระอุทยานเห็นดังนั้น ก็แปลง
 กายเป็นกระแตกระโตกเข้ามาร้อง ณ ที่ใกล้พระกรรณ พระองค์
 สดุ้งตกพระทัยตื่นขึ้นแล้วทอกระแตเห็นกระแตนั้น กระโตก
 หันไป และทอกระแตเห็นงูเห่ายกพวงพานชนะรักถวาย
 พระองค์กริบเสด็จลุกขึ้นโดยพลัน แล้วทรงรำพึงว่ากระแต
 มีคุณแก่เรามาก เราได้รอกจากอันตรายในครานั้นกระแต
 กระแตมาร้องให้เราตกใจตื่นขึ้น พระองค์จึงรับสั่งให้ราชบริพาร
 ให้เหยื่อแก่กระแต และพระราชทานอภัย คือประกาศห้าม
 ไม่ให้ใคร ๆ ทำอันตรายแก่กระแต จนไท่เรียกชื่อพระอุทยาน

นายสารดี ทว่าท่านโคโลียงชีวิตในสำนักแห่งภคิตรีพระองค์
 ไก เรานไชอันไกลเป็นพระราชบุตรแห่งภคิตรีพระองค์นั้น
 เอลักเมอทานไคพงพระบิดาเรา ไคโลียงชีวิตเพราะพระบิดา
 แห่งเราฉะนี้ ท่านจะมากกระทำร้ายผิงเราเสีย ในกาลบัดนี้
 ท่านก็ไคชว่ากระทำการไม่ดี กระทำการไม่เป็นยศเป็นธรรม
 ท่านจะคงอยู่ในที่เป็นคนอกตัญญูมิไครักคุณแห่งมิตร ประทษ
 ร้ายแก่มิตร อชว่าถึงมนุษย์ ทคน ไคพงพาอาศัย นั้นเลย
 แต่คนมิไคไคอาศัยผิงรวมเงา ก็หาควรที่จะหักงดลกงาน
 ไบไม ผู้ไคไคสำนักอาศัยนั้นจนในร่มแล้ว แลหักงดลก
 งานไบเคคยอกขกรากดากเปลลอก ผุนนไคไคชอวาเป็น
 คนลามก ไคชอวาประทษร้ายแก่มิตร จะมีแต่อปมงคล
 เป็นของหน้า แล้วท่านกล่าวสรรเสริญคุณของบุคคลผู้
 อกตัญญูต่อไปว่า “บุคคลผู้ไคมิไคประทษร้ายแก่มิตร
 ท่านผู้ไคไคมิคุณแก่คนแล้ว ก็หม่นระลิดถึงคุณแห่งท่านผุน
 ติงกตัญญูเป็นของหน้ามิไคลมคุณ มิไคไคกรวยแก่ท่าน
 ผุนคุณ บุคคลเห็นปานฉะนี้ แม้จะปราศจากถิ่นฐานบ้าน
 เรอนแห่งตนไปในประเทศใด ๆ ก็จะมีไค้อคอยาก มิไค
 ลำบากด้วยอาหาร จะมีอาหารอันไคมาด้วยง่าย แม้คน

ทั้งหลายก็ ะพลอย ไ้อาหาร ะประทานเลี้ยงชวคควยเป็นอัน
 มาก และจะมีผู้กระทำสักการบูชาทุกแห่งทุกตำบล ะไ้ช้กสน
 หามิไ้ ถึงไรทไ้ไ้หายยช้อย่างทมิฬ ก็มิอาจะย้ายชทา
 ไ้ ะลวงเสยไ้ชงชาคคทงปวง และเมื่อเขาสทประชุม
 ไ้ๆ มหาชนทงหลายกมไ้แ่จะสรรเสริญชนชมทอ ไม้ม
 ผู้เกลียคชง ะเป็นผู้คตมกว่าหมื่นญาทิทงปวง บุคคลผู้
 กตัญญูต่อมิตร ไม้คคประทุษร้ายแก่มิตรนั้น แม้จะกระทำ
 สักการบูชา แก่ท่าน ท่านก็ระบูชาตอบ เคารพท่านท่านก็ระ
 เคารพตอบ มีไ้เป็นคนอาภัพ ะมกคคคพทแผ่ชานไป
 ในทิศทงปวง ” ทงน

แท้จริงบุคคลผู้ประกอบด้วยความกตัญญู ย่อมมีผล
 กล่าว ยกย่อง สรรเสริญ ไ้เป็นอันมาก แม้สมเด็จพระม
 พระภาคเจ้าก็ไ้ตรัสไ้ว่า “กตัญญูกตเวทียบุคคลนหายาก
 ช่งนคในโลก ” ทงน ถ้าผู้ใดประพฤทิไ้เป็นคนมีกตัญญูไ้
 ผู้นั้นก็ย่อม เป็นทนายมนยติช และ เป็น ทายกย่องสรรเสริญ
 ของบัณฑิตทงในโลกนและโลกหน้า ถ้าผู้ใดประพฤทิไม้ไ้

- ๑๐ นีชา เบื่อชเบือช บินคัน
 ๑๑ อาภัพ แปลตามศัพท์ว่า ไม่ควรจะได้จะถึงสิ่งนั้น ๆ ตาม
 ความว่า ไม่มีทางจะได้ถึงสิ่งนั้นหมาย

ผู้หนึ่งจะไม่เห็นตนมีบุญคุณ และไม่เห็นภัยของสรรพสิ่ง
ของชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า จะได้รับแต่คำติเตียน
นินทา ทั้งที่เคยเคยอยู่นิ่ง ๆ ว่า “คนอกตัญญู” หรือ
ว่า “คนอกตัญญูตา” ทั้งนี้เสมอไป

ถ้าเราช่วยบุคคลที่แสดงกตัญญูอย่างที่เราเห็นได้ง่าย ๆ
ก็ช่วยทวีความกระตือรือร้นของการกุศลของเขามากขึ้น ซึ่งท่าน
ได้กระทำไว้แก่คนก่อนแล้ว ทั้งใจของท่านก็มีความสุข
มีความซื่อสัตย์ และปฏิบัติเลี้ยงดูท่านให้ได้รับความสุขสบาย
และแสดงความเคารพนับถือ มีไฉ่ฉำฉน คำสั่งสอนของท่าน
เป็นต้น ประชาชนชาวเมืองมานับถึงพระเดชพระคุณของ
พระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ทรงยกย่องให้ไว้เป็นเกียรติยศ
แล้วทั้งหน้าประพาศความซื่อสัตย์สุจริต และทั้งใจทำการ
ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเจริญแก่ชาติและบ้านเมือง อันเป็น
เหตุความสุขมาให้แก่กันและกันยิ่ง ๆ ขึ้นไป และทำให้
พระราชอาณาเขต เป็นทวีปสมภาพ ปราศจากเสี้ยนหนาม
ศัตรูเป็นต้น ศิษย์ระลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์ประพาศคน
ให้เป็นคนว่าง่ายอ่อนน้อม แสดงความเคารพนับถือ ไม่ดื้อ

หลุดหล่นหรือยกตนเทียมเสมอเป็นต้น กัลยาณบุณชน^{๑๓}
 ระลึกถึงคุณพระพุทโธศาสดา แล้วตั้งใจปฏิบัติตนตามโอวาท
 ที่พระพุทโธเจ้าครูสสอนว่ามีคุณควรประพฤติกิ แสงกเว้นสิ่งที่
 พระพุทโธเจ้าทรงแสดงว่ามีโทษไม่ควรประพฤติเป็นต้น เหล่า
 นี้คือชอวากตัญญูกตเวทีบุคคล กตัญญูกตเวทีบุคคล พง
 สาธกถวายเรื่องพระสารีบุตรเถระ เมื่อท่านเข้าไปบิณฑบาต
 ในเมืองราชคฤห์ พราหมณ์แก่คนหนึ่งชอวาระ ได้ถวาย
 บิณฑบาตแก่ท่านทัพพหนึ่ง ภายหลังพราหมณ์นั้นมาขอขบวช
 ในพระศาสนา ก็ไม่มีใครรับบวชให้ ด้วยเห็นว่าเป็นคนแก่
 แก่พระสารีบุตรเถระท่านระลึกถึงอุปการคุณนั้นได้ ท่านจึง
 รับบวชให้ เมื่อพระพุทโธเจ้าได้ทรงทราบก็ทรงสรรเสริญท่าน
 ว่า “สาธุ สาธุ กิๆ” สารีบุตรของเรานี้เป็นผู้ประกอบด้วย
 กตัญญูกตเวที” ดังนี้

นายท้าวมหากเล็กซึ่งมีเรื่องปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์—
 คาวการว่า เมื่อพระราชโอรสทั้งสองพระองค์คือ เจ้าฟ้าอภัย
 และเจ้าฟ้าบรมเมศวร์ ทำสงครามกับพระมหาอุปราช (ซึ่ง
 ภายหลังได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ที่เรียกกัน
 ว่าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) นั้น ครั้นเห็นว่าระ สพระมหา
 อุปราชมีไต่ จึงได้เสด็จลงเรือพระที่นั่งลำเดียวกัน แล้วก็

๑๓ กัลยาณบุณชน คนที่ยังหนาด้วยกิตติซึ่งเป็นคนประพฤติดีงาม

หนีไปในราตรีกาลโดยทางป่าโมก ฝ้ายและคนที่ตามเสก
นั้นไม่เต็มใจจะไปด้วย ก็พากันกระโดดน้ำหนีเสียกลางทาง
ครั้นถึงบ้านเลนจึงเสกขันธ์จากเรือพระที่นั่งหนีไปทางบก จวน
รุ่งขึ้นก็เข้าเฝ้าอยู่ในป่าอ้อและพงแขมอันรกใกล้บ้านเขกราช
นายทวงมหาดเล็กคนเคี่ยวตามเข้าไป ไล่ไปเที่ยวขอข้าว
ชาวบ้านมาเลี้ยงเจ้าทั้งสองพระองค์อยู่ ๖ วัน ๗ วัน ภายหลัง
ขุนชำนาญทหารใหญ่ ตามไปจับมาได้ ก็รีบสั่งให้สำเร็จโทษ
เสียทั้งสองพระองค์ แต่นายทวงมหาดเล็กนั้น ทรงพระ
กรุณาโปรดว่า “อ้ายทวงน มีนงรักภักดีกตัญญูในเจ้า
ชยามันต์เสียเลย เลี้ยงไว้ให้เป็นข้าราชการสืบไปเถิด”

บุคคลผู้มีความกตัญญู ย่อมจะใคร่ขบเกียรติกศ
ความสุข ความเจริญ ความสรรเสริญ และพ้นจากอันตราย
ต่าง ๆ ได้ ดังที่โคกล่ามาเป็นตัวอย่างข้างต้นข้างแล้ว แม้
คำคุณท์และคำโคลงในชีวญาณสุภาษิตก็มีปรากฏอยู่ว่า

จะประสงค์วรยศ

กิตติพนัน ขาย

ขีบกินทรถวาย

อตะ กตัญญู

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ

กรมหมื่นวรสิพรปฏิภาณ

หมั่นเรียนมากรู้

มันสัถย์กตัญญู

แม่น^{๑๖}รู้ทางเจริญ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา.

กตัญญูควรยกให้

เป็นนิตย

กตเวทีคึก

คำเข้า

คนจะสรรเสริญกิต

คึกพักชอ สัถย์แซ

ผลระส่งเสริมเข้า

เขตก้างทางเกษม

นายรัชชเอก อิน.

ผู้ไกรจิตทั้งมัน

ในศีล *

เสพสัถย์เป็นชาจิณ^{๑๗}

ชยู่แล้ว

กตัญญูเพิ่มผลภิญ

ไญยยิ่ง

ความสัชนันไม่แคล้ว

กลากผู้เพียรผูก

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าบรมราชเบญจมา.

๑๖ แม่น

คง....เป็นแท้ ต้อง....เป็นแน่

๑๗ อาจิณ

ตามศัพท์ว่า ประพฤติมาแล้ว ตามความว่าเป็นปรกติ
หรือเป็นเนื่อง ๆ มา

* ศิล

คือ ศีล แต่ในที่นี้ประสงค์ให้ออกเสียงสั้นเพื่อส่งสัมผัส
กับ จิน และ ภิญ ในบทต่อไป

บทที่ ๑๒ สามีคดี

ความสามัคคีกันสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
วชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ
ธรรมกถุเล่ม ๕ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) ว่า “เมื่อใคร
พิจารณาคุณและสิ่งทั้งปวงซึ่งเคยไปอยู่ในโลกนี้แล้ว นั
ระเกศศีลวรย์ไ เพราะได้เห็นผลของการควบคุมเข้าเป็น
หมวดอันเกี่ยวกันแห่งอาคันนี้ ๆ อันเป็นเชิงโดยธรรมกา
หรือมีผลปรังชน ชอน เช่นดินใด

“สัตว์คือนมนุษย์ และสัตว์อื่นอันมีร่างกายเห็นปรากฏอยู่
ก็ คือ อาตมภาพเป็นรูปธรรม ๔ อย่าง ปฐวี อาโป เตโช วาโย
ประชุมกันเข้าแล้ว ให้เกิดผล คือ ใจกายได้ ไหวววาได้
เห็นได้ ฟังได้ กลิ่นได้ สัมผัสได้ ถูกต้องได้ รู้สึกได้ รัก
เป็นสุขทุกข หรืออเบกขา รักกำหนดกำหนดงาน รักคบ
คนคน เมื่ออาตมภาพซึ่งเคยไปโดยอาการพร้อมเพียงกัน ให้

- ๑ รูปธรรม สภาวะคือรูป ความเป็นเองของรูป ธรรมชาติของร่างกาย
- ๒ ปฐวี อาโป เตโช วาโย ดิน น้ำ ไฟ ลม
- ๓ อเบกขา เฉย ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์

เกิดผลนไ้โดยย่เพียงไ้ ก็ไ้ชอว่ย้งเบ้นอย่เพียงน่น เมอชอ
ท่งสนนไ้เม้นไ้ไปไ้โดยอการพรอมเพรยง ไ้ไ้ให้เกกผลนไ้
แล้วกไ้ชอว่ย้งคาย น้แทะละสัถวไ้ชอว่ย้งเบ้นอย่ ก็เพร
ความพรอมเพรยงของชอท่งส ไ้ไ้ชอว่ย้งคายกเพรเพราะความ
ไ้พรอมเพรยงของชอท่งส ถึงการกนยาในเวลายะไ้ กเพช
ระบ่าร่ง ความพรอมเพรยงของชอท่งส อ้นแก่งแย่งกน ก้วย
สามารถเบ้นไ้ย้ง ๆ หย่อน ๆ กวากน ถึงส้งของน่น ๆ
อ้นชางผลลาค่นำชอค่นน ๆ ไ้ไ้ประกอยกนเข้าทาคน ม
เครองจกรและเครองไฟฟาเบ้นค่น ก็ไ้ไ้สำเร้งผลตามอำนาร

“อกประการท่ง มนยอผท่ง ๆ กิมร่างกาย และ
อ้วยะเพยงเทาทแลเห็นอย่ มกาส่งกไ้เพยงเทาน แด
สามารถจะทำการไ้ไ้ใหญ่เก้นตัว เช่นปลกเหย้าสร้างเรอนค่ง
บ้านค่งเมอช ปลกคองกนแล่งกน คอสูอ่นคราย ขวนขวยทา
สชไ้แก่งกนแล่งกน แดถ้าพ้งผไ้เคยว ๆ ไ้ไหนเลยจะไ้ไ้
การททาไ้ค่งน ก็เพรเพราะความพรอมเพรยงช้วยกนแล่งกน

“ชาพเจ้าพรณนามากน ก้วยท่งจะชไ้เห็นว
สามัคคี คอ ความพรอมเพรยงมีค่นแก่มนยอ สม่ก้วย
คำสัถายคว่ ‘สพเพต์ สัณทาน สามัคคี วุฑฒสาธกา’
แปลว่ ‘สามัคคีทาความเรอญของค่นท่งหลายท่งปวง
เบ้นหมวกเบ้นหมักนไ้สำเร้ง’ ค่งน

“และสามัคคีนั้นมประเภทยี่นสอง คอกายสามัคคี
 พรอมเพรียงแต่ลำพวงว้ยกาย๑ จิตสามัคคี พรอมเพรียง
 แม่ทวยจิต๑ การท่บคคคท่งทลายอยู่ใบ่งคัยท่วหน้าผู้
 เกยวกัน ท้องจำใจทำตามบ่งคัยพรอม ๆ กัน เช่นพวกคนงาน
 พรอมกันทำงานมีเช้นซงเป็นต้นกัถิ พวกชาวบ้านอยู่ในถิ่น
 เกยวกัน ท้องประพุดเรยบรอยตอกันกัถิ พวกทหารพรอม
 กันเขาคอศสชาศกักกัถิ กงน กายสามัคคี การท่บคคคท่งทลาย
 นนพรอมกันประกอยกาทกกล่าวแลวเนน ตามลำพวงตนเองกัถิ
 มีผบง คัยกัถิ ผลไมตรีทวยสามารถมิตคสันถวะ คอกัน
 กัถิ กงน จิตสามัคคี สามัคคีท่งสองประเภทยี่นยอมให้ผล
 ตามอำนาร เมื่อสามัคคีเป็นไปเต็มทแล้ว สึงอะไรทไม่เหลือ
 วิสัยทจะไมสำเร้เป็นอันไมมี”

กัถิกษณะแห่งสามัคคี ซงเราเข้าใจแล้วว่าเป็นยอกแห่ง
 ความเรวญเนน ย่อมเป็นของทจะทำให้มีเสมือโกไคยยาก
 แต่ถึงก่งน ถ้าหากว่าเราไคปลงความเห็นลงว่า เป็น
 ของโกไคยแทแล้ว ก็อาทจะให้เป็นไคด้วยอุบาย เครือง
 ทรมานใจ ไคยไม่ลำยากนัก คอไคทำความเข้าใจแล้วว

- ๔ มิตคสันถวะ ความชมเชยพรอมด้วยสามารถแห่งมิตร ความคมมิตร
 ๕ วิสัย ภูมิ พันเพ อารมณ (อำนารซึ่งอาจเป็นได้)
 ๖ ทรมาน ฝึก หัด คัด

บรรดามนุษย์ที่เกิดมาด้วยกันทั้งต้น ย่อมเป็นผืนชาติและ
 มีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนกัน ๆ กัน เครื่องปรุงหรือเครื่องอบรม
 ซึ่งก่อให้เกิดความสุข ความทุกข์ ความกล้า ความกลัว ความรัก
 ความชิงช้า ๆ ก็มีเท่า ๆ กันคล้าย ๆ กัน เว้นไว้แต่มีรูป
 และกิริยา มรรยาท ความประพฤติ และ ความ คึกคัก และหย่อน
 ผิดกันไต่บ้าง ตามวัยและคุณความดี เมื่อมีอารมณ์เป็นเครื่อง
 ระลึกร้อยอย่างแล้ว ความทมิ昧เมตตากรุณา นุติทา
 ธิก และจิตที่เบบอบเขากกลาง ๆ ซึ่งรวมเรียกว่าพรหม
 วิหาร ก็คงเกิดขึ้นในจิตของเราได้ แล้วก็อาจจะทำ
 ให้ใจอารี เผื่อแผ่ต่อญาติอันสนิทและมิตรสหาย ที่สกลน
 ถึงเพื่อนมนุษย์ ที่มีชีวิตจิตใจด้วยกันทั่วโลก แค่นั้นจิต
 ที่คึกคักอาฆาต เบียดเบียนต่อผู้อื่นโดยความถือเอาเรา
 ถือพวกถือชาติ ฯลฯ ซึ่ง เป็น เครื่องเห็นผิด และเป็นทางที่จะชัก
 นำให้จิตตกไปในคติ อันชั่ว คืออกติ ๔ ประการ ก็ระ
 ดกหย่อนเบาบาง หรือหายขาดไปก็ได้โดยอุบายเครื่องทรมาน
 ใจอย่างนี้ เมื่อหมู่ใดได้อาศัยความอบรมจิตใจให้เป็นไปอยู่

- ๗ พรหมวิหาร แปลตามศัพท์ว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม อธิบายว่าพรหม
 ย่อมอยู่ด้วยธรรม ๔ ประการคือ เมตตา กรุณา นุติทา อุเบกขา
 ๘ อาฆาต หมายถึง ผูกใจเจ็บ
 ๘ คติ ทาง ทางไป กำเนิด

อย่างนี้โดยมากแล้ว ความรักใคร่และความนับถือซึ่งกัน
และกัน ก็คง ท่วมมาก ขึ้นในระหว่างจิตทั้งสองฝ่าย ทั้งคน
ทั้งก็คิดหาประโยชน์หรือความช่วยเหลือเหลือเกินจนให้แก่กันโดย
สัจจิต มิได้มีจิตมุ่งร้ายหมายเวรต่อกัน หมั่นนึกคง
จะเจริญขึ้นได้โดยทันที ด้วยอำนาจแห่งจิตเช่นนั้น อาจ
จะกระทำความสามัคคีให้บริบูรณ์ขึ้นได้

ความที่ถ้อยสัตภาพ โดยการคาดคะเนเห็นว่า ไม่
ผิดอะไรที่กล่าวถึงหรือความผิดของคนใด เป็นความผิด
และเป็นเหตุที่จะ ทำผล คือความทุกข์ ให้เกิดขึ้นได้เมื่อภายหลัง
การที่ทำผิดหรือถ้อยสัตภาพ ตัวของเราเองมักไม่ใคร่จะรู้สึกได้
โดยง่าย เพราะมานะคือความมุ่งหมายเชื่อถือว่าตนของตน
อาจจะทำอะไร ๆ ให้ดีได้ทุกอย่าง มาเป็นเครื่องข่มขึงความ
รู้สึกไว้ ถ้าหากว่าเรารู้เท่าอยู่ว่า สันดานของเรามักชอบ
อวดแก่ใจของเราเอง ว่าดี ว่าชอบ อยู่เนื่อง ๆ แล้ว ก็พอจะ
หัก ทำลาย เครื่องข่มขึงความรู้สึกว่าดีโดยส่วนเกินนั้นเสียได้
บ้าง เมื่อเราหักทำลายจิตที่คิดชั่ว ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
แก่ตน และผู้อื่นได้เช่นนั้นแล้ว แค่นั้นก็จะเหลืออยู่แต่จิต
เป็นส่วนดี หมายมุ่งต่อความสุขความเจริญอันเป็นทางตรง

ที่เรียกว่ายัคชธรรม คือธรรมที่ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น ๆ
 ไปได้ ความรัก และความนับถือ ทั้งสองอย่างนี้แหละ เป็น
 หลักอันสำคัญของความปรือมเพรียง เพราะเมื่อในระหว่าง
 ใจของชนทั้งสอง ฝ่ายต่างรักต่างนับถือซึ่งกันและกันอยู่ โดย
 ตรงทราบดีแล้ว ความปรือมเพรียงก็คงมีอยู่ด้วยกันทั้งสอง
 ฝ่ายทรายนั่น

เมื่อความปรือมเพรียงมีบริบูรณ์อยู่แล้ว ก็อาจให้กิจ
 ทุก ๆ อย่างสำเร็จได้โดยสะดวก ด้วยความปรือมใจ และ
 ต่างตาต่างใจกัน คราวนี้ผลคือความสุขก็จะทวี ทั้งทรัพย์
 และทั้งเครื่องยินดีแห่งใจก็จะเจริญขึ้นทุก ๆ สิ่ง โดยไม่ต้อง
 สงสัย เพราะต่างคนก็ต่างจะแสวงหาทางที่เป็นประโยชน์
 ให้แก่กัน เมื่อจะทำกิจหรือเมื่อมีธุระสำคัญอันใดเกิดขึ้น ต่าง
 ก็จะได้ปรึกษาราชการซึ่ง และ แนะนำให้กันนั้น เป็นไปตามทาง
 ยุติธรรมอันสมควรแก่กาล ให้เกิดผลอันสุจริต ซึ่งอาจ
 จะทำความสุข ให้เจริญบริบูรณ์สำเร็จได้โดยความปรือมเพรียง
 ด้วยอำนาจความเห็นของอเนกชน ในหมู่ที่ต่างคิดต่างมุ่ง
 หมายต่อความเจริญให้แก่กัน เมื่อความปรือมเพรียงใดเป็น

ไปอยู่เช่นนั้นแล้ว ไหนเลยความสุขและความเจริญจะไม่พึง
บังเกิดขึ้นในครอบครัวนั้น ๆ หรือในหมู่บ้าน ๆ หรือในชาติ
ในประเทศนั้น ๆ คำโคลงในชีวญาณก็ได้มีปรากฏอยู่ว่า

หมู่ใดรักข้อพร้อม เพียงกัน

ข้าศึกก็ริษยารัน

รุกเร้า

ทำการปรึกษากัน

หาชอบ รังนอ

คงลุดชุลลิกเสว้า

โคกไก่อโคยสมัย^{๑๒}

หม่อมเจ้าประภากร ทรงแต่ง

เพราะฉะนั้น เราผู้ปรารถนาความสามัคคีเช่นนั้น จง
จำหลักอันสำคัญว่า “ความรักใคร่และความนี่ยถ้อ สามารถ
จะให้เกิดความสามัคคีได้” ทั้งนี้ ไว้ในใจ อย่าลืมเลย

ถ้าจะมีปัญหาว่า ธรรมคาถาเราเมื่อแรกเกิดมาก็ย่อม
มี ขวัญระบือเป็น เครื่องมือ สำหรับจะโคยประ กอบการงาน หาเพียง
ชีพพร้อมอยู่แล้ว ไม่ควรจะต้องชวนชววยหาเครื่องบริหาร^{๑๓}
แห่งชีวิตให้ยิ่งเกิน กว่าธรรมคาถาที่เกิดขึ้นโดยปรกติเฉพาะ ตน
คือ ไม่ควร จะต้องชวนชววยอาศัย กำลังความพร้อมเพียง ของ
ผู้อื่นมาช่วยอุดหนุนกำลังของตนไม่ใช่หรือ ? ในปัญหาเช่น

๑๒ โคยสมัย โดยเวลา หรือคราวที่สมควร

๑๓ บริหาร รักษา

อย่างเมื่อไร ไต่ปรางฎมาแต่ข้างต้น (ในธรรมวิธี
เล่ม ๔) แล้วว่า คนเราอยู่ในโลกแต่ลำพังไม่ได้ เพราะ
ฉะนั้นจึงจำเป็นที่เราทั้งหลายต่าง จะต้องอิงอาศัย กำลังและ
ความคิดแห่งกันและกัน ทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งร่างกายของเรา
เอง เราว่าอะไรเป็นใหญ่เป็นอิสรภาพ ไม่ต้องอาศัยซึ่ง
กันและกันก็ไม่ได้ คือจะถือว่าตาเป็นใหญ่ หรือใจเป็น
ใหญ่ ก็ยังไม่ได้ ส่วนหนึ่งของหนึ่งถึงกัน และอิง
อาศัยกันทุกอย่างทั้งนั้น ถ้าใจไม่นึก ตาจะรู้สึกหาไม่ ถ้า
ใจอยากได้ มือไม่ถือเขาก็ไม่ได้ ขวธรรมนุษย์ที่เกิดมา
ด้วย กันก็เช่น กันเช่น เหมือนกันทุก ๆ คน จะถือว่าเขี้ยว
เขี้ยวเป็นความสุขของเราไม่ได้ และจะถือว่าเราไม่ต้องการ
อาศัยใครก็ได้ เพราะว่าฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ความเขี้ยว
ไปของหมู่มนุษย์ ย่อมมีกัน เอง ถึงกัน และย่อมอาศัยกำลัง
กัน เมื่อหมู่ใดได้แตก และได้ทำลายสามัคคีเสียด้วย
ถือที่มานะ ว่านตัวของเรา นันตัวของเขา เช่นนี้แล้ว
หมู่มนุษย์ หรือครอบครัวนั้น หรือชาตินั้น ก็จะเป็นเหมือนดัง
บุคคลที่มีโรคอัมพาต เกิดขึ้นในร่างกาย ย่อมจะไม่สำเร็จ

๑๕ ทิฐิมานะ ความถือตัวด้วยอำนาจความเห็น

๑๕ อัมพาต เป็นชื่อของโรคสมมติหนึ่งซึ่งทำให้เห็นขาวอศาศต้นตาย

กิจน้อยใหญ่และ บริบูรณ์ ไปด้วย ความเจริญได้ พระนิพนธ์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา วชิรญาณ วโรส พระ
มหาสมณะมีว่า “สามัคคี เป็นคุณ แก่หมู่ ไม่มีอะไรเสมอเพียง
ใด ความแตกจากสามัคคี ก็เป็นโทษแก่หมู่ไม่มีอะไรเสมอ
เพียงนั้น” โทษของการแตกสามัคคีนั้น พึงเห็นตัวอย่างใน
เรื่องของกษัตริย์ลจฉว^{๑๖} ซึ่งมีปรากฏอยู่ในหนังสือธรรมกัญ
เล่ม ๔ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) เห็นใจความว่า
“พระเจ้าอชาตศัตรู^{๑๗} ช่างครองราชสมบัติ ณ กรุงราชคฤห์ใน
แคว้นแคว้น มคธชนบท^{๑๘} มีพระประสงค์จะทรง ปราบปราม
วชิชชนบท^{๑๙} อันเป็น เขตแดนของ เหล่ากษัตริย์ ลจฉว^{๒๐}
ซึ่งมีอาณาเขต ติดต่อกัน แต่ยังไม่สามารถที่จะยกไป
ปราบปรามได้ เพราะ กษัตริย์ลจฉว เหล่านั้นทรงตั้งอยู่ใน
อุปทานิยธรรม^{๒๑} ทั้ง ๗ อย่าง นั้น คง บริบูรณ์ มิได้ร้าวรานกัน
คือเมื่อมีราชกิจน้อยใหญ่ใด ๆ ก็หมั่นประชุมกันเนือง ๆ

-
- ๑๖ มคธชนบท เป็นชื่อของประเทศอันหนึ่งในอินเดียอยู่ข้างใต้ ในครั้ง
พุทธกาลมีเมืองราชคฤห์เป็นเมืองหลวง
- ๑๗ วชิชชนบท เป็นชื่อของประเทศอันหนึ่งในอินเดีย เมื่อครั้งพุทธกาล
มีเมืองเวสาลีหรือที่เรียกกันว่า โภสาลีเป็นเมืองหลวง มี
อาณาเขตติดต่อกับมคธชนบท
- ๑๘ อุปทานิยธรรม ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม คือเป็นไปเพื่อความเจริญ
ส่วนเดียว

มิได้ทอดทิ้งในการประชุม และเมื่อประชุมก็พร้อมเพรียง
 กันประชุม เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียง
 กันช่วยทำสรรพกิจที่ควรทำให้สำเร็จไปเป็นต้น พระเจ้า
 อชวาศัตถ์ จึงทรง ปรัชยาคกลงกันกับวัสสการพราหมณ์
 ซึ่งเป็นอำมาตย์ แล้ว แกล้ง ทำ เป็น ทรง พระพิโรธวัสสการ
 พราหมณ์ ด้วยเหตุที่ทูลคักคานมิให้ยกไปปราบปรามวัส
 สกษัตริย์เป็นต้น จึงให้ลงพระราชอาชญา โทณศัรณะวัสสการ
 พราหมณ์แล้วขับไล่เสียจากพระนคร วัสสการพราหมณ์ก็ทรง
 ไปยังพระนครเวสาลี กษัตริย์ฉฉวไม่ทรงทราบในกลอุบาย
 ก็ทรงรับวัสสการ พราหมณ์ ไว้ และ ทรงตั้งให้เป็นผู้วินิจฉัย
 ความ และ ให้เป็นอาจารย์ สอนศิลปวิทยา แก่ราชกุมารทั้งหลาย
 ด้วย เพราะวัสสการพราหมณ์เป็นผู้ชำนาญในการวินิจฉัยและ
 รอบรู้ศิลปวิทยามาก เมื่อวัสสการพราหมณ์ได้โอกาสเช่นนั้น
 แล้ว ก็ทูลยุยงราชกุมารและกษัตริย์ฉฉวด้วยอุบายต่าง ๆ
 จนกาลล่วง มาประมาณ ๓ ปี กษัตริย์ฉฉวทรง ปวง ก็ทรง
 พิโรธขึ้นเคืองแค้นร้าวกันหมด ไม่พร้อมเพรียงสมัครสโมสร
 กันเหมือนแต่ก่อน วัสสการพราหมณ์จึงลงให้คักคองนัก
 ประชุมขึ้น กษัตริย์ฉฉวทั้งหลายเมื่อได้ทรงสัคยเสียกลอง

แล้ว ต่างก็รับสั่งว่า ใครเป็นอิสระ ใครเป็นผู้กล้า
 ก็จงประชุมเถิด เรามีไต่เป็นใหญ่ และมีไต่เป็นคนกล้า เรา
 ไม่ประชุมแล้ว แล้วต่างก็มีไต่เสด็จไปประชุมเลย แต่สัก
 องค์เดียว วุฒิสการพราหมณ์เห็นดังนั้น จึงส่งข่าวไปทูล
 พระเจ้าอชาตศัตรูให้ทรงทราบ พระเจ้าอชาตศัตรูก็นั่งเสด็จพระ
 ราชดำเนินยกกองทัพไปปราบปรามวัชชีชนบทไต่โดยสะดวก
 ที่สุดแต่ทวารพระนครเวสาละก็มีไต่ ครั้นพระองค์ทรง
 ปราบปรามกษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลายไต่เรียบร้อยแล้วก็เสด็จกลับ
 พระนคร”

ความพร้อมเพรียงก่อให้เกิด	เกิดผล สุขนา
ความแตกร้างพาหน	ทุกข์กร้าว ^{๒๐}
กษัตริย์วัชชีคล	ความพินาศ ^{๒๑} นอ
ก็เพราะความแตกร้าง	เรือนมนาน

พระญาณวราภรณ์ (ม.ร.ว. ชน) แต่ง

นักปราชญ์โบราณท่านได้กล่าวไว้ว่า “อะไรที่จะสามารถ
 ให้สำเร็จกิจใหญ่ได้เสมอด้วยความพร้อมเพรียงย่อมไม่มีอะไร
 ที่จะเป็นยานให้ข้ามไปถึงความเจริญได้ เสมอด้วยความพร้อม

เพราะยอมไม่มี^๑ น^๒ เชนการ^๓ เพราะความ^๔ พร้อม^๕ เพราะยอม^๖
 อาจ^๗ ทำ^๘ ลา^๙ ภา^{๑๐} ษา^{๑๑} อนุ^{๑๒} ส^{๑๓} ใหญ่^{๑๔} ให้^{๑๕} ราย^{๑๖} เสมอ^{๑๗} พ^{๑๘} น^{๑๙} ไ^{๒๐} ด้^{๒๑} เม^{๒๒} ฆ^{๒๓} วั^{๒๔} โดย^{๒๕} ย^{๒๖} ่อ^{๒๗}
 แล้ว^{๒๘} ความ^{๒๙} พร้อม^{๓๐} เพราะยอม^{๓๑} เชน^{๓๒} ทาง^{๓๓} แห่ง^{๓๔} ความ^{๓๕} เจริญ^{๓๖} โดย^{๓๗} ตรง^{๓๘}
 เพราะยอม^{๓๙} ส^{๔๐} อด^{๔๑} แ^{๔๒} ส^{๔๓} อด^{๔๔} ความ^{๔๕} เป็น^{๔๖} อนุ^{๔๗} ห^{๔๘} น^{๔๙} อนุ^{๕๐} เด^{๕๑} ย^{๕๒} วั^{๕๓} ก^{๕๔} น^{๕๕} ให้^{๕๖} ปรากฏ^{๕๗} แก่^{๕๘}
 ผู้^{๕๙} ที่^{๖๐} ใคร^{๖๑} ไ^{๖๒} ด้^{๖๓} เห็น^{๖๔} อาจ^{๖๕} ให้^{๖๖} คน^{๖๗} ท^{๖๘} ้ง^{๖๙} ป^{๗๐} ว^{๗๑} ง^{๗๒} ช^{๗๓} ่ง^{๗๔} เป็น^{๗๕} ป^{๗๖} ฏิ^{๗๗} วั^{๗๘} ก^{๗๙} ษ์^{๘๐} มี^{๘๑} ความ^{๘๒}
 เกรง^{๘๓} ข^{๘๔} าม^{๘๕} ไ^{๘๖} ด้^{๘๗} และ^{๘๘} อาจ^{๘๙} ทำ^{๙๐} ก^{๙๑} ทั^{๙๒} ท^{๙๓} คน^{๙๔} คน^{๙๕} เด^{๙๖} ย^{๙๗} วั^{๙๘} ไม่^{๙๙} อาจ^{๑๐๐} ทำ^{๑๐๑} ให้^{๑๐๒} แล้ว^{๑๐๓}
 ให้^{๑๐๔} สำ^{๑๐๕} เจริญ^{๑๐๖} ไ^{๑๐๗} ด้^{๑๐๘} ก^{๑๐๙} ิ^{๑๑๐} ทั^{๑๑๑} ช^{๑๑๒} ่ง^{๑๑๓} เกิด^{๑๑๔} วั^{๑๑๕} น^{๑๑๖} ใน^{๑๑๗} ระ^{๑๑๘} ห^{๑๑๙} ว่าง^{๑๒๐} ของ^{๑๒๑} ผล^{๑๒๒} ทั^{๑๒๓} ม^{๑๒๔} ความ^{๑๒๕}
 พร้อม^{๑๒๖} เพราะ^{๑๒๗} ก^{๑๒๘} น^{๑๒๙} เชน^{๑๓๐} น^{๑๓๑} เป็น^{๑๓๒} ก^{๑๓๓} ทั^{๑๓๔} ท^{๑๓๕} คน^{๑๓๖} คน^{๑๓๗} เด^{๑๓๘} ย^{๑๓๙} วั^{๑๔๐} ไม่^{๑๔๑} อาจ^{๑๔๒} ทำ^{๑๔๓} ให้^{๑๔๔}
 สำ^{๑๔๕} เจริญ^{๑๔๖} ไ^{๑๔๗} ด้^{๑๔๘} ถ้า^{๑๔๙} ข^{๑๕๐} าค^{๑๕๑} ิ^{๑๕๒} ความ^{๑๕๓} พร้อม^{๑๕๔} เพราะ^{๑๕๕} ก^{๑๕๖} น^{๑๕๗} ช^{๑๕๘} ่ว^{๑๕๙} ย^{๑๖๐} ทำ^{๑๖๑} ก^{๑๖๒} ิ^{๑๖๓} ทั^{๑๖๔} น^{๑๖๕} ก^{๑๖๖} ค^{๑๖๗} ง^{๑๖๘} ส^{๑๖๙}
 ่ง^{๑๗๐} ท^{๑๗๑} ล^{๑๗๒} อด^{๑๗๓} ไ^{๑๗๔} ด้^{๑๗๕} โดย^{๑๗๖} เร็ว^{๑๗๗} แม้^{๑๗๘} แก่^{๑๗๙} ส^{๑๘๐} ัต^{๑๘๑} วั^{๑๘๒} วั^{๑๘๓} ติ^{๑๘๔} ร^{๑๘๕} ุ^{๑๘๖} ติ^{๑๘๗} ฐาน^{๑๘๘} เชน^{๑๘๙} ผ^{๑๙๐} ง^{๑๙๑} ม^{๑๙๒} ก^{๑๙๓} และ^{๑๙๔}
 ปล^{๑๙๕} วด^{๑๙๖} ก^{๑๙๗} ทั^{๑๙๘} เป็น^{๑๙๙} ส^{๒๐๐} ัต^{๒๐๑} วั^{๒๐๒} ม^{๒๐๓} ก^{๒๐๔} าย^{๒๐๕} เล^{๒๐๖} ก^{๒๐๗} ย^{๒๐๘} ั^{๒๐๙} ้ง^{๒๑๐} ข^{๒๑๑} าค^{๒๑๒} ิ^{๒๑๓} ความ^{๒๑๔} พร้อม^{๒๑๕} เพราะ^{๒๑๖}
 ก^{๒๑๗} ิ^{๒๑๘} ทั^{๒๑๙} อาจ^{๒๒๐} ส^{๒๒๑} าม^{๒๒๒} ารถ^{๒๒๓} ทำ^{๒๒๔} ร^{๒๒๕} ัง^{๒๒๖} อนุ^{๒๒๗} ส^{๒๒๘} ใหญ่^{๒๒๙} เกิน^{๒๓๐} กว่า^{๒๓๑} ส่วน^{๒๓๒} แห่ง^{๒๓๓} ก^{๒๓๔} าล^{๒๓๕} ัง^{๒๓๖} ของ^{๒๓๗}
 คน^{๒๓๘} ไ^{๒๓๙} ด้^{๒๔๐} ท^{๒๔๑} วั^{๒๔๒} ความ^{๒๔๓} พร้อม^{๒๔๔} เพราะ^{๒๔๕} อาจ^{๒๔๖} ป^{๒๔๗} ัก^{๒๔๘} ร^{๒๔๙} อง^{๒๕๐} ร^{๒๕๑} ก^{๒๕๒} ษา^{๒๕๓} ทั^{๒๕๔} ม^{๒๕๕} ุ^{๒๕๖} ก^{๒๕๗} ณะ^{๒๕๘} ไ^{๒๕๙} ด้^{๒๖๐}
 น^{๒๖๑} น^{๒๖๒} ย^{๒๖๓} ก^{๒๖๔} ทั^{๒๖๕} วั^{๒๖๖} ย^{๒๖๗} ั^{๒๖๘} อย^{๒๖๙} ่^{๒๗๐} ก^{๒๗๑} ิ^{๒๗๒} ทั^{๒๗๓} ม^{๒๗๔} ั^{๒๗๕} แ^{๒๗๖} ม^{๒๗๗} ัง^{๒๗๘} ผ^{๒๗๙} ง^{๒๘๐} และ^{๒๘๑} แ^{๒๘๒} ทั^{๒๘๓} น^{๒๘๔} ั^{๒๘๕} อย^{๒๘๖} แม้^{๒๘๗} มี^{๒๘๘} น^{๒๘๙}
 เป็น^{๒๙๐} แก่^{๒๙๑} ส^{๒๙๒} ัต^{๒๙๓} วั^{๒๙๔} เล^{๒๙๕} ก^{๒๙๖} น^{๒๙๗} อย^{๒๙๘} แต่^{๒๙๙} ห^{๓๐๐} าก^{๓๐๑} มี^{๓๐๒} น^{๓๐๓} ม^{๓๐๔} ความ^{๓๐๕} ส^{๓๐๖} าม^{๓๐๗} ค^{๓๐๘} ก^{๓๐๙} ไม่^{๓๑๐} แ^{๓๑๑} ทั^{๓๑๒} ก^{๓๑๓} ทั^{๓๑๔} ม^{๓๑๕}
 ุ^{๓๑๖} ก^{๓๑๗} ณะ^{๓๑๘} ิ^{๓๑๙} ้ง^{๓๒๐} ทำ^{๓๒๑} ให้^{๓๒๒} เป็น^{๓๒๓} ทั^{๓๒๔} เกรง^{๓๒๕} ข^{๓๒๖} าม^{๓๒๗} คร^{๓๒๘} วั^{๓๒๙} าม^{๓๓๐} ข^{๓๓๑} าย^{๓๓๒} าก^{๓๓๓} แ^{๓๓๔} ทั^{๓๓๕} วั^{๓๓๖} วั^{๓๓๗} วั^{๓๓๘} วั^{๓๓๙} วั^{๓๔๐} วั^{๓๔๑} วั^{๓๔๒} วั^{๓๔๓} วั^{๓๔๔} วั^{๓๔๕} วั^{๓๔๖} วั^{๓๔๗} วั^{๓๔๘} วั^{๓๔๙} วั^{๓๕๐} วั^{๓๕๑} วั^{๓๕๒} วั^{๓๕๓} วั^{๓๕๔} วั^{๓๕๕} วั^{๓๕๖} วั^{๓๕๗} วั^{๓๕๘} วั^{๓๕๙} วั^{๓๖๐} วั^{๓๖๑} วั^{๓๖๒} วั^{๓๖๓} วั^{๓๖๔} วั^{๓๖๕} วั^{๓๖๖} วั^{๓๖๗} วั^{๓๖๘} วั^{๓๖๙} วั^{๓๗๐} วั^{๓๗๑} วั^{๓๗๒} วั^{๓๗๓} วั^{๓๗๔} วั^{๓๗๕} วั^{๓๗๖} วั^{๓๗๗} วั^{๓๗๘} วั^{๓๗๙} วั^{๓๘๐} วั^{๓๘๑} วั^{๓๘๒} วั^{๓๘๓} วั^{๓๘๔} วั^{๓๘๕} วั^{๓๘๖} วั^{๓๘๗} วั^{๓๘๘} วั^{๓๘๙} วั^{๓๙๐} วั^{๓๙๑} วั^{๓๙๒} วั^{๓๙๓} วั^{๓๙๔} วั^{๓๙๕} วั^{๓๙๖} วั^{๓๙๗} วั^{๓๙๘} วั^{๓๙๙} วั^{๔๐๐} วั^{๔๐๑} วั^{๔๐๒} วั^{๔๐๓} วั^{๔๐๔} วั^{๔๐๕} วั^{๔๐๖} วั^{๔๐๗} วั^{๔๐๘} วั^{๔๐๙} วั^{๔๑๐} วั^{๔๑๑} วั^{๔๑๒} วั^{๔๑๓} วั^{๔๑๔} วั^{๔๑๕} วั^{๔๑๖} วั^{๔๑๗} วั^{๔๑๘} วั^{๔๑๙} วั^{๔๒๐} วั^{๔๒๑} วั^{๔๒๒} วั^{๔๒๓} วั^{๔๒๔} วั^{๔๒๕} วั^{๔๒๖} วั^{๔๒๗} วั^{๔๒๘} วั^{๔๒๙} วั^{๔๓๐} วั^{๔๓๑} วั^{๔๓๒} วั^{๔๓๓} วั^{๔๓๔} วั^{๔๓๕} วั^{๔๓๖} วั^{๔๓๗} วั^{๔๓๘} วั^{๔๓๙} วั^{๔๔๐} วั^{๔๔๑} วั^{๔๔๒} วั^{๔๔๓} วั^{๔๔๔} วั^{๔๔๕} วั^{๔๔๖} วั^{๔๔๗} วั^{๔๔๘} วั^{๔๔๙} วั^{๔๕๐} วั^{๔๕๑} วั^{๔๕๒} วั^{๔๕๓} วั^{๔๕๔} วั^{๔๕๕} วั^{๔๕๖} วั^{๔๕๗} วั^{๔๕๘} วั^{๔๕๙} วั^{๔๖๐} วั^{๔๖๑} วั^{๔๖๒} วั^{๔๖๓} วั^{๔๖๔} วั^{๔๖๕} วั^{๔๖๖} วั^{๔๖๗} วั^{๔๖๘} วั^{๔๖๙} วั^{๔๗๐} วั^{๔๗๑} วั^{๔๗๒} วั^{๔๗๓} วั^{๔๗๔} วั^{๔๗๕} วั^{๔๗๖} วั^{๔๗๗} วั^{๔๗๘} วั^{๔๗๙} วั^{๔๘๐} วั^{๔๘๑} วั^{๔๘๒} วั^{๔๘๓} วั^{๔๘๔} วั^{๔๘๕} วั^{๔๘๖} วั^{๔๘๗} วั^{๔๘๘} วั^{๔๘๙} วั^{๔๙๐} วั^{๔๙๑} วั^{๔๙๒} วั^{๔๙๓} วั^{๔๙๔} วั^{๔๙๕} วั^{๔๙๖} วั^{๔๙๗} วั^{๔๙๘} วั^{๔๙๙} วั^{๕๐๐} วั^{๕๐๑} วั^{๕๐๒} วั^{๕๐๓} วั^{๕๐๔} วั^{๕๐๕} วั^{๕๐๖} วั^{๕๐๗} วั^{๕๐๘} วั^{๕๐๙} วั^{๕๑๐} วั^{๕๑๑} วั^{๕๑๒} วั^{๕๑๓} วั^{๕๑๔} วั^{๕๑๕} วั^{๕๑๖} วั^{๕๑๗} วั^{๕๑๘} วั^{๕๑๙} วั^{๕๒๐} วั^{๕๒๑} วั^{๕๒๒} วั^{๕๒๓} วั^{๕๒๔} วั^{๕๒๕} วั^{๕๒๖} วั^{๕๒๗} วั^{๕๒๘} วั^{๕๒๙} วั^{๕๓๐} วั^{๕๓๑} วั^{๕๓๒} วั^{๕๓๓} วั^{๕๓๔} วั^{๕๓๕} วั^{๕๓๖} วั^{๕๓๗} วั^{๕๓๘} วั^{๕๓๙} วั^{๕๔๐} วั^{๕๔๑} วั^{๕๔๒} วั^{๕๔๓} วั^{๕๔๔} วั^{๕๔๕} วั^{๕๔๖} วั^{๕๔๗} วั^{๕๔๘} วั^{๕๔๙} วั^{๕๕๐} วั^{๕๕๑} วั^{๕๕๒} วั^{๕๕๓} วั^{๕๕๔} วั^{๕๕๕} วั^{๕๕๖} วั^{๕๕๗} วั^{๕๕๘} วั^{๕๕๙} วั^{๕๖๐} วั^{๕๖๑} วั^{๕๖๒} วั^{๕๖๓} วั^{๕๖๔} วั^{๕๖๕} วั^{๕๖๖} วั^{๕๖๗} วั^{๕๖๘} วั^{๕๖๙} วั^{๕๗๐} วั^{๕๗๑} วั^{๕๗๒} วั^{๕๗๓} วั^{๕๗๔} วั^{๕๗๕} วั^{๕๗๖} วั^{๕๗๗} วั^{๕๗๘} วั^{๕๗๙} วั^{๕๘๐} วั^{๕๘๑} วั^{๕๘๒} วั^{๕๘๓} วั^{๕๘๔} วั^{๕๘๕} วั^{๕๘๖} วั^{๕๘๗} วั^{๕๘๘} วั^{๕๘๙} วั^{๕๙๐} วั^{๕๙๑} วั^{๕๙๒} วั^{๕๙๓} วั^{๕๙๔} วั^{๕๙๕} วั^{๕๙๖} วั^{๕๙๗} วั^{๕๙๘} วั^{๕๙๙} วั^{๖๐๐} วั^{๖๐๑} วั^{๖๐๒} วั^{๖๐๓} วั^{๖๐๔} วั^{๖๐๕} วั^{๖๐๖} วั^{๖๐๗} วั^{๖๐๘} วั^{๖๐๙} วั^{๖๑๐} วั^{๖๑๑} วั^{๖๑๒} วั^{๖๑๓} วั^{๖๑๔} วั^{๖๑๕} วั^{๖๑๖} วั^{๖๑๗} วั^{๖๑๘} วั^{๖๑๙} วั^{๖๒๐} วั^{๖๒๑} วั^{๖๒๒} วั^{๖๒๓} วั^{๖๒๔} วั^{๖๒๕} วั^{๖๒๖} วั^{๖๒๗} วั^{๖๒๘} วั^{๖๒๙} วั^{๖๓๐} วั^{๖๓๑} วั^{๖๓๒} วั^{๖๓๓} วั^{๖๓๔} วั^{๖๓๕} วั^{๖๓๖} วั^{๖๓๗} วั^{๖๓๘} วั^{๖๓๙} วั^{๖๔๐} วั^{๖๔๑} วั^{๖๔๒} วั^{๖๔๓} วั^{๖๔๔} วั^{๖๔๕} วั^{๖๔๖} วั^{๖๔๗} วั^{๖๔๘} วั^{๖๔๙} วั^{๖๕๐} วั^{๖๕๑} วั^{๖๕๒} วั^{๖๕๓} วั^{๖๕๔} วั^{๖๕๕} วั^{๖๕๖} วั^{๖๕๗} วั^{๖๕๘} วั^{๖๕๙} วั^{๖๖๐} วั^{๖๖๑} วั^{๖๖๒} วั^{๖๖๓} วั^{๖๖๔} วั^{๖๖๕} วั^{๖๖๖} วั^{๖๖๗} วั^{๖๖๘} วั^{๖๖๙} วั^{๖๗๐} วั^{๖๗๑} วั^{๖๗๒} วั^{๖๗๓} วั^{๖๗๔} วั^{๖๗๕} วั^{๖๗๖} วั^{๖๗๗} วั^{๖๗๘} วั^{๖๗๙} วั^{๖๘๐} วั^{๖๘๑} วั^{๖๘๒} วั^{๖๘๓} วั^{๖๘๔} วั^{๖๘๕} วั^{๖๘๖} วั^{๖๘๗} วั^{๖๘๘} วั^{๖๘๙} วั^{๖๙๐} วั^{๖๙๑} วั^{๖๙๒} วั^{๖๙๓} วั^{๖๙๔} วั^{๖๙๕} วั^{๖๙๖} วั^{๖๙๗} วั^{๖๙๘} วั^{๖๙๙} วั^{๗๐๐} วั^{๗๐๑} วั^{๗๐๒} วั^{๗๐๓} วั^{๗๐๔} วั^{๗๐๕} วั^{๗๐๖} วั^{๗๐๗} วั^{๗๐๘} วั^{๗๐๙} วั^{๗๑๐} วั^{๗๑๑} วั^{๗๑๒} วั^{๗๑๓} วั^{๗๑๔} วั^{๗๑๕} วั^{๗๑๖} วั^{๗๑๗} วั^{๗๑๘} วั^{๗๑๙} วั^{๗๒๐} วั^{๗๒๑} วั^{๗๒๒} วั^{๗๒๓} วั^{๗๒๔} วั^{๗๒๕} วั^{๗๒๖} วั^{๗๒๗} วั^{๗๒๘} วั^{๗๒๙} วั^{๗๓๐} วั^{๗๓๑} วั^{๗๓๒} วั^{๗๓๓} วั^{๗๓๔} วั^{๗๓๕} วั^{๗๓๖} วั^{๗๓๗} วั^{๗๓๘} วั^{๗๓๙} วั^{๗๔๐} วั^{๗๔๑} วั^{๗๔๒} วั^{๗๔๓} วั^{๗๔๔} วั^{๗๔๕} วั^{๗๔๖} วั^{๗๔๗} วั^{๗๔๘} วั^{๗๔๙} วั^{๗๕๐} วั^{๗๕๑} วั^{๗๕๒} วั^{๗๕๓} วั^{๗๕๔} วั^{๗๕๕} วั^{๗๕๖} วั^{๗๕๗} วั^{๗๕๘} วั^{๗๕๙} วั^{๗๖๐} วั^{๗๖๑} วั^{๗๖๒} วั^{๗๖๓} วั^{๗๖๔} วั^{๗๖๕} วั^{๗๖๖} วั^{๗๖๗} วั^{๗๖๘} วั^{๗๖๙} วั^{๗๗๐} วั^{๗๗๑} วั^{๗๗๒} วั^{๗๗๓} วั^{๗๗๔} วั^{๗๗๕} วั^{๗๗๖} วั^{๗๗๗} วั^{๗๗๘} วั^{๗๗๙} วั^{๗๘๐} วั^{๗๘๑} วั^{๗๘๒} วั^{๗๘๓} วั^{๗๘๔} วั^{๗๘๕} วั^{๗๘๖} วั^{๗๘๗} วั^{๗๘๘} วั^{๗๘๙} วั^{๗๙๐} วั^{๗๙๑} วั^{๗๙๒} วั^{๗๙๓} วั^{๗๙๔} วั^{๗๙๕} วั^{๗๙๖} วั^{๗๙๗} วั^{๗๙๘} วั^{๗๙๙} วั^{๘๐๐} วั^{๘๐๑} วั^{๘๐๒} วั^{๘๐๓} วั^{๘๐๔} วั^{๘๐๕} วั^{๘๐๖} วั^{๘๐๗} วั^{๘๐๘} วั^{๘๐๙} วั^{๘๑๐} วั^{๘๑๑} วั^{๘๑๒} วั^{๘๑๓} วั^{๘๑๔} วั^{๘๑๕} วั^{๘๑๖} วั^{๘๑๗} วั^{๘๑๘} วั^{๘๑๙} วั^{๘๒๐} วั^{๘๒๑} วั^{๘๒๒} วั^{๘๒๓} วั^{๘๒๔} วั^{๘๒๕} วั^{๘๒๖} วั^{๘๒๗} วั^{๘๒๘} วั^{๘๒๙} วั^{๘๓๐} วั^{๘๓๑} วั^{๘๓๒} วั^{๘๓๓} วั^{๘๓๔} วั^{๘๓๕} วั^{๘๓๖} วั^{๘๓๗} วั^{๘๓๘} วั^{๘๓๙} วั^{๘๔๐} วั^{๘๔๑} วั^{๘๔๒} วั^{๘๔๓} วั^{๘๔๔} วั^{๘๔๕} วั^{๘๔๖} วั^{๘๔๗} วั^{๘๔๘} วั^{๘๔๙} วั^{๘๕๐} วั^{๘๕๑} วั^{๘๕๒} วั^{๘๕๓} วั^{๘๕๔} วั^{๘๕๕} วั^{๘๕๖} วั^{๘๕๗} วั^{๘๕๘} วั^{๘๕๙} วั^{๘๖๐} วั^{๘๖๑} วั^{๘๖๒} วั^{๘๖๓} วั^{๘๖๔} วั^{๘๖๕} วั^{๘๖๖} วั^{๘๖๗} วั^{๘๖๘} วั^{๘๖๙} วั^{๘๗๐} วั^{๘๗๑} วั^{๘๗๒} วั^{๘๗๓} วั^{๘๗๔} วั^{๘๗๕} วั^{๘๗๖} วั^{๘๗๗} วั^{๘๗๘} วั^{๘๗๙} วั^{๘๘๐} วั^{๘๘๑} วั^{๘๘๒} วั^{๘๘๓} วั^{๘๘๔} วั^{๘๘๕} วั^{๘๘๖} วั^{๘๘๗} วั^{๘๘๘} วั^{๘๘๙} วั^{๘๙๐} วั^{๘๙๑} วั^{๘๙๒} วั^{๘๙๓} วั^{๘๙๔} วั^{๘๙๕} วั^{๘๙๖} วั^{๘๙๗} วั^{๘๙๘} วั^{๘๙๙} วั^{๙๐๐} วั^{๙๐๑} วั^{๙๐๒} วั^{๙๐๓} วั^{๙๐๔} วั^{๙๐๕</}

ตัวต่างจะเหวี่ยงไปแต่ลำพังแล้ว มนุษย์ก็จะไม่ครั่นคร้าม
อะไรเลย ถ้าจะจับขยิบเสียให้ถึงแก่ความตายได้โดยง่ายตาย

ถ้าหากว่ามนุษย์เราได้พร้อมเพรียงกันเช่นนั้นแล้วความ
สามารถจะยิ่งใหญ่ขึ้นไปได้สักเพียงไรนั้นไม่ต้องกล่าว เพราะ

ธรรมชาติมนุษย์ย่อมประเสริฐกว่าสัตว์วิเศษหลายร้อยหลาย
พันเท่า ถ้าชนทั้งหลายได้มาพร้อมใจกันพิจารณาเห็นว่าบรรดา
มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาย่อมมีชดเชยเสมอกัน และมีความ

ปรารถนาเหมือนกันกับคนสัน ไทไหนเลยความพร้อมเพรียง
จะไม่บังเกิดขึ้นเล่า? ผู้ที่ใคร่จะเข้าไปเช่นนั้นแล้ว ย่อม

มีความกรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ทั่วไป และเป็นผู้ชอบคิด
เปรียบเทียบความเป็นไปในชีวิตของผู้อื่น ทั้งความเป็นไป

ในชีวิตของตน เช่นเวลาใคร่ประหารโทษผู้อื่น เวลานั้น
ก็คงจะคิดไว้ว่า ผู้ที่ถูกประหารจากเรา เขาก็มีทุกข์

เวทนาสักเพียงใด แม้ถ้าเราถูกประหารดังเราประหาร
เขาเช่นนั้นบ้าง เราก็จะไ้รับทุกข์เวทนาเป็นอย่างเดียวกัน

มิได้ผิดแผกกัน เมื่อทำความดำริให้เป็นไปอย่างนั้นแล้ว
จิตที่คิดกรุณาต่อคนอื่น ก็ย่อมระมัดระวังเป็นนิตย์

ธรรมชาติคนทั้งหลายล้วนเกรงกัน ย่อมอาศัยความรักใคร่
กันย่อมอยู่เป็นใหญ่ ถ้ากลัวแต่อำนาจปราศจากความรักใคร่

นขถอแล้ว ถึงแม้จะประพฤติไปตามถ้อยคำแข็งหรือของคย
 ก็จะเป็นไปได้แต่ในเฉพาะหน้าเท่านั้น ครนลยหลังอาจะ
 กลับจิตเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นได้อีก เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ไม่แน
 ว่าเป็นความสามัคคiconพึงปรารถนา คiconเป็นแต่กายสามัคคicon
 iconสามัคคiconที่ควรนยมนนคiconจิตสามัคคicon อาศัยความรักและ
 ความนขถอพร้อมทั้งกายและใจควย เมื่อหม่ใด หรือครอย
 ครวใจ หรือซาใจ ได้มีความรักใคร่นขถอกันพร้อมทั้ง
 กายและใจแล้ว เมื่อนั้น หม่นนหรือครอยครวนน หรือ
 ซาคนน จึงจะขอความสามัคคiconโดยแท้จริง เกิดมา
 เป็นมนนขถอเหมือนกัน ย่อมจะต้องถ้อยทถ้อยอาศัยกัน แม
 ด้จะไม่มากกันขย เพราะฉะนั้นจึงควรจรรักใคร่นขถอกัน
 โดยฉันทเป็นเพื่อนมนนขถอเกิดมาควยกัน กิจธะต่าง ๆ ของ
 มนนขถอในการบำรงเลี้ยงร้างกายนนั้น ย่อมเน้องกันอาศัยกัน
 ไม่เป็นกาทะพมพมกระทำแต่เฉพาะตนส่วนเดียว สมควย
 พททภาษิตในทศธรรม สทว่า “ความเลียงชวตของเรา
 เน้องควยผอน” ดงน เราม ตา ห มธ เทา อย่างละ ๒
 มปากและจิตใจเฉพาะอย่างละ ๑ เท่านั้น สำหรับเป็นจักร
 ของเราทะไต่บำรงรักษาชวต ถึงจะมีขรยรณขยเช่นน ก็
 ยังไม่พอแก่กาทะพมทของการของมนนขถอ เมื่อเช่นนแล้วก

ควรจะต้องมี ทศารแผ่เผื่อ และมีไมตรีจิตต่อกัน เพื่อ
 จะให้พร้อมเพรียงช่วยกันเป็นเหตุเป็นตาเป็นความคิด และจะ
 ให้เป็นสัสสารนำความเจริญไปมา ให้เป็นประโยชน์แก่กัน
 และกันโดยความสุจริตสำราญ บางทีจะเป็นภัยสำหรับ
 ขงกันภยันตรายในเหตุแห่งความชั่ว ซึ่งจะแล่นมาแต่ทิศ
 ต่าง ๆ ได้ และจะเป็นค่านหรือกำแพงบังขงกันให้เป็นท
 ุณความขามขยาตแก่ข้าศึกขงจามทร ทั่ว

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 พระมหาสมณะทรงนิพนธ์ไว้ว่า “บุคคลผู้อยู่ในหมู่ที่ปราศจาก
 สามัคคี ข้องไม่มีสุข ไม่ได้ประสบพบเห็นความเจริญ เหตุ
 ถึงนั้นบุคคลผู้หวังความสุขความเจริญ เมื่อตนยังอยู่ใน
 หมู่หรือจะต้องประจบยกย่องเกียวกับผู้อื่น พึงหวังความ
 สามัคคีเป็นใหญ่ ไม่พึงเห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว พึง
 คิดถึงประโยชน์ของผู้อื่นด้วย พึงมีความออกทนอดหย่อน
 ที่ผู้มานะผละนินทาสนับยาวตามควร อนึ่งพึงงดประจบ
 ทั่วเมตตาจิตต่อกันในเวลาที่จะทำจะพดระคิด พึงมี
 จิตเผื่อแผ่แก่กันด้วยลาภผล พึงประพฤติตนด้วยมารยาท

ชั้นสภาพไม่พึงแก่งแย่งกัน เพราะถือปฏิโมชิต่างคน
 ต่างก็ชอบในคุณธรรมทั้งกล่าวมา สามัคคีก็จะเกิดมี
 นำความดีความเจริญมาให้แก่คนและผู้อื่นทั่วหน้ากัน”

และในมงคลคาถาที่พระเพิ่มเปรียญแต่งมีว่า “เมื่อ
 บุคคลมาสามัคคีพร้อมเพรียงไม่วิวาทแตกร้างกันแล้ว ความ
 เจริญทุกอย่างย่อมเกิดขึ้นในชนเหล่านั้นเช่นแท้ ในประเทศ
 หรือบ้านนครใด โดยที่สุขแก่ใจจากข้า ขี้ข้ากับบุตร
 หรือสามัคคีภรรยาคู่ ถาฮากการเคารพต่อกันและกัน มี
 ใจพร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมพึงหวังได้ซึ่งความสุขความ
 เจริญ สรรพวิบัติทุกข์ภัยอันตรายต่าง ๆ ชนเหล่านั้น
 แม้จะไม่ปรารถนาอยากได้คงต้องจำใจทนเป็นแท้ ถ้าหาก
 ขาดซึ่งความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเป็นทุกแห่งแล้ว ความ
 เจริญชกงามต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นในชนเหล่านั้นไม่มีประมาณ
 แม้ศัตรูหมู่ชนเป็นปรปักษ์ ก็มีอาชวร้ายใด จะช่วย
 กล่าวไปโดยถึงสัตว์ทมิฬญานครอง แม่งไม่เล็ก ๆ มา
 มีคให้เข่นก้าแล้ว ก็ยากที่บุคคลจะหักจะทำลายได้”

หมู่ไทใจชอบเก็ช

รักเพิ่มลาภสุคติ

เพราะจิตต่างจงรัก

อีกต่างการอุญน้อม

อำนาจความรักพร้อม

อาจรักพองการอัน

ปวงกิจประสิทธิ์พัฒน์

เจริญสุขสวัสดิศา

ความรักเป็นเงื่อนพร้อม

แจกเฝ้าของผูกหฤทัย

อาจคึกคิกกลไก

อำนาจผลรักสู้

ต่างใจต่างจิตตั้ง

ต่างเนะต่างน้ากล

ต่างหุต่างทายล

ต่างสุขต่างทรพย์ไค

สามัคคี คือ

สุขพร้อม

โดยซอ สัตย์นา

หนึ่งน้ำใจเกี้ยว

เพรียงกัน

ใหญ่ล้ำ

ยห่อน นานเซบ

สั่งให้สัมประสงค์

เพรียงใจ

ทั่วผู้

สยสิ่ง ถวิล เซบ

สั่งให้สุขเกษม

หวังผล

กอบให้

เหตุต่าง

ต่างเอื้อเอื้อจาน

๑๘๔

หนังสืออ่านธรรมวิยา เล่ม ๖

ควรเราชาวชาติเชื้อ

ชนงาม

ควรทำวิริยอุตสาห

เลहन

ควรคึกคัก ความ

สุจริต ประมุข

ควรแผ่ไมตรี

ช่องให้ชนนิยม

ได้จากหนังสือธรรมวิยา ปี ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

บทที่ ๑๓ หน้าทีในระหว่างเครือญาติ

ไท่กล่าวมาแล้วแต่ข้างคนว่าหน้าทีทั้งหลาย ย่อมเกิด
ขึ้นจากความเกี้ยวของกัน การเกี้ยวของทะเลแน่นหนาหรือ
ค่อยคลายไป ก็แล้วแต่ทีไกลซึกหรือที่ห่างไกลออกไป เช่น
ปริมาณต่าง ๆ เมื่อเช่นบุคคลก็เหมือนหนึ่งคน
กลางของปริมาณนั้น ๆ ปริมาณที่แคบที่สุดนั้นก็คือ
ครอบครัวของตนเอง มีบิดามารดาบุตรหลานและคนสนิท
ซึกซอกเป็นตน ปริมาณที่กว้างออกไปก็โดยอ้อมออกไป
ถึงเพื่อนบ้าน มิตรสหาย และคนรู้จักมักคุ้น ที่กว้างออกไป
ซึกก็ถึงคนในย่านเดียวกัน ในถิ่นเดียวกัน หรือในระแวก
บ้านเดียวกัน ในที่สุดก็ถึงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยิ่งปริมาณ
กว้างออกไป ความเกี้ยวของก็ย่อมคลายวางออกไปด้วย
หน้าทีทะเลของกระทำได้ไป ก็มีแต่หน้าทีที่เป็นสาธารณะ ถ้า

- ปริมาณ แปลตามศัพท์ว่า กลมโคจรรอบ วงรอบ (เรียบร้อย) ทั้ง
คำที่พูดกันว่านุ่งห่มให้เป็นปริมาณ ก็หมายความว่านุ่งห่ม
ให้ได้ระเบียบเรียบร้อย แต่ในที่นี้ประสงค์เอาครอบครัว
หนึ่ง ๆ ซึ่งมีผู้ใหญ่คนหนึ่งเป็นผู้ปกครอง เช่นเมืองหลาย
เมืองรวมกันเข้าเรียกว่ามณฑล มีสมุหเทศาภิบาลคนหนึ่ง
เป็นผู้ปกครอง

ปริมณฑลแคบเขา ความเกี่ยวข้องของกักรังแนบเขา มีความ
 จำเป็นที่จะทำของกระทำกันขบขบมากเข้า เพราะฉะนั้นใน
 ครอบครองหนึ่ง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นปริมณฑลอย่างแคบนั้น จึง
 เป็นที่ซึ่งรวบรวมกักรังหน้าทอนเกี่ยวข้องกันอย่างมาก และ
 อย่างสำคัญที่สุดกันว่าเป็นโลกเล็ก ๆ ที่จะผลึกกระทำหน้าท
 อย่างสูงส่งทุกสิ่งไป บานซึ่งเต็มไปด้วยความรัก ความ
 จริง ความเมตตาการุณา ความบริสุทธิ์ ความไม่ตระหน
 ย่อมเป็นยานซึ่งเป็นที่อยู่แห่งความสุขสำราญเพียงไร ชอน
 ย่อมมีผลกล่าวโดยอรรถเสรีญไว้เช่นอันมาก

ความเกี่ยวข้องกันในระหว่างครอบครอง ย่อมต่างกัน
 เป็นพิเศษเป็นส่วน ๆ กักรังหน้าทอนกระทำกัน จึงต่าง
 กันไปโดยเฉพาะด้วย เช่นระหว่างสามีภรรยา ระหว่างบิดา
 มารดากับบุตร ระหว่างพี่ชายพี่สาวกับน้องชายน้องสาว
 ระหว่างนายกับข้า

ระหว่างสามีภรรยา - กักรังอย่างสำคัญที่สุดคือ
 การที่สามีเห็นคุณภรรยา มีสภาวะที่กล่าวไว้ว่า "ผู้หญิง
 คุยก่อกไม่เหมือนของอื่น เป็นของพวงสวน" สามีเป็นกำลัง
 ควรจะคำสอนคุณภรรยาให้ทุกสิ่งทุกอย่าง และควรเป็น
 ความสวามิภักดิ์ที่จะส่งเสริมคุณภรรยาโดยให้โอวาทความสั่ง

สอน เพื่อกำหนดให้ทราบถึงความหมายของคำที่กล่าวมาซึ่ง
ความสำคัญที่สุดสามประการคือ หนึ่งจะสมกับคำที่เรียกว่า เป็น
ชีวิต ศักดิ์สิทธิ์กัน เมื่อมานึกถึงว่า นอกจากสามแล้ว
ก็ไม่มีใครจะบอกให้ฟังได้ดังเพียงนี้ เพราะผู้ฟังต้อง
อยู่ในขั้นของความปกครองของสาม ก็จะเห็นเป็นความแน่นอน
มั่นใจว่าชีวิตนั้น เป็นหน้าที่สามประการที่กล่าวแก่ภรรยา
จริง ๆ ใช้แต่จะเห็นว่าหน้าที่สามนั้นเมื่อไร ยังจะเกิดขึ้น
ว่าเป็นกรรมสิทธิ์ พิเศษ ที่จะทำใจเช่นนั้นเฉพาะแต่สาม
ผู้เกี่ยวข้องออก การทวนเอาความสว่าง คือ ความรอบรู้เข้า
มาสู่บ้านเรือนนี้ นับแต่ให้โอวาทแก่ภรรยาตลอดลงไปจน
ถึงบุตรหลานและคนใช้ ย่อมทำให้บังเกิดความกลมเกลียว
สนิทเสน่หาต่อกัน เป็นเครื่องนำมาซึ่งความสุขสำราญอัน
แท้จริง และเป็นเครื่องอบรมพืชพันธุ์ ที่จะเกิดต่อไปข้างหน้า
คือบุตรหลานให้เป็นคนดี มีคุณความดีทุกตัวไป คำสอน
ในมงคลคาถาที่กล่าวไว้ว่า

๒ กรรมสิทธิ์ ความสำนึกดีต่อบุคคลในงาน ความสิทธิ์ขาดในที่จะทำ
อะไรได้โดยชอบธรรม

๓ อบรม ตั้งใจทำบ่อย ๆ ทำให้เกิดขึ้นด้วยความเพียร

๔ พืชพันธุ์ ได้แก่เมล็ดอะไรที่อาจจะเพาะให้งอกได้ ในที่นี้ประสงค์เอา
บุตรหลานที่จะเกิดขึ้นสืบวงศ์ตระกูลต่อไป

หนังสืออ่านธรรมจรรยา	และนุชพระงา ^๕ ผา
สัก ^๖ สักการอุปการ	นฤค ^๗ ทก ยบน ^๘ ปน
สิ่ง ^๙ สอนสรพทุก ^๘ สด	ประหาน ^๙ อธรรมคณ ^{๑๐} บ
สิ่ง ^{๑๐} ขา ^{๑๑} หอน ^{๑๒} นก ^{๑๓} ลพ ^{๑๔} น	ภิรมย์ ^{๑๕} ประกอบการ
เข ^{๑๖} ชง ^{๑๗} ขา ^{๑๘} เพ ^{๑๙} ญ ^{๒๐} ภ ^{๒๑} ร ^{๒๒} ภ ^{๒๓} ร ^{๒๔} ษา	หิตา ^{๒๕} พ ^{๒๖} ล ^{๒๗} ฐ ^{๒๘} ส ^{๒๙} ฐ ^{๓๐} ฐ ^{๓๑} ฐ ^{๓๒} ฐ ^{๓๓} ฐ ^{๓๔} ฐ ^{๓๕} ฐ ^{๓๖} ฐ ^{๓๗} ฐ ^{๓๘} ฐ ^{๓๙} ฐ ^{๔๐} ฐ ^{๔๑} ฐ ^{๔๒} ฐ ^{๔๓} ฐ ^{๔๔} ฐ ^{๔๕} ฐ ^{๔๖} ฐ ^{๔๗} ฐ ^{๔๘} ฐ ^{๔๙} ฐ ^{๕๐} ฐ ^{๕๑} ฐ ^{๕๒} ฐ ^{๕๓} ฐ ^{๕๔} ฐ ^{๕๕} ฐ ^{๕๖} ฐ ^{๕๗} ฐ ^{๕๘} ฐ ^{๕๙} ฐ ^{๖๐} ฐ ^{๖๑} ฐ ^{๖๒} ฐ ^{๖๓} ฐ ^{๖๔} ฐ ^{๖๕} ฐ ^{๖๖} ฐ ^{๖๗} ฐ ^{๖๘} ฐ ^{๖๙} ฐ ^{๗๐} ฐ ^{๗๑} ฐ ^{๗๒} ฐ ^{๗๓} ฐ ^{๗๔} ฐ ^{๗๕} ฐ ^{๗๖} ฐ ^{๗๗} ฐ ^{๗๘} ฐ ^{๗๙} ฐ ^{๘๐} ฐ ^{๘๑} ฐ ^{๘๒} ฐ ^{๘๓} ฐ ^{๘๔} ฐ ^{๘๕} ฐ ^{๘๖} ฐ ^{๘๗} ฐ ^{๘๘} ฐ ^{๘๙} ฐ ^{๙๐} ฐ ^{๙๑} ฐ ^{๙๒} ฐ ^{๙๓} ฐ ^{๙๔} ฐ ^{๙๕} ฐ ^{๙๖} ฐ ^{๙๗} ฐ ^{๙๘} ฐ ^{๙๙} ฐ ^{๑๐๐}
ทว ^{๑๐๑} ย ^{๑๐๒} เท ^{๑๐๓} พ ^{๑๐๔} ท ^{๑๐๕} ว ^{๑๐๖} ษ ^{๑๐๗} ม ^{๑๐๘} ร ^{๑๐๙} พ ^{๑๑๐} มาณ ^{๑๑๑}	จ ^{๑๑๒} ร ^{๑๑๓} น ^{๑๑๔} ย ^{๑๑๕} ป ^{๑๑๖} ระ ^{๑๑๗} น ^{๑๑๘} ม ^{๑๑๙} เน ^{๑๒๐} ธิ ^{๑๒๑} ง ^{๑๒๒}

พระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๑

สมเด็จพระบรมพรหมมานุชติไนโรส

ส่วนภรรยาเล่า ขอสักการบูชาความซื่อตรงต่อ

สามี และหมั่นหาใจใส่ปฏิบัติตนจนนำใจสามี เพราะหญิงจะ

เป็นภรรยาที่ดี ทนสาครเสวัญแก่คนทั้งหลายก็เพราะความ

-
๕ นุชพระงา	สาวน้อย สาวงาม (เมีย)
๖ ผาสก	ความสำราญ สบาย
๗ สักการอุปการ	
ณานฤค	เครื่องค้ำบัลและเครื่องบริโภคน้ำสอยและสิ่งของเล็กน้อย
๘ สรพทุก	สิ่งที่เป็นบุญทั้งปวง
๙ ประหาน	สละ ละทิ้ง
๑๐ เบื้องหน้าเพ็ญภ	
ภริยา หิตาพิสุทธิ	
สาร	ส่วนการที่ทำความสงเคราะห์เลี้ยงดูภรรยา ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่อกุลและสิ่งที่เป็นวิสุทธิเป็นแก่นสาร เสมอนั้น
๑๑ ทวเทพ	ผู้เทพดา
๑๒ อมรพิมาน	วิมานของเทวดา

๑๕๐ หนังสืออ่านธรรมวิชา เล่ม ๖

สายในบ้านให้สนิทสนมกลมเกลียวกัน กล่าวคือเป็นผลจากการ
ในการสงเคราะห์ และต้อนรับปราศรัยกับบุคคลซึ่งเป็นข้าง
เคียงของสาม มีญาติอันสนิทและมิตร สหาย ของสาม
และของตนเองเป็นต้น ให้สนิทสนมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ไม่ให้แตกร้างจากสามัคคีกันไว้

พาทเป็นศรีสวัสดิ์

ชนชมธรรมปอง

อย่าให้เคืองใจพ้อง

ภรรคา ภูนา

โสมนัสทวามิตรมของ

แต่ชนคนน่าจะปราณี

พและน้องญาติจะปราศรัย

เพื่อนสมัคร ๒๐ ชนกรนเรง

กย

สหายซึกสนิทผัว

มีเลียงหลักจะปลัก ๒๐ คน

บิยาภรรคา ๒๓ กระตักทุก

ประกอบกิจ ขบคิดเมิน

อ มาพัวประพันจักกล

ประณตหัก ๒๒ และชักเชิญ

ข ทุนกมิให้เงิน

จรรยรของประคองคุณ

๑๕ มิตร	เพื่อนที่รักใคร่กันสนิท
๑๖ สหาย	เพื่อนที่ร่วมการงานกัน
๑๗ ศรีสวัสดิ์	ความดีความงามที่น่านิยม ความปลอดภัย
๑๘ ภรรคา	ผัว
๑๙ นา	นาง ในที่นี้หมายความว่าเมีย
๒๐ สมัคร	เต็มใจ
๒๑ ปลัก	แยกออก หลีกหนี
๒๒ ประณตหัก	คำนับหัก
๒๓ บิยาภรรคา	ผัวรัก

สถานมีจะคว
มีเลชกเช่น อ เป็นชน
จะเปิดของปลัดคคคกลาง
ประคองข้า อ สวามิ
สหายผวกเกือหน
และเลวทวามก็ตามท
ประสาซากประหยค คร
มิให้โกรจพิโรจใจ

คคมาจากสภานิตสอหนิงของนายค
เมือเป็นเช่นนี้ จงจะเป็นความเบิกบานสำราญใจสง
รงขความเหินชยยากเรารอนของสาม ที่ไกรขมาแต่โลก
ภายนอก ด้วยกระทำการงานสำรับมาเป็นกำลังแก่บ้าน
เรชนทน และจงระสมแก่คำสภานิตทว

แม่หญิงผไคว ระวังจิตบรุษชาย
นักปราชญ์กล่าวปราช ว่าผู้นั้นเช่นภริยา

ถ้าในครอยครวใจ สามภริยาไม่ประพฤติก่อกันคจก
กล่าวมาแล้ว ก็มักจะเกิดความเคอครอนระอกระอาใจหา
เป็นทอชยแห่งความสุขไม่ ถ้าไม่มีความรักกัน ความเชอกัน
ความเอาใจกัน ความถนอมรักษาน้ำใจกัน แล้วก็จะเกิด
ความเพิกเฉยชคชาค่อกัน ถ้าไม่มีความชคกลั่นก็จะมแต่
ความวิวาทชคคหมางค้วยการเล็ก ๆ น้อย ๆ อันไม่น่าจะเป็น
เหตุควรวเออเพอชนัก ความเอาใจผกแต่เพียงนคคหนอย ก็อาจ

สอให้ถึงคำผรุสวาท^{๒๖} แล้วชวนลามไปถึงความเคียดชังกัน
 กันทั้งบ้านกเป็นไต่^{๒๗} บ้านเรือนของผทเป็นสามภรยาากัน
 ควรเป็นทสงบรณขความรอนใจ ความยากแค้น ความลำบาก
 ในโลกภายนอก เมื่อทำกิจจะเห็นคเห็นอຍมากขึ้นไป
 สงบกายสงขใจ สำหรับจะไต่ไปทำความเห็นคเห็นอຍต่อไป
 ในวันหน้า บ้านจะเป็นทสงบเช่นไต่^{๒๘} กันแต่เมื่อคนในบ้าน
 รสกร่วมใจกัน มีความนอชมเขาหากัน สามารถอชกกลัน
 บรรเทาความกระวนกระวายต่าง ๆ ไต่

ความอชมประนอมททยเชอ^{๒๙} กุเกอประโยชนัน
 มีทรญาติทาสมณิน^{๓๐} คณะแบก^{๓๑} จะแจกพรก^{๓๒}
 ความเจริญจะเรงสขพิพฒ^{๓๓} นะสวสคเกษมสันค^{๓๔}
 พนเพิ่มเผคิม^{๓๕} ยคอนัน^{๓๖} ะจจคพิบคิปร^{๓๗}
 จากสภานิตสชนหญง

๒๖ ผรุสวาท	คำหยาบคาย
๒๗ ภิน	แตกทำลาย
๒๘ คณะแบก	แตกหมู่
๒๙ พรก	พวก หมู่
๓๐ จะเรงสขพิพฒ สวสคเกษมสันค	จะทวีความสุขและความเจริญและความคั่งงามและ ความเกษมสำราญยิ่งขึ้น
๓๑ เผคิม	เริ่ม แรก แรกต้น
๓๒ ขจคพิบคิปร	กำจัดความฉิบหายซึ่งเกิดขึ้นแต่ข้าศึกหรือศัตรู

แท้จริงการอื่น ๆ ก็ไม่สำคัญเท่าความอดทนของ
อยู่ด้วยความสามัคคีอันสนิท คอยผ่อนผันโอนอ่อนมิให้แตก
ร้างจากสามัคคีได้ นั่นแหละจึงจะชื่อว่า ยาน เป็นที่สงบแห่งความ
ทุกข์ ความลำบาก ความร้อนรุ่มแห่งโลกภายนอกต่าง ๆ
เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะเป็นที่สุขสำราญ และเป็นความเจริญอัน
ใหญ่ยิ่งของผู้ครอบครองเรือน

ภรรยาช่วยสุขพร้อม
อย่าละกรมลมูล

อุทิศหาอนุกุล
ประสาธากุประเลศ

โอบอุ้ม ด้วยเทอญ
โอบอุ้ม

กิจสุข ตาแซ
ชากให้หยาบแผล

พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาตำราวงษาภาพ

ส่วนบิดามารดากับบุตรนั้น บิดามารดาจำเป็นจะต้อง

ปกครองกล่อมเกล้าย่อมปรองบตรให้ใคร่เป็นอันดี ทั้ง
ก็ย่อมจะทำให้ได้แต่ด้วยดีอย่าง อันดีของ บิดา มารดา นั้นเอง
ความรักบุตรย่อมเป็นเหตุให้รู้สึกหนาทนอยู่แล้ว แต่ความ
รักกับความปกครอง ซึ่งเกี่ยวด้วยอำนาจนั้นย่อมนำบุตร
ไปสู่ทางที่เกียติกันไว้ไม่ให้ไปทางชั่วนั้น ยากที่จะกระทำให้
กลมเกลียวกันได้ด้วยกันทั้ง ๒ อย่าง โดยเรียบร้อยและถูก

ท้อง แต่โบราณมากก็มีผู้กล่าวว่า “การปกครองบุตรน
 ยากกว่าการปกครองบ้านเมือง” บางทีความรักนงนเฮงกลบ
 เป็นศัตรูแก่การปกครอง กลายเป็นเหตุทำบุตรให้เสียเสีย
 ไปก็มี มีตัวอย่างปรากฏอยู่มาก ความผิดซึ่งเกิดขึ้นน
 ในการปกครองบ้านเมือง บางทีก็อาจแลเห็นและจับตัวไ
 ง่าย แต่ความชั่วซึ่งเกิดขึ้นแก่บุตร บางทีความรักมาเป็นเย
 ยงตาเสียหาแลเห็นไม่ หรือไปแลเห็นเขาเมื่อแก่ไม่ไ้เสีย
 แล้ว ในการปกครองบุตร เมื่อเห็นบุตรทำการใด ๆ แม้
 แต่เป็นการเล็ดนอยกค ทัสแล้ว ควรรับทำโทษหรือว่ากล่าว
 ห้ามปรามเสียโดยเร็ว อย่าให้ทำอีกต่อไป เพราะการทำความ
 ชั่วครั้งแรก แม้ถึงระนึกนโทษ ถ้าไม่รับห้ามเสีย นาน ๆ เข้า
 ก็อาจทำความชั่วอย่างใหญ่ไ้ คุรุทิศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
 เชอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ ทรงอธิบาย
 ไว้ในเรื่องทริโศตยิปะที่นำมาลงไว้ในบทก่อนนแล้ว

รักบุตรสุดเสนทเชอ	เอาใจ
ปางผิดบ่แสดงภัย	เพื่อห้าม
เยี่ยงนกนขใน	ฐานเกลียด บุตรแซ
ผิรวักควรให้คว้าม	ผิดคตงตสอน

การเลี้ยงบุตรน่ายกย่อง ที่จะให้ความรักความปลกครอง
 กำเนินไปด้วยกัน โดยถูกต้องเหมาะสม ความจริงและ
 ความรักท่านว่าเป็นเกณฑ์ข้อใหญ่ในการปลกครองบุตร บิดา
 มารดาจำจะต้องสอคล้องให้รู้จักใจของบุตร และแนะนำ
 บุตรให้เข้าใจความประสงค์ใจของบิดามารดา ก็จะทำให้
 ใจถึงกัน บิดามารดาจำจะต้องมีมุกตลกกับบุตร คือให้
 แลเห็นหัวอกของบุตร แลเห็นความยากลำบากและความสนุก
 รื่นเริงต่างๆ อันเป็นนิสัยจิตใจเด็ก แล้วแสดงให้บุตรเห็น
 ว่าตนเห็นเช่นนั้น คือให้เห็นว่าบิดามารดายอมเป็นทุกข์ถึง
 ความยากลำบาก และชื่นชมยินดีตามความรื่นเริงบันเทิง
 ใจของบุตร เมื่อเป็นเช่นนั้น บุตรก็ย่อมระไวใจมอบใจให้
 บิดามารดาเป็นผู้กำหนัดนำทางโต เมื่อถึงซึ่งความเป็น
 เช่นนั้นแล้ว บุตรจึงจะชอบความความเชื่อในบิดามารดาโดย
 แท้จริง จึงจะไม่รู้สึกว่าตนต้องจำเป็นขึ้นอกชนใจทำตาม
 บิดามารดาเพราะความข้ำเกรง จึงจะกระทำตามด้วยความ
 เต็มใจ จึงจะเป็นหนทางแน่นอนจะนำให้เกิดความดีต่างๆ ได้
 ตามความประสงค์แห่งบิดามารดาผู้ปลกครอง

ท่านกวีสโมสรลลกล่าวว่า "บิดาเป็นพ่อบ้านผู้ปลกครอง
 ครอบครัวยุคของตน แต่อำนาจและกำลังของผู้ปลกครองนี้จะต้อง

ให้เจียนไปด้วยมุกตาคิต ที่มแก่ผู้ซึ่งอยู่ในปกครองของ
 คน ความเจริญความเกียติ ทั้งส่วนกายและใจของมนุษย์
 ย่อมคงที่แก่คนแต่ก่อน สัตว์เกิดคนนั้นแหละเป็น
 อย่างดี กิต หรืออย่างชั่ว กิต จำต้องเป็นรากเงาเคาเงา
 แห่งการสมาคมทั้งหลายต่อไปใน โลกอันกว้างใหญ่ ในช่วงหน้า
 คำนวณกำลังของปีคานันเกิดจากมุกตาคิต กับความรักเป็นเหตุ
 เมื่อยศเป็นผลปกครองบ้านเรือนแซน ส่วนมารดาเล่าก็ต้อง
 เป็นผลปกครองบ้านเรือน บิดาต้องเป็นผู้รักปกครองด้วย
 เมตตาการุณา และความเมตตาหวังใจตน มารดาก็ต้องเป็นผู้
 สามารถในการงานต่าง ๆ อันจะเป็นเครื่องประคับประคอง
 เรือนให้เป็นสุขสบาย จึงจะสมกับคำว่าแม่เรือนแม่เรือน
 หรือพ่อบ้านแม่บ้านไกรจง ๆ ก็ธรรมชาติของสัตว์เป็นพ่อเรือน
 แม่เรือนนั้น ต้องเป็นผู้รักการปกครองบ้านเรือนและกิจ
 พ่อเรือนแม่เรือนจะพึงกระทำอีกหลายอย่าง และต้องเป็นผู้
 ผูกพันรักใคร่โดยสามัคคีอันสนิทในหมู่บ้านของตน ต้องรัก
 ขยายถ่ายเทในกิจการต่าง ๆ โดยความเฉลียวฉลาด ที่จะ
 พงหาทรัพย์มาพอลพิน ครอบครองของคน โดยทางสุจริต ต้อง
 งดเว้นคนตรงตามเขียงอย่างที่เป็นทางยุติธรรม เพื่อยะ
 ไต่บังคบบัญชาทั่วไปในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ยึดความปกครอง

ของคน ของเป็นผืนใจอารเผลแผ่ซึ่งประโยชน์ของคน ทศวรร
 ให้ควรทำแกชันทเป็นบริษทของคน และต้องเป็นผืนใจ
 ประกอบด้วยมิตาและความรักความกรุณา ถ้าผู้จะเป็น
 บิการมาค้าไม่เป็นผู้สามารถในข้อสำคัญเหล่านี้แล้ว ก็ยังไม่
 สมควรแก่ที่จะเป็น ผู้รับหน้าที่เป็นบิการมาค้าปก ครองบุตรได้
 ถ้าบิการมาค้าไม่รู้จักปกครองกล่อมเกลายบุตรแล้ว บุตรก็จะ
 ไร้เห็นตัวอย่าง และจะไร้เรียนแต่สิ่งชั่วที่ผิดเข่นนิสัย
 สันดานไปสำหรับกาลภายหน้า เช่นความเลื่อมทราวมแก่สมาคม
 ทั้งหลาย ในบ้านเรือนในประเทศและในโลก แท้จริงบ้านเรือน
 ที่เรารู้ยิ่งจำต้องประกอบด้วยครอบครัว ซึ่งบิการมาค้ารู้จัก
 ปกครองบุตร เพราะฉะนั้นบุตรพึงจำไว้ว่า ในเบื้องหน้า
 เมื่อตนจะได้ปกครองบ้านเรือนคนต่อไป จงปกครองให้ถูกด้วย
 มิตาจิต และด้วยความรักความกรุณา ในส่วนผู้ที่อยู่ใน
 ปกครองของตน

ส่วนบุตรซึ่งอยู่ในปกครองของบิการมาคานั้นแล้ว ก็จำ
 จะต้องมีความเชื่อความนบถือรักใคร่ยำเกรง และยอมตน
 เป็นผุ้ตาม ในส่วนความเชื่อถ้อยฟังคำนั้น ใ้ไกล้วมาแล้ว
 แท้จริง แต่ความรักร่วมมีมาแต่กำเนิดแล้วก็ยังเกิดเป็น
 ความนบถือยำเกรงประกอบกันเข้า ผู้ที่มิไรก็ควรต้องม
 ความกตัญญูตามธรรมดา ความเชื่อในผู้ปกครองนั้น คือ

ความไวใจไม่มีความระแวงสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะ
 เกิดแต่ความ^{๓๔}รู้สึกว้าปามารดาเป็น^{๓๕}ผู้ช่วย แก่กว่า^{๓๖}มีความรอบ
 รั้มากกว่า และมีอำนาจชอบธรรมที่จะเป็นผู้แนะนำคน เพราะ
 ฉะนั้น ความเชื่อแห่งบุตรในปิตามารดา^{๓๗}ก็มักจะปรากฏไว้ใน
 ส่วนที่เกี่ยวกับกิตติขีล^{๓๘} ระเบียบเรียบร้อยของการปกครอง
 แม้แต่บุตรจะไม่อยากทำหรือไม่พอใจทำ ก็ต้องสนใจทำตาม
 เป็นต้นว่าไม่อยากนอนก็ต้องนอน ไม่อยากกินก็ต้องกิน
 ถ้ายังสนใจทำตามด้วยความเต็มใจแล้ว ก็ยัง^{๓๙}เป็นความเชื่อ
 อย่างถูกต้องอย่างมโนทัศน์มากจน^{๔๐} กุลบุตรพึงมีความนอบน้อม
 ยำเกรงรักใคร่ไวใจเชื่อในปิตามารดา และสอนตนตามคำ
 สั่งสอนของท่านตามทุกถ้อยคำ^{๔๑} จึงจะ^{๔๒}ได้ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ใน
 ปกครองของปิตามารดากวียก^{๔๓} การที่คนประสงค์จะให้บุตรของ
 ตนเป็นเช่นนั้น ในเวลาใด^{๔๔}ตนได้^{๔๕}เป็นปิตามารดา^{๔๖}ขึ้นในภายหน้า

บุตรกเขนย^{๓๔} ๓๕
 ๓๖ ๓๗
 ๓๘ ๓๙
 ๔๐ ๔๑
 ๔๒ ๔๓
 ๔๔ ๔๕
 ๔๖ ๔๗

เปรมกมล^{๓๔}
 คำเข้า
 กิเลส สอนแ
 เสื่อมสันนิยค

คติกจากวิริญาณ ปี ๑ ๒๒

- ๓๔ เปรมกมล มีใจรักใคร่ เป็นที่ทำใจให้รักใคร่
 ๓๕ ชนค ผู้ทำความเกิดของบุตร ได้แก่บิดา
 ๓๖ ชนค ผู้ยังบุตรให้เกิด ได้แก่มารดา

หน้าทึอันเกี่ยวกันในระหว่างพนอง ก็คล้าย ๆ กับท

กล่าวมาแล้ว คือพระต้องมีความรักและมีเมตตาจิตแก่

น้อง ช่วยเหลือในทักวาระช่วยไ้ น้องก็ระต้องมีความ

รักความนยถึและขำเกรงพ พชายก็กัทร้องน้องชายก็ก

จำระต้องเป็นผู้ช่วยเหลือเกอหนนพลาวหรือน้องสาว น้องสาว

ระต้องเป็นผู้รักษาใจคอยช่วยสงขความร้อนและช่วยรูกเร้าให้

มละความทกทอต่าง ๆ แทรงหน้าทึอันเกี่ยวกันในระหว่างพ

น้องหรือหมู่ญาคอนสนทชกเชอ ซึ่งนับว่าเป็นปริมณฑลอย่าง

ทแคขณน เมอจะรวมกล่าวแล้วกัคอต้องเป็นผู้ประมาณ

ในการผ่อนหนักผ่อนเบาคอกัน พอทะโกรธ ก็ไม่โกรธ

อทกถนไ้ และมีความโอบออมอารเผอแผ่ไ้บนสิ่งของท

ควรไ้ มีผานุ่งผาหมเป็นคณ เชอเฟอในการสงเคราะห์มิ

ช่วยคับทกชรอนเป็นคณ เชอเฟอในการตกเทอนสังสนไ้

ประพุกไ้แก่การกทชอเป็นคณ เชอเฟอในการค่อสามัคค

ในหมู่ญาคเป็นคณ พระนพนธ์ สมเ้าพระบรมวงศ์เชอ

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะในมณฑลกาลามิว่า

“ควรผู้เป็นญาค จะพึงสงเคราะห์ กวยพลัก เกรองยักทหนว

ทัง ๔ คอ การไ้ ๑ เเราแสดงความรักไ้ ๑ ประพุก

ประโยชน์สิ่งที่เขาต้องการ ๑ ความเป็นผู้เป็นคนเสมอ มีคน
 ร่วมความชอบทั้งหลาย ๑ ตามควรที่ควร เพราะว่าชนที่
 เป็นญาติแล้ว ควรที่ชนผู้เป็นญาติจะยกหนึ่งใจไว้ช่วย
 เหตุเกรงยักตามสมควร ถึงญาตินั้นตกต่ำ ทรมานา
 น้อยทรพียากแกล่นประการใด ผู้ที่เป็นญาติก็หาควรระ
 เเพิกเฉยเลยละการสงเคราะห์ญาตินั้นเสียไม่ เมื่อญาติที่
 บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติสูงชาติสูงตระกูลก็ เกิดความ
 กระ้างด้วยชาติและทรัพย์และโคตรแล้ว มาสำคัญลวงญาติ
 ของตน ไม่สงเคราะห์ ทำอชยาคัยเหมือนหนึ่งคนใช้ญาติ
 แล้วไซ้ ก็เป็นปากทางมาของผู้ฉวยหาย ใจความที่เคียนแต่
 ประชุมชนมันกปราชญ์เป็นตน หาเป็นมงคลเกรงถึงความ
 เจริญสมบัติและระให้ใจความสรรเสริญแก่ผู้มีปัญญาไม่
 ก็ยอมจะให้ญาติสาโลหิต เพื่อนฝูงพวกพ้องเป็นตน รวาระ
 นานิตเสียแล้ว เกิดความรำวราน ไม่เป็นทางของความ
 เจริญ เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาควรระสงเคราะห์หมู่ญาติ
 ของตนซึ่งยังมีชีวิตอยู่นั้น ด้วยเหตุเกรงสงเคราะห์ทั้ง ๔
 ตามควรแก่กำลังของตน"

อนึ่งกระทำอนเกราหิประยุร ^{๓๘}	สกลสกล ^{๓๖}
สพันธุพงศ์ ^{๔๐} คณนรชน	สภานุโคตร ^{๔๑}
ผิกกชภิชพิภล ^{๔๒} วนค	พิภคโทษ
ประหารประหัตถกรรมโนช ^{๔๓}	และสูและทา
กัควรกกิงหฤทยมุง	ผก ณะศา ^{๔๔}
หริณุพลตรอุทกอนา ^{๔๕}	กัษนัณ
ขดาพลาณุกุล ^{๔๖} ประโยชน	บโทยกษณ
กรณุกิรสกลประยุร	สกลวงค

พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๑

สมเด็จพระปรมานชิตชิโนรสพระมหาสมณะ

กัทธิษฐะในความปกครองแห่งนครยครวัน ไม่เฉพาะ

มีแต่ระหว่างสาม ภริยา บิศา มารดา กัษนุตร และพิ กัษนชง

๓๘ ประยุร	เผ่าพันธุ์ เชื้อสาย
๓๖ สกลสกล	ตระกูลของตนทั้งหมด
๔๐ สพันธุพงศ์	พร้อมทั้งพี่น้องและวงศ์วาน
๔๑ สภานุโคตร	ตามแซ่ของตน
๔๒ พิกล	เสียไปจากปรกติเดิม
๔๓ อกรรมโนช	ความเดือดร้อน หรือความกระวน กระวายซึ่งเกิดขึ้นในใจ
๔๔ ผก ณะศา	สองคำนี้แปลว่าคำจูน ระวัง รักษา
๔๕ หริณุพลตรอุทกอนา(อันน)เงินและผ้าและน้ำและข้าวหมายความว่าสงเคราะห์ญาติด้วยเงิน ทอง ผ้าไหม ผ้าห่มและน้ำข้าวเป็นต้น	
๔๖ ขดาพลาณุกุล	เกือกตามดำตัง

หรือหมิ่นดูแคลาน ย่อมมีในระหว่างนายกับข้าวกว้ย ถ้า
 ไม่เช่นนั้น บ้านเรือนก็จะนับว่าเป็นที่สุจริตสำราญแท้จริงยัง
 ไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจะระโกธชื่อว่า คนในบ้าน
 ทั้งหมดผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ซึ่งเป็นความจำเป็น
 สำหรับบ้านเรือน อันจะเป็นที่สำราญได้แท้จริง ท่านกล่าวไว้
 แต่โบราณว่า “นายควรรักษาอาการกิริยา กาย วาจา ใจ
 แก่ข้าวกว้ย คุณก็ คุณอยากจะให้ผู้อื่นกระทำแก่คุณ เมื่อคุณ
 คิดเป็นข้าวกว้ยของเขา” นายจำเป็นจะต้องกรุณาอดกลั้นรัก
 ประมาณแต่พอควร และเป็นผู้ตั้งอยู่ในยุติธรรม ความ
 อดกลั้นนั้น จำเป็นในเวลาที่ยาวมีความผิด เมื่อนาย
 ประสงค์ระงับการแก้ไข มิให้ความผิดนั้นเกิดขึ้นได้อีกต่อไป
 ท่านว่าไว้ว่า “นายปกครองข้าวกว้ยอำนาจความเป็นใหญ่ สู้
 ปกครองด้วยอำนาจเหตุผลไม่ได้” การรักประมาณแต่พอ
 ควรนั้น จำเป็นในเวลาที่ใช้การงาน และต้องเป็นผู้รักผู้อื่น
 สันเพื่อนยาวเชื้อเฟื้อกันแล้วหรือคนใกล้ชิดของตนบ้าง ในการกิน
 และการเก็บใช้เป็นคน อย่าใช้แต่การงานฝ่ายเดียว การกิน
 หรือเมื่อเวลาเก็บใช้ไม่เอาเป็นธุระ พระนพบุรุษสมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสพระมหาสมณะ ใน
 สังคาลโตวาทสูตรว่า “นายควรสังเคราะห์ข้าวกว้ยสถาน ๕

อย่าง คอ ๑. ด้วยการจัดการทำงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ด้วยทำให้อาหารและข้าเห็นรางวัล ๓. ด้วยการพยายาม
ในเวลาเจ็บไข้ ๔. ด้วยการแบ่งของมีรสแปลกประหลาด
ให้กิน ๕. ด้วยความปลื้มในสมัย^{๔๗} จึงจำคำโคลงใน
ประณมมาตาไว้ว่า

ข้าพวงเสอ	หมุ่ไม่	มากมุล
เรือพวงพาย	พายว	ยาตรเภา
นายพวงบัว	บริบริ	ตามตค มากแซ
เจ้าพวงชา	คำเช่า	ช่วยสิ้นเส้งงาน

ข้าวกจำเ็นจะตองมีความซอด้ถย ความหมั่น ความ
จงรักภักคิอนาย เมื่อเป็นเช่นนังจะไกรยผลคอกความกรุณา
และความดีซึ่เป็นต้น

ซารกเจ้าเจ้ายอม	กรุณา	ทนนอ
ข้าวรักนายนายปรา	โมทย์ด้วย	
นายรักข้าเพราะสวา	มิภักคิ	แดพ่อ
เจ้ารักข้าฤาญว	เพราะใช้สมประสงค์	

หลวงอำนาจพรหฺมการัญญ์ แต่ง

๔๗ ด้วยความปลื้มในสมัย ได้แก่การที่นาขออนุญาต ให้บ่าวหรือคนใช้หยดพัก
ผ่อนการทำงานในเวลาที่เหมาะสม เช่น เทศกาลนักขัต-
ฤกษ์ต่าง ๆ มีตรุษสงกรานต์ เป็นต้น

๔๘ ตาวิภักคิ จงใจรักในเจ้านายของตน

ข้ารักเจ้าช่อมไก่

ความสุข

บ่าวรักนายน้าทุกซ

ทางไถ่

ทำเนียบเทียบท่านก

แบบ รวดนา

คำประพันธ์รักไว้

อย่ารักเลื่อมสนัย

หลวงศกคณายเวร แท่ง

บทที่ ๑๔ อำนาจความกล่อมเกล่า ซึ่งเกิดแต่บ้าน

ตัวอย่างนี้ เป็นครุฑที่สกปรก แม้แต่จะไม่ปลากั้งส่อน
ก็ กิ่งไม้ก็ขึ้นขึ้นขึ้นขึ้น ตัวอย่างที่เห็นเสมอๆ
ย่อมทำให้เกิดความเคียดชังในใจ และคิดใจอยู่ตลอดชั่วชีวิต
คำสั่งสอนที่คนนั้นก็เป็นของดีไม่ใช่ชั้ย แต่ถ้าปราศจาก
ตัวอย่างซึ่งแสดงให้เห็นปรากฏแก่ตาด้วยแล้ว แต่เพียงเสียงก็
ไม่สู้มีอำนาจที่จะทำประโยชน์ให้เกิดมากนัก ตรงกับคำ
โบราณว่า “สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น”

คนเราทั้งหลายมักเรียนจากามากกว่าเรียนจากหู สิ่ง
ใดที่เห็นปรากฏด้วยตา ย่อมมีใจเชื่อมั่นกว่าที่อ่านพบ หรือ
ได้ยินเขาเล่าบอก สมกับคำโคลงในวชิรญาณว่า
“สิบไร่ไผ่เปรียบโค ชำนาญ เห็นนา
เห็นหนึ่งสิบข้าวสาร ไผ่ไผ่นั่น”
ถึงนี้
ยังเมื่อยังเป็นเด็กอยู่ ก็ยังเป็นทางสำหรับนำความรู้เข้ามา

มากกว่าประสาทอื่น ๆ สิ่งใดที่เห็นเห็นได้ชัดย่อมทำตามดังที่เห็นปรากฏกันอยู่ตามบ้านเรือน เมื่อผู้ใหญ่ได้เห็นกิริยาที่น่าเอ็นดูของเด็ก เช่นนั่งพับเพียบเรียบร้อย ยกมือไหว้ผู้ใหญ่ ฯลฯ แล้วมักยกขึ้นชมว่า “ดูซิ เด็กอายุได้สองขวบกว่า ๆ เท่านั้น ช่างรู้ตัวรักกับผู้ใหญ่” ที่จริงเด็กเคยได้เห็นตัวอย่างผู้ใหญ่ทำตามแล้ว เด็กจึงทำตาม เหตุนี้เด็กจึงมีนิสัย สันดาน คล้าย คลึง กับบุคคลซึ่งเป็นตัวอย่าง มาแต่เล็ก ๆ ประการที่หนึ่งนั้นไปในเมื่อจะมีอะไรที่เหมือนอันสไปไมทกัน เพราะเหตุฉะนั้นการฝึกหัดทางบ้านจึงเป็นการสำคัญที่สุด ถึงโรงเรียนจะสอนดีเพียงไร ตัวอย่างที่ติดใจเด็กมาแต่บ้าน ก็คงไม่อาจเป็นเชือกมัดมเกล้านิสัยสันดานเด็กให้เป็นรูปโตขึ้น เป็นผู้ใหญ่ต่อไปภายหลัง ท่านกล่าวว่า “บ้านเป็นรากของสมาคมนับหลาย และเป็นหัวใจของนิสัยสันดานแห่งชาติ”

- ประสาท เส้นสำหรับคนและสัตว์รู้สึกอะไรต่าง ๆ เรียกประสาทรูปก็ได้ ในที่นี้ ประสาทก็เอาประสาททั้ง ๕ มีจักขุประสาทคือแก้วตาซึ่งเป็นแววกลมเล็ก ๆ ตั้งอยู่กลางตาสำหรับแลเห็นอะไรได้ โสตประสาท แก้วหู มีสัณฐานกลมคูลงแหวงตั้งอยู่ในช่องหูทั้งสองข้างสำหรับได้ยินเสียงต่าง ๆ ได้เป็นต้น

บ้านย่อมให้กำเนิดแก่ชนบวรมเนียม ระเบียบการงาน
และประเพณีนิยมต่าง ๆ แห่งชาติและประเทศ ไม่ว่าอย่างที่ดี
หรืออย่างที่ไม่ดี ชาการต่าง ๆ ย่อมแตกออกจากบ้านก่อน
แล้วแผ่ซ่านเป็นวงออกไปกว้างขวางทั่วประเทศทั่วโลก ตาม
ธรรมดา

เพราะฉะนั้น ตัวอย่างซึ่งจะปรากฏอยู่ในบ้าน แม้
แต่จะเป็นการเล็กน้อยไม่สำคัญ ก็มีน้ำหนักมากนัก เพราะ
ย่อมเป็นเครื่องปลุกฝังพืชพันธุ์ ชนในเด็ก ถ้าเด็กดี ถ้าชั่ว
ก็ชั่ว เด็กมักพยายามที่จะทำให้เหมือนผู้ใหญ่ ก็ผู้ใหญ่
เป็นอย่างไร เด็กก็ถ่ายแบบออกเป็นอย่างนั้น ประการเงา
หลายอย่างออกจากรูป ในโลกนิติสภาพก็เหมือนอย่างว่า

บิดาและมารดา	แม่ตาซาทั้งสองมิตร
มิตรย่อมมิตร	ทั้งกิริยาและวาจา
มารดาบิดา	ทั้งสองศรีประเสริฐนา
แม้มิตรยังเกิดมา	พร้อมกิริยาวาจา

ความรุดความเอื้อเฟื้อความยังกับ ความอดกลั้น ฯลฯ
เหล่านี้ บิดามารดาได้แสดงตัวอย่างมาอย่างไร แม้แต่ตน

๒ พุทฺธพณฺธิ ในที่นี้ประสงค์เอาความดีหรือความชั่ว ซึ่งจะเป็นเชื้อสายที่
ใหญ่แสดงให้เด็กเห็นตัวอย่าง อันจะพาให้ความดีความชั่ว
ทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตใจของเด็กต่อไป

การเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นไปแทบทุกวันในบ้านในเรือนอันตอ
เป็นตัวอย่างแก่เด็กนั้น ยางทักทายทักจะสังเกตได้ว่าจะ
มีการลงทบทวนไ้มาก แต่อาจะทักทวนสัสนันตานเด็ก
ให้แกจนโตเช่นนั้นจริง กุญหาคำนำ คางซึ่งหยดเป็นฝอยลงมา
เกือบไม่รู้สึก แต่ถารของไว้ก็จะปรากฏเป็นหยดน้ำได้ เพราะ
ฉะนั้น นักปราชญ์ท่านจึงได้สอนให้เอาใจใส่นำพาในการเล็ก ๆ
น้อย ๆ เสมอ และห้ามไม่ให้ประมาทหมิ่น ความดี ความชั่ว
ถึงแม้เป็นของเล็กน้อย ถึงที่ปรากฏอยู่ในคำฉันท์ พระ
นิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา วชิรญาณวโรรส
พระมหาสมณะว่า

วิชาภยาป ^๗ มีควรคิด	ไฉนนิทระมาคล
ละม่อมมีขบคณ ^๘	ละหยาดตกก็เต็มขัง
อะนึเปรียบมนุษย์ชน ^๙	ชนิกคนวิจารณ์ถึง
มหาอันธการบัง ^{๑๐}	ละสมยาปลระน้อยไป
ฝัช้อยย้อยบอณัง ^{๑๑}	จะจนยังสนกใจ
ระเต็มค้วยกกรรม ^{๑๒} ใน	ประจักษ์ภพ ^{๑๓} ประจักษ์ตา ^{๑๔}

๗ วิชาภยาป	ผลของความชั่ว
๘ มหาอันธการบัง	ความมืดใหญ่ บิดบัง (ได้แก่โมหะอวิชชา)
๙ บอณัง	ไม่นำพา ไม่เอาเป็นธุระ
๑๐ กกรรม	กรรมชั่ว
๑๑ ประจักษ์ภพ	ภพปัจจุบัน
๑๒ ประจักษ์ตา	ทันตา

สก^{๑๓} กของกุศลใด ประกอบไตรทวาร^{๑๔} มา
 มีกรรม^{๑๕} หั้นฉวีสุธา ธรรม^{๑๕} นชอบมอวยผล
 พริ^{๑๖}ณ รวงละหยาควา วิ^{๑๗}ยังจาก^{๑๘} เปี่ยมสุธา
 ษ^{๑๙}ณนาร^{๒๐}เห็นกล มน^{๒๑}ย^{๒๒}ผวจารณ^{๒๓}ญาณ^{๒๔}
 ประกอบเพียรประพฤ^{๒๕}ติคน ประหนึ่งฝนกระทำ^{๒๖}ธาร^{๒๗}
 ทุ^{๒๘}ท^{๒๙}ก^{๓๐} ล^{๓๑}น^{๓๒}ก^{๓๓}เป^{๓๔}ร^{๓๕}ียบ^{๓๖}ปาน อด^{๓๗}สำ^{๓๘}ห^{๓๙}ก^{๔๐}อ^{๔๑}กุ^{๔๒}ศล^{๔๓}เต็ม
 และคำ^{๔๔}ณ^{๔๕}น^{๔๖}ท^{๔๗}ของ^{๔๘}หลวง^{๔๙}จ^{๕๐}รร^{๕๑}มา^{๕๒}ภ^{๕๓}ิม^{๕๔}ณ^{๕๕}ท^{๕๖}ว่า
 ฬ^{๕๗}ใหญ่^{๕๘}จ^{๕๙}่ง^{๖๐}ประ^{๖๑}ห^{๖๒}ย^{๖๓}ค^{๖๔} รม^{๖๕}ภ^{๖๖}ิจ^{๖๗}ิต^{๖๘}อ^{๖๙}ย^{๗๐}า^{๗๑}จ^{๗๒}การ^{๗๓}
 เล^{๗๔}ก^{๗๕}หล^{๗๖}ก^{๗๗}กระ^{๗๘}ต^{๗๙}าง^{๘๐}ด^{๘๑}าง ส^{๘๒}ละ^{๘๓}ห^{๘๔}ยา^{๘๕}บ^{๘๖}น^{๘๗}ิ^{๘๘}ย^{๘๙}ม^{๙๐}ก^{๙๑}ิ

-
๑๓ สก	ทั้งหมค ทั้งสัน
๑๔ ไตรทวาร	ทวารทั้ง ๓ คือ กายทวาร วจิตทวาร มโนทวาร
๑๕ สารธรรม	ธรรมที่เป็นแก่นสาร คุณความดีที่เป็นแก่นสาร
๑๖ พริณ	ฝน
๑๗ วาวิ	น้ำ
๑๘ จาฏิ	ภาชนะ ตุ่มน้ำ
๑๙ วิจารณญาณ	ญาณเป็นเครื่องพิจารณารูป
๒๐ ธาร	ท่อน้ำ สายน้ำ หาดน้ำ
๒๑ อดุทก	น้ำ
๒๒ ประหัยค	ระวัง รักษา
๒๓ กระตางดาง	ตลกดะนอง

๒๔ ๑๑๑ ๒๔ ๕
เป็นนคนสย เกอ

๒๕ ๕ ๒๕ ๕
ครุณ เพชรไทม

สันทานประพุกทิ

อุทมพร้อมละม่อมมุล

๒๖ ๑๑ ๒๖ ๑๑
แทจรงนสยสันทานของเค็ก

๒๖ ๑๑ ๒๖ ๑๑
เป็นต้นวากแห่งนสย

สันทานของผ้ใหญ่ คือเมื่อเป็นเค็กโกล่อมเกล่าเป็นรปมา
อย่างไรโกล่อมก็คงไม่หนรปนั้น ประการร่างกายซึ่งเมื่อเล็ก ๆ
รปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร โกล่อมก็คงยังเช่นแบบนั้นอยู่นั้น
เอง ถึงจะโตเล่าเรียนโตไรโกล่อมเห็นแปลกออกไป ทำให้กว้าง
ขวางแผกเพี้ยนไปอย่างไรก็ รปเดิมก็ยังคงรปเดิมอยู่
เพราะฉะนั้นคำที่ท่านกล่าวว่า “ความเป็นเค็กเป็นสิ่งที่ให้
กำเนิดแก่ความเป็นผ้ใหญ่” หรือที่ท่านถวองถวญชชว่า
มิลัน กล่าววว่า “ความเป็นเค็กแสดงความเป็นผ้ใหญ่ คุ
เวลาเขาแสดงเวลากลางวันฉะนั้น” จึงเป็นคำที่ถกกันแท้
สิ่งอะไรซึ่งเราจำได้หรือคิดใจเราอยู่แน่นแพ้นที่สุด บ่อม
เป็นสิ่งที่ใดเขาได้ใจเราแต่สมัยเมื่อโกล่อมเวลาใดกำเนิด ใน
ขณะนั้นแหละ เป็น ขณะซึ่ง ความดี หรือความชั่ว จะ โกล่อม อยู่
สำหรับเป็นรปชอบค่อไปตลอดชีวิต เมื่อเค็กโกล่อมกำเนิด
เปรียบเหมือนหนึ่งยกมาวางไว้ในภพใหม่ เมื่อสมิตาชนก

เห็นแต่สิ่งที่แปลกประหลาดน่าพิศวงทงสน เมื่อแรกก็ไต่แต่
 แลดู ภายหลังจึงค่อยแลเห็น ค่อยรู้จักสังเกต ระวังเปรียบ
 เทียบ และรู้จักทรงจำ สิ่งที่เกิดขึ้นความรู้อย่างนี้ ย่อม
 สะสมกันมากขึ้นๆ ถ้าคิดไปถึงว่าเด็กเรียนไต่จากธรรมคา
 โลกเร็วเพียงใดแล้ว ก็น่าพิศวงยิ่งนัก จะหาครูมาสอนให้
 ไต่เหมือนเช่นนั้นหาไม่ได้ ท่านหลุยส์โบรแซมกล่าวว่
 “ในระหว่างอายุขวบครึ่งถึง ๓ ขวบ นั้น เด็กได้ความรู้ใหม่
 มากกว่าที่ไต่ตั้งแต่ ๓ ขวบ แล้วไปจนตลอดชีวิต”

จิตใจของเด็กนั้นคล้ายกับแผ่นรปที่ย่าง ย่อมเปิด
 เผยคอยรับสิ่งซึ่งจะมากกระทบ ถ้าสิ่งใดกระทบเข้าก่อน สิ่งนั้น
 ก็ย่อมติดอยู่แน่น คงความรู้อย่างๆ ย่อมเข้าไปติดไ้ง่าย
 และรับแน่นอยู่ได้นานที่สุด ดังที่ปรากฏกันชยว่ เด็กๆ
 จำอะไรไ้ง่ายกว่าผู้ใหญ่ ก็เมื่อเช่นนั้นจะไม่ถือว่าตัวอย่าง
 ชงตคนนั้นมาแต่เด็กๆ ย่อมเป็น แบบสำหรับเมื่อโตขึ้น
 ต่อไปอย่างไรได้ เด็กๆ เปรียบเหมือนกระเจาซึ่งฉายรูป
 ทแรกเข้าไปกระทบเขานั้น ให้เป็นเงาปรากฏไปในภาสภาย
 หนาสำหรับเด็ก สิ่งใดมาถึงก่อน สิ่งนั้นก็ย่อมติดอยู่
 ไม่รหาย ถ้าชกว่าแมวหง่าวมันจะกัถ อ้ายแมวหง่าว
 ก็คงเป็นลวดทนายงกตอยู่จนโต จึงคิดคุณทกตลวณ แม

แต่ไม่ได้เคยเห็นว่ามีรูปร่างอันน่ากลัวอย่างไร และไม่
ปรากฏเลยว่าผลชอกหรือทำอันตรายให้แก่ใคร ๆ ทศศ
เมื่อเป็นคนโตใหญ่มีความคึกคะนองแล้ว ก็ยังไม่วายที่จะ
กลัว นึกเพราะไต่ถูกผู้ใหญ่หลอกมาแต่เล็ก ๆ ไม่ว่า
อะไรทุก ๆ สิ่งหมด ถ้าเคยสนุก เคยกลัว เคยทำสำเร็จ
เคยเหลวไหล เคยขำมใจ หรือเคยบ่นข่มมาแต่เล็กแล้ว
ก็ย่อมเป็นสังขารของภาพซึ่งจะไต่เขียนต่อไปในเบื้องหน้า
พักก่อนย่นย่อที่จะเป็นรูปรอย สำหรับ นิสัยสัน คาน ต่อ ไป
เมื่อเคยโตขึ้น

สันดานต่าง ๆ เช่น ความเขินอาย หรือมธุระตักกัน
ความอดทนเหนียววังใจไต่ หรือโทโสร้าย ใจอ่อน หรือใจ
แข็ง ความอาหาญให้สำเร็จ หรือความแหยงข่มขู่เหล่าน
ซึ่งเป็นข้อสำคัญสำหรับจะให้เกิดความสำเร็จ ความเลื่อม
ใส ความสุข ความทุกข์ ต่อไปข้างหน้า ย่อมเกิดขึ้นในสมัยที่
จิตใจ รัชความรู้อย่างใหม่ แล้วจับไว้ไต่แน่นแน่นทางสัน ถึงแม้
ว่ามนุษย์เราจะต่างไปจากบิดามารดา ในส่วนความ
ประพฤติและนิสัยใจคอ ก็ที่เรียกกันว่า ผ่าเหล่า ซึ่งมักจะ
ผ่ายผืนและผ่ายชวหรือเรียกกันตามภาษา ขาดว่า อวชาตบุตร

และ อภิชาติบุตร เป็นคนกตสันดานซึ่งเข้ามาตกใน
 ครึงแรกก็ยังมีกำลังมากอยู่นั่นเอง ท้าหากผ่าเหล่าไปได้
 เช่นนั้น ก็ยังเชื่อว่า จะมีความเสพรหรือความชอบมสันดาน
 เช่นนั้น ๆ มาแต่เล็ก ๆ ข้างเหมือนกัน ขย้าคุณโกลเลย
 เขานักปราชญ์ซึ่งเฉลียวฉลาดที่สุดไปไว้ในหม้อคนพาล ก็มี
 ทางที่จะกลายเป็นพาลไปได้ด้วย ก็ถ้าเป็นเด็กสามัญที่ไม่
 สามารถจะรู้จักชอบ ซึ่งเลือกได้ตามชอบใจแล้ว จะเป็น
 อย่างไร ? ภาษิตโยราณที่ท่านกล่าวไว้แล้วก็ว่า “เจ้าฝ่ง
 หงส์เป็นหงส์ เจ้าฝ่งกาเป็นกา”

คชกาภาโศกให้

เลียบพงศ์

พาตระกูลเหมหงส์

แหลกด้วย

คชคนชวักปลง

ปลคชชช เลียนา

ทรวาลกหลานเหลนม้วย

ไม่ม้วยนิทา

จากโลกนค

มนทานตภาษิตได้ว่า ครึงหนึ่ง นายมาคนหงชช

กิริท เป็นคนกระโจกขาพิการข้างหนึ่ง เลียงอศิวมมงคล

๒๑ อภิชาติบุตร บุตรที่มีคุณความดียิ่งกว่าบิดามารดา

๒๒ เหมหงส์ หงส์ทอง

๒๓ อศิวมมงคล ม้าอันเป็นมงคล ม้าพระที่นั่ง

ของพระเจ้าโสมราชา ณ เมืองพาราณสี นายศิริทัตจึงนำไปขาย
นี้ทุกวัน ๆ มาเห็นนายศิริทัตเดินขากระเผลก ๆ สำคัญว่า
เขาให้ตัวศึกษาสำเนียงตาม จึงได้เดินขาเขยก ๆ ไปยัง
ครนราชบวรเห็นอาการของม้ายันนั้น จึงได้นำความขึ้นกราบ
ทูลพระเจ้าโสมราชาให้ทรงทราบ พระองค์จึงรับสั่งให้แพทย์
ไปตรวจดู แล้วแพทย์กลับมากกราบทูลว่า ไม่มีโรคพิการ
อะไรในกายของม้ายะหนึ่ง พระองค์จึงรับสั่งให้ไปโรหิต^{๓๐}
ผลัดไปตรวจดูอีก กรวาม่าเขาอย่างคนเลี้ยง จึงทูลขอ
ให้เปลี่ยนคนเลี้ยงใหม่ทมิกรยามารยาทอันเรียบร้อย มานน
เมื่อใดคนเลี้ยงทักทหายขาเขยกเดินเป็นปรกติก็คงเก่า

ในที่สุดนี้ควรจะเห็นได้แน่แล้วว่า บ้านเรือนซึ่งเช่น
นี้กล่อมเกล่านิสัยใจคอเด็ก สำหรับให้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่
จะเป็นพมพทศหรือราช ก็แล้วแต่อำนาจปกครองของบ้านเรือน
คือพ่อบ้านแม่บ้าน ถ้าในบ้านมีความรักกัน มีความ
รักกันหาทศกัน มีความซื่อตรง ความเจริญอยู่เสมช
ทั้งการปกครองบ้านก็เป็นทางยุติธรรม และประกอบไปด้วย
ความเมตตาการุณาแล้ว มนุษย์ซึ่งได้กำเนิดขึ้นมาจากบ้าน
นั้น ก็ น่าจะเป็นผู้วางกายและจิตใจสมบูรณ์สามารถหาความ

สุขและทำประโยชน์ให้แก่โลกได้ แต่ถ้ายานเรือนโคเต็มไปด้วย
 ความสะดวกโง่เขลาเข้ชยิ่งหยาบ ชาติตระหนัแล้ว ผลซึ่งผลธอ
 มาจากทนน ก็น่าจะเป็นเครื่องให้เกิดอันตราย เป็นเครื่อง
 รังเกียจในสมาคมต่าง ๆ ซึ่งนับว่ามชารยธรรมแล้ว อนึ่ง
 การเพิกเฉยละเลยบุตร ปลดอให้ตกอยู่ในเงื้อมมือแห่งตัว
 อย่างอันตรายของชาวและคนใจ ที่ไม่ไกรยความปกครอง
 อันสมควรจากนายนั้น ก็นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งเหมือน
 กัน ชาวกรกโบราณมีคำกล่าวว่ “ถ้าให้ยารเป็นครูบุตรก็
 จะเกิดมยวเป็นสองคนชน”

เมื่อใดปรากฏแล้วว่า เกิดยอมเรือนจากตัวอย่าง
 เห็น ย่อมทำตามแบบผู้ใหญ่ จะทำตัวให้เหมือนผู้ใหญ่
 เช่นนี้แล้ว ก็อาเห็นไควาเกิดคนหนึ่ง ๆ คงต้องมครเป็น
 อันมาก แต่บางทีดวงความรชงมากอน จะคิดแน่ว่าทอง
 ความรชงมากหลัง เหตุนี้ครคนแรกชงเกิดจึงมีอนา
 ทจะเป็น แบบพิมพ์หลัอรปสัน คาน เกิดมากกว่า ครคนทมา
 หลัง ๆ เช่นล้วยกัน ก็ใครจะมาเป็นครเด็กก่อนยคามารคา
 และพลียงนางนมเล่า อนึ่งไคปรากฏมาแต่ข้างตนแล้วว่า
 พุทธภาษิตในสพรหมสูตรและมงคลสูตรกล่าวว่ “บิดา
 มารคาเป็นบุพพจารย์ คืออาจารย์ในเบื้องต้นของบุตร”

เพราะฉะนั้น บิคารมารคาและพลเสนางนมนะคงเป็น
 แขน้อย่างทก สำหรับจะให้ไกรปกแก้แก้ต่อไป ท่าน
 นักปราชญ์หนึ่งกล่าวว่า “มารคาทกคนหนึ่ง มีนาหนัก
 เท่ากับครุ ๑๐๐ คน” เพราะฉะนั้นบรรดามาร ทงหลาย
 จึงควรผูกหัดให้เป็นผมความรและความประพฤติ สำหรับ
 จะไปเป็นทวอย่าง ไก่ผูกหัดบุตรต่อไปข้างหน้า บางประเทศ
 เขาถึงแก้หัดหญิงให้รู้จักนสยสันดานเด็ก และความเจริญ
 ความเติบโตแห่งใจและร่างกายของเด็กด้วย เพื่อให้ปฏิบัติ
 ถูกในเวลาที่จะควรทำหน้าที่เป็นมารคาสำหรับบุตร เหตุ
 ฉะนั้นการผูกหัดหญิงจึงเป็นส่วนสำคัญากุขยาหนึ่ง ไซ้
 แต่การผูกหัดแต่เด็กผู้ชายฝ่ายเดียวเท่านั้น ทวหน้าที่ของ
 บิคาที่จะสั่งสอนและผูกหัดบุตรยังห่างเหินไม่สู้ใกล้ชก ไม่มี
 นาหนักสำคัญเหมือนหน้าที่ของมารคานัก

มารคาผกษิต

สนทษบุตรพิลลยพุน

ผูกหัดบุตรวกร

คิเรก ยิงบคาท

๓๑ กุมารี

เด็กหญิง

๓๒ บุตราคร

(บุตร-อาตุร) อาตุร แปลว่า ความเคื้อคร้อน ความ
 กระวนกระวาย

๓๓ คิเรก

(อคิเรก) มาก ยิ่ง

เหตุ ^๒ นั้นคณานา	วิ ^{๓๔} ญ ^{๓๕} รีย ฌพชฺช
ควร ^๒ กช ^๒ ระ ^๒ บ ^๒ ย ^๒	ร ^{๓๖} พ ^{๓๖} ฌ ^{๓๖} บ ^{๓๖} ระ ^{๓๖} เบ ^{๓๖} ย ^{๓๖} ย ^{๓๖} ติ
ช ^๒ ยา ^๒ ห ^๒ ยา ^๒ ข ^๒ ส ^๒ ภา ^๒ พ ^๒ ร ^๒ ธ ^๒ ม	ละ ^{๓๖} ม ^{๓๖} อ ^{๓๖} ม ^{๓๖} พ ^{๓๖} ณ ^{๓๖} พา ^{๓๖} ท
เม ^{๓๗} ธ ^{๓๗} โ ^{๓๗} ธ ^{๓๗} ชา ^{๓๗} ค ^{๓๗} ฌ ^{๓๗} ม ^{๓๗}	ก ^{๓๗} ิ ^{๓๗} ระ ^{๓๗} ย ^{๓๗} ล ^{๓๗} นิ ^{๓๗} ย ^{๓๗} ม ^{๓๗} ตาม
เ ^{๓๘} เป็น ^{๓๘} ส ^{๓๘} าร ^{๓๘} น ^{๓๘} ติ ^{๓๘} ฌ ^{๓๘} ม ^{๓๘}	ย ^{๓๘} ม ^{๓๘} ส ^{๓๘} ง ^{๓๘} ระ ^{๓๘} ห ^{๓๘} ยา ^{๓๘} บ ^{๓๘} ห ^{๓๘} ยา ^{๓๘} ม
บ ^{๓๙} ุ ^{๓๙} ต ^{๓๙} ร ^{๓๙} ท ^{๓๙} น ^{๓๙} จะ ^{๓๙} ไ ^{๓๙} ค ^{๓๙} ำ ^{๓๙} ตาม	ป ^{๓๙} ระ ^{๓๙} พ ^{๓๙} ฤ ^{๓๙} ติ ^{๓๙} ไ ^{๓๙} ค ^{๓๙} ย ^{๓๙} แ ^{๓๙} ถ ^{๓๙} ล ^{๓๙} ง ^{๓๙} ก ^{๓๙} ิ

หลวงธรรมมาภิรมย์ (ถึก จิตรกถึก)

๓๔ คณานาวิ	หม่นาง พวคหญิง
๓๕ พชฺช	นางงาม หญิงงาม
๓๖ บรพ	(บุพพะ) ก่อน เก่า หิสตะวันตก
๓๗ โธธชาค	บุตร (ผู้เกิดจากอก)
๓๘ สारนติ	แบบแผนหรือตัวอย่างที่เป็นแก่นสาร

๘ บทที่ ๑๕ ความกรุณาสัตว์

คำว่า “กรุณาสัตว์” นี้ ย่อมหมายความว่าความตลอดไปถึง
สัตว์วิเศษจนด้วย มนุษย์เรามีความรู้สึกอย่างไร ก็เป็น
พยานให้แลเห็นอยู่แล้วว่า แม้สัตว์วิเศษนั้นก็มีความ
รู้สึกคล้ายคลึงกันเช่นนั้น ความเจ็บปวดเป็นอย่างไร ความ
ร่าเริงยินดีเป็นอย่างไร ความสะดุ้งหวาดเสียวต่อภัยต่าง ๆ
เป็นอย่างไร มนุษย์ก็ย่อมรู้สึกแฉะอวยทุกข์สัน การทรมาน
ทรมานและรังแกสัตว์นั้น มักจะเป็นด้วยไม่ทันคิด รู้ว่าเป็นการ
ผิด หรืออย่างตกเป็นทาสด้วยความเขลา ข้างประเทศที่รุ่งเรืองแล้ว
เขาดึงแกว่รวบรวมกันต่งเป็นสมาคมขึ้นสำหรับ จัก การ บัง กัน
ความทารุณรังแกสัตว์ก็มี การกินเนื้อสัตว์เป็นอาหารอันเกี้ยว
ของแก่อุบัติความผิดชง ระเบียบขนถลาไว้ในทณด้วยกไม่สมควร
แต่การทำร้ายสัตว์ และรังแกสัตว์สำหรับเป็นความสนุกหรือ
ทหาประโยชน์มิได้ มีแต่จะไครับโทษ คือบาปกรรมความ
ชั่ว ความตเคยณ และความเสียหายผาวยเคยวต่งททานเรบก
ว่า “เนื้อไม่ได้กิน หนิงไม้ไคของกันนัง กระคกแฉวนคช”
เป็นสังขงจะคเลียบกไค ไม่จำเป็นจะต้องกระทำ ชักทวอย่าง

ได้ เช่น ชนไก่ ชนนกเขา กัดปลา กัดกรรบก และเขยน
 ทหารร้ายวางกายหรือถึงแก่ชีวิตสัตว์ อันหาประโยชน์แก่
 ตนในการทําทานนมโศกเขยนนม แม่แต่จะทาเพื่อสนุกซบซาย
 คนจะถือว่ามีประโยชน์บ้าง ก็ยังเป็นความผิดอันนํนเอง
 เพราะคนผืนเล่นผกข่มสนุกเพลิกเพลิกจริง แต่สัตว์ทชนกัน
 กัดกันหรือทลกลเขยนกันนํนข่มโศกข่มสํสาบกาย การท
 แสวงหาสนุกควยไม่เห็นแก่ทกขชของสัตว์อนคณ ใครจะชม
 ว่าเป็นการก? ถ้าเราตองนคควา ตัวเราเป็นสัตว์นํนๆ บ้าง
 จะเป็นอย่างไร? ก็จะได้เห็นความผิดนํนโศกโดยง่าย

สัตว์นํนๆ แม่แต่เราคเหมือนว่า มันจะไม่ใครมี
 อาการรู้สึกทางๆ อย่างคนเรากค แต่จริงมันก็มีความรู้สึก
 ความหวาดเสียวค่อภัย และแสดงอาการทนทกขเวทนาใน
 เมอภัยมาถึงเขาแล้วคจคนเราเหมือนกัน อวัยวะทางๆ โดย
 มากก็เช่นอวัยวะของเรา ความชรา พยาธิ มรณะ ของมัน
 ก็มออย่างเดียวกับกชเรา ความรู้สึกทางๆ มันจะไม่มีเหมือน
 เราอย่างไรคค คแต่แม่วงกกลวลกค่อนจะเป็นอันตรรายควย
 อยในทเบคเผย บรชทสํสาบกายไปชอนเสียบในทมคชค อัน
 มันนกว่านํนจะพนภัยคค นกที่เราตกลกมํนมาเสียบจากวง
 แม่เราคอบตามตังเกค ก็จะได้เห็นมันแสดงอาการคเร้าคค

ว่าของ กระทำให้พุ่มไม้ใกล้เคียงเยือกเย็นไปด้วยเสียงอัน
 ละห้อยโหยหา น้ำเวทนาถึงนัก ฯลฯ เหล่านี้นั้น แม้แต่คนที่
 ปราศจากความเวรนั้น ก็อาจแลเห็นและรู้สึกได้ เมื่อคน
 เราได้รับทุกข์ภัยมิใช่เจมีเย็นเย็นกัน โดยสันทนาปราศรัยกับ
 ญาติเพื่อนฝูงด้วยเรื่องต่าง ๆ ก็อาจจะชวนใจให้ไปพระวงเสียด
 ทางอื่น แต่เมื่อสัตว์นั้นนอนเจ็บอยู่นั้น จิตใจมันได้แก่แน่นแน่ว
 ในความเจ็บ อันมันไม่อาจจะบอกเล่าให้ใครทราบได้ เพราะ
 มันเป็นสัตว์ วงทจิตใจมันจะนึกหรือจะคิดได้ ย่อมแคบ
 เข้ามากกว่าคนมาก ยิ่งมันพูดไม่ออกบอกไม่ได้ ทั้งอาการที่
 จะแสดงต่าง ๆ โดยมากก็ไม่สามารถ เราจึงควรจะแลเห็น
 ความทุกข์เวทนา และควรจะมีความกรุณาปรานีมันให้
 มากขึ้นอีก

สัตว์ที่เราเลี้ยงนั้น ความรักใคร่และความพอใจ ย่อม
 เป็นเหตุให้เกิดความกรุณาอยู่แล้ว ไม่ต้งกล่าวให้พิสดาร
 ก็ได้ แต่สัตว์ที่ไม่ได้เลี้ยงจะเป็นสัตว์ ๔ เท้า ๒ เท้า แม้ลง
 หรขสัตว์เลื้อยคลานก็ก ที่มันเกิดมาย่อมมีประโยชน์แก่โลก
 ไม่มากนักน้อยทั้งนั้น สัตว์บางอย่างก็มีประโยชน์โดยตรง
 แลเห็นได้ง่าย ๆ เช่นสัตว์พาหนะ บางอย่างก็มีประโยชน์
 ทางอ้อม เช่นคางคกที่เป็นประโยชน์แก่คนไม่ โดยคอย

ล้างผลาญตัวหนอน ข้างอย่างก็เป็นประโยชน์สำหรับประคย
 ประกาศแก่ทั้งโลกให้เป็นความสวความงามด้วย กจนก
 สยามๆ และเสียงเพราะๆ เป็นต้น สักวโคทมประโยชน์มาก
 และแลเห็นไ้ง่าย ผู้ที่มีความรู้สึกกัญญแล้วก็พอจะเข้าใจ
 ใจว่ามนุษย์เราควรกรุณาสักวเหล่านั้นอย่างไร แม่แต่
 สำหรับความสวความงามความเบิกบานต่างๆ เช่นนก
 และผีเสื้อ เมื่อมีความรู้สึกชื่นชมต่อธรรมกาโลก มีความ
 คดคมในเครื่องประคย ประกาศ อันนำพิศวงของ ธรรมกา แล้ว
 ก็รู้สึกมีจตรกใครในสักวเหล่านั้น และไม่อยากจะ
 สักวเหล่านั้นน้อยเขายางลง หรือหากินน้อยไป แต่
 สักวท้อจะเห็นประโยชน์ไ้ยาก เช่น รน ยง บัง ราน
 เป็นต้น หรือยังเป็นสักวลเล็กๆ เกือบไม่รู้สึกความน่มีชีวิต
 ใจไ้อย่างไร หรือกิจรณบางเหล่า ซึ่งเป็นสักวราย
 ย่าง เป็นสักวมพิษาย่าง เป็นสักวเขินกักย่าง เช่นจระเข้
 เลื้อ งู เป็นต้น คนเรามากจะคิดล้างผลาญทำลายมันโดย
 ความประมาทเลินเล่ออย่าง โดยคิดจะขี้งกันภัยอันตรายย่าง
 แต่การทหาความสุขให้แก่ตัวด้วย เบียดเบียน ทำอันตรายแก่
 สักวอื่นเช่นนั้น นักปราชญ์ย่อมไม่สรรเสริญเลย กงทมเรอง
 ปรากฏอยู่ในธรรมบทว่า

เพลาลาเช้าวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปนิเทศชาตใน
เมืองสาวัตถี ใต้ทอกพระเนตรเห็นเด็กทั้งหลายช่วยกันทุบตี
และขว้างป้าง อยู่ด้วยก้อนไม้ข้างก้อนหินข้างทกลางทาง พระ
องค์จึงตรัสถามว่า “เจ้าทั้งหลายทำอะไรกัน?” เด็กทูล
ว่า “ช่วยกันตี” ครั้นพระองค์ถามว่า “ทำไม?”
เด็กก็ทูลตอบว่า “เพราะกลัวมันจะกัด” พระองค์จึงตรัส
ว่า “เจ้าทั้งหลายก็ควรจะระทำความสุขให้แก่ตน แล้ว
ช่วยกันตีกันทำไม ใครมีความสุขเลย บุคคลผู้หวังความสุข
แก่ตนไม่ควรจะประหารสัตว์อื่น” ครั้นตรัสจนแล้วจึงตรัส
สถาปนาเป็นสุภาษิตต่อไปว่า

“สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน วิหิสฺสตี
อตุกฺกโน สุขเมสฺसानิ เปฺจฺจ โสณ ลภเต สุขํ
สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน น หิสฺสตี
อตุกฺกโน สุขเมสฺसानิ เปฺจฺจ โส ลภเต สุขํ”

แปลว่า “บรรดาสัตว์ที่เกิดมาแล้วทั้งหลายย่อมอยาก
ได้ความสุขด้วยกันทั่วหน้า ก็บุคคลผู้ใดแสวงหาความสุข
เพศตน แต่เบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยอาชญา บุคคลนั้นละ
โลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่ได้ความสุขเลย บรรดาสัตว์ที่เกิดมา
แล้วทั้งหลายย่อมอยากได้ความสุขด้วยกันทั่วหน้า ก็บุคคล

ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อกัน ไม่แยกแยกกันสัตว์อันด้วย
 ธาตุญา มนุษย์คนนั้นละโลกนี้ไปแล้ว จะใคร่สุขแท้” ทั้ง

แต่ทรงการททาลายล้างชีวิตสัตว์ด้วยคิดจะขบงกัน ภัย

อันตรายแก่ตน หรือทำโดยความหมิ่นประมาทว่าเป็นแต่
 เพียงสัตว์เล็ก ๆ หรือด้วยใจเขา หรือเพื่อความสุขนุกหา

ประโยชน์อันใดแก่ตนมิได้เช่นนั้น ก็ต้องนับว่าเป็นการฆ่า

สัตว์ตลกขบขันเหมือนกัน และผลทำเช่นนั้นย่อมจะมีบาป

ความชั่วเป็นผล ก็ถ้าเราไม่มีเหตุจำเป็นจริง ๆ ในการที่จะ

ต้องทำอันตรายล้างชีวิตมัน เราจะไปทำให้มีราคามีบาปทำไม?

จะมีถกถึงคำที่ท้าวว่า “เนื้อไม่ไคกัน หนึ่งไม่ไคของนึ่ง

กระดกแขวนคอ” หรือท้าว “ตั้งให้แก่กา กากินแล้วยกขึ้น

หนี ขาปไคแก่ผล โทษทั้งนี้ ขเป็นคุณ” ทั้งนี้ไปหรือ?

เพราะฉะนั้นถ้าจะให้คิดสักแล้ว อย่างตลก ๆ ง่าย ๆ ก็ให้คิด

เสียว่า ถ้าไม่จำเป็นที่จะต้องฆ่าหรือทำร้ายร่างกายสัตว์แล้ว

แม้แต่จะเป็นสัตว์อย่างเล็ก ๆ ที่หาประโยชน์มิได้ ก็อย่าไป

ล้างผลาญหรือทำร้ายแก่มันเลย ยิ่งปฏิบัติไคละเอียดยิ่งแก่

ถิอศีลปาณาติบาตไคเป็นนิตย์ก็ยิ่งดี

ในทันทีจะขอชักตัวอย่างของสัตว์มี ใจ กรุณาสัตว์มาไว้ให้

ปรากฏบ้าง คือในทิศเหนือแห่งประเทศสกอตแลนด์ ในฤดู

๕๕
 ทิมพายัพจัก
 ๕๕
 ฟากหนึ่งเป็นอันมาก นายพรานซึ่งอาศัยหากินอยู่ในย่านนั้น
 ๕๕
 ก็พากันหาบ่วง แร้ว ข่าย และขับไล่ไปคอยตกและยิง มี
 ๕๕
 ชายผู้หนึ่งชื่อไม่ปรากฏ ได้ไปขอให้นายพรานเหล่านั้นรับ
 ๕๕
 นกมาให้ทั้งเป็น ๆ และรับจะให้เงินตามราคาที่น่าไปขาย
 ๕๕
 ตกาศ ภายหลังชายผู้ใดใคร่ชอบนกไว้เป็นอันมาก จนไม่
 ๕๕
 มีที่แขวนกรงนก ต้องปล่อยเข้าขังไว้ในห้องใหญ่ รุ่งขึ้นเวลา
 ๕๕
 เช้าเสียงร้องของนกละลั่นออกเชิงแซ่ไป เสียงนกชนิด
 ๕๕
 หนึ่งที่เรียกว่าลาค ซึ่งเขานิยมกันว่าเสียงเพราะ คนชอบ
 ๕๕
 ไปล้อมฟังตามป่าและพุ่มไม้ นั้น มีร้องอยู่ในห้องนั้นมาก จน
 ๕๕
 ฟังหนวกหู เมื่อสิ้นคราวพายุแล้ว เจ้าของนกละลั่นเขาก็
 ๕๕
 เบิกหน้าต่างและประตูปล่อยให้นกบินออกไป บ้างก็ถาวร่อน
 ๕๕
 ออกทางหน้าต่าง บ้างก็เกาะที่ประตู แล้วกระโดดลงไปเดิน
 ๕๕
 อยู่ตามแผ่นดินร้องเสียงต่าง ๆ กระพือปีก ก็เป็นความเบิกบาน
 ๕๕
 สรรพวญไยยิ่งนัก ลอนนักก็ถึงจิตใจของผู้ซึ่งทำความดีเช่นนั้น
 ๕๕
 บ้างก็ก็พอจะแลเห็นได้ว่า ในขณะเมื่อเขาทำความอุทิศ
 ๕๕
 แก่สัตว์เช่นนั้น เขามีจิตใจว่าเวียงเพียงไร
 ๕๕
 ชายผู้หนึ่งชื่อว่า ลีโอเนร์โคเควินดี เป็น เอนนิเนียร์
 ๕๕
 ใหญ่ เป็นช่างเขียนและเป็นนักปราชญ์อนมชอเสียงด้วย ท่าน

ผู้มีใจกรุณาสัตว์มาก พอใจชื่อนกที่เขาขังกรงไว้ไปปล่อย
จนมีช่างเขียนเขียนรูปของท่านในขณะเมื่อกำลังปล่อยนก มี
นกบินอยู่รอบตัว และมีกรงนกหลายกรงวางอยู่ที่เท้า รูปนี้
ยังอยู่ในพิพิธภัณฑ์ที่ไว้รูปเขียนต่าง ๆ ที่มิ้นามปรากฏว่าลูฟร์
ในกรุงปารีสแห่งประเทศฝรั่งเศสจนทุกวันนี้

แม้เด็ก ๆ ในโรงเรียนก็อาจทำความกรุณาแก่สัตว์ได้
ดูในเรื่องต่อไปนี้ เวลาวันหนึ่งเป็นวันพระโรงเรียนหยุด นัก
เรียนคนหนึ่งไปตามบิดาออกไปค้นหาขลุ่ยกลองวงรีต ครั้น
ไปถึงที่พัก (ห้างนา) เด็กนักเรียนคนนั้นได้เห็นเที่ยวเล่น
ตามคันนา ได้เห็นฝูงปลาเล็ก ๆ เป็นอันมาก มีปลาชิวปลา
กระแหและกุ้งฝอยเป็นต้น คนเล่อกสนไปมาอยู่ที่มุมคันนา
ซึ่งมีน้ำแห่งวงโคโดยที่แคบรอบ ๆ เจดีย์ที่ ปลาเหล่านั้น
เกือบจะตายอยู่แล้ว เมื่อเขาได้เห็นดังนั้น ก็มีความ
กรุณาสงสารปลาเหล่านั้นเป็นอันมาก เขาจึงวิ่งกลับไป
ที่พัก เขาถึงเล็ก ๆ ตักน้ำมาแล้ว เขาจึงเอามือค่อย ๆ
ช้อนปลาเหล่านั้นลงในถังจนหมดแล้ว เขาก็นำไปปล่อย
ลงในคลองใหญ่ซึ่งเต็มไปด้วยน้ำ แล้วเขาก็นั่งทรม
นาคของมอญปลาเหล่านั้นอยู่ เมื่อมันได้น้ำเช่นนั้น บางตัวก็
กระโดดขึ้นและว่ายน้ำแหวกไปมาในน้ำ บางตัวก็ถูกแกลบเผา

เสียงอมเต็มท้อแล้วก็นอนแผ่หงายทองชนสีกครุทหนึ่งจึงแลดู
ไปไค้เมื่อเขาไค้เห็นดังนั้นเขาก็มีความยินดีเป็นอันมาก
เขาจึงกลับไปที่พักเล่าให้บิดาฟังบิดาก็นิพนธ์สร้อยเขาว่าเป็น
เด็กก็รู้ก็มีความกรุณาสัตว์สมแก่ที่เขานักเรียนเราดของ
นักถึงจิตใจของเขาซึ่งเขาได้ทำความดีและเข้าไค้รับความ
สรรเสริญจากบิดาเช่นนี้ก็ท้อหรือว่าเขาจะมีความดีใจสักปานไค้
ในที่สุดก็นควรกำหนดจำแนกความในคาถาพุทธภาษิตที่
ไปนี้ว่า

“สพเพ ทสนฺติ ทณฺหาสุตฺตํ สพเพภายนฺติมรฺุโน
สพเพสฺส ชีวตี ปิยํ อคฺคตานิ อูปมํ กถวา
น ทนฺนยฺน น ฌาตये”

แปลว่า “สัตว์ทั้งหลาย ย่อมต้งกึ่งต่ออาชญา กถว
ต่อความตาย มีชีวิตเป็นทรรกด้วยกันทั้งหมด บุคคลควร
ทำตนให้เป็นอุปมาแล้วไม่ควรฆ่าเอง และไม่ควรรใช้ให้ผู้อื่น
ฆ่า (ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย)” ดังนี้

๒๑ ความรักชาติและบ้านเมือง

การซึ่งคนเราทุกคนมีความรักบ้านเมืองนั้น ไม่ใช่
ความรักอย่างสามัญเช่นรักญาติรักมิตร ย่อมเป็นความรัก
ซึ่งเกิดจากความรู้สึกต่าง ๆ และความเกี่ยวข้องในการต่าง ๆ
อันเป็นเหตุให้เกิดรู้สึกเป็นกันเองกันเขาฉัน ที่จริงเมื่อเป็น
เพื่อนมนุษย์เหมือนกัน ก็ควรระรักให้เหมือนกันทั่วโลก แต่
หากมามีความรู้สึกแปลกไปว่า เป็นพวกเดียวกันบ้าง
ต่างพวกกันบ้าง คล้าย ๆ กับมิตรสนิท มิตรห่าง ความรัก
จึงมีต่อกันมากบ้าง น้อยบ้าง เป็นธรรมดา คนบ้านเมืองเกี่ยว
กันกันว่าเป็นพวกเดียวกัน พกภาษาอย่างเดียวกัน ภิรยา
อาการขนบธรรมเนียมมักแบบเดียวกัน จึงรู้สึกเกี่ยวข้อง
กันสนิทกันมากกว่าคนจำพวกที่ต่างออกไป

บ้านของเราเป็นที่ซึ่งเรามีความรักผูกพันในคนในบ้าน
อย่างหนาแน่น แต่บ้านของเราเป็นส่วนหรือหนึ่งว่าเป็นสมบัติ
แห่งบ้านเมืองเรา เพราะฉะนั้นเมื่อเรารู้สึกว่าบ้านเป็นที่
ประชุมความรักและความใกล้ชิดกันทุกเพียงใด เมื่อขยาย

วงให้กว้างออกไป เรารู้สึกว่ายานเมืองเราเป็นทชงมคน
 ที่เรารักมากที่สุด และเป็นแผ่นดินซึ่งเรารักมากที่สุดเพียง
 นั้น เพราะเราได้อยู่ เราได้เห็น ใกรู้สึก เป็นเจ้าของ ใกรับ
 ความสุข ความทุกข์ และความหวังต่างๆ อย่างใกล้ชิด
 กว่าที่ไหนๆ หมด ไม่ว่าใครๆ ถ้าจะถามว่า ในโลกนี้ท่าน
 ชอบที่ไหนมากที่สุด? ก็คงต้องตอบว่าบ้านเมืองของตัว ความ
 รู้สึกเช่นนี้ย่อมกระทำให้เกิดความนับถือกัน ความพอใจกัน
 ความสามัคคีปรองดองกัน และย่อมเป็นเบื้องต้นแห่งความ
 รักชาติบ้านเมืองซึ่งมีอยู่ในคนทั้งหลาย

แต่การรักชาติบ้านเมืองนี้ ใช้ว่าเพียงแต่เป็นความ
 รู้สึกก็หาไม่ ย่อมตลอดไปถึงกิจการด้วย เหตุฉะนั้นผู้รัก
 บ้านเมืองควรเป็นผู้ซึ่งพยายาม จะกระทำให้บ้านเมืองมีความ
 สุขความเจริญยิ่งขึ้น ถ้าสิ่งใดที่เห็นว่าจะจะเป็นเครื่องก่อให้เกิด
 ผลตรงกันข้ามกับที่กล่าวมานี้ ก็ย่อมพยายามที่จะระวังเสีย
 ว่าตามจริงแล้ว คนเราทุกคนย่อมมีอำนาจชอบธรรมที่จะ
 กระทำไปทั้งสิ้น ก็ขอที่จะประพฤติกินให้เป็นตัวอย่างแก่
 ผู้อื่นโดยแสดงตนเป็นผู้ตรงต่อการทำงาน ข้อสำคัญก็ตั้งอยู่ต่อ
 พระเจ้าแผ่นดิน ตลอดลงมาจนถึงเขาบ้านผานเมือง อำเภอ
 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบของต่อๆ กันลง

มา และประพาศคนให้เป็นไปตามกฎหมายชนบธรรมเนียม
 ประเพณีของบ้านเมือง เมื่อเห็นบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดมุ่งร้าย
 ที่จะกระทำความเคียดชัง ความไม่พอใจ และความเลื่อม
 เสຍให้แตกแก่เพื่อนประเทศด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นไต่ไม่ว่า
 ประเทศใด ๆ ก็พยายามที่จะระงับ ค้ำย ประการต่าง ๆ ซึ่ง
 อยู่ในอำนาจของ ตน ที่จะกระทำไต่ หรือ ระงับ ความ
 อุกาห ความ เลื่อม เสຍ ซึ่ง จะ ส่อ ให้ เป็น เกรง ทำลาย ผล
 ประโยชน์ของแผ่นดิน และช่วยรักษาความสงบเรียบร้อย
 ต่าง ๆ โดยกระทำการให้ เป็น ตัว อย่าง ตั้ง อยู่ใน ความ ประพาศ
 ชอบด้วยกฎหมายและชนบธรรมเนียมนิยม ฯลฯ อย่างทววม
 เรียกสั้น ๆ ว่า ประพาศคนให้เป็น พลเมืองดี แล้วชักชวน
 ผู้อื่นให้ประพาศเช่นนั้นด้วย หรือคอยห้ามปรามในเวลา
 เห็นว่าทางจะไม่ใช่เป็นการสงบเรียบร้อยไต่ ทั้งออกกำลังกาย
 และกำลังความคิดที่จะให้ผล ความรู้ ความเจริญของ บ้านเมือง
 ทวยชน และให้นิสัยใจคอความประพาศของคนทั้งหลาย
 ก็นั่นด้วย การทักท้วงมาแล้วเหล่านี้อย่างช่วยกันทำไต่มาจน
 เพียงไต่ ก็จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองไม่มทสันสกเพียงนั้น
 บุคคลผู้มีความรักบ้านเมือง ไม่ว่าอยู่ในที่สูงหรือในที่ต่ำ

ยอมชำระทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ตามที่กล่าวอ้างถึง

ใน พระราชดำรัส ทบย ประชาชน ชาวสยาม ของพระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็มีปรากฏอยู่ว่า “เราทั้งหลาย
เฉพาะได้เกิดมาในประเทศนี้รวมกันแล้ว บ้างคนก็ตั้งอยู่
ในตำแหน่งอันใหญ่ บ้างคนก็อยู่ในตำแหน่งอันน้อย แต่
แม้ว่า จะมิยศตำแหน่งแปลกกันในระหว่างพวกเรานั้นโลกก็
ยกย่องหน้าตาชนหนึ่ง ซึ่งเราทั้งหลายยอม มียศเหมือนกัน
หมด คือว่าหน้าตาซึ่งจะต้องมีความรกรงกันและกัน และ
ที่จะต้องกระทำการตามคำสั่งของตนที่กระทำไว้ เพื่อให้
บ้านเมืองของเรามีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ”

กิตติกรราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

โดยมากที่เข้าใจในวาทะถ้อยคำนั้น มักเป็นแต่
เพียงปากไม่ตลอดไปถึงมือ และเข้าใจกันเพียงแค่ว่า ๆ กัน ๆ
จึงกลายเป็นนินทาชาติ กล่าวคำอวดคิดเข่นต่าง ๆ ล้วน
แต่ปากทั้งสิ้น เมื่อว่าสิ่งใดไม่ดี ก็หาได้พยายามแก้ไขให้
ปรากฏลงไปด้วยการกระทำจริง ๆ ไม่ เป็นแต่เพียงอวดอ้าง
ตนเอง ร้องตะโกนโพนทนา ว่ากล่าวสิ่งนั้นสิ่งนี้ และถ้า
มีอะไรที่เสียพอเป็นช่องให้พูดได้ แม้แต่ใดแก่แล้วก็ยังไม่วาย
กล่าว ความรู้สึกกรงบ้านเมืองด้วยประการเช่นนี้ เป็น

อย่างร้ายยิ่งกว่าความร้ายอื่น ๆ ไม่เป็นทางให้บ้านเมือง
 ชนเลว กลับจะมีอำนาจทำให้เสื่อมลงเสียอีก

ความรักบ้านเมืองที่ถูกต้องนั้น การที่ใดกล่าวมาแล้ว
 ก็ต้องปรากฏเป็นความพยายามที่จะเชิดชวยบ้านเมืองให้
 ชนเจริญขึ้น โดยกระทำความดีกระทำหน้าที่จริง ๆ ทำเนิ
 ชีวิตการอยู่กินให้เป็นไปอย่างเที่ยงตรง เมื่อมีโอกาสที่จะ
 ช่วยเหลือในทางใด ก็ต้องกระทำโดยเต็มตามความสามารถ
 ทั้งของรูป สักมีความกตัญญูรักใคร่นับถือบูชาผู้ซึ่งปรากฏมา
 ในพงศาวดารว่าได้กระทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง หรือได้
 รับทุกขเวทนา หรือถึงแก่กาลกิริยา ตายด้วยกระทำ
 ประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองโดยนัยนั้น ๆ ซึ่งควรจะมีชอชารัก
 อยู่ในจิตใจของผู้ที่เกิดมาภายหลังทุก ๆ ชั่วอายุ ทั้งนักไม่
 ใช่อื่นไกลคือ เป็นการทำความยกยอชมให้ แก่ ผู้ที่มีความชอบ
 ควรไกรยรางวัลนั่นเอง ชาวประเทศญี่ปุ่นเขาถึงแก่เจ้าของ
 รูปผู้มีความ แก่ แผ่นดิน ทั้งไว้นับสูง ให้เป็นเทพารพไหวกราบ
 สำหรับกุดบุตร กุดสตรี ที่เกิดมา แล้วถึง ยกกระทำพิธี

๓ ทุกขเวทนา ความเสวยอารมณ์เป็นทุกข์ ความรู้สึกอารมณ์ว่าเป็นทุกข์

๔ กาลกิริยา แปลตามศัพท์ว่า ความทำซึ่งกาล ได้แก่ความตาย

๕ กุลบุตร บุตรของผู้มีตระกูล

๖ กุลสตรี หญิงมีตระกูล

ให้เป็นการรุนแรง และเป็นการแสดงความเคารพสำหรับ
เด็กด้วย ถ้าจะกล่าวถึง ท่าน ผู้ที่ไ้ทำประโยชน์ให้แก่
บ้านเมืองเราอย่างแล้ว ก็ยกมาเป็นตัวอย่างไ้คือ พระบาท
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระพุทธชอกพาฬโลก กษัตริย์
ตากสิน ซึ่งเป็นผู้ก่อกำเนิดบ้านเมืองของเราไว้ให้พ้นจากเงื้อมมือ
พม่าข้าศึกซึ่งไ้ยึดกรุงศรีอยุธยา (กรุงเก่า) แรก ในครั้ง
พ.ศ. ๒๓๑๐ ปกครองปกครอง

และต่อจากนั้น มาผู้ ที่กระทำประโยชน์ให้แก่บ้าน เมือง
ของเราอย่างสูงส่งกลั่นพัน ซึ่งควรที่เราทั้งหลายจะพระภค
ถึงพระมหากษัตริย์คุณ และทั้งจะเป็นที่ฝังอยู่ในน้ำใจของ
เรา และคนทั้งหลายที่ระลึกมาในภายหลัง ๆ ต่อไปไม่รู้จัก
เสื่อมนั้น ก็คือพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ ซึ่งเป็นที่
ชมเชยอยู่ในน้ำใจของเราทั้งหลายทั่วทุกคนแล้วว่า ไม่
อาจจะพรรณนาพระมหากษัตริย์คุณ ซึ่งพระองค์ไ้มีต่อเรา
ทั้งหลายให้สิ้นสุดลงไ้ กล่าวคือพระองค์ไ้ทรงทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา และอาณาประชาราษฎร์ ให้ไ้ได้รับความสุข

๑ พระมหากษัตริย์คุณ พระคุณทั้งหลายมีพระคุณ ถ้ามีพระราชประสงค์จะให้
สมณพราหมณ์ และอาณาประชาราษฎร์ปราศจาก
ทุกข์เป็นพระคุณข้อใหญ่

๒ อาณาประชาราษฎร์ หมู่ราษฎรที่อยู่ในบังคับ

สำราญ และทรงจัดการให้ชาติและบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง
 ยิ่งขึ้น พ้นจากอำนาจความอ้ายของประเทศต่างๆ ที่กำลัง
 ยิ่งอยู่ในโลก ในสมัยนั้นถือว่าสำคัญที่สุด คือเป็นหัวข้อ
 แห่งสมัยที่เราจะถวีสว่างจากความทุกข์เขาสัทธิธรรม เป็น
 การยากที่จะ ดำเนินข้ามให้พ้น ปราศจาก อันตรายได้ทั้ง ปราศจาก
 อยู่ในพระราชดำริ (พ.ศ. ๒๔๕๗) ว่า “ประเทศเรา
 เปรียบเหมือนเรือซึ่งแล่นอยู่ในระหว่างเกาะแก่ง ยากที่จะถอ
 ท้ายเลี้ยวหลีกให้รอดพ้นไปจากความอ้ายอย่าง บรรดาประเทศ
 ที่ทั้งหลายซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันเคยเสมอกับเรา ก็ได้ถึงแก่ความ
 อ้ายอย่างเช่นลงมากแล้ว” นักเขียนพยานอยู่ว่า พระองค์
 ได้ทรง ถอ ท้าย เรือ แห่งประเทศด้วย พระปรีชาเสาวนีย์ได้ทรง ก
 ประเทศของเราให้พ้นจากอันตราย จนสิ้นสุดความเจริญได้ถึง
 เพียงนี้ เมื่อศก ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) พระองค์ก็ได้ทรง
 พระราช อดสาหะ ฐ ทรง ทรมาน พระกาย เสกข์ พระราช ดำ เนิน
 จากพระนคร ฝ่าคลื่นลมออกไปประพาสนานาประเทศในทวีป
 ยุโรป เพื่อประโยชน์สำหรับความเรียบร้อย และความเจริญ
 แก่ประเทศเรา โดยมีได้ทรงคิดแก้ความยากความลำบาก
 ใน พระราช ดำ ริส คอบ คำ ถวาย ชัย มง คธ ของ กรมทหารบก
 เมื่อเสด็จกลับก็มีอยู่ว่า “ท่านทั้งหลายย่อมจะเห็นจริงอยู่

แล้วว่า "พวกเราไม่ได้อยู่คนเดียวในที่ใด • ปราศจากกอง
ทหารทั้งปวงแวดล้อมอยู่โดยรอบ เราอยู่คนเดียวในหมู่
ท่านทั้งหลายเป็นนิตย์ เมื่อต้องไปจากผู้ซึ่งเราเคยเชิดชอ
ในความจงรักภักดี ซึ่งเราไว้ใจ ชัดเจนว่า สามารถจะเสีย
ชีวิตเพื่อป้องกันอันตรายตัวเรา และบ้านเมืองของตัวได้
ยอมเป็นทาสแล้ว ก็แต่เป็นข้อที่ควรระวังความผิดถึงที่
ตัวใดก็เคยไปเช่นนั้นได้ ภัยมีความแน่ใจในหน้าที่ของท่าน
ทั้งปวงที่จะอยู่ในบ้านเมืองเรา เพื่อป้องกันรักษาการซึ่งเป็น
สำคัญยิ่งกว่าตัวเราที่เดียว กล่าวคืออำนาจความปกครอง
ของ เรา ตลอด พระราชา อาณาเขต ซึ่งเป็นข้อที่เรา มีความ
ห่วงใยยิ่งกว่าตัวเราเอง เพราะอันตรายอื่นใด ซึ่งจะมีแก่
ตัวเราในประเทศ ซึ่งเป็นไมตรีต่อเราทั้งหลายนั้น เราไม่มี
ความหวาดหวั่น" นี่เป็นความปรากฏอีกอย่างหนึ่งว่า พระ
องค์ทรงห่วงใยในความเจริญแห่งชาติและประเทศของเรายิ่ง
กว่าความวิบัติในส่วนพระองค์เพียงไร ควรเป็นความจงรัก
ภักดีเคารพบูชาแก่เราทั้งหลายในบัดนี้ และกลุ่บุตรกลุ่สตรี
ที่จะเกิดมาในพระราชาอาณาจักรต่อไปภายหลังยิ่งนัก

อนึ่งชาติและบ้านเมืองที่เรานับว่าเป็นใหญ่นั้น ไม่ควร
จะนับตามขนาดๆ เกี่ยวกับที่ไม่นับเฉพาะบุคคล ชาติหรือ

บ้านเมืองใดไม่จำเป็นจะต้องมีอาณาเขตมาก ก็อาจเป็น
 ประเทศใหญ่ได้ ข้างประเทศใดมีอาณาเขตมากมีผู้คนมาก
 แต่ยังไม่อาจความที่อาจทำให้ประเทศนั้นเป็นใหญ่ได้จริง ก็ยังมี
 ถมไป บ้านเมืองเล็ก ๆ แต่ราษฎรรักบ้านเมืองจริง พวก
 ที่ความซื่อสัตย์ทำความดีให้บ้านเมืองของตนเจริญขึ้นนั้นได้
 เป็นชาติและประเทศใหญ่ในโลกก็เหมือนกัน ความเจริญ
 ที่เกิดขึ้นได้เช่นนั้น ก็เพราะคนในประเทศประกอบด้วยความ
 พากเพียร ความอดทนกำลังจิตอดทนกำลังทำ และความ
 เทียงตรง ถ้าประเทศใด คนในประเทศประกอบด้วยความ
 เกียจคร้าน ความตระหนี่ ไม่เชื่อฟัง ไม่สามัคคีต่อกัน และ
 มีแต่ความชั่วเป็นกำลังแล้ว ชาติและประเทศนั้น ก็จะไม่
 เจริญขึ้นได้ จะมีแต่ถดถอยเสื่อมถวนลงไป

สิ่งใดที่เราเห็นปรากฏว่าเป็นความชั่วแก่ประเทศชนทั้ง
 หลายนั้น มักจะเกิดจากที่คนใดคนหนึ่งได้ทำขึ้นเอง จน
 ลุกลามใหญ่โต ถึงแม้ว่าจะตั้งกฎหมายห้ามกันไม่ให้มี เช่น
 ตั้งกฎหมายทำโทษโจรผู้ร้ายปล้นสะดมเป็นต้น ก็ยังไม่อาจ
 จะแก้ไขให้หายขาดได้ ถ้าความชั่วนั้นเป็นความจริง การรัก
 บ้านเมืองโดยนัยที่จะพยายามเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือข้อแห่ง
 ราชการบ้านเมือง ก็ยังไม่สำคัญเท่าที่จะชักจูงพลเมืองให้

๕๕ ๕๕
 ก็ชวนให้สูงขึ้น ให้รู้จักแก้ตัวเอง ด้วยความเต็มใจที่แลเห็น
 ๕๕ ๕๕
 ผลและชอบ อำนาจปกครองที่มาจากภายนอกนั้น ถ้าจะ
 เปรียบกับอำนาจปกครองภายในตนเอง แล้ว ก็น้อยกว่ากัน มาก
 ๕๕ ๕๕
 อะไร ๆ ก็แล้วแต่ใจที่งั้น จะทำก็หรือทำชั่วก็แล้วแต่ใจ สม
 ด้วยกาลาในธรรมบทว่า “มโนปุพฺพงฺคมา ชมฺมา มโนเสฏฺฐา
 มโนมยา ชฺรรม (คืออกุศลและอกุศล) ทั้งหลาย ย่อมมีใจ
 ๕๕ ๕๕
 ถึงก่อน มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ” ดังนี้ ถึงแม้
 ๕๕ ๕๕
 ว่าจะมีชกกว่า ถ้าทำชั่วอย่างนั้น ๆ จะได้รับโทษอย่างนั้น ๆ
 แต่ถ้าใจอยากจะทำแล้วก็ทำได้ ถึงแม้โทษก็ทนรับโทษ
 ๕๕ ๕๕
 หรือบางทีเป็นคราวเคราะห์ตกผลัดเปลี่ยนไปได้ เช่น ฝัวยาท
 ๕๕ ๕๕
 ต้องรับราชทัณฑ์บ่อย ๆ หรือทำไม่ได้เห็นศูนย์ไปข้างฉะนั้น
 ๕๕ ๕๕
 เช่นนั้นชื่อว่าอำนาจปกครองภายนอก ยังไม่แรงเท่าอำนาจ
 ๕๕ ๕๕
 ปกครองภายในตนเอง ผู้ที่มุนายกราย แม้จะอย่างสาหัส
 ๕๕ ๕๕
 เพียงใด ๆ ก็ดี ก็ยังไม่ชื่อว่า เป็นทาสที่ระไกรกับความเคียด
 ๕๕ ๕๕
 ร้อน ยิ่งกว่า ผู้ที่มุนายกราย สันดาน ประดอยไป ด้วย ความ โง่ เซลา
 ๕๕ ๕๕
 ความตระหนี่และความชั่ว เป็นเครื่องนำตน (คือเป็นนาย
 ๕๕ ๕๕
 ตนเอง) เพราะฉะนั้นถ้าใจตั้งวงให้กว้างออกไปถึงบ้านเมือง
 ๕๕ ๕๕
 แล้ว ผู้ที่อยู่ในบ้านเมือง ซึ่งมีกฎหมายอันร้ายแรง หรือมี
 ๕๕ ๕๕
 ขนบธรรมเนียมมรดกการ บ้านเมือง ซึ่ง กษัตริย์ด้วย อำนาจ เพียงใด

ก็ยังไม่น่าจะได้รับความเดือดร้อนเท่าผู้หมั่นตนเองเป็นนายอัน
 ชั่วร้าย ที่จะพาไปสู่ความชั่วและความทุกข์เสมอ เพราะ
 ฉะนั้นจึงมีผู้กล่าวว่า “ชาติใดที่บุคคลเป็นทาสแห่งตน
 เอง ย่อมจะนำตนไปสู่ที่ชั่วโดยมากแล้ว ชาตินั้นถึงแม้ว่า
 จะเปลี่ยนกฎหมายหรือ เปลี่ยนขนบธรรมเนียม ราชการ บ้าน
 เมือง ก็ยังไม่สามารถจะหลุดพ้นถึงซึ่งความเป็นไทยแก่
 ตนเองได้” เพราะความเป็นไทยแก่ตนเองนั้น เกิดจาก
 อารมณ์ภายในแรงกว่าอารมณ์นอก ถ้าพลเมืองชาติใด
 ไทยมากเป็นคนที่ไม่เป็นทาสแห่งตนเอง คือเป็นผู้ซึ่งไม่
 หลงอยู่ในความโง่เขลา ความตระหนี่ และความชั่วร้าย
 อันจะชักจูงใจให้ชั่วให้ร้ายอยู่เสมอแล้ว ชาตินั้นก็จำต้อง
 มีความสุขความเจริญประกอบด้วย ความเรียบร้อย และ
 ย่อมก้าวหน้าขึ้นสู่ความเจริญอยู่เองตามธรรมดา

ท่านอาจารย์ เอ. เอส. มิลล์ ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าราษฎร
 ต่างก็ไม่เป็นทาสแห่งตนเองคงกล่าวไปแล้ว แม้แต่บ้านเมือง
 ซึ่งมัวอยู่อย่างมีพระมหากษัตริย์ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดในราช
 การทั้งหมดก็ยังคง แต่ถ้าราษฎรต่างเป็นทาสแห่งตนเองแล้ว
 นั้นแหละย่อมจะเป็นความโศกเศร้าแก่บ้านเมือง ถึงแม้จะมี
 รัฐบาลเป็นชนิโคใด ๆ ก็” ทั้งนี้ จึงแสดงให้เห็นได้ว่า นิสัย

สันดานของราษฎรไทยมากนั้น ย่อมเป็นใหญ่ อาจจะเป็นเหตุ
ให้ความเจริญของบ้านเมืองช้าหรือเร็วได้มากกว่าอย่างอื่น

ชาติทุก ๆ ชาติที่ไ้เจริญขึ้นถึงที่ไ้ปรากฏเห็นอยู่นั้น ก็
เพราะคนของชาตินั้นไ้เพียรคิด เพียรพยายามกระทำต่อ ๆ
กันมาหลายชั่วอายุ ไ้ช่วยกันออกปัญญาออกแรงออกทุน
ต่อสู้ความยากลำบากมาด้วยกัน ตลอดในบุคคลทุกชั้น
ทุกตระกูล มีพระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี ข้าราชการ
นักปราชญ์ ราชบัณฑิต สมณพราหมณาจารย์ กวี นายช่าง
อันมีฝีมือชำนาญในการฝีมือต่าง ๆ ผู้ตรวจตรา เทียบ
เทียบเสาะค้นคว้าหาความรู้ ในที่หรือ สิ่งอื่น ความมีค มนยัง กำบัง
อยู่ ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ตลอดถึงคนทำการแรงกุลต่าง ๆ
เป็นต้น ทั้งหมดนี้ย่อมไ้มีส่วนช่วยให้ความเจริญของบ้าน
เมืองเป็นไปตามลำดับ จนเห็นผลอันน่าพิศมปรากฏขึ้นไ้
ในอารยชาติต่าง ๆ เช่น มีรถกลไฟ เรือกลไฟ ไฟฟ้า
โทรเลข โทรศัพท์ ฯลฯ กิจการสิ่งใดที่คนในชั่วอายุก่อน
ไ้เริ่มคิดไ้ทำไว้ คนในชั่วอายุหลัง ๆ ก็ย่อมคิดและกระทำ

๘ ประธานาธิบดี	ผู้เป็นใหญ่เป็นหัวหน้าของประชาชน หรือของราษฎร
๙๐ ราชบัณฑิต	นักปราชญ์ของพระเจ้าแผ่นดิน
๙๑ เครื่องตรวจ	เที๋ยตรวจ เ่วไป

สิ่งต่อ ๆ มา ให้คิดขึ้น พิเศษยังขึ้นเป็นชั้น ๆ จึงเห็นได้ว่า
 ที่เราทบทวนในไตรปิฎกอยู่เพียงใด ก็ล้วนแต่ที่ ย้าย คาทวค
 ในชั้นก่อน ๆ ใ้ยก่อร่าง ตั้งต้น กระทำ เพิ่ม เติม ส่ง เสริม ขึ้น มา
 เป็นชั้น ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจึงใช้แต่ะเป็นกิจธุระของเรา
 ะรักษาสิ่งนั้น ๆ ไว้ให้คงอยู่ แล้วส่งต่อไปให้บุตรหลานใน
 ชั่วหน้าอย่างเดิยว ย่อมต้อง ถูเขา เป็น กิจธุระ ที่ ระคิดระ
 กระทำ ส่ง เสริม เพิ่ม เติม ให้ คิดขึ้น ยังขึ้น อีก ด้วย ตามความรู
 และความสามารถที่จะทำได้

ในที่สกลนี้ ควรทบทวนบุตรชาวเราทั้งหลายผู้รักษาศีลและ
 บ้านเมืองจะประพฤติตามทักกล่าวมาแล้วแต่ข้างต้น และควร
 ระลึกถึงพระราชดำรัสในรัชกาลที่ ๕ ขึ้นเป็นพระบรมราชาโชวาท
 ซึ่งได้มีแก่นายเรือและพลทหารเรือ เมื่อครั้งเสด็จประพาส
 ประเทศยุโรป ในเวลาเรือพระที่นั่ง กำลังแล่นไปในกลาง
 มหาสมุทรว่า “เคยวันเราได้นำมาจากประเทศของเราใกล้ถึง
 ๖,๐๐๐ ไมล์คือไม่ต่ำกว่า ๒๔๐,๐๐๐ เส้น มาถึงประเทศ
 ที่เขาได้เจริญแล้วด้วยวิชาการฝ่ายทะเล และการรุ่งเรือง
 ด้วยการค้าเรยนและการปกครอง ก็ยังต้องกันอันถวิลกัน
 ในเขตแดนบ้านเมืองของเขา เพราะเขารักษาศีลและรัก
 บ้านเมืองที่เขาเกิดของเขา เราขอเตือนให้เจ้าทั้งหลาย

ตรตรองก่อนเวลาเราถึงฝั่งว่า ความเจริญรุ่งเรืองทั้งหลาย
 นี้ได้เกิดขึ้นเพราะความสังเกต แล้วคิดการประกอบและ
 เล่าเรียนข้อ ๆ กันมา อาศัยความอดกลั้นและความเพียร
 เป็นกตงเท่านั้น เขาหาใดเขินอย่างอนนอกจากเขินมนุษย์
 เหมือนเราไม่ เราควรจะมีมานะว่า เราเป็นมนุษย์เช่นเขา
 ไม่ได้เร็วกว่าเขาในการที่เกิคมานันโดย แต่เพราะเรามี
 ความรั้นน้อยกว่าเขาเท่านั้นจึงได้เห็นเป็นผลกนข้าง แต่
 เป็นการค้นึกหน้าที่เขาไม่ได้ซ่อนเร้นความรู้เขาเลย เรา
 ดยาก็อันใด เราเรียนรู้อีกเหมือนเขาทั้งสี่ ทั้งการ
 ยบจงเกลียวแต่การอดกลั้นความเพียรเท่านั้นที่จะให้วิเศษเสมอ
 เขา เจ้าหรือไม่ว่า? คำพระพุทโธเจ้าของเราทรงก็เคยบอกความ
 ประพฤติของมนุษย์ทุกกล่าวว่า เวลฉนวนรอนัก เวลาหนาว
 นัก เวลาเช้านัก เวลาเย็นนัก เป็นต้น เพื่องจะฝึก
 การงานที่จะทำให้เข้าไป เกิดจากความเกียจคร้าน พระองค์
 ตรัสว่า คำเช่นนั้นเป็นทางมาของความดิ้นหาย ไม่เป็น
 ทางที่จะให้คนมีความเจริญขึ้น ได้ทั้งความรู้และความสุขเลย
 เพราะฉะนั้นเราจึงศึกษาทั้งสองข้อนี้คือ ข้อหนึ่งเราเป็น
 มนุษย์เหมือนเขา ไม่ได้เร็วกว่าเขา ข้อสองความเกียจคร้าน

เช่นนั้น เป็นทาง คืบหาญ ตาม คำ สอนของ พระศาสดาของเรา
สองอย่างนี้เป็นความจริงแท้

“เจ้าจงไว้ตัวเจ้าให้กล้าหาญ เพราะเราเป็นมนุษย์
อย่างเดียวกัน ไม่ควรเลียดทะเลาะเกรงกลัวใคร นอกจากผู้
ซึ่งเป็นเจ้าและเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือตัวเจ้า ซึ่งเป็นผู้
ปกครองอุทิศหนุนแนะนำเจ้าให้ไต่ประพฤติกการที่ถูกทัก ซึ่ง
ไม่แต่เฉพาะจะให้ สำเร็จ ประโยชน์ ความ ประสงค์ของ คน ๆ
เดียวหรือหลายคน แต่จะให้เป็นผู้ประโยชน์แก่ตัวเจ้า
ทั้งในปัจจุบันและภายหน้า ก็ทั้งเป็นผู้ช่วยค้ำชูคุณต่อ
บ้านเมืองอันเป็นที่เกิดของเจ้าทั้งหลาย และเป็นทางที่จะ
ให้เกิดจากประโยชน์ต่อชาติของเราทั้งปวงสืบ ไปภายหน้าด้วย
เพราะฉะนั้นความชั่วทั้งหลายที่ไม่ควรประพฤติ เช่นกับเล่น
เบี้ยเจ้าควรจะละเว้นเสีย ภาว

“เจ้าทั้งหลายจงมีใจอุตสาหะทำการในหน้าที่ของตน และ
อุตสาหะสังเกตทำการที่ใครเห็น และการที่ใครทำในครองนี้ ด้วย
ความตั้งใจว่าเจ้าทั้งหลายใดจากบ้านมาไกลปานนี้ ไม่ไ้
มาเปล่า แต่จะเป็นผู้นำระเบียบการงานอันนี้ กับทั้งความรู้
ไปเป็นครูบอกเล่าพวกเราทั้งหลายให้ความรับผิดชอบ จะ
ช่วยกันบอกชาติเราให้เจริญรุ่งเรืองด้วยวิชาและอำนาจ เสมอ

กับประเทศที่ปวงที่เราจะไ้เห็น เราจะไม่ต้งน้อยหน้า
เขา และจะไ้มีความสุขมากจน ไม่ควรเลยที่จะท้อใจ
ว่ายังห่างไกลนักที่จะเหมือนกันเขา เพราะทั้งแต่ตัวเรา
ลงไปอาศัยเจ้าเป็นกำลังด้วย ทำโดยเต็มกำลังและความ
เพียรจริงแล้ว เราคงสมคิด ถึงจะไม่ไ้เห็นเอง แต่คง
เป็นทางเข้ยนที่ลูกหลานเราจะไ้เห็นในภายหน้า”

ก็ครากหนึ่งสักระยะ ทางเสด็จ ประพาส ประเทศยุโรป
และ ทั่วเรา ทั้ง หลายนักรักชาติและบ้านเมือง จะ พัง
กำหนดจำไว้ในใจซึ่งพระบรมราชโองการที่มปรากฏอยู่ในพระราช
กัรัสตยประสาช่นชาวสยาม เมื่อเสด็จกลับจากประพาส
ประเทศยุโรปอีกว่า “ท่านทั้งหลายผู้เป็นประชาชนของเรา
บัดนี้ควรที่เราทั้งหลายจะ ต้งปณิธาน อันดีและรักษาไว้ด้วย
เราทั้งใจอันซื่อว่า เราจะกระทำการจนเต็มกำลังอย่าง
ที่สุดที่จะให้กรุงสยามเป็นประเทศอันหนึ่ง ซึ่งมีอสรภาพและ
ความเจริญ และส่วนท่านทั้งหลายทั้งปวงนั้นจะเป็นผู้
ความตรงและจริงต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน และช่วยกัน
กระทำการทุกสิ่ง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะทรงทำให้เป็นการ
กแก่ท่านทั้งหลายด้วย และความมั่นคงเช่นวาน ก็ไ้แต่
เฉพาะ ที่จะมา จากความเจริญ แห่ง ทรัพย์ สมบัติ ของแผ่นดิน

หรือของเอกชนเท่านั้น แต่ย่อมมีมาจากการรักให้
 ชนอีก เพื่อรักษาความยุติธรรม และมีมาจากการทำนุ
 แยกย้ายเป็นส่วนใหม่ในเงินใช้ของแผ่นดินด้วย เพราะ
 ฉะนั้นเราทั้งหลายจึงพร้อมกันพยายามกระทำการ ไม่เฉพาะ
 เพียงสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว แต่ต้องเป็นสิ่งอันชอบ
 ธรรมด้วย พุทธภาษิตที่ทรงตรัสไว้ว่า 'อโม หเว รกขติ
 อมุนาร' ธรรมที่ถูกต้องชอบย่อมรักษาผู้ที่ประพฤติธรรมอันนั้น
 ยิ่งมชชอนอก ที่เราต้องเตือนท่านทั้งหลายว่าถึงแม้
 ว่าเราทั้งหลายจะพึงมีน้ำใจ ประสงค์รักเสมอกัน ที่จะ ให้มีความ
 เจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมืองของเรา ก็ ที่มิไรใครในความ
 ยุติธรรมเหมือนกันก็ เราทั้งหลายก็พึงเป็นแน่ได้ว่า เรา
 คงจะทำลายการชั่วทั้งหลายให้หมดสิ้นไปในทันที หรือใน
 เร็ว ๆ วัน แล้วจะกระทำการดีให้ไ้ไ้มากและเร็วเสมอเหมือน
 กับที่คบคไว้นั้นก็ไม่ใช่โดยเอง แม้แต่ในประเทศยุโรปและใน
 เมืองที่รุ่งเรืองเจริญอย่างยิ่งทั้งหลายนั้น เขาก็ยังไม่เคยพบ
 ราษฎรชาวเมืองใดที่จะพอใจเต็มทีพร้อมกันทั่วทุกตัวคนต่อการ
 ปกครองและการที่เข้าไปอยู่ในเมืองของเขาทั้งหลายนั้น เพราะ
 เหตุฉนั้นควร ที่เราทั้งหลายจะถือเอา เป็น บรรทัดอย่างหนึ่งว่า
 ไม่พึงควรที่จะคำนวณกันว่าไปก่อนการ ด้วยเหตุว่าแม้เรา
 มีความกำริชอบและมีความพยายามอันชอบอยู่ก็ สิ่ง

ทั้งปวงย่อมรักไม่เป็นไป ใ้ถึงความปรารถนาของเราทั้งหลาย
อยู่เป็นธรรมดา อีกนัยหนึ่งควรที่เราทั้งหลายจะพึงมีความ
พอใจเพียงการสิ่งใดอันจะกระทำให้สำเร็จไปได้ และเป็น
แต่ใ้ฝนนกออยู่ถึงการอันเช่นสิ่งทศกัณฐ์แทน

“ในใจความที่สุดนี้ เราจะขอรวมความไว้ในสองสามคำ
ที่เป็นสิ่งซึ่งเราจะมุ่งหมายจากท่านทั้งหลายผู้เป็นประชาชนชาว
สยาม และเป็นสิ่งซึ่งท่านทั้งหลายจะมุ่งหมายจากตัวเรา
ว่าจริงเป็นผู้มีความตรง ความจริงต่อพระ เจ้าแผ่นดินของ ตน
พระเจ้าแผ่นดินก็มีความตรง ความจริงต่อท่านทั้งหลายทั้ง
ปวง”

คัดจากราชกิจจานุเบกษา ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

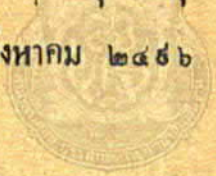
ความ	สุขสำราญใจ	โดยความ	สัตย์ซำ
รัก	สัตย์ของรักสาม	สิ่งกัน	
ใน	ศาสนกษัตริย์นาม	เมืองชาติ	ตนเอง
สาม	รักประเสริฐสัน	เลิศแท้สคัญถึง	

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม

พระยาภูวนาถราชวราวุธ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ตรา
นายกำจร สัตถกุล พิมพ์และโฆษณา

๓ สิงหาคม ๒๔๘๖

๗ 17

องค์การการกุศลสงฆ์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ธรรมสภา

นายกำจร สดวกุล พิมพ์และโฆษณา

๓๕

๒๔๕๖